М. Твен

Избране приповетке

HUMORISTI

Izbor i prevod
Slobodon Petković

Redakcija prevoda
Marijana Zander-Rojs

Urednik
Milica Drkić-Grbić

Mark Tven

IZABRANE PRIPOVETKE

NARODNA KNjIGA
BEOGRAD 1963.

Likovma oprema
Ratko Stefanović

Naslovna strana
Ivica Koljanin
i
Niko Milošević

ČUVENI ŽABAC SKAKAČ IZ SREZA KALAVERAS

Ispunjujući molbu jednog mog prijatelja koji mi je pisao iz Njujorka, posetio sam starog dobroćudnog i brbljivog Simona Vilera, pa sam se, kao što je od mene bilo zatraženo, raspitao za prijatelja tog mog prijatelja, nekog Leonidu V. Smajlija, i evo šta sam čuo. Ja u potaji podozrevam da je taj *Leonida V. Smajli* izmišljena ličnost, da moj prijatelj nikada nije poznavao takvu osobu i da je samo pretpostavljao da će se stari Viler, ukoliko bih ga zapitao za Leonidu, podsetiti na bestidnog čuvenog *Džima* Smajlija, pa će se dati na posao i smrtno me ugnjaviti svojim groznim sećanjima, isto toliko beskrajnim i dosadnim koliko i za mene nekorisnim. Ako se ujdurma u tome sastojala, potpuno je uspela.

Našao sam Simona Vilera kako udobno dremucka kraj peći u oronuloj krčmi zapuštenog rudarskog naselja Angel, pa sam zapazio da je gojazan i ćelav i da pored spokojnog držanja ima izraz blagosti i jednostavnosti koji pridobija. Ustao je i pozdravio se. Rekao sam mu da me je jedan moj prijatelj zamolio da se raspitam o jednom voljenom drugu iz njegovih momačkih dana, izvesnom *Leonidi* V. Smajliju, *velečasnom Leonidi* V. Smajliju, mladom svešteniku, za koga je čuo da je neko vreme boravio u naselju Angel. Dodao sam da bih bio neobično zahvalan gospodinu Vileru kad bi mogao bilo šta da mi saopšti o tom velečasnom Leonidi V. Smajliju.

Simon Viler me pritera u jedan ćošak i tu zagradi svojom stolicom, zatim sede i odvergla svoje jednolično pričanje koje iznosim posle ove stavke. Nijednom se nije nasmešio, nijednom se nije namrštio, nijednom nije promenio blagu boju glasa kojom je otpočeo svoju rečenicu, nijednom nije pokazao ni najmanji prisenak oduševljenja; pa ipak se kroz čitavo njegovo beskonačno kazivanje provlačila žila upečatljive ozbiljnosti i iskrenosti, što mi je jasno pokazalo da mu nije bilo ni na kraj pameti da u svojoj priči nalazi nešto podrugljivo ili smešno, već, naprotiv, smatrao je da su to zaista važne stvari i divio se dvojici njenih junaka smatrajući ih za izuzetno umne ljude. Pustio sam da priča teče svojim tokom i nisam ga nijednom prekinuo.

Velečasni Leonida. Hm, velečasni Le... pa eto, jednom beše ovde neki bećar po imenu *Džim* Smajli, u zimu 1849 – ili je to možda bilo u proleće 1850 – ne mogu tačno da se prisetim, ali pretpostavljam da je bilo jedno ili drugo, jer se sećam da velika ustava za vodu još nije bila dovršena kad je prvi put stigao u naselje; u svakom slučaju bio je to veoma čudan čovek, koji se večito kladio na sve što bi iskrslo, pod uslovom da nađe nekog ko bi secovao na suprotno; ukoliko ne bi našao, kladio bi se na ono drugo. Ma šta odgovaralo onom drugom čoveku odgovaralo je i njemu –

ma na koji način došao do opklade, on je bio zadovoljan. Ali ipak je bio srećne ruke, neobično srećne, skoro uvek bi izlazio kao pobednik. Uvek je bio spreman, uvek je vrebao priliku; nije bilo stvari koja bi se spomenula da taj momak ne bi ponudio da se na nju kladi, i to da preuzme bilo koju stranu, baš kao što sam vam rekao. Ako su bile konjske trke, našli biste ga na završetku ili punog para ili bez prebijenog marjaša; kad bi se psi potukli, kladio bi se na njih; kad bi se mačke uhvatile u koštac, i na njih se kladio; kad bi se pilići podžaveljali, secovao bi na njih; šta da vam pričam, kad bi dve ptice čučale na nekoj ogradi, i tad bi se kladio koja će prvo poleteti; kad je u naselju bio crkveni skup, ne bi propustio da dođe i da se kladi na pastora Vokera, koga je smatrao najboljim ovdašnjim dušebrižnikom, što je taj i bio, a pri tom beše dobar čovek. Čak kad bi video neku bubu da se nekud uputila, on bi se kladio koliko će joj vremena biti potrebno da stigne do... pa eto, donde kuda je krenula, a ukoliko bi kogod prihvatio opkladu, pratio bi tu bubu do Meksika samo da bi saznao kuda se uputila i koliko je provela na putu. Mnogi momci ovde znali su tog Smajlija i mogu o njemu da vam pričaju. Da, njemu je bilo svejedno – kladio bi se bilo na šta – prokleto čeljade. Žena pastora Vokera bila se jednom jako razbolela, i to je poprilično trajalo, pa je izgledalo da neće moći da je spasu; ali jedno jutro sveštenik uđe, a Smajli mu priskoči i zapita ga kako je. Ovaj reče da je supruga znatno bolje – hvala gospodu na njegovoj bezgraničnoj milosti – i da tako dobro napreduje da će se uz blagoslov Proviđenja sasvim oporaviti; na to Smajli, pre no što je razmislio, izlanu: „Pa, stavljam dva i po dolara da neće.“

Isti taj Smajli imao je i jednu kobilu – momci su je zvali raga od petnaest minuta, ali to je bilo samo u šali, znate, jer je, naravno, mogla da trči i brže – a on bi dobijao novac na toj konjini, mada je uvek bila spora i uvek imala sipnju, ili srdobolju, ili jektiku, ili nešto tome slično. Obično bi joj davali dve do tri stotine jardi fore, a zatim bi je sasvim prestigli; ali bi se uvek na poslednjem delu staze uzrujala i razgoropadila, pa bi se propinjala i čiftala, i bacakala nogama, ponekad u vazduh, a ponekad bi naletala na ogradu, pa bi dizala strašnu prašinu i pravila paklenu galamu svojim kašljanjem, i njištanjem i kijanjem – ali bi *uvek* stigla na cilj za glavu pre ostalih, u to možete biti ubeđeni.

Imao je i jednog malog, sitnog buldoga, za koga biste, kad ga pogledate, pomislili da ne vredi ni pet para i da može samo da leži, onako natmuren, i da smišlja šta bi zdipio. Ali čim bi neko na njega secovao, to bi postao drugi pas; donja vilica bi mu se isturila kao pramac na brodu, zubi bi mu se obnažili i blistali kao žeravica. Drugi pas mogao bi da ga zadirkuje i gnjavi, da ga ujeda i dva-triput prebaci preko ramena, a Endrju Džekson – tako se zvalo to kuče – Endrju Džekson ne bi pokazao nezadovoljstvo i izgledalo je kao da ništa drugo nije ni očekivao – pa bi se opklade na suprotnoj strani stalno udvostručavale i rasle sve dok sav novac ne bi bio uložen; a tad bi iznenada zgrabio ono drugo pseto tačno

za zglavak zadnje noge i tu se sledio – ne bi ga grizao, razumete li, već samo držao i visio tako dok se onaj drugi ne bi predao, pa makar to potrajalo godinu dana. Smajli je uvek pobeđivao s tim kučetom sve dok mu jednom za protivnika nisu podmetnuli nekog psa koji nije imao zadnjih nogu, jer su mu bile odsečene na kružnoj testeri, pa kad je borba dovoljno poodmakla i sav novac bio uložen, i kad je hteo da šćapi za svoje omiljeno mesto, odjednom je uvideo kako je izigran i kako ga onaj drugi pas drži u šakama, da tako kažem, pa je najpre izgledao iznenađen, a zatim prilično obeshrabren, te nije više ni pokušavao da dobije bitku, i tako je bio gadno izujedan. Pogledao je Smajlija kao da hoće da kaže da mu je srce prepuklo i da je to sve 76 *njegova* krivica što mu je podmetnuo psa bez zadnjih nogu te tako nije imao za šta da se zakvači, a to je bio njegov glavni adut u borbi, te je otćopao malo u stranu, legao i skapao. Bilo je to dobro štene, taj Endrju Džekson, pa bi svakako postao čuven da je samo poživeo, jer je imao nečeg u sebi i bio je genijalan – siguran sam u to, mada nije umeo da govori, ali je jasno da pas ne bi mogao da se bori pod tim okolnostima da nije bio obdaren. Uvek se ražalostim kad pomislim na njegovu poslednju borbu i na njen ishod.

Elem, taj isti Smajli imao je i pse, i petliće, i mačore i svakovrsne zveri, tako da nisi mogao da odoliš, niti mogao da pronađeš nešto na šta bi se kladio da on ne bi ispovrteo svog parnjaka. Jednog dana uhvatio je nekog žapca, odneo ga kući i rekao kako namerava da ga vaspita; i tako puna tri meseca nije radio ništa drugo do sedeo u svom dvorištu i učio tog žapca da skače. Možete biti sigurni da ga je i naučio. Samo bi ga malo taknuo pozadi i žabac bi se istog časa vinuo u vazduh kao kokica, prevrnuo bi se preko glave, jednom ili čak i dvaput, ako bi uzeo dobar zalet, pa bi se dočekao na noge čilo kao mačka. Tako ga je priučio da hvata muve i toliko ga neprekidno vežbao da bi svaku muvu koju bi ugledao odmah ulovio. Smajli je govorio da žabi nije potrebno ništa drugo do vaspitanje, pa onda može sve da učini – a ja mu verujem. Šta da vam pričam, video sam svojim očima kako bi postavio Dan'la Vebstera na ovaj isti pod – Dan'lo Vebster je bilo ime tog žapca – i viknuo: „Muve, Dan'lo, muve!" pa bi ovaj, dok okom treneš, đipio uvis, ščepao muvu s one tezge i opet trupnuo na pod, čvrst kao grumen zemlje, pa se tako ravnodušno dao na češanje glave zadnjom nogom kao da nije imao pojma da je učinio više no što bi ma koja žaba mogla postići. Ali i pored tolike njegove obdarenosti, nije bilo tako skromnog i čestitog žapca kao što je bio ovaj. A kad bi došlo do čestite borbe i poštenog skakanja po ravnome, tad bi mogao jednim skokom da prevali veće rastojanje od bilo koje druge životinje svog soja koju ste ikad videli. Skakanje po ravnome bilo je njegova najjača strana, razumete; a kad bi do toga došlo, Smajli bi na njega secovao sav novac do poslednjeg cvonjka. Smajli se ludo ponosio svojim žapcem, a imao je i čime, jer su momci koji su mnogo proputovali i svuda prošli jednodušno tvrdili da je on nadmašio svaku žabu koju su ikad videli.

Elem, Smajli je držao žapca u malom sandučetu od letvica pa bi ga

ponekad puštao i kladio se na njega. Jednog dana neki momak – stranac u naselju – sretne ga s tim sandučetom i zapita:

„Šta bi moglo biti u tom sandučetu?“

A Smajli mu mirno odgovori: „Mogao bi biti papagaj, a mogla bi biti i kanarinka, ali nisu, već je samo jedan žabac.“

Momak uze sanduče, pogleda pažljivo, okrete ga tamo-amo i reče: „Aha, tako. Pa, čemu služi taj žabac?“

„Dakle”, – reče Smajli, ljubazno i bezbrižno – „može dobro da posluži za jednu stvar, koliko ja mogu da procenim... može da skoči dalje ma od koje žabe u srezu Kalaveras.“

Čovek ponovo prihvati sanduče, baci još jedan dug, značajan pogled i vrati ga Smajliju, pa će veoma razgovetno: „Pa“, – reče – „stvarno ne shvatam zašto bi taj žabac bio bolji od ma kog drugog žapca.“

„Možda i ne shvatate“ – reče Smajli. „Možda se vi razumete u žabe, a možda se i ne razumete u njih; možda imate iskustva, a možda ste samo ljubitelj. Bilo kako bilo, ja imam svoje mišljenje, pa ću se opkladiti u četrdeset dolara da može skočiti dalje od bilo koje žabe u srezu Kalaveras.“

Stranac ga je posmatrao neko vreme, a zatim reče, nekako tužno: „Pa, ja sam ovde samo putnik namernik i nemam žabe; ali ako bih imao kakvu žabu, kladio bih se protiv vas.“

A tada Smajli reče: „U redu... pridržite mi samo za trenutak sanduče, pa ću vam naći žabu.“ I tako momak uze sanduče, stavi svojih četrdeset dolara kraj Smajlijevih i sede da čeka.

Sedeo je tako neko vreme, razmišljao i premišljao, a onda izvadi žabu, otvori joj usta, uze kašičicu i napuni žabu sačmom – napuni je do grla – pa je spusti na pod. Smajli je otišao u močvaru i šljapkao po blatu neko vreme, pa najzad uhvati žabu, donese je, predade momku i reče:

„A sad, ako ste spremni, postavite je kraj Dan’la tako da joj sve četiri noge budu poravnate sa Dan’lovim, a ja ću komandovati. Zatim reče: „Jedan... dva... tri... *sad!* te on i onaj momak dotakoše žabe ostrag i nova žaba živahno skoči, dok se Dan’lo upinjao i teglio ramena... onako... kao Francuz, ali sve uzaman, nije mogao ni da se makne; bio je usađen čvrsto kao crkva i nije mogao da se pokrene kao da je bio usidren. Smajli je bio strahovito iznenađen, a i ozlojeđen, ali, prirodno, nije imao pojma u čemu je stvar.

Stranac uze novac i krete; dok je izlazio na vrata uperi palac preko ramena... ovako... na Dan’la i ponovi, vrlo razgovetno: „Pa”, – reče „stvarno ne vidim zašto bi taj žabac bio bolji od ma kog drugog žapca.“

Smajli je stajao, češkao se po glavi i dugo gledao na Dan’la, pa najzad reče: „Pitam se što li je ovaj žabac otkazao... pitam se da mu nešto nije pozlilo... jer izgleda da se nekako mnogo oklembesio.“ – Pa uhvati Dan’la za vrat, podiže ga i reče: „Mučicu mu, taj je težak pet funti!“ – pa ga obrte naopako, a žabac izbljuva dve šake sačme. Tad je video kako je nasamaren, pa se strahovito razjario... spustio je žapca i krenuo za onim

putnikom, ali ga nikad nije uhvatio. Osim toga...

(Ovde Simon Viler ču kako ga dozivaju iz dvorišta, pa ustade da vidi što ga traže.) Polazeći, okrenu se meni i reče: – Samo vi mirno sedite, stranče, i odmarajte se, eto me odmah.

Međutim, s vašim dopuštenjem, nisam smatrao da bi nastavak priče preduzimljive skitnice *Džima* Smajlija mogao pružiti mnogo podataka koji se tiču velečasnog *Leonide* V. Smajlija, pa stoga kretoh.

Na vratima se sudarih s razgovorljivim Vilerom, koji se vraćao; on me uhvati za dugme i nastavi:

– Elem, isti taj Smajli imao je žućkastu ćoravu kravu, koja nije imala repa, već samo patrljak sličan banani, i ta...

Ali pošto nisam imao ni vremena ni volje, nisam hteo da sačekam i saslušam o kravi bogalju, već se oprostih.

NOVINARSTVO U TENESIJU

Urednik memfiskog lista Lavina *ovako se blago oborio na jednog dopisnika koji ga je nazvao radikalom: – „Još dok je pisao prvu reč, pa zatim tekst, udarao tačkice na „i“ i crtice na „t“, i stavljao tačku na svoju frazu znao je da spravlja rečenicu koja je zasićena gnusobom i zaudara na laž.“*

Eksčeindž

Lekar mi je rekao da bi južno podneblje koristilo mom zdravlju, pa sam tako otišao u Tenesi i zaposlio se kao pomoćni urednik u listu *Jutarnja slava i ratni poklič sreza Džonson*. Kad sam stupio na dužnost zatekao sam glavnog urednika kako sedi zavaljen na stolici sa tri noge, dok je stopala držao na borovom stolu. U sobi je bio još jedan borovi sto i još jedna osakaćena stolica, oboje do pola zatrpani novinama, isečcima i listovima rukopisa. Tu se nalazilo i jedno drveno sanduče s peskom posutim opušcima cigara i ispljunutim parčićima duvana za žvakanje, kao i jedna peć čija su vratanca visila na gornjoj šarki. Glavni urednik je bio odeven u crni frak dugih peševa i bele lanene pantalone. Njegove čizme su bile male i uredno očišćene. Nosio je nabranu košulju, veliki prsten-pečatnik, kruti okovratnik zastarela oblika i kockastu vratnu maramu čiji su krajevi visili. Odelo otprilike iz 1848. godine. Pušio je cigaru i pokušavao da se priseti neke reči, pa je, provlačeći rukom kroz kosu, prilično razbarušio svoje uvojke. Strahovito je gunđao, pa sam zaključio da spravlja neki naročito čvornovati uvodnik. Rekao mi je da uzmem primerke drugih listova koje primamo u zamenu, da ih prelistam i napišem članak pod naslovom „Duh tenesiske štampe“, u kome ću sažeti sve što mi se bude činilo značajnim u njihovom sadržaju.

Napisao sam sledeće:

DUH TENESISKE ŠTAMPE

Urednici *Polunedeljnog zemljotresa* očigledno su u zabuni što se tiče železnice za Balihek. Železničko preduzeće nema nameru da zaobiđe Buzardvil. Naprotiv, oni ga smatraju jednom od najvažnijih stanica na pruzi pa, prema tome, ne nameravaju da ga prenebregnu. Gospoda iz *Zemljotresa* će, naravno, sa zadovoljstvom primiti k znanju ovu ispravku.

Gospodin Džon V. Blosom, uvaženi urednik higinvilskog *Groma i ratnog pokliča slobode* stigao je juče u grad. Odseo je u Van Berenovom hotelu.

Primećujemo da je naš kolega iz *Jutarnjeg urlika* iz Blatnog Izvora zapao u grešku pretpostavivši da izbor Van Vertera nije utvrđena činjenica, ali će, bez sumnje, uvideti svoju pogrešku još pre nego što ova ispravka stigne do njega. Bio je, svakako, zaveden nepotpunim rezultatima izbora.

Prijatno je zapaziti da gradić Trućalo ulaže napore da sa izvesnom

gospodom iz Njujorka zaključi sporazum o popločavanju svojih gotovo neprohodnih ulica Nikolsonovom kaldrmom. *Dnevni ura* svesrdno podržava ovu meru i kao da izgleda uveren u njen konačni uspeh.

Predao sam svoj rukopis glavnom uredniku kako bi ga ovaj prihvatio, promenio ili uništio. On baci na njega pogled i lice mu se smrači. Dok je preletao očima stranice, njegov izraz postade zloslutan. Lako se moglo zaključiti da nešto nije kako valja. Ubrzo on skoči i dreknu:

– Sto mu gromova! Ne mislite valjda da ću s tom stokom ovako da razgovaram? Ne mislite valjda da će moji pretplatnici pristati da progutaju ovakvu kašu? Dajte mi pero!

Nikada nisam video da pero tako zlurado grebe i struže, da tako neumorno rije po tuđim glagolima i pridevima. Dok je bio usred posla, neko opali na njega kroz otvoreni prozor i naruši simetriju mojih ušiju.

– Ah, – reče on – to je ona propalica Smit iz *Moralnog vulkana* – trebalo je još juče da dođe. – Pa potrže iza pojasa mornarski revolver i opali. Smit pade, pogođen u bedro. Ovaj pogodak poremeti Smitovo nišanjenje baš kad se spremao da po drugi put opali, te je osakatio jednog stranca. To sam bio ja. Samo jedan odvaljen prst.

Zatim glavni urednik nastavi sa brisanjem i dopisivanjem. Baš kad je dovršavao, kroz čunak ulete ručna granata i eksplozija raznese peć u paramparčad. Ipak nije bilo veće štete osim što mi je jedno zalutalo parče izbilo nekoliko zuba.

– Peć je potpuno upropašćena – reče glavni urednik.

Priznadoh da i meni tako izgleda.

– Uostalom, ne mari, ionako mi ne treba pri ovakvom vremenu. Znam čoveka koji je to učinio. Uhvatiću ga. A sad, *evo* kako treba pisati.

Uzeh rukopis. Bio je toliko išaran brisanjem i dopisivanjem da ga ni rođena mati, da ju je imao, ne bi poznala. Pročitao sam sledeće:

DUH TENESISKE ŠTAMPE

Okoreli lažovi iz *Polunedeljnog zemljotresa* očigledno pokušavaju da poture našem plemenitom i čestitom građanstvu još jednu od svojih podlih i okorelih laži u vezi s najslavnijim dostignućem devetnaestog veka, železnicom za Balihek. Pomisao da će Buzardvil biti zaobiđen začeta je u njihovim vlastitim trulim mozgovima – ili, bolje reći, u onome što oni smatraju za mozgove. Bolje bi uradili da povuku ovu laž, ako žele da spasu svoje nedostojne puzavačke lešine bičevanja koje tako svestrano zaslužuju.

Onaj magarac Blosom iz higinsvilskog *Groma i ratnog pokliča slobode* opet je ovde i krade dane kod Van Berena.

Primećujemo da onaj zaglupaveli nitkov iz *Jutarnjeg urlika* iz Blatnog Izvora protura, s uobičajenom naklonošću ka laganju, da Van Verter nije izabran. Misija koju su nebesa poverila novinarstvu jeste da seje istinu, da iskorenjuje zablude, podučava, profinjuje i uzdiže nivo javnog morala i ponašanja, da sve ljude čini blažim, časnijim, milosrdnijim i u svakom pogledu boljim, svetijim i srećnijim. Pa ipak taj do srži pokvareni nitkov

uporno obeščašćuje svoje uzvišeno zvanje sejanjem laži, klevete, opanjkavanja i prostaštva.

Trućalu je potrebna Nikolsonova kaldrma, ali su mu još potrebniji – zatvor i sirotište. Pomislite samo: popločati jednu takvu selendru koja se sastoji od dve rakidžinice, jedne kovačnice i onog novinskog prirepka, *Dnevnog ura!* Ona puzava buba Bakner, koji izdaje *Ura*, opet njače sa svojom uobičajenom blesavošću, zamišljajući da pametno zbori.

– Eto *tako* se piše – začinjeno i pravo u metu. Od sutlijaša u novinarstvu hvataju me žmarci.

U tom času jedna cigla s treskom prolete kroz prozor i poprilično me tresnu u leđa. Sklonih se – počeo sam uviđati da sam na smetnji.

Moj šef reče: – To mora da je pukovnik. Očekujem ga već dva dana. Ubrzo će stići ovamo.

Imao je pravo. Sledećeg trenutka pukovnik se pojavi na vratima s dragonskim revolverom u ruci.

On reče: – Gospodine, imam li čast da se obraćam kukavici koja uređuje ovaj šugavi list?

– Imate. Sedite, gospodine. Pazite na stolicu, nedostaje joj jedna noga. Verujem da imam čast da govorim s onim smrdljivim lažovom, pukovnikom Blaterskajtom Tekamsijem?

– Tačno, gospodine. Imam da svedem s vama jedan mali račun. Ako nemati preča posla, možemo da počnemo.

– Trebalo bi da dovršim članak „Ohrabrujući napredak moralnog i intelektualnog razvoja u Americi“, ali nije žurno. Počnite.

Oba pištolja, uz žestoki prasak, opališe istovremeno. Moj šef izgubi čuperak kose, a pukovnikovo zrno završi životni put u mesnatom delu mog bedra. Pukovnikovo levo rame bilo je malo okrznuto. Opališe još jednom. Obojica promašiše protivnika, ali sam ja dobio svoje sledovanje, metak u mišicu. Pri trećem pucnju oba džentlmena su bila lako ranjena, a meni odbijen jedan članak prsta. Tada rekoh da nameravam da izađem da se malo prošetam, pošto je ovo privatna svađa te me moja tankoćudnost sprečava da u njoj dalje učestvujem. Ali oba džentlmena me zamoliše da ostanem gde sam, uveravajući me da ni najmanje nisam na smetnji.

Dok su punili pištolje, razgovarali su o izborima i žetvi, a ja sam za to vreme vidao svoje rane. Ubrzo oni opet počeše živahno puškaranje, a svaki metak je pogađao cilj – ali je ipak pravo priznati da su od šest komada pet pali meni u deo. Šesti je smrtno ranio pukovnika, koji sa finim smislom za humor primeti da će sad morati da se oprosti, pošto ima da obavi u gradu neki posao. Zatim se raspita za adresu pogrebnog preduzeća i ode.

Šef se obrati meni i reče: – Očekujem goste za večeru pa moram da se pripremim. Učinićete mi veliku uslugu ako budete pročitali korekture i postarali se o klijentima.

Pretrnuh malo pri pomisli na staranje o klijentima, ali sam bio toliko

ošamućen puškaranjem koje mi je još uvek odjekivalo u ušima da nisam mogao da smislim nikakav odgovor.

On nastavi: – Džon će biti ovde u tri sata – išibajte ga. Gilespi će možda doći nešto ranije – izbacite ga kroz prozor. Ferguson će navratiti oko četiri – ubijte ga. To je za danas sve, čini mi se. Ukoliko vam pretekne nešto slobodnog vremena, napišite jedan ubistveni članak protiv policije – neka se glavni inspektor puši. Bičevi su vam pod stolom; oružje u fioci – municija u ćošku – šarpija i zavoji u pregradi stola. U slučaju nesreće, otidite do hirurga Lanseta, u prizemlju. On oglašava u našem listu, a naplaćujemo se trampom.

Otišao je. Podiđoše me žmarci. Tokom sledeća tri časa prošao sam kroz tako grozne opasnosti da su iz mene iščileli sve moje duševno spokojstvo i vedrina. Gilespi je došao pa je *mene* izbacio kroz prozor. Džons je stigao tačno na vreme, a kad sam se spremio da ga izbičujem, preoteo mi je posao iz ruku. U sukobu s nekim namernikom, izgubio sam, nepredviđeno dnevnim redom, skalp. Drugi došljak, po imenu Tompson, ostavio me je u stanju potpune i bezoblične ruine. Najzad, sateran u ugao, opsednut razbesnelom masom urednika, varalica, političara i odmetnika, koji su besneli, kleli i vitlali oružjem nad mojom glavom, dok je vazduh treperio od blistavog presijavanja čelika, bio sam taman počeo da pišem ostavku na službu u novinama, kad se pojavi moj šef u pratnji vrlo prijatnih ljudi, svojih predanih prijatelja. Tada je nastupio takav urnebes i pokolj kakav nijedno ljudsko pero, pa ni čelično, ne može da opiše. Ljudi su bili streljani, probadani, čerečeni, dizani u vazduh, bacani kroz prozor. Besneo je kratak tornado mračnog svetogrđa, kroz koji se nazirala zbrka grozničavog ratničkog plesa, a zatim je sve minulo. Posle pet minuta zavladala je tišina, a moj proburaženi šef i ja sedeli smo usamljeni, posmatrajući krvave ruševine razasute po podu oko nas.

On reče: – Zavolećete ovo mesto, samo dok se priviknete.

Ja rekoh: – Moram vas zamoliti da mi oprostite; mislim da ću možda posle izvesnog vremena uspeti da pišem onako kako se vama sviđa; čim budem stekao malo prakse i naučio jezik, siguran sam da ću moći. Ali, istini za volju, ta vrsta snažnog izražavanja ima svojih nezgoda, a uz to je čovek izložen stalnom prekidanju. I sami ste se uverili. Snažno pisanje je sračunato na to da uzdigne publiku, u to nema sumnje, ali ja ne volim da privlačim takvu pažnju kakvu ovaj način pisanja povlači za sobom. Ne uspevam natenane da pišem kad sam tako često prekidan kao danas. Jako volim ovu službu, ali mi se ne sviđa da ostajem ovde i budem na usluzi mušterijama. Iskustva su, priznajem, nova i, u neku ruku, zabavna, ali nisu pravično raspoređena. Jedan džentlmen puca kroz prozor na vas, a *mene* obogalji; bomba se spušta niz sulundar da vama pruži zadovoljstvo, a vratanca od peći baca niz *moje* grlo; jedan prijatelj upada da s vama izmenja nekoliko ljubaznih reči, a mecima tako izrešeta *moju* kožu da ona više ne može da drži moja načela; vi odlazite na večeru, a Džons dolazi s korbačem, Gilespi me izbacuje kroz prozor, Tompson

razdire moju odeću, a neki potpuno nepoznati čovek skida mi skalp s neusiljenošću koju bi sebi mogao da dopusti samo stari prijatelj; za manje od pet minuta svi nitkovi ovog kraja stižu namazani ratnim bojama i trude se da me smrtno preplaše svojim tomahavkama. Sve u svemu, čitavog svog veka nisam proživeo tako produhovljene trenutke kao danas. Ne; vi mi se sviđate, a sviđa mi se i vaš miran, spokojan način ubeđivanja klijenata, ali vidite da na to još nisam navikao. Južnjačko srce je suviše plahovito; južnjačka gostoljubivost je isuviše izdašna prema strancu. Redovi koje sam danas napisao, a u čije je hladne rečenice vaša majstorska ruka ulila žarki duh tenesiskog novinarstva, probudiće još jedan osinjak. Sva će ta gomila urednika doći – i to doći gladna i poželeti nešto za doručak. Moram da se oprostim od vas. Odbijam da prisustvujem tim svečanostima. Došao sam na Jug radi zdravlja, a otići ću iz istog razloga, i to odmah. Uostalom, tenesisko novinarstvo je za mene prenaporno.

Pošto smo se uz obostrano žaljenje rastali, otišao sam u bolnicu.

PRIČA TRGOVAČKOG PUTNIKA

Jadni neznanac tužnih očiju! U njegovom prepodobnom stavu, njegovom izmučenom izgledu, njegovoj odeći propalog gospodstva, bilo je nečeg što je skoro doprlo do gorušičinog zrna milosrđa koje je još uvek postojalo, udaljeno i usamljeno, u širokim prostranstvima moga srca, iako sam pod njegovom miškom zapazio torbu, i rekao samom sebi: – Gle, Proviđenje je svoga slugu predalo u ruke još jednom trgovačkom putniku.

Elem, ti ljudi uvek uspevaju da zainteresuju slušaoce. I pre no što sam shvatio kako se to dogodilo, taj mi je već pričao povest svog života, a ja sam se sav pretvorio u pažnju i saučešće. Ispričao mi je otprilike sledeće:

– Moji roditelji su, avaj, preminuli još dok sam bio majušno, beslovesno dete. Moj ujak Iturijel privinuo me je svome srcu i odgajio kao rođeno dete. Bio je to moj jedini rođak u čitavom prostranom svetu; ali on je bio dobar, bogat i plemenit. Odgajio me je u okrilju raskoši. Nisam oskudevao ni u čemu što bi se za novac moglo kupiti.

Tokom vremena završih školovanje, pa odoh sa dvojicom slugu – domoupraviteljem i sobarom – da putujem po stranim zemljama. Četiri godine lepršao sam bezbrižnim krilima kroz prelepe perivoje dalekih prostranstava, ako dopustite ovaj oblik izražavanja čoveku čiji je jezik uvek bio u blagozvučju s poezijom, a ja doista govorim otvoreno, kao sa sebi bliskim, jer vidim po vašim očima da ste i vi, gospodine, obdareni tim božanskim nadahnućem. U tim dalekim zemljama uživao sam u ambroziji koja oplođava dušu, duh, srce. Ali od svega toga moj urođeni estetski ukus najviše je privukao običaj koji je tamo vladao među bogatašima, da prikupljam zbirke otmenih i skupocenih retkosti, ukusne *objects de vertu*, pa u zao čas pokušah da ujaka Iturijela privolim na to da blagonaklono prihvati ovu izvrsnu dokolicu.

Pisao sam mu i pričao o velikoj zbirci školjki koju ima jedan džentlmen; o plemenitoj kolekciji lula od morske pene drugoga; o trećoj uzvišenoj i prefinjenoj zbirci nečitkih potpisa; o jednoj bescenoj kolekciji starog kineskog porculana; o čarobnoj zbirci poštanskih maraka, i tako dalje, i tako dalje. Ubrzo su moja pisma urodila plodom. Ujak poče da razmišlja o tome kakvu bi kolekciju on mogao da pravi. Znate, možda, kako se brzo razvijaju ovakve sklonosti. Njegova želja za sakupljanjem uskoro se razbuktala u besnu groznicu, ali ja za to nisam znao. Počeo je da zanemaruje svoju veliku trgovinu svinjama; ubrzo se potpuno povukao od poslova i preobratio otmeno dokoličarstvo u mahnitu potragu za neobičnim predmetima. Njegovo bogatstvo bilo je zamašno, a on ga nije štedeo. Najpre je okušao s klepetušama. Načinio je zbirku koja je punila pet velikih salona i obuhvatala sve moguće vrste klepetuša koje su ikad bile načinjene, izuzev jedne. Ta jedna – antička i jedini postojeći

primerak – pripadala je nekom drugom skupljaču. Ujak mu je nudio ogromne sume, ali taj džentlmen nije hteo da je proda. Bez sumnje znate kakav je bio neminovan ishod. Istinski skupljač ne pridaje nikakve važnosti zbirci koja nije potpuna. Njegovo veliko srce se kida, on prodaje svoje blago i usmerava svoj duh ka nekom drugom polju koje mu izgleda nezaposednuto.

To je učinio i moj ujak. Sledeće što je pokušao bile su opeke. Pošto je nagomilao obimnu i neverovatno zanimljivu zbirku, iskrsnu ranija teškoća; njegovo veliko srce opet prepuče; prodao je i pola svoje duše jednom penzionisanom pivaru, posredniku opeke koja je nedostajala. Zatim je pokušao sa sekirama od kremena i drugim oruđem preistorijskog čoveka, ali je ubrzo otkrio da je fabrika gde je ono bilo izrađivano snabdevala pored njega i ostale skupljače. Pokušao je s actečkim natpisima i punjenim kitovima – još jedan neuspeh, posle neverovatnih muka i troškova. Kad je njegova zbirka konačno izgledala potpuna, stigao je jedan punjeni kit sa Grenlanda i jedan actečki natpis iz oblasti Kundurango u Centralnoj Americi, koji su sve ostale predmete bacili u zasenak. Moj ujak je požurio da se dokopa tih plemenitih dragocenosti. Dokopao se punjenog kita, ali se neki drugi skupljač dočepao natpisa. Jedan istinski Kundurango, kao što možda znate, predstavlja predmet od tako vrhunske vrednosti da će se skupljač, kad ga se jednom domogne, radije rastati od rođene porodice nego od njega. I tako je moj ujak rasprodao svoju zbirku i video svoje ljubimce kako odlaze u nepovrat, a njegova kosa, crna poput uglja, pobelela je kao sneg u toku jedne jedine noći.

Sad je čekao i razmišljao. Znao je da bi ga još jedno razočaranje moglo ubiti. Bio je odlučio da će idući put izabrati predmete koje nijedno drugo živo biće ne prikuplja. Brižljivo je odmerio odluku i još jednom stupio na bojno polje – ovog puta da skuplja odjeke.

– Šta da skuplja? – zapitah.

Odjeke, gospodine. Prvo što je nabavio bio je jedan odjek u Džordžiji, koji je ponavljao četiri puta; druga kupovina mu je bio šestostruki odjek u Merilendu; sledeći je bio trinaestostruki odjek u Mejnu; zatim je došao na red devetostruki odjek u Kanzasu, pa dvanaeetostruki odjek u Tenesiju, koji je dobio jevtino, pošto, da tako kažem, nije bio u ispravnom stanju; naime, jedan deo stene odakle je odjek dopirao bio se odronio. Ujak je verovao da će moći da ga opravi uz utrošak nekoliko hiljada dolara i da će, nadziđivanjem uzvišice, utrostručiti njegovu moć odjekivanja; međutim, arhitekt koji je preuzeo ovaj posao nije imao iskustva u građenju odjeka, pa ga je potpuno upropastio. Pre opravke odjek je uzvraćao kao tašta, a posle nje je valjao još samo zavodu za gluvoneme.

Kasnije je nabavio mnoštvo jevtinih malih dvostrukih odjeka, rasutih po raznim državama i pokrajinama; dobio ih je sa popustom od dvadeset odsto, jer ih je kupio đuture. Zatim je kupio jedan savršeni odjek-

mitraljez u Oregonu, koji je stajao čitavo bogatstvo, budite sigurni. Možda znate, gospodine, da na tržištu cene odjeka progresivno rastu, slično ceni dijamanata u odnosu na broj karata; u stvari, koriste se čak isti termini. Odjek od jednog karata vredi samo deset dolara više od stvarne cene zemljišta na kome se nalazi; odjek od dva karata, ili dvostruki eho, vredi trideset dolara; odjek od pet karata vredi devet stotina pedeset dolara; desetokaratni eho staje trinaest hiljada. Ujakov odjek u Oregonu, koji je on nazvao „Odjek veliki Pit“, bio je dragulj od dvadeset i dva karata, a stajao je dve stotine i šesnaest hiljada dolara, dok je samo zemljište bilo ustupljeno besplatno, pošto se nalazilo na četiri stotine milja od najbližeg naselja.

Elem, u međuvremenu je moja životna staza bila posuta ružama. Bio sam prihvaćen kao jedini prosilac ljupke jedinice ćerke jednog engleskog vojvode, i voljen do ludila. U njenom dragom prisustvu plivao sam u okeanu blaženstva. Porodica je bila zadovoljna, jer se znalo da sam jedini naslednik ujaka koji je vredeo pet miliona dolara. Ipak, niko od nas nije znao da je ujak postao skupljač, odnosno da je prekoračio ono sitno pribiranje kome je cilj isključivo estetska zabava.

Sad su se iznad moje glave, koja ništa nije slutila, navlačili oblaci. Onaj božanski odjek, kasnije poznat čitavom svetu kao Veliki kohi-nor, ili Planina ponavljanja, bio je pronađen. Bio je to biser od šezdeset pet karata. Mogli ste da izustite jednu reč i on bi vam je ponavljao petnaest minuta, pod uslovom da je dan tih. Ali gle, istovremeno izbi na svetlost dana još jedna okolnost: na poprištu se pojavio još jedan skupljač odjeka. Obojica pojuriše da se domognu neocenjive dragocenosti. Imanje se sastojalo od dva mala brežuljka predvojena plitkom dolinom, negde u zabačenom kraju države Njujork. Oba čoveka stigoše istovremeno, a nijedan nije znao da je došao i onaj drugi. Odjek nije pripadao jednom čoveku; neka osoba, po imenu Vilijamson Bolivar Džarvis, posedovala je istočni brežuljak. dok je lice po imenu Harbison Dž. Bledso držalo u vlasništvu zapadni brežuljak; udolina je predstavljala među njihovih poseda. I tako, dok je moj ujak kupovao Džarvisov brežuljak za tri miliona dve stotine osamdeset pet hiljada dolara, njegov suparnik je otkupljivao Bledsoov brežuljak za nešto više od tri miliona.

Dakle, svakako već predviđate kakva je bila prirodna posledica toga. Eto, najplemenitija zbirka odjeka na svetu bila je vazda i navek nepotpuna, jer se u njoj nalazila samo polovina kraljevskog odjeka vasione. Nijedan nije bio zadovoljan ovim podeljenim vlasništvom, a ipak niko od njih nije hteo da proda svoj deo onom drugom. Bilo je tu i psovanja, i svađanja, i sekiracije. Najzad je onaj drugi, sa zlobom koju samo jedan skupljač može da gaji prema čoveku i bratu, počeo da ruši svoj brežuljak!

Vidite, kad već sam nije mogao da ima odjek, odlučio je da niko ne treba da ga ima. Ukloniće svoj brežuljak, a onda ujakov odjek neće imati odakle da se odbija. Ujak se pobunio, ali je čovek odvratio: „Ja sam

vlasnik svog dela odjeka; odlučio sam da svoj deo uništim, a vi se o svome delu starajte kako sami znate.“

Tada moj ujak podnese tužbu sudu. Drugi čovek uloži priziv, te spor prenese u viši sud. Tako su se gonili ravno do Vrhovnog suda Sjedinjenih Američkih Država. Ali njihova razmirica ni tamo nije okončana. Dvojica sudija su verovala da je odjek lična svojina, jer, mada se ne može osetiti čulom vida i dodira, ipak se može prodavati, kupovati pa, prema tome, i oporezivati; druga dvojica su smatrala da odjek predstavlja nepokretnu svojinu, jer je očigledno vezan za zemljište, te se ne može seliti s mesta na mesto; ostale sudije su smatrale da odjek uopšte ne može biti predmet vlasništva.

Najzad je odlučeno da je odjek vlasništvo; da su brežuljci vlasništvo; da su dva čoveka posebni i nezavisni vlasnici dva brežuljka, ali suvlasnici odjeka; prema tome, optuženi ima pravo da poruši svoje brdašce, jer isključivo njemu pripada, ali na ime naknade za štetu koja bi mogla biti pričinjena ujakovoj polovini odjeka, mora da položi akcije u vrednosti od tri miliona dolara. Ovom odlukom je takođe bilo zabranjeno mom ujaku da bez znanja tuženog koristi njegov brežuljak, da bi sa njega odbijao svoj deo odjeka; za izazivanje odjeka on sme da koristi samo svoj brežuljak; ukoliko njegov deo odjeka, s obzirom na nepovoljne okolnosti, neće da funkcioniše, to je, prirodno, vrlo žalosno, ali sud ne vidi kako bi tu mogao pomoći. Sud je takođe zabranio optuženom da koristi bez dopuštenja ujakovo brdašce u svrhu odbijanja svog odjeka. Kakvo savršeno rešenje! Nijedan od njih nije hteo da izda takvo odobrenje, te je taj čudesni i najplemenitiji odjek morao da obustavi korišćenje svoje velike moći; od tog dana pa sve do danas ovaj veličanstveni posed je sporan i ne može se prodati.

Nedelju dana pre mog venčanja, dok sam još uvek plivao u blaženstvu i plemstvo se skupljalo izbliza i izdaleka da svojim prisustvom ukrasi sklapanje našeg braka, stiže vest o smrti mog ujaka, a takođe i jedan primerak njegove oporuke, kojom mene čini svojim jedinim naslednikom. Iščezao je sa ovog sveta; avaj, moga milog dobročinitelja više nije bilo. Čak i danas, posle toliko vremena, ova misao ucveljuje moje srce. Predao sam ujakovu oporuku vojvodi, jer, zaslepljen suzama, nisam mogao da čitam. Vojvoda pročita oporuku, a zatim strogo reče: „Gospodine, zar vi ovo nazivate bogatstvom? – ali u vašoj naduvanoj zemlji nesumnjivo tako činite. Gospodine, vi ste jedini naslednik velike zbirke odjeka – ukoliko se može nazvati zbirkom kolekcija razasuta po celoj nepreglednoj dužini i širini američkog kontinenta; gospodine, to još nije sve; vi ste do guše u dugovima. U čitavom tom mnoštvu nema ni jednog jedinog odjeka koji nije pod hipotekom; gospodine, ja nisam svirep čovek, ali moram da se staram o dobrobiti svog deteta; kad biste imali makar jedan jedini odjek koji biste mogli čestito nazvati svojim, kad biste imali samo jedan odjek koji nije opterećen dugovima, na koji biste mogli da se povučete s mojim detetom i koji biste smernim i upornim

radom negovali i unapređivali, pa na taj način uspeli da se od tog odjeka izdržavate, ja se ne bih protivio; ali ne mogu dopustiti da moje dete pođe za prosjaka. Odmakni se od njega, dušo; odlazite, gospodine, pokupite svoje prezadužene odjeke pa mi se gubite zanavek sa očiju.“

Moja plemenita Selestina obisnu mi se o vrat plačući, zagrli me nežnim rukama i zakle se da će dragovoljno, čak rado, poći za mene, pa makar nemao ni jednog jedinog odjeka u svetu. Ali to nije moglo biti. Bili smo razdvojeni, ona da vene i presvisne pre no što je prošlo godinu dana, a ja da tavorim svoj dugi životni put, tužan i usamljen, i da se svakog dana, svakog časa, molim za ono oslobođenje koje će nas opet sjediniti u onom drugom svetu, gde napaćeni prestaju da se muče, gde izmučeni nalaze pokoj. A sada, gospodine, ako biste hteli da budete tako ljubazni i pogledate ove mape i planove koje imam u torbi, siguran sam da bih vam mogao prodati odjek jevtinije no bilo koji drugi moj konkurent. Evo, na primer, ovaj, koji je mog ujaka pre trideset godina stajao deset dolara i koji je jedan od najlepših u Teksasu, ustupiću vam za svega...

– Dopustite mi da vas prekinem – rekoh. – Prijatelju, čitavog dana nisam imao ni trenutka predaha od raznih trgovačkih putnika.

Kupio sam jednu šivaću mašinu koja mi nije potrebna; kupio sam jednu mapu u kojoj su sve pojedinosti pogrešno ucrtane; kupio sam jedan časovnik koji neće da radi; kupio sam otrov za moljce koji moljci srču radije od svakog drugog pića; kupio sam bezbroj nekorisnih izuma, a sad mi je dovoljno tih ludorija. Ne želim da preuzmem neki od vaših odjeka čak i kad biste mi ga besplatno poklonili. Ne bih mu dao da ostane na svome mestu. Oduvek sam mrzeo ljude koji su pokušavali da mi utrape odjeke. Vidite li ovu pušku? E pa lepo, kupite svoju zbirku i čistite se; nemojte da prolivamo krv.

Ali on se samo nasmeši tužnim, blagim osmehom i izvadi još nekoliko crteža. Ishod znate savršeno dobro, jer znate da je nesreća već tu kad ste jednom otvorili vrata trgovačkom putniku, i da vam jedino preostaje da pretrpite poraz.

Nagodio sam se s tim čovekom posle beskrajnog sata pogađanja. Kupio sam nekoliko dvostrukih odjeka u očuvanom stanju, a on mi je još dao jedan pride, rekavši da ga ionako ne može prodati, pošto govori isključivo nemački. Rekao je: – Nekad je bio savršeni poliglot, ali mu se sad nepce nekako spustilo.

POLITIČKA EKONOMIJA

Politička ekonomija je osnov svakog dobrog upravljanja. *Najmudriji ljudi svih vekova dali su za rešavanje ovog pitanja*...

(Ovde sam bio prekinut i obavešten da dole na kapiji neki nepoznati čovek želi da razgovara sa mnom. Sišao sam i, prišavši mu, zapitao šta hoće, trudeći se sve vreme da držim čvrsto zauzdane moje kipuće političko-ekonomske zamisli i ne dopustim da mi umaknu niti da se zapletu u sopstvene uzde. Potajno sam želeo da je nepoznati posetilac na dnu kanala s tovarom žita povrh sebe. Sav sam bio u groznici, ali je on bio hladan. Reče da žali što me uznemirava, ali je u prolazu primetio da mi je potreban koji gromobran. Ja rekoh: – Da, da... nastavite... pa šta je s tim? – On reče kako nije ništa naročito, samo bi želeo da mi namesti koji gromobran. Ja sam novajlija u vođenju domaćinstva; čitav vek sam proveo po hotelima i pansionima. Kao i svako drugi u mom položaju, pokušao sam da (pred nepoznatim) izgledam kao stari domaćin; stoga mu, onako uzgred, rekoh da već poodavno nameravam da postavim šest do osam gromobrana, ali... Nepoznati se iznenadi i nekako upitno pogleda u mene, no ja ostadoh miran. Verovao sam da moj izgled to neće odati čak i ako sam upao u neku grešku. On izjavi da bi radije imao za mušteriju mene no bilo koga drugog u gradu. Ja odvratih: – U redu – i već nastavih da se ponovo rvem sa svojom velikom temom, kad me on pozva i reče kako bi bilo nužno da zna koliko ukupno „tačaka“ želim da bude postavljeno, na kojim delovima kuće želim da se nalaze, kao i to koja mi vrsta žice najviše odgovara. Bio je to priličan škripac za čoveka koji nije vičan zahtevima domaćinstva; ipak sam se srećno izvukao, tako da on verovatno uopšte nije posumnjao da da sam novajlija. Rekao sam mu da stavi osam „tačaka“, i da ih sve namesti na krov, a da upotrebi najbolju vrstu žice. On mi reče da bi mogao da isporuči „običan“ artikal po 20 centi stopa; „pobakreni“ po 25 centi; i „pocinkovani, spiralno uvijeni“, po 30 centi, a taj će u svako doba moći da uhvati munju, bez obzira na to kuda se uputila, i „učiniti njeno kretanje bezopasnim, a njeno dalje napredovanje „apokrifnim“. Pomislih da „apokrifni“ nije rđav izraz s obzirom na njegov izvor, ali, na stranu filologija, dopala mi se spiralno uvijena pa sam hteo da uzmem tu vrstu. Zatim on reče da bi dve stotine pedeset stopa moglo biti dovoljno, ali da bi posao bio urađen čestito i da bi to bila najbolja zanatska usluga u gradu, koja će izazvati divljenje kako pravednika tako i grešnika, i primorati sve prolaznike da priznaju kako nikad u životu nisu videli tako savršen i hipotetičan prizor gromobrana, smatra da zaista ne bi mogao da prođe bez četiri stotine, mada on nije osvetoljubiv, pa će pokušati. Ja rekoh da samo produži, da upotrebi četiri stotine, da uradi onako kako mu se sviđa, samo mene neka pusti da se vratim svome radu. Tako sam ga se najzad otresao; i sada, pošto sam

proveo pola časa da niz svojih političko-ekonomskih misli iznova povežem, spreman sam da nastavim.)

najveće blago svog genija, *svoje životno iskustvo i svoju učenost*. *Velike lučonoše trgovačke jurisprudencije*, *međunarodne*, *bratske i biološke devijacije svih vekova*, *svih civilizacija i svih naroda*, *od Zoroastra do Horasa Grilija*...

(Ovde sam bio ponovo prekinut i zamoljen da siđem kako bih se dalje dogovorio s onim gromobrancem. Požurih dole, kipteći i ključajući od basnoslovnih misli utelovljenih u tako veličanstvene reči da svaka od njih sama po sebi predstavlja otegnutu procesiju slogova kojoj bi možda trebalo punih petnaest minuta da prođe pored određene tačke, pa se još jednom sučelismo – on sasvim spokojan i blag, ja sav užaren i grozničav. Stajao je u zamišljenom stavu Kolosa sa Roda, jednom nogom na mojoj nejakoj tuberozi, a drugom usađenom među daninoć, podbočivši se i zaturivši šešir, jednog oka zatvorenog, dok je drugim kritički i zadivljeno gledao u pravcu mog glavnog dimnjaka. Rekao je da se, eto, zbog ovog stanja stvari čoveku mili da živi, i dodao: – Prepuštam vama da presudite jeste li ikada videli nešto delirijumski pitoresknije od ovih osam gromobrana na jednom dimnjaku? – Rekao sam da ne mogu da se prisetim bilo čega što bi prevazilazilo ovaj prizor. On reče da po njegovom mišljenju ništa na svetu osim Vodopada Nijagare nije u oblasti prirodnih lepota premašilo ovaj prizor. Da bi se sad od moje kuće načinio melem za oko, iskreno je verovao da ne treba ništa drugo osim malo „doterati“ ostale dimnjake, i tako „opštem *coup d' oeil* dodati ublažujuću jednoobraznost dostignuća, koja će stišati uzbuđenost, prirodno proisteklu posle *coup d' état*.“ Zapitao sam ga da li je naučio da tako govori iz neke knjige i gde bih mogao da je pozajmim? On se ljubazno nasmeši i odvrati da svoj način govora nije crpeo iz knjiga i da samo prisnost s munjom može jednom čoveku dopustiti da se slobodno služi njegovim načinom govora. Zatim je napravio procenu i rekao da bi još osam gromobrana rasutih po krovu potpuno zadovoljili potrebe i da smatra da bi pet stotina stopa žice dostajalo; dodao je da se kod prvih osam bio malo prebacio u računu, da tako kažemo, pa je utrošio malčice više materijala no što je predvideo – nekih stotinak ili nešto više stopa. Rekao sam mu da se strahovito žurim, te da želim da ovaj naš posao konačno dokrajčimo kako bih mogao da nastavim svoj posao. On reče: – *Mogao* sam da stavim tih osam gromobrana i da odem svojim poslom – neki ljudi bi tako i učinili. Ali ja nisam; rekoh sebi: „Ne poznajem tog čoveka, pa bih pre umro no što bih ga ucvelio; nema dovoljno gromobrana na toj kući, pa stoga neću da se maknem odavde dok ne obavim ono što treba obaviti i dok ne budem mogao da reknem: 'Neznanče, obavio sam svoju dužnost!' Ako jogunasti i usplamteli nebeski glasnik udari u vašu...“ – Dobro, dobro, – rekoh ja – stavite i tih osam... dodajte pet stotina stopa spiralno-uvijene, učinite što god hoćete, samo ublažite svoje patnje i pokušajte da svoja osećanja zadržite u granicama

koje možete obuhvatiti rečnikom. U međuvremenu, ako nemate ništa protiv, ja ću se vratiti svome poslu.

Čini mi se da sam ovog puta sedeo čitav sat pokušavajući da povežem nit svojih misli tamo gde je bila prekinuta poslednjom upadicom; verujem da sam najzad u tome uspeo pa sam se usudio da nastavim.)

nosili su se s ovom velikom temom, a najveći među njima priznali su je za dostojnog protivnika, koji iz svakog okršaja izlazi svež i nasmejan. Veliki Konfučije kaže da bi radije bio duboki politički ekonomist no šef policije. Ciceron često ponavlja da je politička ekonomija vrhunsko dostignuće čovekova uma; pa čak i naš Grili neodređeno, ali ubedljivo kaže da je „Politička...

(Ovde me gromobranac opet pozva. Sišao sam u duhovnom stanju koje se graničilo s nestrpljenjem. Rekao je da bi pre umro nego što bi me prekinuo, ali kad je najmljen da obavi jedan posao, i kad se očekuje da taj posao bude obavljen čisto i esnafski, kad ga je on dovršio, a zamor ga goni da potraži počinak i oporavak, koji mu je tako preko potreban, pa je taman hteo da se tome posveti, ali je utom pogledao naviše i za tren oka uvideo da su svi proračuni malo podbacili i da bi, ako bi naišla oluja, a ta kuća, prema kojoj gaji tako iskrena osećanja, stajala tako bez ikakve zaštite izuzev onih šesnaest gromobrana... – Ostavite me na miru! – vrisnuo sam. – Stavite sto pedeset komada. Stavite koji na kuhinju! Stavite tuce na štalu! Stavite par komada na kravu!... Stavite jedan na kuvaricu!... posejte ih po celom ovom ugroženom mestu dok ne bude ličilo na pocinkovani, spiralno-uvijeni, posrebreni ševar! Mičite se! Upotrebite sav materijal koga se možete dokopati, pa kad utrošite gromobrane, upotrebite suncobrane, kišobrane, vetrobrane, blatobrane – sve što može da utoli vašu nezajažljivu glad prema izveštačenom prizoru, a dajte predaha mome uzavrelom mozgu i isceljenja mojoj iskidanoj duši! – Savršeno spokojno – samo što se blago nasmešilo – ovo neosetljivo biće uredno zasuka rukave od kaputa i reče da će sada leći na posao. Elem, sve je to bilo pre tri časa. Pitanje je da li sam se već dovoljno smirio da bih mogao obrađivati plemenitu temu političke ekonomije, ali nisam u stanju da se oduprem želji da pokušam, jer je predmet koji je od čitave svetske filozofije najdraži mom srcu i najmiliji mom umu.)

...ekonomija nebeska uteha čoveku.“ Za vreme svog izgnanstva u Veneciju, razbarušeni, ali daroviti Bajron je izjavio da bi, ukoliko bi mu bilo dopušteno da počne iznova i još jednom proživi svoj promašeni život, posvetio svoje lucidne i trezne predahe sastavljanju ne frivolnih rima već eseja o političkoj ekonomiji. Vašington je voleo ovu izvanrednu nauku; imena kao što su Beker, Bekvit, Džadson i Smit neraskidivo su povezana uz nju; čak je i veliki Homer u svojoj devetoj knjizi Ilijade rekao:

Fiat justitia, ruat coelum
Post mortem unum, ante bellum
Hic jacet hoc, ex-parte res,
Politicum e-conomico est.

Veličina ove zamisli starog pesnika, zajedno sa vešto sročenim rečima u koje je zaodenuta i uzvišenom slikovitošću kojom su propraćene, izdvojile su ovu stancu i učinile je poznatijom od ijedne druge...

(Ni reči više da nisam čuo od vas... ni jedne jedine reči. Predajte račun i u mukloj tišini nestanite za večita vremena. Devet stotina dolara? Je li to sve? Ček na ovaj iznos možete da naplatite u svakoj uglednoj banci u Americi. A što se na ulici skupila tolika svetina? Kako?... Gleda u gromobrane! – Tako mi svega, pa zar nikad dosad nisu videli gromobran? Nikad nisu videli „takvo mnoštvo na jednoj zgradi", učini mi se da ste to rekli? Sići ću pa ću kritički osmotriti ovaj masovni izliv neznanja.)

Tri dana docnije. Potpuno smo iscrpljeni. Punih dvadeset četiri časa naša blistava kuća bila je predmet pričanja i divljenja u gradu. Pozorišta su jedva tavorila jer su njihovi najsrećniji scenski izumi bili bezazleni i jednostavni u poređenju s mojim gromobranima. Naša ulica je i dan i noć bila zakrčena gledaocima, a među njima je bilo mnogo onih koji su potegli čak sa sela da to vide. Nastalo je blaženo olakšanje kad je drugog dana izbila oluja i munje počele da „hrle" mojoj kući, kako to slikovito kaže istoričar Jozefus. Oluja je rasterala galeriju, da se tako izrazim. U roku od pet minuta nije više bilo nijednog gledaoca na pola milje od moje kuće; ali su zato sve visoke kuće izvan tog kruga bile krcate, ljudi su bili načičkani na prozorima, na krovovima, svuda. Imali su šta i da vide, jer sve zvezde padalice i svi praznični vatrometi celog jednog pokoljenja, udruženi i pušteni da kao kiša istovremeno padaju s neba u obliku blistavog tuša na jedan nezaštićen krov, ne bi nadmašili pirotehnički prizor koji je u opštem blesku oluje učinio moju kuću tako veličanstveno uočljivom. Prema pouzdanom brojanju, munja je u roku od četrdeset minuta udarila u moju kuću sedam stotina šezdeset i četiri puta, ali bi svaki put naletela na jedan od vernih gromobrana, te bi skliznula niz spiralno-uvijenu i tresnula u zemlju pre no što bi, verovatno, uopšte imala vremena da shvati šta ju je snašlo. Za sve vreme tog bombardovanja bilo je odvaljeno samo parče crepa, i to stoga što su u jednom času svi gromobrani u susedstvu sprovodili sve moguće munje koje su mogli da propuste. Dakle, ništa slično nije viđeno otkako je sveta i veka. Tokom čitavog dana i noći ako bi neki član moje porodice samo promolio glavu kroz prozor, kosa bi mu bila tako zbrisana da je glava ostajala kao bilijarska kugla; i, ukoliko čitalac želi da mi poveruje, niko od nas nije ni u snu pomislio da kroči van kuće. Najzad je i ta strašna opsada bila okončana – stoga što u oblacima iznad nas, niti na dohvatnoj udaljenosti od mojih nezasitih gromobrana više nije preostalo ama baš nikakvog elektriciteta. Zatim sam izjurio i prikupio smele radnike, pa nismo u usta stavili ni zalogaja, niti smo oka sklopili dok nismo očistili našu zgradu od čitavog tog groznog naoružanja, izuzev tri gromobrana na kući, jednog na kuhinji i jednog na štali... i gle, ti su ostali sve do današnjeg dana. Primetiću ovde, uzgred, da sve to užasno vreme nisam bio nastavio svoj esej o političkoj ekonomiji. Čak ni sad nisam skrpario

dovoljno živaca i duševnog mira da bih ga mogao nastaviti.

Jedno obaveštenje. Lica kojima je potrebno tri hiljade dve stotine i jedanaest stopa pocinkovane, spiralno-uvijene žice za gromobrane najboljeg kvaliteta i hiljadu šest stotina trideset jedan gromobran posrebrenih vrhova, sve polovno, ali, mada prilično pohabano od upotrebe, još uvek u upotrebljivom stanju, tako da može da posluži za obične potrebe, mogu da zaključe povoljan posao ako se obrate izdavaču.

DNEVNIK ADAMA I EVE

PRVI DEO: ODLOMCI IZ ADAMOVOG DNEVNIKA

Ponedeljak. To novo stvorenje duge kose stalno mi je na putu. Večito se plete naokolo i prati me. To mi se ne sviđa; nisam naučio na društvo. Voleo bih da je ostalo sa drugim životinjama... Danas je oblačno, duva istočni vetar; mi ćemo, izgleda, opet imati kišu... *Mi?* Otkud mi samo ta reč?... Sada se sećam... novo je stvorenje upotrebljava.

Utorak. Ispitivao sam veliki vodopad. Mislim da je to najlepše što postoji na imanju. Novo stvorenje ga naziva Nijagarinim vodopadima – zašto, zaista nemam pojma. Kaže da *izgleda* kao Nijagarini vodopadi. To nije razlog, već obično trućanje i besmislica. Uopšte nemam prilike da bilo šta sam imenujem. Novo stvorenje imenuje sve što se pojavi, pre no što ja i stignem da se pobunim. I uvek pod istim izgovorom – da tako *izgleda*. Uzmimo, na primer, dodoa. Ona kaže da onog časa kad ga pogleda, čovek smesta vidi da „izgleda kao dodo“. Nema sumnje da će mu to ime i ostati. Zamara me da se zbog toga sekiram, a ionako ništa ne pomaže. Dodo! Liči na dodoa taman kao što i ja ličim.

Sreda. Sagradio sam sebi sklonište od kiše, ali ne mogu na miru da ga iskoristim. Novo stvorenje se tamo uvuklo. Kad sam pokušao da ga isteram, počelo je da proliva vodu iz otvora na koje gleda, da se briše nadlanicom šapa i da urla kao neke druge životinje kad zapadnu u nevolju. Voleo bih da ne govori toliko; večito brblja. Izgleda kao da se tom jadnom stvorenju podsmevam i klevećem ga, ali to mi nije bila namera. Samo što nikad dosad nisam čuo ljudski glas, pa svaki novi i nepoznati zvuk koji narušava svečanu tišinu ove sanjive usamljenosti vređa moje uvo kao pogrešan ton. A ovaj novi zvuk dopire iz najveće blizine, tačno iza mog ramena, pored samog uva, najpre s jedne, pa zatim s druge strane, a ja sam navikao samo na zvuke koji su manje ili više udaljeni od mene.

Petak. Izdevanje imena ide neumitno dalje, uprkos svemu što preduzimam. Imao sam vrlo dobro ime za naše imanje, zvučalo je muzikalno i lepo: *Rajski vrt*. U sebi ću nastaviti da ga i dalje tako zovem, ali to više ne smem da činim javno. Novo stvorenje kaže da sve ove šume, stenje i prirodne lepote nimalo ne liče na vrt. Kaže da to izgleda kao park i da ni ne liči na nešto drugo osim na park. Prema tome, i ne konsultujući me, ona mu je nadenula novo ime: *Park Nijagarinih vodopada*. To je prilično samovoljno, bar meni tako izgleda. A tu se već pojavio i natpis:

ZABRANjENO GAZITI TRAVU

Moj život više nije srećan kao nekad.

Subota. Novo stvorenje jede premnogo voća. Verovatno će nam zalihe

ponestati i mi ćemo ostati bez voća. Opet „mi“ – to je *njegova* reč; a sad je postala i moja, jer je previše čujem. Jutros je prilično maglovito. Ja ne izlazim kad je magla. Ali novo biće ide. Ono izlazi po svakom vremenu, a zatim utrupka unutra blatnjavim nogama. I brblja. Nekada je ovde bilo tako prijatno i tiho.

Nedelja. Nekako sam progurao. Ovaj dan postaje sve tegobniji. Prošlog novembra bio je određen i proglašen za dan počinka. A već sam i pre toga imao šest takvih dana nedeljno. Jutros sam našao novo stvorenje kako pokušava da otrese jabuke s onog zabranjenog drveta.

Ponedeljak. Novo stvorenje kaže da se zove Eva. Što se mene tiče, nemam ništa protiv. Ono kaže da ga tako pozovem kad želim da dođe. Rekao sam da je onda ime sasvim indiferentno. Ova reč je očigledno učinila da porastem u njegovim očima; doista, to je zgodna, lepa reč koja može da se ponavlja. Stvorenje kaže da ono nije *ono*, već *ona*. Nisam baš siguran u to; ipak mi je sasvim svejedno; može ona da bude što joj drago samo da me ostavi na miru i ne brblja toliko.

Utorak. Po celom imanju je istakla table s groznim i uvredljivim natpisima:

PUT KA VRTLOGU
KA KOZJEM OSTRVU
KA PEĆINI VETROVA

Kaže da bi ovaj park divno poslužio kao prijatno letovalište kad bi samo bilo turista. Letovalište – opet neka njena izmišljotina – samo reči bez ikakvog smisla. Šta je to letovalište? Ali najbolje je ne pitati, jer i previše voli da objašnjava.

Petak. Počela je da me preklinje da prestanem da se spuštam niz vodopad. Kome to smeta? Ona kaže da uzdrhti od straha. Pitam se zašto; uvek sam to činio – oduvek sam voleo da se bućnem i rashladim. Pretpostavljam da vodopad zato i postoji. Koliko ja vidim, ne bi mogao da posluži za neku drugu svrhu, a mora biti da je radi nečeg načinjen. Ona kaže da je načinjen samo radi prirodne lepote – isto kao i nosorozi i mastodonti.

Prešao sam preko vodopada u buretu – ipak nije bila zadovoljna. Spustio sam se u bačvi – opet nije valjalo. Najzad sam preplivao vrtlog i brzake u odelu od smokvina lista. Prilično se oštetilo. Otad su počele dosadne jadikovke zbog moje nastranosti. Ovde sam strahovito sputavan. Potrebna mi je promena okoline.

Subota. Pobegao sam prošlog utorka uveče, putovao dva dana i sagradio sebi novo sklonište na skrovitom mestu, a tragove zametnuo što sam bolje mogao, ali me je ona pronašla služeći se jednom životinjom koju je pripitomila i koju naziva vukom, pa je došla da opet pušta one žalobne glasove i proliva vodu na otvore kojima gleda. Bio sam primoran da se vratim njoj, ali ću ubrzo odmagliti, čim se bude pružila prilika. Ona se upušta u mnoge luckaste poduhvate; između ostalog, proučava zašto životinje zvane lavovi i tigrovi žive hraneći se travom i cvećem, kad, kako

ona kaže, oblik njihovih zuba pokazuje da su stvoreni za to da se uzajamno proždiru. To je glupo, jer bi to značilo da se oni uzajamno ubijaju, a to bi donelo ono što se, kako ja shvatam, naziva „smrt“; a smrt, kako mi je rečeno, još nije stupila u park. Što je, u izvesnom smislu, šteta.

Nedelja. Nekako sam progurao.

Ponedeljak. Verujem da sada shvatam čemu služe ostali dani u nedelji; oni su zato da bismo se odmorili od dosađivanja u nedelju. Dobra misao... Ona se opet verala na ono drvo. Stresao sam je dole. Kaže da niko nije video. Izgleda da ona to smatra dovoljnim opravdanjem da se odvaži na svaki opasni poduhvat. Rekao sam joj to. Reč „opravdanje“ izazvala je njeno divljenje – a rekao bih i zavist. Dobra je to reč.

Utorak. Rekla mi je da je načinjena od rebra izvađenog iz mog tela. Ovo je u najmanju ruku sumnjivo, ako ne i više od toga. Ni jedno rebro mi ne nedostaje... Ona se dala u veliku brigu zbog kraguja; kaže da mu trava ne prija; boji se da ga ne može odgajiti; smatra da mu je namenjeno da živi od istrulelog mesa. Kraguj mora da se snađe kako zna s onim što imamo. Ne možemo da preobratimo ceo poredak kako bi ugodili kraguju.

Subota. Juče je pala u jezerce kad se u njemu ogledala, a to večito čini. Skoro da se udavila, i kaže da se strahovito neugodno osećala. Zbog toga se sažalila na bića koja tamo žive, a koja je nazvala ribama, jer nastavlja da prilepljuje imena stvarima kojima ona nisu potrebna i koje se ne odzivaju kad ih pozoveš po imenu, što je njoj baš baš sasvim svejedno, jer je inače glupača; uhvatila je mnoštvo riba, donela ih sinoć i strpala u moj krevet da ih zagreje, ali ja sam ih posmatrao celog dana, pa ne vidim da su bilo šta srećnije no što se bile pre toga, izuzev što su mirnije. Kad padne noć izbaciću ih napolje. Neću opet s njima da spavam, jer nalazim da su lepljive, pa je čoveku, kad nema ništa na sebi, neprijatno da leži među njima.

Nedelja. Pregurao sam.

Utorak. Sad se sprijateljila s nekom zmijom. Ostale životinje se raduju, jer je večito eksperimentisala s njima i gnjavila ih; i ja se radujem, jer zmija govori, pa tako mogu malo da otpočinem.

Petak. Kaže kako je zmija savetuje da okuša plod s onog drveta jer će posledica toga biti velika, divna i plemenita spoznaja. Rekao sam joj da bi to dovelo do još jedne posledice – na svet bi došla smrt. To je bila greška – bolje da sam ovu opasku zadržao za sebe; to joj je samo uvrtelo u glavu bubu – sad će moći da spase obolelog kraguja i da pruži svežeg mesa ucveljenim lavovima i tigrovima. Posavetovao sam je da se kloni tog drveta. Rekla je da neće. Predviđam neprilike. Klisnuću.

Sreda. Proživeo sam gorke časove. Pobegao sam i jahao svu noć najbrže što je konj mogao da me nosi, u nadi da umaknem iz Parka i sakrijem se u nekoj drugoj zemlji pre nego što dođe do nesreće, ali mi nije bilo suđeno. Otprilike jedan čas posle sunčevog izlaska, dok sam jahao po cvetnoj livadi na kojoj je hiljadama zveri paslo, dremuckalo ili se igralo, kao što obično čine, one odjednom počeše strahovito da riču, te se

livada za tili čas pretvori u uskomešani kovitlac, a svaka životinja je razdirala svog suseda. Znao sam šta to znači – Eva je okusila onaj plod i smrt je došla na svet... Tigrovi su proždrali moga konja, premda sam im naredio da se povuku, pa bi svakako proždrali i mene da sam ostao – ali ja to nisam učinio, već sam se vrlo žurno uklonio... Našao sam ovo mesto, izvan Parka, i živeo prilično udobno ovih nekoliko dana, ali me je ona pronašla. Pronašla me i nazvala ovo mesto Tonavanda – kaže da tako *izgleda*. U stvari, nije mi bilo krivo što je došla, jer je ovde hrana oskudna, a ona je donela nešto malo onih jabuka. Bio sam prinuđen da ih jedem, jer sam bio gladan. To se kosilo s mojim načelima, ali smatram da načela nemaju stvarnu vrednost ako čovek nije sit... Ona je došla umotana u busenje i lisnato granje, a kad sam je zapitao šta znači ta besmislica, pa joj to strgao i bacio, ona se zakikotala i pocrvenela. Nikad dotle nisam video neku osobu da se kikoće i crveni, pa mi je to izgledalo neprikladno i glupavo. Ona kaže da ću i ja ubrzo doznati kako to izgleda. To je bilo tačno. Gladan kao što sam bio, ostavio sam napola pojedenu jabuku – svakako najbolju koju sam ikad okusio, uzevši u obzir poodmaklo godišnje doba – i samog sebe umotao u ono odbačeno busenje i granje, a zatim joj se strogo obratio i naredio da ode i donese još granja, kako se ne bi prikazivala. Poslušala me je, a posle smo se prišunjali na mesto gde su se klale divlje zveri i uzeli nekoliko koža, te sam je naterao da načini koji par odeće prikladne za pojavljivanje u javnosti. Odela su neudobna, to je istina, ali su u stilu, a to je i najglavnije što se tiče odeće... Smatram da je odličan drugar. Vidim da bih bio usamljen i potišten bez nje, sada kad sam izgubio svoje imanje. Još nešto: kaže da nam je naređeno da odsad moramo da radimo za svoj opstanak. Ona će raditi. Ja ću nadzirati.

Deset dana docnije. Ona optužuje *mene* da sam uzrok naše nesreće! Kaže, sa prividnom iskrenošću i istinoljubivošću, da ju je zmija uveravala kako zabranjeno voće nisu jabuke, već kesteni. Rekao sam da sam prema tome nevin, jer nisam jeo nikakvo kestenje. Ona kaže da joj je zmija objasnila da reč „kesten“ ne znači samo plod drveta, već da, u prenosnom smislu, označava i otrcanu, bajatu šalu. Kad sam to čuo, prebledeo sam, jer sam napravio mnogo viceva da mi prođe vreme u dokolici, a neki od njih bi mogli da budu te vrste, mada sam časno pretpostavljao da su bili novi kad sam ih prvi put izustio. Zapitala me je da li sam napravio neki vic baš u vreme katastrofe. Bio sam primoran da priznam da sam bio načinio jedan, ali u sebi, ne glasno. Bilo je to ovako. Razmišljao sam o Nijagarinim vodopadima i rekao u sebi: „Divno je gledati kako se ova ogromna masa vode survava naniže!“ Zatim mi u trenutku sinu kroz glavu jedna sjajna misao i ja je izrazih ovim rečima: „Ali bi bilo još divnije videti kako se ova voda survava *naviše!“* – i taman sam počeo da se kidam od smeha, kad čitava priroda zakorači u rat i smrt, te sam morao da bežim kako bih spasao goli život. „Eto“, reče ona pobedonosno, „to je baš ono; zmija je spomenula tačno tu šalu; nazvala je Prvim kestenom i rekla da je taj vic star koliko i svet.“ Avaj, stvarno sam ja kriv. Bolje bi bilo da

nisam toliko duhovit; oh, da mi nikad nije sinula ta sjajna misao!

Iduće godine. Nazvali smo ga Kain. Ona ga je uhvatila dok sam ja lovio na severnoj obali jezera Iri; uhvatila ga je u šumi, na dve milje daleko od našeg skloništa – a možda je bilo i četiri, nije sigurna. Ono u izvesnom smislu liči na nas, pa bi moglo biti u srodstvu s nama. Tako bar ona misli, ali to je po mome mišljenju pogrešno. Razlika u rastu nameće zaključak da je to neka druga i drukčija vrsta životinje – možda riba, mada je, kad sam ga spustio u vodu da proverim, potonulo, a ona se zagnjurila i izvukla ga pre no što sam imao prilike da eksperimentalno razrešim zagonetku. I dalje smatram da je to riba, ali ona ne mari da sazna šta je, pa neće da mi dopusti da isprobam. Ne shvatam to. Dolazak ovog bića izgleda da je promenio čitavu njenu prirodu i učinio da zamrzne eksperimentisanje. Više misli o njemu no što je mislila o bilo kojoj drugoj životinji, ali čije u stanju da objasni zašto. Duh joj je poremećen – sve ukazuje na to. Ponekad nosi tu ribu u naručju pola noći kad se ova žali i hoće da ide u vodu. Tada joj curi voda sa onih mesta na licu odakle gleda, te pljeska ribu po leđima, čini ustima blage zvuke da bi je umirila i na stotinu raznih načina pokazuje zabrinutost i saučestvovanje. Nikad je nisam video da tako postupa s bilo kojom drugom ribom, pa me to mnogo uznemiruje. Pre nego što smo izgubili svoje imanje, imala je običaj da tako nosi tigriće i da se s njima igra, ali to je bila samo zabava; nikad nije toliko primala k srcu ako oni ne bi mogli da svare večeru.

Nedelja. Ona ne radi nedeljom, već leži sva iscrpljena, pa voli da riba puzi preko nje; uz to pušta neke smešne zvuke da bi ribu zabavila, ili se napravi kao da će joj odgristi šapice, a na to se riba nasmeje. Nikad nisam video ribu koja ume da se smeje. To mi uliva nepoverenje... I ja sam zavoleo nedelje. Nadziranje kojim se bavim radnim danima zamara i telo. Trebalo bi da ima više nedelja. U staro vreme one su mi teško padale, a sad dobro dođu.

Sreda. Ovo nije riba. Nikako ne mogu da tačno utvrdim šta je. Pušta čudne, đavolske zvuke kad je nezadovoljno, a kaže „gu – gu“ kad je srećno. Nije od našeg soja, jer ne može da hoda; nije ptica, jer ne leti; nije žaba, jer ne skakuće; nije zmija, jer ne puzi, a siguran sam da nije riba, mada mi se nikako ne pruža prilika da ispitam da li može da pliva ili ne. Većinom samo leži, i to pretežno poleđuške, dignutih nožica. Nisam dosad video nijednu životinju da tako čini. Rekao sam da verujem da je to neka enigma; no ona se samo divila toj reči, ali je nije shvatila. Po mom mišljenju, ono je ili enigma ili neka vrsta bube. Ako umre, rastaviću ga na delove da vidim kakav mu je unutrašnji uređaj. Nikad me nijedna stvar nije toliko zbunjivala.

Tri meseca docnije. Zbunjenost se povećava umesto da se smanjuje. Malo spavam. Ono je prestalo da neprekidno leži, pa ide naokolo na sve četiri. Ipak se razlikuje od ostalih četvoronožnih životinja po tome što su mu prednje noge neobično kratke, usled čega mu glavni deo tela vrlo neudobno strči uvis, a to baš ne izgleda privlačno. Sagrađeno je u

priličnoj meri kao i mi, ali njegov način hodanja pokazuje da nije od našeg soja. Kratke prednje noge i dugačke zadnje ukazuju na to da pripada rodu kengura, ali svakako predstavlja neku novu podvrstu ovog roda, pošto pravi kengur skače, dok ono to nikad ne čini. Ipak se mora priznati da predstavlja neku čudnu i zanimljivu podvrstu i da nikad dosad nije bilo razvrstano. Pošto sam ga ja otkrio, osećao sam se ovlašćenim da svoje ime priključim uz slavu otkrića, te sam ga nazvao *Kengurum Adamiensis*... Sigurno je bilo mlado kad je došlo k nama, jer je otada neobično poraslo. Mora biti da je sada pet puta veće no onda, a kad je nezadovoljno, u stanju je da napravi dvadeset dva do trideset osam puta više buke nego što je pravilo u početku. Silom se tu ništa ne može, već se samo postiže suprotno. Zato sam napustio taj sistem. Ona ga smiruje tetošenjem i davanjem stvari za koje je prethodno rekla da mu ih neće dati. Kao što sam već istakao, nisam bio kod kuće kad je ono došlo, a ona mi je rekla da ga je našla u šumi. Izgleda čudno da postoji samo jedan primerak od njegovog soja, ali ipak mora biti da je tako, jer sam ja ovih poslednjih nedelja propao od napora da pronađem još jedno takvo biće da bi ga priključio svojoj zbirci, a istovremeno i da ovo naše dobije druga za igru; svakako bi onda bilo mirnije, te bismo mogli lakše da ga pripitomimo. Nisam uspeo da nađem ni jedno, niti sam našao bilo kakve njegove ostatke; što je najčudnije, nisam naišao ni na tragove. Sigurno da živi na zemlji, jer drukčije ne može; pa ipak, kako onda prolazi ne ostavljajući za sobom nikakvih tragova? Postavio sam tuce klopki, ali uzalud. Uhvatio sam sve moguće životinjice, izuzev njega; mislim da su sve te životinje upale u klopku iz čiste radoznalosti, da bi videle čemu služi mleko. Nikad ga nisu ispile.

Tri meseca. *docnije*. Kengur još uvek raste, što je vrlo čudno i zbunjujuće. Nikad nisam video nekog čije bi rastenje toliko dugo trajalo. Sad ima na glavi krzno; nije kao kengurovo krzno, već tačno kao naša kosa, samo što je mnogo finije i mekše, a nije crno već riđe. Prosto ću pošašaveti zbog ćudljivog i uznemirujućeg razvoja ovog zoološkog čuda, koje ne mogu da razvrstam. Kad bih samo mogao da uhvatim još jednog takvog – ali to je beznadežno; ono pripada novoj vrsti i jedini je primerak, to je očigledno. Uhvatio sam jednog pravog kengura i doneo ga, smatrajući da će ovaj naš, pošto je usamljen, radije primiti onog u društvo no ostati sasvim bez ikoga svoga, pa čak i bez ijedne životinje prema kojoj bi mogao osetiti bliskost ili dobiti za uzvrat pažnju koja mu je potrebna u njegovoj izgubljenosti među strancima koji ne znaju njegove osobine i navike i ne umeju da se prema njemu tako ponašaju da bi se osetio kao da je među prijateljima; međutim, to je bila greška – toliko je pao u fras kad je ugledao kengura da sam bio ubeđen da nijednog dotad nije videlo. Žalim tu sirotu bučnu životinjicu, ali ništa ne mogu da učinim čime bih je usrećio. Kad bih samo mogao da ga pripitomim – ali ne, to uopšte ne dolazi u obzir; što više pokušavam, izgleda da ga sve više razdražujem. Srce mi se para kad ga vidim u

njegovim malim burama jada i strasti. Hteo sam da ga pustim na slobodu, ali ona nije htela ni da čuje. To mi je izgledalo svirepo i suprotno njenom običaju; a, ipak, možda je u pravu. Možda bi bilo usamljenije no ikad; kad ja nisam uspeo da mu pronađem parnjaka, kako bi to ono moglo?

Pet meseci docnije. Nije kengur. Ne, jer se drži uspravno pridržavajući se za njen prst, pa tako načini nekoliko koračaji na stražnjim nogama, zatim padne. Verovatno je neka vrsta medveda; pa ipak, nema repa – bar zasad – i nema krzna, izuzev na glavi. Još uvek raste – to je čudna okolnost, pošto medvedi brže dostignu svoj puni uzrast. Medvedi su opasni – posle naše katastrofe – pa ne bih baš mnogo voleo da se ovaj još dugo muva po mojoj kući bez brnjice. Ponudio sam joj da uhvatim jednog kengura samo da ovog pusti, ali nije pomoglo – rešena je, kako mi izgleda, da nas uvali u strahovitu nesreću. Nije bila takva pre no što je konačno pošašavela.

Dve nedelje docnije. Ispitao sam njegova usta. Zasad nema opasnosti: ima samo jedan zub. Još nema repa. Sad galami više no ikad – naročito noću. Iselio sam se. Ipak ću odlaziti tamo izjutra, na doručak, da proverim jesu li mu nikli još neki zubi. Kad napuni čeljusti zubima, biće vremena da ga pustimo da ide u svet, pa imao rep ili nemao, jer medvedu rep nije neophodan da bi bio opasan.

Četiri meseca docnije. Proveo sam mesec dana loveći i ribareći u predelu koji ona naziva Bufalo, ne znam zašto, ako ne stoga što tamo uopšte nema bufala. U međuvremenu je medved naučio da naokolo sam trupka na zadnjim nogama i da kaže „ćale“ i „kevo“. Mora da pripada nekoj novoj vrsti. Ova sličnost s pravim rečima može biti, naravno, sasvim slučajna, a možda zvuci koje on pušta nemaju nikakve svrhe niti značenja; pa ipak i u tom slučaju ovo izgleda neverovatno, pa mislim da je to nešto što ni jedan drugi medved ne može da izvede. Ovo podražavanje govora, kao i potpuno nepostojanje krzna i potpuni nedostatak repa dovoljno ukazuju na to da je reč o nekoj sasvim novoj vrsti medveda. Dalje proučavanje biće neobično zanimljivo. U međuvremenu ću otići na daleku ekspediciju, u šume na severu, i tamo sprovesti obimna istraživanja. Mora biti da negde postoji još koji takav stvor, a ovaj će biti manje opasan ako bude u društvu svoga soja. Smesta ću otići, ali ću najpre ovome nabiti brnjicu.

Tri meseca docnije. Bio je to vrlo, vrlo zamoran lov, ali ipak bez ikakvih uspeha. U međuvremenu, i ne maknuvši se sa kućnog praga, ona je uhvatila još jednog! Nikad nisam video takvu sreću. Mogao bih da lovim po šumama stotinu godina, nikad ne bih natrapao na još jednog ovakvog.

Sledećeg dana. Upoređivao sam novog sa starim, pa je savršeno jasno da su oba od istog soja. Taman sam hteo da jednog od njih napunim za svoju zbirku, kad me je ona odvratila od ove pomisli, ne znam ni sam zašto; tako sam odustao od svoje namere, mada mislim da sam pogrešio. Bio bi to neprocenjivi gubitak za nauku kad bi odlutali. Stariji je pitomiji

no što je bio i ume da se smeje i da priča kao papagaj, a to je naučio, nema sumnje, stoga što je neprekidno s papagajem, a ima veoma razvijenu sposobnost podražavanja. Začudio bih se kad bi se ispostavilo da je to neka nova vrsta papagaja; pa ipak ne bi trebalo da se začudim, jer je ono već od prvih dana, kad sam ga smatrao ribom, bilo sve što se samo zamisliti može. Ovaj novi je isto onako ružan kao onaj stari u početku; ima istu boju sumpora i sirovog mesa i istu čudnu glavu bez imalo krzna. Ona ga naziva Avelj.

Deset godina docnije. To su *dečaci:* uvideli smo to odavno. Bunilo nas je što su se pojavili u onako malom, nezrelom obliku; nismo bili na to navikli. Imamo sad i nekih devojčica. Avelj je dobar dečak, ali da je Kain ostao medved, bilo bi bolje. Posle svih ovih godina, vidim koliko sam u početku grešio u pogledu Eve; bolje je živeti sa njom, pa makar i izvan raja, nego u njemu, ali bez nje. Najpre sam smatrao da i previše govori; ali sad bih zažalio kad bi taj glas umuknuo i iščezao iz mog života. Neka je blagosloven kesten koji nas je zbližio i naveo me da upoznam dobrotu njenog srca i blagost njenog duha!

DRUGI DEO: EVIN DNEVNIK

(Prevod originala)

Subota. Sad sam stara skoro ceo jedan dan. Stigla sam juče. Bar tako mi izgleda. A i mora da je tako, jer, ukoliko je i postojalo neko prekjuče, ja ga nisam doživela, inače bih se toga morala sećati. Možda je, naravno, i bilo, ali ja to nisam primetila. Dobro; biću odsad veoma oprezna, pa ću, ukoliko se opet pojavi neko prekjuče, primetiti i pribeležiti. Najbolje je da odmah počnem s beleženjem i ne dopustim da se beleške pobrkaju, jer mi neko predosećanje kazuje da će ovi iscrpni zapisi jednog dana biti značajni za nekog istoričara. Osećam se kao da sam neki ogled, osećam se upravo kao ogled; niko ne bi mogao više da se oseća kao ogled nego ja, pa sam stoga sasvim ubeđena da sam ono što jesam – ogled; samo ogled i ništa više.

A ukoliko sam ogled, da li sam to samo ja? Ne, ne verujem; mislim da je i ostalo oko mene deo toga. Ja sam njegov glavni deo, ali smatram da i sve ostalo spada u taj ogled. Da li je moj položaj siguran ili treba da budem na oprezi i da pazim? Ovo drugo možda. Neki nagon mi kaže da je večita budnost cena nadmoćnosti. (Za jednu tako mladu osobu smatram da je to dobro rečeno.)

Danas sve izgleda bolje no što je izgledalo juče. U jučerašnjoj žurbi oko dovršavanja, planine su bile ostavljene u rovašenom stanju, a neke ravnice su bile tako zatrpane đubretom i otpacima da je prizor bio vrlo turoban. Plemenita i divna umetnička dela ne smeju biti rađena na brzinu, a ovaj veličanstveni novi svet je stvarno najplemenitije i najdivnije delo. Ono je, svakako na čudesan način, još ispalo bezmalo

savršeno i pored oskudice vremena. Na nekim mestima ima suviše mnogo zvezda, a na drugim premalo, ali to se nesumnjivo može ubrzo popraviti. Mesec se prošle noći otkačio, pa i otkotrljao se sa vidika – što je veoma veliki gubitak; srce mi se para kad na to pomislim. Nijedan drugi ukrasni ili dekorativni predmet ne bi mogao s njim da se poredi po lepoti i savršenstvu. Trebalo je da bude bolje pričvršćen. Kad bismo samo mogli ponovo da ga dobijemo...

Ali, razume se, nije mi ni na kraj pameti kud se deo. A, osim toga, ko god ga bude našao, sakriće ga; znam, pošto bih i ja isto tako postupila. Verujem da mogu da budem poštena u svakom drugom pogledu, ali već počinjem da uviđam da su srž i suština moje prirode ljubav prema lepome, strast za lepim, tako da bi bilo opasno poveriti meni mesec koji bi pripadao nekom drugom, a taj ne bi znao da je on kod mene. Kad bih našla mesec usred bela dana, vratila bih ga, jer bih se plašila da me je neko spazio; ali kad bih ga našla u mraku, sigurno bih smislila neki izgovor da ni rečce ne proslovim o njemu. Jer ja volim mesece, oni su tako lepi i tako romantični. Želela bih da ih ima pet-šest; tada nikad ne bih išla da spavam: samo bih ležala na mahovini i gledala u mesece.

Zvezde su isto tako dobre. Želela bih da dohitim nekoliko i da ih stavim u kosu. Ali sumnjam da ću u tome ikad uspeti. Zaista je neverovatno koliko su one daleko, mada ne izgleda tako. Kad su se sinoć prvi put pojavile pokušala sam da nekoliko njih skinem motkom, ali na moje čuđenje nisam uspela da ih dosegnem; zatim sam se trudila da ih oborim grumenjem zemlje sve dok se nisam strašno umorila, ali nijednu nisam pogodila. To je stoga što sam levakinja, pa ne mogu dobro da gađam. Čak i kad sam nišanila u neku drugu, nije mi polazilo za rukom da oborim onu pravu, ali sam nekoliko puta samo za dlaku promašila: videla sam kako je crni grumen zemlje četrdeset ili pedeset puta uleteo pravo usred zlatnog jata, i da sam još malo istrajala, možda bih uspela da oborim koju.

Malo sam otplakala, što je, čini mi se, sasvim prirodno za osobu mog uzrasta, a kad sam se odmorila uzela sam korpu i pošla ka mestu koje se nalazi na rubu obzorja, gde zvezde samo što ne dodiruju zemlju, pa bih mogla da ih dohvatim rukom, a to bi u svakom slučaju bilo bolje, jer bih onda oprezno ih skidala da se ne razbiju. Ali to je bilo dalje no što sam mislila, pa sam naposletku morala da odustanem; bila sam tako iznurena da nisam mogla ni koraka dalje; a i noge su mi bile otečene i jako su me bolele.

Nisam mogla da se vratim kući; bilo je isuviše daleko, a i zahladnelo je; naišla sam na neke tigrove i šćućurila se među njih; tu mi je bilo savršeno udobno, a njihov dah je svež i mirisan, jer se hrane jagodama. Nikad ranije nisam videla tigra, ali sam ga smesta prepoznala po prugama. Kad bih samo imala jednu od tih koža, načinila bih sebi divnu haljinu.

Danas se već bolje snalazim u rastojanjima. Isprva sam tako žudela da

se dokopam svakog lepog predmeta da sam pohlepno pružala ruke za njim i onda kad je bio predaleko, i onda kad je bio udaljen svega šest palaca, mada mi je izgledalo kao čitava stopa – ali je od mene, avaj, odvojen trnjem! Nešto sam naučila, pa sam, sasvim iz svoje glave, načinila jedan aksiom – moj prvi aksiom: *Ogrebeni ogledni primerče*, *kloni se trnja*. Smatram da je to vrlo mudra misao za ovako mladu osobu.

Juče posle podne pratila sam izdaleka onaj drugi ogledni primerak, da vidim, ako mogu, čemu služi. Ali nisam uspela da dokučim. Mislim da je to čovek. Nikad dosad nisam videla čoveka, ali tako izgleda, pa sam sigurna da to i jeste. Uviđam da osećam mnogo veću radoznalost prema njemu no prema bilo kojem drugom gmizavcu, ukoliko je gmizavac, a pretpostavljam da jeste. Ima čupavu kosu, plave oči i liči na gmizavca. Nema bedara; sužava se kao šargarepa; kad stoji, raskreči se, te izgleda kao pokretna dizalica; stoga smatram da je gmizavac, mada bi mogao da bude i neka građevina.

Ispočetka sam se plašila i bežala čim bi se okrenuo, jer sam smatrala da će me napasti; međutim, ubrzo sam uvidela da me se kloni, te sam prestala da se plašim i pratila ga nekoliko časova, na udaljenosti od dvadeset jardi, usled čega je bio nervozan i nesrećan. Najzad je postao prilično uznemiren, pa se uzverao na drvo. Čekala sam poprilično, a zatim odustala i otišla kući.

Danas ista pesma. Opet sam ga naterala na drvo.

Nedelja. Još uvek je gore. Pravi se kao da se odmara. Ali to je samo izgovor: za dan odmora nije određena nedelja već subota. Izgleda mi da ono biće iznad svega voli da se odmara. Ja bih se zamorila od tolikog odmaranja. Zamara me da tako sedim i posmatram to drvo. Pitam se zašto li samo postoji; nikad ga ne vidim da bilo šta radi.

Sinoć su nam vratili mesec pa sam bila presrećna! Smatram da je to vrlo pošteno s njihove strane. Docnije se opet otkačio i otkotrljao, ali nisam bila utučena; nema razloga brizi kad čovek ima takve susede; opet će ga vratiti. Htela bih da im nečim izrazim svoju blagodarnost. Volela bih da im pošaljem nekoliko zvezda, jer ih mi imamo više nego što nam treba. Mislim više no što meni treba, pošto jasno uviđam da onom gmizavcu nije nimalo stalo do takvih stvari.

Ono biće ima loš ukus i nije ljubazno. Kad sam se sinoć u sumrak vratila, bilo je sišlo s drveta i pokušavalo da uhvati male pegave ribice koje se igraju u jezercetu, pa sam morala da ga gađam grumenjem zemlje dok se nije vratilo na drvo i ostavilo ribice na miru. Pitam se čemu uopšte usluži? Ima li srca? Ima li sažaljenja prema tim stvorenjima? Zar je moguće da je predodređeno i stvoreno za tako grube postupke? Tako izgleda. Jedan grumen tresnuo ga je iza uva, pa je počelo da se buni služeći se groznim rečima. Uzdrhtala sam, pošto je to bilo prvi put da sam čula govor, izuzev svog. Nisam razumela reči, ali su mi izgledale vrlo izražajne.

Kad sam saznala da može da govori, u meni se ponovo probudilo

interesovanje za njega, jer ja volim da govorim; govorim po ceo dan, a ponekad i u snu, i vrlo sam zanimljiva, ali kad bih imala s kim da govorim bila bih dvostruko zanimljivija, a kad bi to bilo poželjno, nikad ne bih prestajala da govorim.

Ako je onaj gmizavac muškarac, onda nije *ono*, zar ne? To bi bila gramatička greška, zar ne? Mislim da bi to onda bio on. Tako mi izgleda. U tom slučaju zamenica bi se ovako menjala: nominativ: on; genitiv: *njega;* dativ: *njemu*. Pa, smatraću ga muškarcem i tako nazivati sve dok se ne ispostavi da je nešto drugo. To će biti mnogo zgodnije nego živeti u neizvesnosti.

Iduća nedelja. Cele nedelje sam tapkala za njim i pokušavala da sklopim poznanstvo. Morala sam sama da vodim razgovor, jer je on stidljiv, ali ne mari. Izgledao je zadovoljan što sam kraj njega, pa sam vrlo često upotrebljavala ono društveno „mi“, jer izgleda da mu laska kad i njega uključim.

Sreda. Sada se sve bolje i bolje slažemo, i sve više i više produbljujemo poznanstvo. On više ne pokušava da me izbegava, što je dobar znak, i pokazuje da mu se sviđa što sam uz njega. To se i meni dopada, pa proučavam kako da mu na sve moguće načine budem korisna da bih porasla u njegovim očima. Poslednjih dana uzela sam na sebe sav posao oko izdevanja imena predmetima, a to je za njega bilo veliko olakšanje, jer za tu vrstu posla nije obdaren, te je, očigledno, vrlo blagodaran. On ne može da smisli nijedno pogodno ime i time spase svoj ugled, ali ja ne dopuštam da primeti kako uviđam ovaj njegov nedostatak. Čim se pojavi neko novo biće, odmah mu nadenem ime još pre no što stigne da se obruka nespretnim ćutanjem. U času kad ugledam neku životinju, već znam kako se zove. Ne moram ni časka da razmišljam; pravo ime namah iskrsne, kao da mi ga je prišapnulo nadahnuće, a nesumnjivo i jeste tako, jer sam sigurna da pre pola minuta to ime nisam znala. Čini mi se da po obličju bića i načinu ponašanja znam koja je životinja u pitanju.

Kad se, na primer, pojavio dodo, on je smatrao da je to divlja mačka – videla sam to po njegovim očima. Ali ja sam ga spasla. Učinila sam to sa mnogo obzira, da ne bih povredila njegovu sujetu. Sasvim prirodnim glasom, kao da sam prijatno iznenađena, a ne kao da želim da mu stavim do znanja neki podatak, rekoh: „Vidi, vidi, pa to je dodo!“ Objasnila sam – ali ne tako da izgleda kao da objašnjavam – kako sam znala da je to dodo, i mada mi se učinilo da je malo žacnut što sam ja znala koje je ovo biće a on nije, ipak je bilo očigledno da mi se divio. To je bilo vrlo prijatno, pa sam o tome pred spavanje ne jednom sa zadovoljstvom razmišljala. Kako i mala stvar može da nas usreći, kad osećamo da smo je zaslužili!

Četvrtak. Moja prva žalost. Juče me je izbegavao. Očigledno nije želeo da razgovaram s njim. Nisam mogla u to da poverujem, pa sam smatrala da je posredi neki nesporazum, jer ja volim da sam s njim i volim da slušam kako govori, pa kako se onda moglo dogoditi da bude tako

neljubazan prema meni kad mu ništa nažao nisam učinila? Ipak, izgleda da je bilo baš tako, pa sam otišla i sela sama na mesto gde sam ga prvi put ugledala onog jutra kad smo bili stvoreni, kad još nisam znala šta je on i kad sam bila ravnodušna prema njemu; ali sad je to mesto postalo sumorno, jer me je sve podsećalo na njega i moje srce je bilo veoma ojađeno. Nije mi bilo sasvim jasno zašto je tako, pošto je to bilo novo osećanje; nisam ga nikad ranije iskusila, pa mi je stoga sve bilo nejasno i ništa nisam mogla da shvatim.

Ali kad je pala noć, nisam mogla više da izdržim usamljenost, pa sam otišla do novog skloništa koje je on sagradio, da ga zapitam čime sam ga to uvredila i kako bih mogla da ispravim grešku i opet zadobijem njegovu naklonost; ali me je izbacio na kišu, i to je bio moj prvi jad.

Nedelja. Sada je opet lepo i srećna sam, ali sam proživela teške dane, pa se nerado sećam toga.

Pokušala sam da za njega uzberem nekoliko od onih jabuka, ali još nisam naučila da pravilno gađam, te sam promašila; ipak, nadam se da je ocenio moju dobru nameru. To je zabranjeno voće i on kaže da ću zbog toga imati samo neprilika; ali šta me briga za neprilike ako ću ih navući ugađajući njemu.

Ponedeljak. Jutros sam mu rekla svoje ime, jer sam se nadala da ga to interesuje. Ali njemu do toga nije nimalo stalo. To je čudno. Da je on meni rekao svoje ime, meni bi i te kako do toga stalo. Čini mi se da bi ono prijatnije odzvanjalo u mojim ušima no bilo koji drugi zvuk.

On vrlo malo govori. Možda je to stoga što baš nije naročito bistar, pa se stidi i želi da prikrije tu svoju manu. Šteta je što se tako oseća, jer pamet ništa i ne znači; prava vrednost leži u srcu. Kad bih samo mogla da mu stavim do znanja da je nežno, dobro srce istinsko i jedino blago, i da je bez njega razum siromašan.

Mada malo govori, ima prilično bogat rečnik. Jutros je upotrebio jednu neobično dobru reč. Očigledno je i sam odmah uvideo da je reč dobra, pošto ju je posle toga još dvaput ponovio, kobajagi slučajno. Nije uspeo da to vešto izvede, ali je time ipak pokazao da ima izvesnu moć zapažanja. Kad bi se negovalo, nema sumnje da bi to seme u njemu moglo lepo da se razvije.

Gde li je samo pronašao onu reč? Sumnjam da sam je ikad upotrebila.

Ne, on zaista ne pokazuje interesovanje za moje ime. Pokušala sam da prikrijem svoje razočaranje, ali mislim da u tome nisam uspela. Otišla sam i sela na obalu obraslu mahovinom, umočivši noge u vodu. Tamo odlazim kad me obuzme čežnja za društvom, kad zaželim da imam nekog u koga ću moći da gledam, kome ću moći da se obraćam. Ono ljupko belo telo naslikano na površini jezerceta nije dovoljno – ali je ipak nešto, a to nešto je bolje no potpuna usamljenost. Kad ja progovorim, govori i ona slika, kad sam ja tužna, i ona je tužna; ona me teši svojim saosećanjem i kaže mi: „Ne budi potištena, ti jadna usamljena devojčice; ja ću biti tvoja prijateljica.“ Ona i jeste moja dobra, moja jedina prijateljica; ona mi je

sestra.

Jednom me je i ona izneverila; Avaj, nikad to neću zaboraviti, nikad. Kao da mi je kamen pritisnuo srce! Rekla sam: „Ona mi je bila sve što sam imala na svetu, a sad je otišla!“ U svom očajanju uzviknula sam: „Prepukni, ojađeno srce, ne mogu više da podnosim ovaj život!“ pa sam sakrila lice u šake, ali ni tu nije bilo utehe za mene. A kad sam, malo docnije, sklonila ruke, ona je opet bila tu, bela, i blistava, i divna, pa sam skočila u njeno naručje!

To je bila savršena sreća; poznavala sam i pre toga sreću, ali nije bila kao ova sada, ovo je bilo pravo ushićenje. Nikad više nisam gubila poverenje u nju. Ponekad bi odlazila – nekad na sat, nekad na ceo dan, ali ja sam čekala i nisam gubila nadu; govorila sam sama sebi: „Ima posla, ili je otišla na put, ali će se vratiti.“ Tako je i bilo; uvek se vraćala. Kad je noću bilo mračno, nije dolazila, jer je to bilo plašljivo stvorenjce; ali kad je bilo mesečine, dolazila je. Ja se ne plašim pomrčine, ali ona je mlađa od mene; rodila se posle mene. Često joj idem u posetu; ona je moja uteha i moje pribežište kad je život okrutan prema meni – a pretežno je takav.

Utorak. – Celo jutro sam radila na ulepšavanju imanja; namerno sam se držala podalje od njega u nadi da će se osetiti usamljen i da će mi prići. Ali on to nije učinio.

U podne sam prestala s radom za taj dan, pa sam se odmarala, trčala sa pčelama i leptirima i veselila se cveću, tim divnim stvorovima koji hvataju s neba i upijaju božji smešak! Brala sam ih i plela u vence i girlande, a za ručak – koji se, naravno, sastojao od jabuka – zakitila sam se njima; zatim sam sela u hladovinu i željno ga iščekivala. Ali on nije došao.

Ništa za to. I tako to ne bi mnogo vredelo, jer on ne mari za cveće. Naziva ga đubretom i ne može da razazna pojedine vrste, pa se zbog toga čak i pravi važan. Nije mu stalo do mene, nije mu stalo do cveća, nije mu stalo do rumenog odsjaja neba u predvečerje – ima li uopšte ičeg do čega mu je stalo osim podizanja koliba u kojima će se skrivati od dobre čiste kiše, kuckanja dinja, kušanja grožđa i pipkanja voća na drveću da bi video kako mu uspeva?

Stavila sam na zemlju parče drveta i pokušala da drugim parčetom probušim u njemu rupu kako bih sprovela u delo jednu svoju zamisao, ali sam se ubrzo strahovito uplašila. Iz te rupe se podigla tanka, prozračna plavičasta izmaglica, a ja sam sve bacila i pobegla! Pomislila sam da je to neki duh, pa sam se grozno prepala! Ali kad se osvrnula, on me nije jurio. Naslonila sam se sva zadihana na jednu stenu i odmarala se čekajući da mi se drhtavi udovi umire. Zatim sam se oprezno došunjala natrag, motreći i vrebajući, spremna da pobegnem ako ustreba; a kad sam se približila, razmakla sam grane jednog ružinog žbunja i provirila – šteta što muškarac nije bio negde u blizini, jer sam izgledala veoma prepredeno i lepuškasto – ali je duh bio iščezao. Prišla sam rupi u kojoj se nalazila pregršt nežne ružičaste prašine. Zavukla sam unutra prst da je

okušam, ali kriknuh *joj!* i brzo ga povukoh. Žestoko me je zabolelo. Stavila sam prst u usta, pa sam cupkajući s noge na nogu gunđala, što mi je ubrzo pružilo olakšanje; tada sam osetila silnu radoznalost i počela da ispitujem.

Kopkalo me je da saznam šta je ta ružičasta prašina. Iznenada se setih njenog imena, mada ga nikad dotle nisam čula. Bila je to *vatra!* U to sam bila potpuno sigurna. I tako sam joj bez oklevanja nadenula ime – vatra.

Stvorila sam nešto što pre nije postojalo; dodala sam nešto novo beskrajnom bogatstvu sveta; uvidela sam to i bila sam ponosna na svoje ostvarenje, pa sam taman htela da trknem po njega i ispričam mu o tome, misleći da će me zato više poštovati – ali sam se predomislila i nisam otišla. Ne – on ne bi ništa polagao na to. On bi pitao čemu ona služi, a šta bih mogla da odgovorim? Ona stvarno ničemu ne služi, već je samo lepa, jedino lepa...

I tako sam uzdahnula i nisam otišla. Jer vatra ničemu nije mogla da posluži; nije mogla da sagradi kolibu, nije mogla da popravi bostan, nije mogla da požuri sazrevanje voća; bila je nekorisna, bila je obična ludorija i sujeta; on bi je prezirao i govorio podrugljive reči. Ali ja je nisam prezirala, već sam rekla: „O, vatrice, slatka moja ružičasta osobo, volim te, jer si *lepa* – a to je dovoljno!“ i već sam htela da je privinem sebi na grudi, ali sam se uzdržala. Zatim sam načinila još jedan aksiom iz sopstvene glave, mada je bio toliko sličan onom prvom da se bojim nije li to običan plagijat: *„Opečeni ogledni primerče*, *kloni se vatre*.“

Opet sam se bacila na posao; a kada sam načinila priličnu količinu vatrene prašine, sasula sam je u pregršt mrke suve trave, nameravajući da je odnesem kući, kako bih je tamo večito čuvala i igrala se njome; ali u tom času dunu vetar, te vatra planu i žestoko se okomi na mene. Morala sam da je bacim i pobegnem. Kad sam se osvrnula, plavi duh se visoko uzdizao, sukljao i kovitlao kao oblak, a ja mu istog časa nadenuh i me – dim! – mada, na časnu reč, nikad dosad nisam čula o dimu.

Ubrzo kroz dim izbiše blistavi žuti i crpeni jezičci, a ja ih smesta nazvah – plamenovi. I ovog puta sam bila u pravu, mada su to bili prvi plamenovi koji su na svetu ikad postojali. Oni se uspuzaše uz drveće, i veličanstveno zaplamsaše pojavljujući se i opet nestajući u prostranom i sve većem oblaku grguravog dima, te sam morala da tapšem rukama, da se smejem i da igram od ushićenja, jer je to bilo tako novo i čudno, tako čarobno i tako divno!

On dotrča, i zastade, pa je nekoliko trenutaka piljio ne proslovivši ni reči. Zatim zapita šta je to. Oh, bilo je zaista užasno što je tako otvoreno postavio to pitanje. Morala sam, razume se, da mu odgovorim, pa sam to i učinila. Rekla sam da je to vatra. Nisam mu ja kriva što je njemu neugodno što ja znam, a on mora da pita: nisam imala nameru da mu se rugam. Posle kratkog ćutanja od zapita:

– Kako je dospela ovamo?

Još jedno neposredno pitanje, koje je takođe tražilo neposredan

odgovor.

– Ja sam je načinila.

Vatra je napredovala sve dalje i dalje. On priđe ivici zgarišta i pošto je neko vreme posmatrao, zapita:

– A šta je ovo?

– Ugljevlje.

On uze jedan komad da ga ispita, ali se predomisli, pa ga opet vrati na zemlju. Zatim ode. *Ništa* njega ne zanima.

Ali mene i te kako zanima. Bilo je tu pepela, on je siv i mek, nežan i krasan – istog časa sam znala da je to pepeo. Bilo je i žeravice; i žeravicu sam odmah prepoznala. Zatim sam našla svoje jabuke, izvukla ih i jako se obradovala; obradovala sam se jer sam vrlo mlada i imam odličan apetit. Ali bila sam razočarana; jabuke su bile smežurane i upropašćene. Međutim, samo su naizgled bile upropašćene, dok su u stvari bile bolje no sirove. Vatra je divna, verujem da će biti jednog dana korisna.

Petak. U ponedeljak pred veče videla sam ga opet za trenutak, ali samo za trenutak. Nadala sam se da će me pohvaliti što se staram da ulepšam imanje, jer sam imala najbolje namere i teško sam radila. Ali on nije bio zadovoljan, pa se okrenuo i napustio me. Bio je takođe nezadovoljan i zbog jedne druge stvari: pokušala sam još jednom da ga ubedim da se više ne spušta niz vodopad. Vatra mi je, naime, otkrila jedno novo osećanje – sasvim novo i potpuno drukčije od ljubavi, žalosti, i onih ostalih koja sam već ranije bila otkrila – a to je *strah*. A doista je užasan! – Kamo sreće da ga nikad nisam iskusila; on mi zadaje crne časove, kvari mi sreću, zbog njega drhtim, tresem se i strepim. Ali ipak nisam mogla da ga ubedim, jer on još nije otkrio strah, tako da nije mogao da me shvati.

IZVOD IZ ADAMOVOG DNEVNIKA

Možda bi trebalo da uzimam u obzir da je ona neobično mlada, prava devojčica, pa da joj gledam *kroz* prste. Ona je sušta radoznalost, nestrpljivost i živahnost, svet je za nju bajka, čudo, tajna, radost; od ushićenja prosto ne može da progovori kad pronađe neki novi cvet, već mora da ga grli, miluje, miriše, da mu nešto priča i tepa nežne reči. Potpuno je mahnita za bojama: sure stene, žuti pesak, siva mahovina, zeleno lišće, plavo nebo; biserni sjaj zore, purpurne senke na planinama, zlaćana ostrva što plove u grimiznom moru o sunčevu smiraju, bledi mesec što jedri kroz pokidanu čipku oblaka, zvezde-dragulji koje blistaju u beskonačnim prostranstvima – ništa od svega toga nema neku praktičnu vrednost, bar koliko ja mogu da ocenim, ali pošto su te pojave obojene ili veličanstvene, njoj je to dosta, pa se prosto pomami zbog njih. Kako bi to bio uspokojavajući prizor kad bi htela da legne i nekoliko minuta mirno počiva. U tom slučaju mislim da bih uživao posmatrajući je;

stvarno sam siguran da bih uživao, jer postepeno počinjem da uviđam da je ona upadljivo zgodna osoba – gipka, vitka i nagizdana, okruglasta, lepo građena, hitra, ljupka; a jednom, kad je stajala na kamenu, bela kao mermer i obasjana suncem, zabačene mlade glavice i ruke podignute da bi zaklonila oči, posmatrajući kako nebom leti ptica, uvideo sam da je divna.

Ponedeljak u podne. Koliko je meni poznato, na ovoj planeti ne postoji to što nju ne zanima. Postoje životinje prema kojima sam ravnodušan, ali to nije slučaj s njom. Ona ne pravi razlike, ona ih sve voli, smatra da su sve životinje dragocenosti, i da je svaka nova dobrodošla.

Kad je moćni brontosaurus došetao u naše obitavalište, ona je smatrala da je to lepa prinova, a ja sam nalazio da je nesrećna; to je najbolji primer koliko se naši pogledi na život razlikuju. Ona je želela da ga pripitomi, a ja sam bio spreman da mu poklonim kuću sa okućnicom i da nekud strugnem. Ona je smatrala da bi se on mogao blagim ponašanjem pripitomiti i da bi postao njeno mezimče; ja sam, opet, rekao da mezimče visoko dvadeset i jednu stopu, a dugačko osamdeset i četiri stope nije baš najpogodnije da se drži na imanju, jer bi čak i uz najbolje namere i bez ikakve želje da načini štetu moglo da sedne na kuću i da je smrvi, pošto je dovoljno videti bludeći pogled njegovih očiju pa zapaziti da je to rasejana životinja.

Ipak, srce joj je priraslo uz to čudovište, pa nije htela da popusti. Smatrala je da bismo s njim mogli da osnujemo mlekaru, pa je tražila da joj pomognem da ga pomuze, ali ja sam to odbio; smatrao sam da je previše nesmotreno. Pre svega, nije bio ženskog pola, a osim toga nismo imali ni merdevine. Zatim je htela da ga uzjaše i da razgleda okolinu. Trideset ili čak i četrdeset stopa njegovog repa vuklo se po zemlji kao oboreno drvo, pa je mislila da će moći uz to da se uspuže, ali se prevarila; kad je došla do strmog mesta, bilo je isuviše klizavo pa je pala i svakako bi se ugruvala da joj nisam pritekao u pomoć.

Da li je bila zadovoljna? Ne. Ništa nju ne može da zadovolji dok se na svojoj koži ne uveri; ona ne prihvata neproverene teorije, pa nije htela ni da čuje za njih. Tako i treba, priznajem. To me i privlači k njoj. Osećam njen uticaj; kad bih bio više s njom, verujem da bih i sam postao takav. Elem, imala je još jednu zamisao u vezi s onim kolosom: kad bismo uspeli da ga pripitomimo i da se sprijateljimo s njim, palo joj je na pamet da bismo ga mogli postaviti u reku i koristiti umesto mosta. Ispostavilo se da je on već bio dovoljno pripitomljen – bar ukoliko se nje ticalo – tako da je isprobala svoju zamisao, ali bez uspeha: svaki put kad bi ga namestila u reku kako treba i izašla na obalu da preko njega pređe, to kao planina golemo mezimče izašlo bi iz vode i krenulo za njom. Kao i ostale životinje. I sve druge to čine.

Petak. Utorak... sreda... četvrtak... i danas: ovih dana uopšte ga nisam videla. Vreme se oduži kad je čovek usamljen; ipak je bolje biti usamljen

nego nepoželjan.

Morala sam da nađem društvo – valjda sam takva po prirodi – pa sam se sprijateljila sa životinjama. One su doista ljupke, vrlo ljubazne, dobronamerne i neobično učtive; one nikad nisu nakrivo nasađene, nikad ti ne stavljaju na znanje da si nepoželjan, već se smeše na tebe i mašu repom – ukoliko ga imaju – i uvek su spremne za šetnju, izlet ili bilo šta drugo što predložim. Smatram da su doista savršeni džentlmeni. Sve ovo vreme divno smo se provodili, pa uopšte nisam bila usamljena, nikad. Usamljena! Ne, ne bih rekla. Eto, uvek ih je bilo čitavo krdo oko mene – ponekad na čitavih četiri do pet hektara – toliko da ih je nemogućno prebrojati. Kad bi se čovek popeo na stenu usred njih i pogledao na ovo mnoštvo pegavog i šarenog krzna koje veselo svetluca i onako izbrazdano živahno treperi na sunčevom sjaju, pomislio bi da je to jezero, samo što zna da nije; tu su i čitava jata druželjubivih ptica i vihor uskomešanih krila; a kad bi sunce obasjalo taj perjani kovitlac, video bi blesak svih mogućih boja od koga bi mu se zavrtelo u glavi.

Pravili smo velike izlete, pa sam videla dobar deo sveta, rekla bih, skoro čitav; i tako sam ja prvi i jedini putnik. Kad krenemo u pohod, to je veličanstveni prizor koji se ne može uporediti. Radi udobnosti, jašem na tigru ili leopardu, jer su oni tako meki i dobro mi je na njihovim oblim leđima; osim toga nalazim da su vrlo lepe životinje; ali za putovanja na daleke staze ili radi razgledanja okoline jašem na slonu. On me surlom podigne, a mogu i sama da siđem; kad hoćemo da se ulogorimo, on sedne i ja skliznem niz njegova leđa.

Ptice i životinje se međusobno prijateljski ophode, te nema nikakvih sukoba. One između sebe razgovaraju, a pričaju i meni, ali to mora biti neki strani jezik, pošto ne mogu ni reči da razaberem od onoga što kažu; ipak one mene shvataju kad im govorim, naročito pas i slon. Stidim se zbog toga. To pokazuje da su one pametnije od mene i da su prema tome nadmoćnije. To me ljuti, jer bih htela da ja budem glavni ogledni primerak – i nameravam da to postanem.

Naučila sam mnogo stvari te sam sada obrazovana, ali u početku nisam bila. U početku sam bila neznalica. U početku sam se uvek ljutila što i pored sve svoje pažnje i motrenja nikad nisam ulučila trenutak da vidim kako voda teče naviše; ali sad mi je to svejedno. Dugo sam to proučavala, dok nisam saznala da voda teče uzbrdo samo kad je pomrčina. Znam da se to dešava u mraku, jer se jezero nikad ne isuši, što bi, naravno, nastupilo kada se voda noću ne bi vraćala u njega. Najbolje je dokazati stvari očiglednim opitom; tada sigurno *znaš*, a ako se oslanjaš pa nagađanja, pretpostavke i zaključke, onda nikad nećeš postati obrazovan.

Neke stvari ne možeš da dokučiš, ali nikad nećeš znati da ne možeš, ako se oslanjaš na pogađanje i pretpostavke; ne, moraš biti strpljiv i nastaviti sa eksperimentisanjem sve dotle dok ne dokučiš da ne možeš da dokučiš. Divno je što je tako, jer to čini svet neobično zanimljivim. Kad ne

bi imalo šta da se pronalazi, svet bi bio dosadan. U stvari, pokušavati da se nešto utvrdi, ali ne uspeti da se to utvrdi isto je tako zanimljivo kao i pokušavati da se utvrdi i uspeti u tome, pa čak ne znam šta je zanimljivije. Tajna vode bila je pravo blago dok je nisam razrešila, a onda je ushićenja nestalo pa mi se činilo kao da sam nešto izgubila.

Ogledima sam utvrdila da drvo plovi, kao i suvo lišće, perje i mnoge druge stvari; stoga, na osnovu čitavog tog obimnog dokaznog materijala, zaključujem da će i kamen plivati; međutim moram da se zadovoljim jednostavno tim saznanjem, jer nemam mogućnosti da to dokažem – bar zasad. Ali ja ću već pronaći puta i načina – pa će tek tada taj ogled uspeti. Ovakve pojave me rastužuju; jer kad ubrzo otkrijem sve što ima da se otkrije, više neće biti ogleda, a ja tako volim uzbuđenja! Prošle noći nisam mogla da spavam razmišljajući o tome.

Najpre nisam mogla da iznađem zašto sam ja načinjena, ali sad mislim da je to zato da bih razotkrila tajne ovog čudesnog sveta i bila srećna i zahvalna stvoritelju što je sve ovo načinio. Pretpostavljam da ima još vrlo mnogo stvari koje treba naučiti – nadam se bar da je tako; ako budem štedela i ne budem suviše žurila, mislim da će mi one potrajati još nedeljama i nedeljama. Nadam se. Kad bacim pero uvis, ono lebdi u vazduhu i iščezne sa vidika; a kad bacim grumen, on se drukčije ponaša. On svaki put padne. Bezbroj puta sam proveravala, ali je uvek bilo tako. Pitam se zašto je to tako. Pretpostavljam da je u pitanju optička varka. Hoću da. kažem, jedno od toga dvoga je varka. Ali ne znam koje. Možda je varka kad mi se pričinjava da pero leti, a možda kad vidim grumen kako pada; ne mogu da dokažem šta je istina, jedino mogu da ustanovim da je jedno ili drugo varka i prepustim svakome da bira.

Posmatranjem sam utvrdila da zvezde nisu dugotrajne. Videla sam kako su se neke od najboljih istopile i nestale s neba. Kad jedna može da se istopi, znači da se i sve mogu istopiti; a pošto se sve mogu istopiti, mogle bi se istopiti iste noći. Snaći će nas ta nesreća – znam to. Odlučila sam da sedim svake večeri i da ih gledam dok me san ne savlada; tako ću urezati u svoje pamćenje ta svetlucava polja, pa ako se dogodi da nestanu, moja mašta će mi dočarati svetlucanje tih ljupkih mirijada na crnom nebu, pa 1će još dvostruko blistati zbog odsjaja u mojim suzama.

POSLE PADA

Kad pogledam unazad, Raj mi izgleda kao san. Bio je divan, nenadmašno divan, opčinjujuće divan; a sad je izgubljen, i nikad ga više neću videti.

Raj je izgubljen, ali sam našla *njega*, pa sam zadovoljna. On me voli kako ume; ja ga volim svom snagom svoje strasne prirode, a to, čini mi se, odgovara mojoj mladosti i mom polu. Ako se zapitam zašto ga volim, uviđam da ne znam, a nije mi, doduše, ni mnogo stalo da to saznam; stoga

pretpostavljam da ova vrsta ljubavi nije proizvod umovanja i činjenica, kao što je ljubav prema drugim gmizavcima i životinjama. Mislim da tako i mora biti. Volim izvesne ptice zbog njihove pesme; ali Adama ne volim zbog njegovog pevanja – ne, ne volim ga zbog toga; što više peva, sve manje uspevam da se pomirim s njegovom pesmom. Ipak ga podstičem da peva, jer bih želela da zavolim sve što njega zanima. Sigurna sam da mogu da se priviknem, jer najpre uopšte nisam mogla da podnesem njegovu pesmu, a sad mogu. Od njegove pesme se progruša mleko, ali ne mari, mogu da se priviknem i na takvo mleko.

Ne volim ga ni zbog njegove pameti – ne, svakako ne zbog toga. Ne mogu ni da mu prebacujem što je njegova bistrina onakva kakva jeste, jer on nije sebe stvorio; on je onakav kakvim ga je bog načinio, i to je dovoljno. A načinjen je radi neke mudre svrhe, to znam. Vremenom će se razvijati, ali ne verujem da će to ići brzo; uostalom meni se i ne žuri, dobar je i ovakav kakav je.

Ne volim ga ni zbog njegovom uglađenog i smotrenog ponašanja i obazrivosti. Ne, u ovom pogledu on ima nedostataka, ali je dobar i ovako, a uz to se i popravlja.

Ne volim ga ni zbog njegove vrednoće – ne, nije zbog toga. Mislim da mu je ona svojstvena, samo ne znam zašto je krije od mene. To je moja jedina nevolja. Inače je sada iskren i otvoren prema meni. Sigurna sam da ništa drugo ne skriva od mene sem toga. Boli me što uopšte ima tajni preda mnom, pa mi to ponekad, kad mislim o tome, remeti san, ali ću to izbaciti iz pameti; neću da mi to muti sreću, koja je inače puna do presipanja.

Ne volim ga ni zbog njegove obrazovanosti – ne, nije ni zbog toga. On je samouk, i stvarno zna vrlo mnogo, ali mahom naopako.

Ne volim ga ni zbog njegovog viteškog držanja – ne, nije zbog toga. Izdire se na mene, ali ja mu ne zameram; to je, mislim, osobina njegovog pola, a on nije sam sebi odredio pol. Razume se da mu ja to ni za živu glavu ne bih rekla, što je takođe svojstvo mog pola, a ja zbog toga nisam zaslužna, jer ni ja nisam izabrala svoj pol.

Pa zašto ga onda volim? Čini mi se *samo zato što je muškarac*.

On je u suštini dobar i volim ga zbog toga, ali bih ga mogla voleti i da nije takav. I kad bi me tukao i psovao, ja bih ga ipak volela. Znam to. I to je pitanje pola, čini mi se.

On je jak i lep, pa ga volim zbog toga, i divim mu se i ponosim se njime, ali bih ga mogla voleti i da nema tih svojstava. Volela bih ga i kad bi bio ružan; volela bih ga i kad bi bio slabotinja; radila bih za njega, robovala bih mu, molila se za njega i ostala bih pored njega do smrtnog časa.

Da, mislim da ga volim stoga što je *moj* i što *je muškarac*. Koliko vidim, ne postoji drugi razlog: ova vrsta ljubavi nije proizvod umovanja i činjenica. Ona jednostavno *dođe* – niko ne zna odakle – i samu sebe ne može da objasni. A nije ni potrebno.

To je moje mišljenje. Ali kako sam ja samo žena, a uz to još i prva koja proučava to pitanje, može se ispostaviti da sam se usled svog neznanja i neiskustva prevarila.

ČETRDESET GODINA DOCNIJE

Molim se i žudim za tim da zajedno odemo iz ovog života – a to je žudnja koja nikad neće nestati sa lica zemljinog, već će, dok je sveta i veka, uvek imati mesta u srcu svake žene koja voli, a ta će biti nazivana mojim imenom.

Ali ako jedno od nas dvoje mora prvo da ode, molim se da to budem ja; jer on je snažan, a ja sam slaba, ja mu nisam toliko neophodna koliko je on neophodan meni – život bez njega ne bi bio život; kako bih ga mogla izdržati? Ova molitva je besmrtna i biće upućivana dokle god bude postojala moja rasa. Ja sam prva žena, ali ću i u poslednjoj ženi biti ovaploćena.

NA EVINOM GROBU

Adam: Gde god je ona bila, *tamo* je Raj.

KAKO SAM UREĐIVAO POLjOPRIVREDNI LIST

Primio sam se sa izvesnim ustezanjem da privremeno uređujem jedan poljoprivredni list. Isto tako se ni čovek sa kopna ne bi bez ustezanja primio komande na brodu. Ali bio sam u takvom položaju da mi je stalo do plate. Redovni urednik lista odlazio je na godišnji odmor, te sam prihvatio ponuđene uslove i zauzeo njegovo mesto.

Osećanje da sam ponovo zaposlen bilo je divno i čitavu nedelju dana sagorevao sam na poslu s nesmanjenim zadovoljstvom. Rukopisi su otišli u štampu, pa sam ceo dan proveo u brizi da li će moji napori privući bar nečiju pažnju. Kad sam predveče napuštao uredništvo, gomila ljudi i dece u dnu stepeništa naglo se razmače da mi napravi mesta, a neke čuh kako rekoše: – To je on! – Razume se da mi je to godilo. Sledećeg jutra zatekoh sličnu gomilu pred ulazom, dok su neki parovi i pojedinci stajali ovde-onde duž ulice i uz put, posmatrajući me radoznalo. Grupa se razdvoji i ustuknu da me propusti i ja začuh jednog čoveka kako kaže: – Pogledaj mu samo oči! – Pravio sam se da ne primećujem interesovanje koje izazivam, ali sam se u dnu duše osećao polaskan, pa sam već odlučio da o tome pišem tetki. Popevši se uz nekoliko stepenika, čuh vedre glasove i zvonak smeh, a kad otvorih vrata, ugledah dva mladića, očigledno sa sela, čija lica prebledeše i opustiše se kad me spaziše, pa zatim obojica uz veliki tresak hrupiše kroz prozor. Bio sam iznenađen.

Otprilike pola časa kasnije, jedan stari gospodin, lelujave brade i fina, ali prilično stroga lica, uđe i na moj poziv sede. Izgledalo je kao da ga nešto tišti. Skinuo je šešir i stavio ga kraj sebe na pod, a iz njega izvadio crvenu svilenu maramicu i primerak našeg lista.

Spustio je novine u krilo i, brišući maramicom naočari, zapitao: – Jeste li vi novi urednik?

Rekoh mu da jesam.

– Jeste li već nekad izdavali kakve poljoprivredne novine?

– Nisam, – rekoh – ovo je moj prvi pokušaj.

– Reklo bi se da je tako. A jeste li se uopšte ikad bavili poljoprivredom?

– Ne, ne, nisam.

– Naslućivao sam da je tako – reče stari gospodin i natače naočari strogo me gledajući preko njih dok je savijao novine da mu bude udobnije. – Želeo bih da vam pročitam ono što je u meni izazvalo smutnju. To je uvodnik. Slušajte i proverite da li ste vi to napisali:

„Repu nikad ne treba kidati, jer joj to škodi. Neuporedivo je bolje da se neki dečak popne na drvo i da je otrese.“

– Pa, kako vam izgleda? – jer verujem da ste to vi napisali.

– Kako mi izgleda? Smatram da je to ispravno. Smatram da je to pametno. Siguran sam da svake godine samo u ovom kraju propadnu milioni i milioni buradi repe zato što je beru u poluzrelom stanju, dok bi, da su umesto toga poslali dečka da protrese drvo...

– Protresite vi svoju babu! Repe ne rastu na drvetu!

– Aha, pa sigurno da ne rastu. Lepo, a ko kaže da rastu? Upotrebio sam izraze koje je trebalo shvatiti figurativno, sasvim figurativno. Svako ko se iole u to razume, znaće da sam mislio da dečak treba da protrese lozu.

Na to ovaj starac ustade i pocepa novine na sitne parčiće, zgazi ih, pa porazbija štapom nekoliko predmeta i reče da se razumem u to kao goveče. Zatim izađe i zalupi za sobom vrata. Jednom rečju, ponašao se tako da sam stekao utisak kao da je zbog nečeg ljut. Ali kako pojma nisam imao šta ga tišti, nisam mu mogao pomoći.

Ubrzo zatim ušunja se neki dugajlija, avetinjska izgleda, niz pleća su mu padali opušteni uvojci, dok su brežuljci i doline njegova lica bili obrasli jednonedeljnom strnjikom. Bio se ukipio na vratima, s prstom na ustima, glave i tela pognutih u stavu osluškivanja. Ništa se nije čulo, ali on je ipak osluškivao. Nikakvog zvuka. Zatim je obrnuo ključ u bravi i oprezno mi prišao na vrhovima prstiju. Približivši mi se na dohvat ruke, on zastade i, pošto je neko vreme sa živim zanimanjem proučavao moje lice, izvuče iz nedara presavijeni primerak naših novina i reče:

– Evo, vi ste to napisali. Pročitajte mi... Brzo! Olakšajte mi. Patim.

Pročitao sam ono što sledi, i dok su rečenice odzvanjale sa mojih usana, primetio sam kako mu dolazi olakšanje, video sam kako se njegovi zategnuti mišići opuštaju, kako nestaje strah njegovog lica i kako se mir i spokojstvo razlivaju preko njegovih crta kao milosrdna mesečina preko opustošenih polja.

Guano je fina ptica, ali njenom odgajivanju treba pokloniti veliku pažnju. Ne bi je trebalo uvoziti pre juna ni kasnije od septembra. Zimi je treba držati na toplom mestu kako bi mogla da izlegne svoje mladunce.

Očigledno je da će ove godine žitarice stići sa zakašnjenjem. Stoga bi bilo poželjno da seljaci već u julu, a ne u avgustu otpočnu da sade klipove kukuruza i seju heljdine pogače.

Nešto o bundevama. Ovaj plod je omiljen kod stanovnika Nove Engleske, koji ga pri spravljanju pite pretpostavljaju ogrozdu i koji ga, takođe radije od malina, koriste za ishranu krava, pošto je izdašniji, a isto je toliko hranljiv. Bundeva je jedini plod iz porodice narandža, koji uspeva na severu, izuzev tikvica i dve-tri vrste limunade. Ali običaj da se sadi pred kućom, zajedno s ukrasnim žbunjem, sada izlazi iz mode, jer je opšte priznato da se bundeva slabo pokazala kao senovito drvo.

A sada, kad se bliži toplo vreme i gusani počinju da bacaju ikru...

Uzbuđeni slušalac priskoči k meni da se rukuje i reče:

– Eto, eto... dosta je. Sad znam da sam opet zdrav, jer ste vi ovo pročitali od reči do reči kao ja. Ali, stranče, kad sam jutros ovo prvi put pročitao, rekao sam samome sebi: „Nikad, nikad dosad to nisam poverovao, mada su me moji prijatelji držali pod tako strogom prismotrom, ali sad i sam verujem da sam zbilja lud“; na to sam tako urliknuo da se moglo čuti na dve milje naokolo, pa sam krenuo da nekog ubijem – jer sam, razumete, znao da će do toga pre ili posle morati da dođe, pa sam mislio da je najbolje da odmah svršim. Pročitao sam ponovo jedan od vaših stavova, koliko da proverim, a zatim sam spalio svoju kuću i krenuo. Osakatio sam nekoliko ljudi, a jednog sam naterao na vrh drveta, gde ga mogu naći u svako doba, samo ako zaželim. Ali sam pomislio da bih mogao da svratim ovamo kako bih se do kraja uverio. Sad sam se osvedočio i mogu vam reći da je to sreća za onog momka na drvetu. Sigurno bih ga ubio pri povratku. Zbogom, gospodine, zbogom; skinuli ste mi veliki teret s duše. Moj razum je izdržao napor čitanja jednog od vaših poljoprivrednih članaka, pa sad znam da ga ništa više ne može poremetiti. Zbogom, gospodine.

Osećao sam se pomalo nelagodno zbog sakaćenja i paljevine kojima se taj čovek uveseljavao, jer se nisam mogao otrgnuti osećanju da sam i ja u neku ruku saučesnik. Ali sam brzo odagnao ove misli, jer upade pravi urednik! (Pomislio sam u sebi: Da si otišao u Egipat kao što sam ti preporučio, možda bih još mogao da nešto popravim; ali ti nisi hteo, i sad si tu. To sam i očekivao.)

Urednik je izgledao žalostan, zbunjen i ucveljen.

Osmotrio je štetu koju su učinili onaj stari buntovnik i ona dva mlada seljaka i rekao: – Žalosno... vrlo žalosno. Razbijena bočica s lepkom, pa šest prozorskih okana, pa jedna pljuvaonica, pa dva svećnjaka. Ali to još nije najgore. Ugled lista je upropašćen... i to, bojim se, trajno. Istina, nikad dosad nije bila takva potražnja za ovim listom, nikad dosad nije se prodavao u tolikom broju primeraka niti bio tako poznat – ali da li neko želi da se proglavi svojom bezumnošću ili da napreduje na račun svog duhovnog uboštva? Prijatelju, kao što je sigurno da sam čestit čovek, tako je ulica nuna ljudi, dok drugi čuče po ogradama i svi nastoje da vas ugledaju bar u prolazu, jer smatraju da ste šašavi. I to s punim pravom, pošto su pročitali vaše uvodne članke. To je bruka za novinarstvo. Ko li vam je ulio u glavu da možete izdavati novine ove vrste? Izgleda da nemate ni osnovne pojmove iz poljoprivrede. Govorite o brazdi i drljači kao da je to jedno isto; pričate o vremenu kada krave menjaju perje; preporučujete pripitomljavanje tvora zbog toga što je vedre prirode i odlično tamani pacove! Vaša primedba da će ostrige mirno počivati kad im se svira bila je izlišna – savršeno izlišna. Ništa ne može da uznemiri ostrige. Ostrige *uvek* mirno počivaju. Ostrige ne daju ni pet para za muziku. Ah, grom i pakao, prijatelju! Da ste doživotno studirali sticanje neznanja, ne biste mogli da diplomirate s boljim uspehom no danas. Nikad nisam doživeo nešto slično. Vaša primedba da divlji kesten postaje

sve omiljeniji kao trgovački artikal, bezuslovno je imala za cilj da uništi ovaj list. Zahtevam da smesta date ostavku na svoj položaj i da odete. Nije mi više stalo do odmora – ne bih mogao da u njemu uživam ni kad bih ga imao. Svakako ne dok vi sedite na mojoj stolici. Uvek bih premirao od straha kakvu ćete sledeću ludoriju počiniti. Uvek pobesnim kad se setim kako ste u poglavlju „Baštovanstvo“ raspravljali o gajenju ostriga. Zahtevam da odete. Ništa na svetu me ne bi nateralo da još jednom pođem na odmor. O, zašto mi niste rekli da pojma nemate o poljoprivredi?!

– Da vam kažem, vi kukuruzni klipu, vi kupusu, vi karfiolov sine? Prvi put čujem ovako neblagodarne reči. Kažem vam da sam proveo u novinarstvu četrnaest godina, a ovo je prvi put što čujem da čovek treba bilo šta da zna pa da može izdavati novine. Vi repo jedna! Ko piše pozorišne kritike u drugorazrednim listovima? Nekoliko dojučerašnjih obućara i apotekarskih šegrta, koji se razumeju u dobru glumu isto koliko i ja u dobro vođenje gazdinstva, i ne više, eto ko. Ko recenzira knjige? Ljudi koji nisu napisali nijednu. Ko piše učene uvodnike o finansijskim pitanjima? Klipani koji o tome ni pojma nemaju. Ko kritikuje vođenje rata protiv Indijanaca? Gospoda koja ne bi umela da razlikuju ratni poklič od vigvama[1] i koja nikad nisu imala prilike da se trkaju sa ratnom sekirom, niti da vade strele iz članova svoje porodice kako bi njima uveče potpalili logorsku vatru. Ko piše trezvenjačke pozive i jadikuje o peharu koji se preliva? Ljudi koji do groba neće trezno udahnuti. Ko uređuje poljoprivredne listove, vi – glavico kupusa? Po pravilu svi oni koji su propali kao pesnici, pisci kriminalnih romana i senzacionalističkih drama, ili urednici unutrašnje rubrike, pa su najzad spali na uređivanje poljoprivrednog lista, što je samo kratak predah pre nego što će dospeti u sirotište. I *vi* pokušavate da *mene* podučite novinarskom poslu! Gospodine, ja sam prošao od alfe do omege, pa vam kažem: ukoliko čovek manje zna, utoliko više galami i više zarađuje. Da sam neznalica umesto što sam obrazovan, da sam drzak umesto što sam uglađen, nebo mi je svedok da bih stekao sebi ime u ovom hladnom, sebičnom svetu. Odlazim, gospodine. Pošto ste se prema meni ovako poneli, jedva čekam da odem. Ali ja sam svoju dužnost izvršio. Ispunio sam svoj zadatak u granicama ovlašćenja koje ste mi dali. Rekao sam da ću novine učiniti zanimljivim za sve stanovništvo – i to sam ostvario. Rekao sam da ću povisiti vaš tiraž na dvadeset hiljada primeraka, i da sam imao dve nedelje više, to bih i postigao. A dao sam vam i najbolju vrstu čitalaca koju poljoprivredni list može poželeti – nigde jednog seljaka među njima niti ijednog čoveka koji bi mogao da razlikuje lubeničino drvo od breskvine loze, pa makar mu se o glavi radilo. *Vi* gubite ovim raskidom, a ne ja, tikvane. *Adios*.

I odoh.

LjUDOŽDERSTVO U VOZU

Nedavno sam išao u Sent Luis; dok sam putovao na Zapad, pošto sam u Ter Otu, država Indijana, promenio voz, na jednoj od usputnih stanica uđe neki gospodin, blaga i dobroćudna izgleda, od možda četrdeset pet, a možda i pedeset godina, i sede kraj mene. Prijatno smo ćaskali o svemu i svačemu gotovo ceo sat i on mi se učini neobično pametan i zabavan. Saznavši da sam iz Vašingtona, odmah je počeo da me zapitkuje o raznim ličnostima iz javnog života, kao i o radu Kongresa; ubrzo sam uvideo da razgovaram s čovekom koji je savršeno upoznat s nitima političkog života u glavnom gradu i da čak poznaje običaje, navike i protokolarna pravila ponašanja senatora i poslanika u oba doma narodnog zakonodavnog tela. Malo docnije u našoj blizini zastadoše za trenutak dva čoveka, a jedan od njih reče onom drugom:

– Harise, prijatelju, ako mi to budeš učinio, nikad ti neću zaboraviti.

Odjednom oči mog novog saputnika zablistaše. Učinilo mi se da su ove reči probudile u njemu neku prijatnu uspomenu. Ali već sledećeg časa njegovo lice iznenada postade zamišljeno – skoro turobno. Okrete se k meni i reče: – Dopustite da vam nešto ispričam, dopustite da vam poverim jedno tajno poglavlje mog života – poglavlje koje nikad nisam pomenuo otkako su se ti događaji odigrali. Slušajte pažljivo i obećajte da me nećete prekidati.

Rekoh da neću, a on mi tada ispriča sledeću čudnu pustolovinu; govorio je ponekad živahno, ponekad setno, ali uvek osećajno i ozbiljno.

– Na dan 19og decembra 1853. krenuo sam večernjim vozom iz Sent Luisa za Čikago. Sve u svemu bilo nas je dvadeset i četiri putnika. Nije bilo ni žena ni dece. Bili smo odlično raspoloženi, te su ubrzo sklopljena prijatna poznanstva. Izgledalo je da će putovanje veoma prijatno proteći i čini mi se da niko od nas nije ni najmanje predosećao užas koji smo uskoro morali da pretrpimo.

U jedanaest časova noću otpočela je jaka snežna vejavica. Ubrzo pošto smo napustili seoce Velden, zađosmo u onu strahovitu prerijsku pustoš koja se proteže miljama i miljama, potpuno nenastanjena i sumorna, čak do naselja Džubili. Vetrovi, nezadržavani drvećem ili brežuljcima, pa čak ni usamljenim stenama, žestoko su fijukali preko ravne pustinje, goneći pred sobom sneg sličan peni koja se uzdiže na uzvitlanim talasima burnog mora. Snežni pokrivač brzo se povećavao. Po smanjenoj brzini voza znali smo da se lokomotiva sve teže probija kroz smetove. Ponekad bi i sasvim zastala usred velikih nanosa koji su se kao ogromne humke uzdizali preko šina. Razgovor poče da jenjava. Razdraganost ustupi mesto ozbiljnoj zabrinutosti. Mogućnost da budemo zarobljeni u snegu, usred puste prerije, pedeset milja od najbliže kuće, padala je svakome na um i turobno se uvlačila u svačije misli.

U dva sata izjutra trgao sam se iz nelagodnog dremeža od toga što je svako kretanje oko mene zamrlo. Istog trenutka postadoh svestan grozne istine – bili smo zarobljenici snežnih smetova! „Svi u pomoć!“ Skočismo kao jedan čovek da pomognemo. Svi smo poleteli napolje, u jezivu noć, u mrkli mrak, uskovitlani sneg, u besnu buru, svesni toga da bi svaki propušteni trenutak mogao da znači propast za sve nas. Lopate, ruke, daske – sve što je moglo da razgrće sneg bilo je smesta stavljeno u pokret. Bio je to sablasni prizor, ta mala grupa izbezumljenih ljudi koja se borila protiv snežnih nanosa, s jedne strane u najcrnjoj pomrčini, a s druge obasjana oštrom svetlošću svetiljki sa lokomotive.

Vrlo brzo postadosmo svesni potpune uzaludnosti naših napora. Dok bismo mi razgrnuli jedan smet, bura bi zavejala prugu sa dvanaest novih smetova. A što je bilo još gore od toga, ispostavilo se da je prilikom poslednjeg snažnog naleta na neprijatelja lokomotiva slomila prednju i zadnju osovinu na pogonskim točkovima! Čak i da je pruga bila slobodna, bili bismo isto tako bespomoćni. Ušli smo u vagon iscrpeni od napora i neobično potišteni. Okupili smo se pored peći da ozbiljno porazgovaramo o svom položaju. Nismo imali nikakvih namirnica – i zbog toga smo najviše očajavali. Smrznuti se nismo mogli, jer je u tenderu postojala prilična zaliha drveta. To je bila naša jedina uteha. Dogovor se naposletku završio time što smo se složili s obeshrabrujućom izjavom konduktera da bi pokušaj svakog putnika da se peške probije kroz pedeset milja ovakvog snega značio sigurnu smrt. Nismo mogli da pošaljemo po pomoć, a čak i da jesmo, ona ne bi mogla da stigne. Morali smo da se pomirimo sa sudbinom i što strpljivije čekamo stizanje pomoći ili smrt od gladi! Mislim da su i najtvrđa srca za trenutak osetila jezu kad su ove reči bile izgovorene.

U roku od jednog časa razgovor je prešao u tihi žamor, koji bi se, u predasima između naleta oluje, povremeno začuo tu i tamo u vagonu; svetiljke začkiljiše i većina brodolomnika se smesti u treperavom polumraku da razmišlja i – ukoliko uspe – zaboravi sadašnjost – i da spava, ukoliko može.

Beskrajna noć – svakako da nam je izgledala beskrajna – najzad provuče svoje duge časove i na istoku se pojavi hladna, siva zora. Što je više svitalo, putnici počeše da se meškolje i da jedan za drugim daju od sebe znake života, pa onda svaki od njih zabaci sa čela svoj pusteni šešir, opruži ukočene udove i pogleda kroz okno na neveseli prizor. Bio je doista neveseo! Naokolo nigde ni žive duše, nigde ljudskog obitavališta; ništa osim prostrane bele pustinje; i snežnih zastora nošenih vetrom tamo-amo u kovitlac; bio je to svet uskomešanih pahuljica koje su vrtoglavo padale s nebeskog svoda.

Celog dana smo kunjali u vagonima, malo govorili, a mnogo razmišljali. Još jedna duga, sumorna noć – i glad.

Druga zora – drugi dan ćutanja, očajanja, nesnosne gladi, beznadežnog iščekivanja pomoći koja niotkud nije stizala. Noć nemirnog

dremeža, ispunjena snovima o gozbama – i buđenje ojađenih ljudi iznurenih glađu.

Četvrti dan dođe i prođe – pa i peti! Pet dana jezivog zatočenja! Divlja glad ogledala se u svačijem oku. To je bio važan i grozan znak – predznak nečega što se nejasno uobličavalo u svakom srcu – nečeg što jezik još nije smeo da iskaže rečima.

Šesti dan prođe, i nad najgladnijom, najizbezumljenijom i najbespomoćnijom skupinom ljudi koja je ikad čamila u senci smrti osvanu sedmi dan. Sada je moralo da izbije! Misao koja je dosad sazrevala u svim srcima bila je najzad spremna da se otrgne sa usana! Priroda je izdržala strašno iskušenje, ali više nije mogla da se obuzda. Ričard X. Gaston, iz Minesote, visok i bled, sličan lešu, ustade. Svi smo znali šta će se dogoditi. Svi su bili spremni – svako osećanje, svaki prisenak uzbuđenja bio je ugušen – samo se u očima koje su doskora bile tako divlje, čitala mirna, zamišljena ozbiljnost.

„Gospodo, ne može se više odugovlačiti! Čas je kucnuo! Moramo odlučiti ko će se od nas žrtvovati da bi pružio hranu ostalima!“

G. Džon Dž. Vilijams iz Ilinoisa ustade i reče: „Gospodo, ja kandidujem velečasnog Džemsa Sojera iz Tenesija.“

G. V. R. Adams iz Indijane izjavi: „Ja kandidujem gospodina Danijela Slota iz Njujorka.“

G. Čarls Dž. Langdon: „Ja kandidujem gospodina Samjuela A. Bauena iz Sent Luisa.“

G. Slot: „Gospodo, želim da se odreknem svoje kandidature u korist gospodina Džona A. van Nostranda mlađeg iz Nju Džersija.“

G. Gaston: „Ukoliko nema prigovora, džentlmenova želja biće prihvaćena.“

Pošto je g. Van Nostrand uložio prigovor, ostavka g. Slota nije usvojena. Ostavke gospode Sojera i Bauena bile su takođe podnesene i odbijene iz istih razloga.

G. A. L. Beskom iz Ohaja: „Predlažem da sada zaključimo sa isticanjem kanidata i da dom pristupi tajnom glasanju.“

G. Sojer: „Gospodo, najozbiljnije protestujem protiv ovakvog načina postupanja. On je, u svakom pogledu, nepravilan i nepriličan. S vašom dozvolom, predlažem da se ovo smesta prekine kako bismo izabrali predsedavajućeg ovog sastanka i članove radnog predsedništva koji će mu pomoći, pa tek onda možemo kako valja pristupiti otaljavanju posla koji nam predstoji.“

I. Bel iz Ajove: „Gospodo, ulažem prigovor. Sada nije vreme da se pridržavamo pojedinih formalnosti i ceremonija. Više od sedam dana smo bez ikakve hrane. Svaki trenutak koji protraćimo u jalovim razgovorima samo povećava našu bedu. Ja sam lično zadovoljan istaknutim kandidaturama – verujem da su svi prisutni džentlmeni zadovoljni – a ne vidim zašto ne bismo odmah pristupili glasanju i izabrali jednog ili više od predloženih kandidata. Želeo bih da u tom

smislu predložim rezoluciju...“

G. Gaston: „Njoj će takođe biti prigovoreno, pa onda, prema pravilima skupštinskog postupka, mora da protekne dvadeset i četiri časa pre no što se može pristupiti odlučivanju, a to će nas dovesti baš do onog odugovlačenja koje želimo da izbegnemo. Džentlmen iz Nju Džersija...“

G. Van Nostrand: „Gospodo, ja sam stranac među vama; ja nisam očekivao poverenje koje mi je bilo ukazano, pa se osećam počastvovan...“

G. Morgan iz Alabame (upada): „Predlažem da se onaj pređašnji predlog usvoji.“

Predlog je bio usvojen i dalja debata, prirodno, obustavljena. Zatim se prešlo na izbor radnog predsedništva. G. Gaston je izabran za predsednika, g. Blek za sekretara, gospoda Holkomb, Dajer i Baldvin u kandidacioni odbor, dok je g. R. M. Haulend, nakupac, određen da pomaže kandidacionom odboru pri odabiranju kandidata.

Za vreme odmora od pola časa došlo je do izvesnog zakulisnog dogovaranja. Na zvuk predsednikovog zvona skupština se ponovo sastala, te je kandidacioni odbor istakao kandidature gospode Džordža Fergusona iz Kentakija, Lucijena Hermana iz Luizijane i V. Mesika iz Kolorada. Ova lista je bila prihvaćena.

G. Rodžers iz Misurija: „Gospodine predsedniče, pošto se lista kandidacionog odbora sada nalazi pred ovim domom na razmatranju, predlažem da bude dopunjena time što će umesto g. Hermana biti kandidovan g. Lucijus Haris iz Sent Luisa, koga svi dobro poznajemo kao časnog građanina. Ne bih želeo da se shvati kao da bacam makar i senku sumnje na uzvišeni karakter i čestitost džentlmena iz Luizijane – daleko od toga. Poštujem ga i cenim isto toliko kao i svaki drugi džentlmen ovde prisutan; međutim, niko od nas ne može osporiti činjenicu da je on tokom nedelje koju smo pregurali izgubilo više u težini no bilo ko drugi od nas – niko od nas ne može osporiti činjenicu da se kandidacioni odbor ogrešio o svoju dužnost – bilo usled nebrižljivosti ili zbog nečeg još težeg – pružajući nam tako kao kandidata jednog džentlmena koji, ma koliko čiste bile namere koje ga u tome rukovode, odista ima u sebi manje hranljivosti..

Predsedavajući: „Oduzimam reč gospodinu iz Misurija. Predsedništvo ne može dopustiti da ispravnost odbora podleže sumnji van redovnog postupka koji je u saglasnosti s pravilima. Koje će mere dom preduzeti u vezi s džentlmenovim predlogom?

G. Halidej iz Virdžinije: „Predlažem dalji amandman listi, odnosno da umesto g. Mesika bude kandidovan g. Harvej Devis iz Oregona. Znam da će na ovo mnogi džentlmeni prigovoriti da su tegobe i lišavanja na Divljem zapadu učinili gospodina Devisa žilavim; ali, gospodo, zar je sada vreme da se cepidlači zbog žilavosti? Čar je sada vreme da se cepidlači zbog sitnica? Čar je sada vreme da se raspravljaju pitanja od bednog značaja? Ne, gospodo, ono što želimo je krupnoća – veličina, težina, krupnoća – to su sada vrline koje se najviše cene – a ne obdarenost,

genijalnost ili obrazovanost. Molim da se moj predlog usvoji.“

G. Morgan (uzbuđeno): „Gospodine predsedniče, najodlučnije se protivim ovom amandmanu. Džentlmen iz Oregona je star, a sem toga ima samo krupne kosti – a malo mesa. Pitam ja džentlmena iz Virdžinije hoćemo li da srčemo supu ili da zagrizemo nešto čvrsto? Hoće li on da nas zavarava senkama? Hoće li da se ruga našim patnjama predlažući nam ovu oregonsku sablast? Pitam ga da li može da gleda u brižna lica oko sebe, da li može da izdrži pogled naših tužnih očiju, da li može da sluša kucanje naših srca punih iščekivanja, pa da nam uprkos svemu potura ovu glađu satrvenu olupinu? Pitam ga da li misli na naše očajničko stanje, na muke koje smo preživeli, na našu crnu budućnost, pa da nam još uvek nemilosrdno protura ovu ruševinu, ovu olupinu, ovu klecavu opsenu, ovu koštunjavu, drtavu i mršavu skitnicu iz negostoljubivih predela dalekog Oregona? Nikad! (Aplauz.)

Amandman je posle žučne debate bio stavljen na glasanje, ali nije usvojen. Haris je na osnovu prvog amandmana bio prihvaćen kao zamenik. Tad se prešlo na glasanje. Bilo je održano pet glasanja, ali bez rezultata. Na šestom je bio izabran g. Haris, jer su svi osim njega samog glasali za njega. Tada je bilo predloženo da ovaj izbor bude potvrđen aklamacijom, ali je to propalo, pošto je on opet glasao protiv sebe.

Tada je g. Radvej predložio da dom uzme u obzir ostale kandidate i pristupi izboru za doručak. Predlog je bio usvojen.

Pri prvom glasanju glasovi su se podelili, jer se polovina članova izjasnila za jednog kandidata zbog njegove mladosti, dok je druga polovina bila za suparničkog kandidata zbog toga što je njegova težina bila veća. Predsednik je dao odlučujući glas za ovo poslednjeg, naime g. Mesika. Ova odluka je među prijateljima g. Fergusona, potučenog kandidata, izazvala prilično nezadovoljstvo, pa se već zuckalo da će tražiti novo glasanje; ali usred diskusije pade predlog za prekid sednice, tako da se zasedanje smesta rasturi.

Pripreme oko večere su za duže vreme skrenule pažnju Fergusonove frakcije od iznošenja njihovih prigovora, a zatim, taman kad su hteli da pokrenu pitanje, radosna vest da je g. Haris spreman uputi sve misli tim pravcem.

Od naslona sedišta improvizovali smo stolove, te sa srcima punim blagodarnosti zasedosmo za najbolju večeru u kojoj je naš pogled uživao posle sedam mučnih dana. Koliko smo se razlikovali od onog što smo bili do pre nekoliko časaka! Doskorašnja beznadežnost, žalosna beda, glad, grozničava strepnja, očajanje pretvoriše se u – blagodarnost, vedrinu i radost, suviše veliku da bi se mogla iskazati. Koliko znam, bio je to najsrećniji čas moga inače burnog života. Vetar je urlao i divlje gonio sneg oko našeg doma i u isti mah zatvora, ali nije bio kadar da nas natera u očajanje. Sviđao mi se Haris. Mogao je, možda, biti malo bolje pripremljen, ali mogu slobodno reći da mi nijedan čovek nije prijao bolje od Harisa, niti mi pružio tako visok stepen zadovoljstva. Mesik je bio

odličan, mada previše začinjen, ali u pogledu istinske hranljivosti i mekoće tkiva, Haris je bio bolji. Mesik je imao svojih dobrih strana – neću ni pokušavati da to poričem, niti bih želeo da to učinim – ili nije bio prikladniji za doručak no što bi to bila jedna mumija, ne, gospodine – nimalo prikladniji. Mršav? Oh, bože blagi! I te kako! A žilav? Da, žilav da žilaviji ne može biti! Prosto ne biste verovali, prosto ne biste veronali da može postojati nešto slično.

– Hoćete li time da kažete da...

– Ne prekidajte, molim vas. Posle doručka izabrali smo za večeru nekog Vokera iz Detroita. Bio je vrlo dobar. Pisao sam o tome docnije njegovoj supruzi. Bio je vredan svake pohvale. Uvek ću se sećati Vokera. Bio je nešto malo posniji, ali neobično ukusan. A zatim smo sledećeg jutra imali za doručak Morgana iz Alabame. Bio je to jedan od najfinijih ljudi kojima sam uopšte omastio brk – lep, vaspitan, prefinjen, tečno je govorio nekoliko jezika – savršeni gospodin, bio je savršeni gospodin i pri tom neobično sočan. Za večeru smo imali onu starinu iz Oregona, a on je doista bio škart, u to nema sumnje – star, mršav, žilav, niko ne može ni da nasluti koliko je bio odvratan. Najzad ja rekoh: „Gospodo, kako vam drago, ali *ja* ću sačekati iduće izbore.“ A. Grajms, iz Ilinoisa, reče: „Gospodo, ja ću takođe sačekati. Kad budete izabrali čoveka koga zaista ima šta da preporuči, vrlo radu ću vam se pridružiti.“ – Odmah je postalo očigledno da su svi nezadovoljni Devisom iz Oregona, i tako, da bi se održalo dobro i prijatno raspoloženje koje je vladalo još od onda kad smo pojeli Harisa, sazvani su izbori, na kojima je bio izabran Veker iz Džordžije. Bio je izvrstan! Da, da, – zatim smo pojeli Dulitla i Hokinsa, pa Mak Elroja (bilo je izvesnih žalbi na Mak Elroja, pošto je bio neobično mali i mršav), zatim Penroda, pa dva Smita i Bejlija (Bejli je imao jednu drvenu nogu, što je bio čist gubitak, ali je inače bio dobar), onda jednog mladića Indijanca, jednog verglaša, potom nekog gospodina Bakminstera – siromah neki beskućnik, koji nije bio nikakvo društvo, a pokazao se slab i kao doručak. Bili smo zadovoljni što smo ga izabrali pre nego što je pomoć stigla.

– Znači da je blagoslovena pomoć najzad stigla?

– Da, jednog vedrog, sunčanog jutra, baš posle izbora. Bio je izabran Džon Marfi, a boljeg nije bilo, u to mogu da se zakunem; ipak se Džon Marfi vratio s nama kući, vozom koji nam je pritekao u pomoć, i poživeo je toliko da se oženio gospođom Haris...

– Udovicom...

– Da, udovicom našeg prvog izabranika. Oženio se njome, te još uvek, pošten i imućan, živi srećno. Da, bilo je to kao u romanu, gospodine, kao u priči. Ovo je moja stanica, gospodine; moram se od vas oprostiti. Ako vam bilo kad bude zgodno da provedete dan-dva sa mnom, rado ću vas ugostiti. Sviđate mi se, gospodine; stvarno sam vas zavoleo. Čini mi se da biste mi mogli biti isto toliko dragi kao i Haris, gospodine. Zbogom, gospodine, i srećan put.

Otišao je. Nikada nisam bio toliko zapanjen, potišten, preneražen. Ali u duši sam se radovao što je otišao. Bez obzira na njegovu uglađenost i blagost njegovog glasa, uzdrhtao bih svaki put kad bi uperio u mene svoj gladni pogled; a kad sam doznao da je prema meni osetio zlokobnu naklonost, i da se poštovanje koje je prema meni gajio moglo gotovo izjednačiti s njegovim poštovanjem prema pokojnom Harisu, moje srce je stvarno premrlo!

Bio sam neopisivo zapanjen. Nisam sumnjao u njegove reči; nisam primio s nevericom podrobnosti njegove priče, tako prožete ozbiljnošću istine; ali su ove grozne pojedinosti izazvale u mom mozgu strahovitu zbrku. Video sam da me kondukter posmatra i zapitah ga: – Ko je onaj čovek?

– Bio je nekad član Kongresa, i to uvažen član. Ali je jednom, putujući vozom, bio zavejan, pa je izgledalo da će skončati od gladi. Tako je promrzao i propao od nestašice hrane da je dva-tri meseca posle toga bolovao i nije znao za sebe. Sada se oporavio, ali je u izvesnom pogledu ostao ćaknut, pa kad jednom razveze o svom omiljenom predmetu, onda ne staje dok ne pojede ceo vagon ljudi o kojima priča. Da nije morao ovde da siđe, dokusurio bi čitav ovaj voz. Zna njihova imena u prste. Kad udesi da su svi pojedeni sem njega, uvek kaže: „A zatim je kucnuo čas uobičajenog izbora za doručak. Kako nije bilo protivkandidata, bio sam ja izabran. Međutim, odrekao sam se ove počasti, pa kako nije bilo opozicije, moja ostavka je bila usvojena. I tako, evo me ovde.“

Osetio sam neizrecivo olakšanje saznavši da sam slušao samo bezazlene izmišljotine sumanutog čoveka, a ne istinite doživljaje krvožednog ljudoždera.

BUŠITE, BRAĆO, BUŠITE

Hoće li čitalac biti tako ljubazan da baci pogled na sledeće stihove i pokuša da u njima otkrije bilo šta rđavo?

„Kondukteru, kartu buši,
Brzo buši, voz se puši!
Plava karta osam centi,
Žuta karta od šest centi
I crvena od tri centa,
Brzo buši, voz se puši.

Pripev

Bušite, braćo, bušite sve!
Bušite, braćo, plaćeno je!“

Nedavno sam u nekim novinama naišao na te zvučne rime i pročitao ih dva-triput. Istog časa su me potpuno zaokupile. Za vreme doručka stalno su mi se vrzmale po glavi, a kad sam, najzad, savio ubrus, nisam bio u stanju da kažem da li sam šta pojeo ili nisam. Bio sam još prethodnog dana brižljivo pripremio svoj dnevni plan rada – potresnu tragičnu scenu u romanu koji sam tada pisao. Povukao sam se u svoju jazbinu da započnem tu krvoločnu rabotu. Prihvatio sam se pera, ali sve što sam bio u stanju da kažem beše: „Kondukteru kartu buši, brzo buši, voz se puši.“ Ceo sat sam uporno pokušavao, ali bez ikakvog uspeha. U glavi mi je brujalo: „Plava karta – osam centi, žuta karta – od šest centi“, i tako dalje, bez počinka i predaha. Rad je tog dana bio upropašćen – to sam jasno uviđao. Predao sam se i izašao u grad, ali sam ubrzo primetio da se moje noge kreću u ritmu tih neumornih stihova. Kad više nisam mogao da izdržim, promenio sam korak. Ali ništa nije pomoglo: rime su se prilagodile novom koraku i nastavile da me progone isto kao i dotad. Vratio sam se kući i mučio celo popodne; patio sam, odsutan duhom, i za vreme bljutave večere; patio sam, plakao, i osećao celo veče taj ritam; legao sam u krevet, prevrtao se, bacakao i neprestano ponavljao te stihove. U ponoć sam, sav grozničav, ustao i pokušao da čitam; ali slova su mi igrala pred očima i nisam video ništa sem: „Kondukteru, kartu buši, brzo buši, voz se puši!“ Izjutra sam bio već sasvim van sebe, a svi su bili začuđeni i preneraženi mojim idiotskim buncanjem: „Bušite, braćo, bušite sve, bušite braćo, plaćeno je!“

Dva dana docnije, u subotu izjutra, ustao sam i, teturajući se i povodeći, otišao da ispunim obećanje dato jednom dobrom prijatelju, prečasnom G....., da se s njim prošetam do kule Talkot, udaljene deset milja. On se zagleda u mene, ali ništa ne zapita. Krenusmo. Paroh je pričao, pričao, pričao – kao što inače ima običaj. Ja ništa nisam govorio;

ništa nisam čuo. Na kraju prve milje, paroh zapita:

– Mark, jesi li bolestan? Nikad nisam video da neko izgleda tako unezveren, izmožden i rasejan. Hajde, reci nešto!

Umorno, bez ikakvog oduševljenja, rekoh: „Kondukteru, kartu buši, brzo buši, voz se puši!“

Prijatelj me pogleda tupo i zbunjeno, a zatim reče:

– Ne shvatam šta si hteo da kažeš, Mark. Izgleda da je ono što si rekao potpuno besmisleno, a svakako nije tužno; pa ipak – valjda zbog toga *kako* si to izgovorio – nikad nisam čuo nešto što bi zvučalo potresnije. Šta je...

Ali ja ga više nisam čuo. Već sam bio daleko odmakao sa svojim nemilosrdnim, ubistvenim „plava karta – osam centi, žuta karta – od šest centi, i crvena – od tri centa, brzo buši, voz se puši.“ Nisam bio svestan toga šta se događalo preostalih devet milja. Ipak, iznenada, paroh mi položi ruku na rame i uzviknu:

– Hej, probudi se! Probudi se! Ne spavaj ceo dan. Evo stigli smo do kule, čoveče! Sam sam pričao toliko da mi je jezik otpao, a nisam dobio nikakvog odgovora. Pogledaj samo ovaj veličanstveni jesenji pejzaž! Pogledaj samo! Pogledaj! Napajaj njime svoje oči! Proputovao si dosta; svuda si video divne predele. Hajde, reci iskreno. Šta kažeš na ovaj prizor?

Uzdahnuh umorno i promrmljah:

– Plava karta – od šest centi, i crvena – od tri centa, brzo buši, voz se puši.

Paroh je stajao ozbiljan, vrlo ozbiljan, očigledno veoma zabrinut, pa me je dugo posmatrao; zatim reče:

– Mark, u tome ima nečeg što ne mogu da shvatim. To su, čini mi se, iste reči koje si rekao i maločas; izgleda da u njima nema ničeg, pa ipak srce samo što mi ne prepukne kad ih čujem. Kondukteru, kart... kako ono beše?

Počeo sam iz početka i izrecitovao celu pesmicu. Lice mog prijatelja ozari se zainteresovanošću. On reče:

– Gle, pa to je vrlo prilepljiv ritam. Gotovo muzika. Tako ljupko zvuči. Skoro sam već i sam zapamtio stihove. Ponovi još jednom, pa ću i h tada sigurno zapamtiti.

Ponovio sam još jednom. Zatim ih paroh ponovi. Načinio je jednu sitnu grešku, koju sam ispravio. Sledeći put i još jedanput izrecitovao je bez pogreške. Učinilo mi se kao da mi se s pleća svalio neki pregolemi teret. Taj mučilački ritam iščileo je iz mog mozga i na mene se spusti blagotvorno osećanje mira i počinka. Bio sam tako razdragan da mi je došlo da zapevam; i stvarno sam punih pola sata, dok smo se polako gegali kući, neprekidno pevao. Zatim moj oslobođeni jezik najzad dobi blagoslovenu moć govora, te potiskivane reči mnogih potlačenih časova počeše da izviru i da se prelivaju. Tekle su tako i tekle, veselo, likujući, sve dok moj izvor nije presušio i presahnuo. Dok sam na rastanku stiskao

prijatelju ruku, rekoh:

– Zar se nismo izvrsno proveli! Ali sad se tek prisećam, za poslednja dva časa nisi progovorio ni reči. Hajde, hajde, reci nešto!

Paroh me pogleda neveselim okom, duboko uzdahnu i reče, bez imalo oduševljenja, očigledno nesvesno:

– Bušite, braćo, bušite sve, bušite, braćo, plaćeno je!

Nešto kao da me prostreli i ja u sebi pomislih: „Jadnik, sad je njega snašlo!“

Posle toga dva-tri dana nisam video paroha. A zatim, u utorak uveče, on se dotetura k meni i sav skrhan svali na stolicu. Bio je bled, ispijen – prava razvalina od čoveka. Podigavši prema meni svoje izbledele oči, on reče:

– Avaj, Mark, bila je to pogubna investicija koju sam načinio onim nemilosrdnim stihovima. Proganjali su me kao mora, dan i noć, sat za satom, sve do ovog časa. Otkako smo se rastali, pretrpeo sam paklene muke. U subotu uveče dobio sam iznenada telegrafski poziv, te sam uhvatio večernji voz za Boston. Umro je jedan moj cenjeni stari prijatelj koji me je bio molio da mu održim pogrebni govor. Seo sam u vagon i počeo da razmišljam o svom govoru. Ali nikako nisam uspevao da dospem dalje od početne rečenice; voz je krenuo, točkovi vagona otpočeše svoje „tika-tak, tika-tak, tika-tak, tika-tak!“ a oni grozni stihovi smesta se prilagodiše toj pratnji. Sedeo sam tako čitav sat i slušao kako se svaki slog stihova podudara sa svakim pojedinim zvukom kloparanja železničkih točkova. Da, bio sam toliko iscrpen kao da sam ceo dan cepao drva. Lubanja mi je pucala od glavobolje. Izgledalo mi je kao da ću poludeti ako tu budem i dalje sedeo; stoga sam otišao u spavaća kola, svukao se i legao. Ispružio sam se na svom ležaju i – uostalom, i sam znaš šta je usledilo. Stvar se nastavila, isto kao i dotad. „Tika-tak, tika-tak, plava karta, tika-tak, tika-tak, osam centi, tika-tak, tika-tak, žuta karta – od šest centi, tika-tak, tika-tak, kondukteru, kartu buši, brzo buši, voz se puši.“ Spavanje? Nisam ni trenuo! Bio sam bezmalo lud kad sam prispeo u Boston. Ne pitaj me za sahranu. Učinio sam najbolje što sam mogao, ali je svaka pojedina svečana rečenica bila prožeta, zapetljana i protkana onim „Kondukteru, kartu buši, brzo buši, voz se puši!“ A najstrašnije je to što je moj govor zapao u povodljivi ritam tih pulsirajućih stihova, pa sam stvarno mogao da spazim kako neke rasejane osobe klimaju svojim glupavim glavama u taktu sa ritmom moga izlaganja. I tako, Mark, verovao ili ne, ali pre no što sam dovršio izlaganje, ceo skup je u svečanoj jednodušnosti spokojno njihao glavama – ožalošćeni, grobari, svi. Čim sam dovršio, izleteo sam napolje, u stanju koje se graničilo s ludilom. Imao sam, razume se, sreću da nabasam na jednu ucveljenu, postariju tetku pokojnikovu, usedelicu, koja je stigla iz Springfilda suviše kasno da bi mogla ući u crkvu. Ona poče da jeca i reče:

– Avaj, avaj, otišao je, a nisam ga ni videla pre samrtnog časa!

– Da! – rekoh – otišao je, otišao je, otišao je... oh, da li će ova patnja

ikad prestati!

– Vi ste ga, znači, voleli! I vi ste ga voleli!

– Voleo sam! Koga sam voleo?

– Pa mog jadnog Džordža! Mog jadnog nećaka!

– Oh... njega! Da... ovaj, da, da. Svakako... svakako. Kondukteru, kartu buši... oh, ovaj jad Ne me urnisati!

– Neka ste blagosloveni! Neka ste blagosloveni, gospodine, zbog tih blagih reči! I ja gorko patim zbog tog nenadoknadivog gubitka. A da li ete prisustvovali njegovim poslednjim časovima?

– Jesam! Ja... a čijim to poslednjim časovima?

– Njegovim. Milog nam pokojnika.

– Da! Oh, naravno... da... da! Mislim da Jesam, čini mi se, ne znam tačno! Da, svakako... bio sam tamo, bio sam tamo!

– Oh, blago vama, blago vama! A njegove poslednje reči... oh, recite mi, recite mi njegove poslednje reči. Šta je rekao?

– Rekao je... rekao je... avaj, moja glava, moja glava, glava! Rekao je... rekao je... ništa drugo nije rekao sem: „Bušite, braćo, bušite sve, bušite, braćo, plaćeno je!“ Oh, ostavite me, gospođo! Tako vam svega što vam je sveto, prepustite me mome ludilu, mojoj bedi, mom očajanju! – plava karta – osam centi, žuta karta – od šest centi, i crvena – od tri centa – jer ni ovo trpljenje ne može više da traje – brzo buši, voz se puši!

Bespomoćne oči mog prijatelja značajno su me gledale pun minut, a zatim, s puno osećanja, on reče:

– Mark, ništa ne kažeš. Ne ulivaš mi nikakve nade. Ali, avaj, ne mari... ne mari. Ionako ne bi mogao da mi pomogneš. Odavno je prošlo vreme kad su reči mogle da mi pruže utehu. Nešto mi kaže da je moj jezik osuđen da za večita vremena blebeće te besramne stihove. Evo... evo, opet naviru: plava karta – osam centi, žuta karta – od šest centi, i crvena od...

Mrmljanje je postajalo sve tiše i tiše, moj prijatelj pade u mirnu obamrlost i u blaženom počinku zaboravi na svoje patnje.

Kako sam ga najzad spasao ludnice? Odveo sam ga do obližnjeg univerziteta i naterao da teret tih progonilačkih stihova prenese na znanja željne uši jadnih, bezazlenih studenata. Kako li se sad oni osećaju? Posledica je isuviše tužna da bih je mogao ispričati. A zašto sam napisao ovaj članak? Radi jednog dostojnog, jednog plemenitog cilja. Hteo sam, čitaoče, da te upozorim: ukoliko naiđeš na te nemilosrdne stihove, izbegavaj ih – izbegavaj kao da su kužni!

UKRADENI BELI SLON

Sledeći čudni događaj ispričao mi je jedan slučajni poznanik iz voza. Bio je to gospodin star preko sedamdeset godina, a njegovo neobično čestito i prijatno lice, kao i ozbiljno, otvoreno ponašanje utiskivali su nepobitan pečat istine na sve što je bio izustio. A evo šta je ispričao:

– Vi znate koliko narod Sijama poštuje kraljevskog belog slona. Znate da je on posvećen kraljevima, da ga samo kraljevi mogu posedovati, i da je, u stvari, u izvesnom smislu čak iznad kraljeva, pošto se njemu ne ukazuje samo poštovanje već i obožavanje. E pa lepo, pre pet godina, kad je došlo do razmirica oko granične linije između Velike Britanije i Sijama, ubrzo se pokazalo da Sijam nije bio u pravu. Stoga je brzo došlo do ispravke, a britanski predstavnik je izjavio da je zadovoljan i da prošlost treba zaboraviti. Ovo je veoma obradovalo sijamskog kralja, pa delimično u znak zahvalnosti, a delimično, možda, da ukloni i poslednji tračak neprijateljstva koje bi Engleska mogla gajiti prema njemu, odluči da pošalje kraljici poklon – prema istočnjačkim pojmovima jedini siguran način da se neprijatelj umilostivi. Ovaj poklon ne samo što je trebalo da bude kraljevski, već više no kraljevski. Prema tome, koji bi dar bio prikladniji od belog slona? Moj položaj u indijskoj upravi bio je takav da su me smatrali izvanredno dostojnim časti da ovaj poklon isporučim njenom veličanstvu. Za mene, moje sluge, oficire i čuvare slona bio je opremljen jedan brod, pa sam, kao što je predviđeno, stigao u njujorško pristanište i smestio svog kraljevskog štićenika u divne prostorije u Džersi Sitiju. Bilo je neophodno da se tu neko vreme zadržimo kako bi se životinja oporavila pre nego što nastavimo putovanje.

Dve nedelje je sve išlo kako valja – a onda otpočeše moje muke. Beli slon bio je ukraden! Pozvan sam usred noći i obavešten o strahovitoj nesreći. Nekoliko trenutaka bio sam van sebe od zaprepašćenja i brige; bio sam bespomoćan. Zatim se postupno smirih i pribrah. Odmah sam uvideo kojim putem treba krenuti – a za pametnog čoveka je doista postojao samo jedan put. Mada je bilo kasno, odjurio sam u Njujork i zatražio od jednog policajca da me odvede u glavni štab detektiva. Srećom, stigao sam na vreme, jer se šef detektiva, slavni inspektor Blant, taman spremao da krene kući. Bio je čovek srednjeg rasta, čvrsto građen, a kad bi se udubio u razmišljanje imao je naviku da mršti obrve i da se nesvesno kucka prstom po čelu, što je čoveku davalo utisak da se nalazi u prisustvu osobe neobičnih sposobnosti. I sam njegov izgled uli mi pouzdanja i nadu. Objasnih mu razlog svog dolaska. To ga nije ni najmanje zbunilo; moja izjava naizgled nije nimalo pokolebala njegovo samopouzdanje, kao da sam mu saopštio da mi je neko ukrao psa. Zamolio me je da sednem i spokojno rekao:

– Dopustite mi, molim vas, da za trenutak razmislim.

Rekavši to, on sede za svoj kancelarijski eto i nasloni glavu na ruku. U drugom kraju sobe radilo je nekoliko pisara; škripanje njihovih pera bio je jedini zvuk koji sam čuo sledećih šest ili sedam minuta. U međuvremenu je inspektor sedeo zadubljen u misli. Najzad podiže glavu, a u čvrstim crtama njegovog lica bilo je nečeg što mi je govorilo da je njegov um obavio svoj posao i da je plan skovan. Tihim i upečatljivim glasom on reče:

– Ovo nije običan slučaj. Svaki korak mora biti preduziman oprezno; svaka stopa osvojenog terena mora biti obezbeđena pre no što se preduzme sledeći korak. A sve mora da se drži u tajnosti – u najvećoj i potpunoj tajnosti. Nikome ništa ne govorite o događaju, čak ni reporterima. O njima ću se ja pobrinuti; postaraću se da saznaju samo ono što ide meni u prilog. – On zazvoni i pojavi se jedan mladić. – Alariče, reci reporterima da zasad nema ništa. – Mladić se povuče. – A sada da pređemo na posao – i to sistematski. Ništa se u ovom mom pozivu ne može postići bez tačnog i razrađenog sistema.

On uze pero i list hartije.

– Dakle... ime slona?

– Hasan Ben Ali Ben Selim Abdalah Muhamed Moize Alhamal Džemšetdžedžibhoj Dulep Sultan Ebu Budpor.

– Odlično. Nadimak?

– Džumbo.

– Odlično. Mesto rođenja?

– Glavni grad Sijama.

– Roditelji živi?

– Ne, pokojni.

– Da li su imali drugih potomaka osim njega?

– Ne. Bio je jedinac.

– Odlično. Ovoliko će biti dovoljno što se tiče ovih podataka. A sad, molim vas, opišite slona i nemojte izostaviti nijednu pojedinost, ma kako beznačajna bila – hoću reći beznačajna s *vaše* tačke gledišta. Za ljude moje profesije *nema* beznačajnih pojedinosti; one jednostavno ne postoje.

Ja sam opisivao – a on je pisao. Kad je završio, reče:

– Sad slušajte. Ukoliko sam negde pogrešio, ispravite me.

Pročitao je sledeće:

– Visina: 19 stopa; dužina od vrha čela do korena repa: 26 stopa; dužina surle: 16 stopa; dužina repa: 6 stopa; ukupna dužina, uključujući surlu i rep: 48 stopa; dužina kljova: 9,1/2 stopa; uši odgovaraju pomenutim dimenzijama; stope liče na otisak u snegu prevrnutog bureta; boja slona: prljavo bela; u svakom uvu ima rupu veličine tanjira za stavljanje nakita i ima prilično ukorenjenu naviku da prska vodom gledaoce i da svojom surlom zlostavlja ne samo osobe koje poznaje već i savršeno nepoznate ličnosti; lako hramlje na desnu stražnju nogu, a ima mali ožiljak u levom pazuhu, prouzrokovan davnašnjom opekotinom; u

trenutku krađe na sebi je imao nosiljku sa sedištima za petnaest osoba, kao i zlatom izvezen pokrovac veličine običnog ćilima.

Nije bilo grešaka. Inspektor zazvoni, pruži opis Alariku i reče:

– Neka ovo smesta bude umnoženo u pedeset hiljada primeraka i razaslano svim detektivskim uredima i svim zalagaonicama na kontinentu. – Alarik se povuče. – Zasad je išlo dobro. A sad moram da imam fotografiju iščezlog predmeta.

Pružih mu jednu. On je brižljivo pogleda, pa reče:

– Moraće da posluži, pošto bolje nemamo; na njoj mu je surla savijena i gurnuta u usta. To ne valja, jer može da navede na pogrešan trag, pošto obično, razume se, ne drži surlu u tom položaju. On opet zazvoni.

– Alariče, sutra ujutru neka se, kao prvo, ova fotografija umnoži u pedeset hiljada primeraka i razašlje svima zajedno s ličnim opisom.

Alarik se povuče da ispuni naređenje. Inspektor reče:

– Biće svakako neophodno da se raspiše nagrada. Koju sumu nameravate da ponudite?

– Koliko mislite da bi trebalo dati?

– Pa za *početak*, rekao bih... dvadeset pet hiljada dolara. To je vrlo složen i težak posao; postoji stotinu načina bekstva i mogućnosti skrivanja. Ti lopovi svuda imaju prijatelje i jatake...

– Zaboga, zar već znate ko su?

S njegovog prepredenog lica, vičnog skrivanju misli i osećanja, nisam mogao da pročitam nikakav odgovor, a nisu mi ga pružile ni reči, koje je izgovorio veoma tiho:

– O tome uopšte ne berite brigu. Možda znam, a možda i ne znam. Mi obično steknemo prilično pouzdan nagoveštaj o tome ko je krivac već prema načinu na koji je posao obavljen i veličini plena za kojim je posegnuto. U ovom slučaju nemamo posla s običnim džeparošem ili sitnim lopovom, pazite šta vam kažem. Ali, kao što rekoh, uzevši u obzir dužinu putovanja koje će morati da bude obavljeno i brižljivost kojom će lopovi zametnuti bekstva, možda i nije previše mnogo da se ponudi dvadeset pet hiljada, ali ipak mislim da je za početak dosta.

I tako odlučismo da se do daljeg zadovoljimo tom sumom. A tada taj čovek, koji, izgleda, nije previđao ništa što bi moglo navesti na bilo kakav trag, reče:

– U istoriji detektivstva postoje slučajevi da su zlikovci bili otkriveni na osnovu njihovih neobičnih sklonosti u pogledu ishrane. Stoga, šta jede taj slon i u kojoj količini?

– Pa, ako pitate *šta* jede... jede *sve*. Poješće čoveka, a poješće i bibliju... a poješće i sve *između* čoveka i biblije.

– Dobro, čak vrlo dobro, samo previše uopšteno. Potrebne su pojedinosti... u našem pozivu su važne jedino pojedinosti. Dobro... najpre što se tiče ljudi. Koliko bi, recimo, za jedan obrok... ili, ako vam je milije, za jedan dan... mogao pojesti ljudi, pod uslovom da su sveži?

– Njemu je potpuno svejedno da li su sveži ili ne; za jedan obrok pojeo

bi pet ljudi srednjeg rasta.

– Vrlo dobro; pet ljudi; to ćemo zapisati. Koju narodnost najviše voli?

– Narodnost mu je sporedna. Više voli poznanike, ali ne prenebregava ni tuđince.

– Odlično. A sad da pređemo na biblije. Koliko biblija može pojesti za jedan obrok?

– Mogao bi pojesti celo izdanje.

– Ni ovo nije dovoljno precizno. Da li mislite na običan oktavo format, ili porodično ilustrovano izdanje?

– Mislim da mu je svejedno ima li ili nema ilustracija; hoću reći, ne smatram da bi mu ilustracije bolje prijale od običnog štampanog sloga.

– Ne, niste shvatili zašto pitam. Reč je o veličini. Obična biblija oktavo formata teška je oko dve i po funte, dok je ona s ilustracijama u velikom kvarto formatu teška deset do dvanaest funti. Koliko bi biblija s Doreovim ilustracijama mogao pojesti za jedan obrok?

– Da znate slona, ne biste to pitali. Pojeo bi sve što ima.

– Dobro, pretvorimo to onda u dolare i cente. Moramo to nekako proračunati. Izdanje sa Doreovim ilustracijama, povezano u rusku kožu i sa zlatnim tiskom, staje sto dolara primerak.

– U tom slučaju bilo bi mu potrebno pedeset hiljada dolara vrednosti – recimo izdanje od pet stotina primeraka.

– Ovo je već daleko preciznije. Zapisaću to. Odlično; voli ljude i biblije; zasad dobro napredujemo. A šta inače rado jede? Šta najviše voli?

– Odrekao bi se biblija da jede opeke, odrekao bi se opeka da jede boce, odrekao bi se boca da jede odeću, odrekao bi se odeće da jede mačke, odrekao bi se mačaka da jede ostrige, odrekao bi se ostriga da jede šunku, odrekao bi se šunke da jede šećer, odrekao bi se šećera da jede pitu, odrekao bi se pite da jede krompire, odrekao bi se krompira da jede plevu, odrekao bi se pleve da jede seno, odrekao bi se sena da jede ovas, odrekao bi se ovsa da jede pirinač, na kome je uglavnom i odrastao. Nema ničeg što ne bi jeo izuzev evropskog maslaca, a i to bi jeo samo kad bi mogao da mu podnese ukus.

– Odlično. A koliko približno pojede za jedan obrok?

– Pa, negde između četvrt i pola tone.

– A pije...

– Sve što je tečno. Mleko, vodu, viski, melasu, ricinus, terpentin, karbonalnu kiselinu – nema potrebe zalaziti u pojedinosti; ma koju tečnost imala pri ruci, iznesite pred njega. Popiće sve što je tečno, izuzev evropske kafe.

– Odlično. A što se tiče količine?

– Recimo, između pet i petnaest bačava – žeđ mu je promenljive prirode, dok ostale sklonosti nisu.

– Vrlo neobični podaci. Oni će nam pružiti sasvim pouzdan putokaz za pronalaženje iščezlog.

On zazvoni.

– Alariče, pozovite kapetana Bernsa.

Berns se pojavi. Inspektor Blant mu ispriča čitav slučaj do najsitnijih pojedinosti. Zatim zvonkim, odlučnim glasom čoveka koji tačno zna šta ima da čini i koji je navikao da zapoveda, reče:

– Kapetane Bernse, odredite detektive Džonsa, Devisa, Halsija, Betsa i Heketa da prate slona.

– Razumem.

– Odredite detektive Mozesa, Dakina, Marfija, Rodžersa, Tapera, Higinsa i Bartolomjua da prate lopove.

– Razumem.

– Postavite jaku stražu... stražu od trideset odabranih ljudi, i smenu od druge tridesetorice... kraj mesta odakle je slon ukraden, da danonoćno budno motre i ne dopuste nikome da se približi bez mog pismenog ovlašćenja... izuzev reportera.

– Razumem.

– Rasporedite detektive u građanskim odelima po vozovima, brodovima, magacinima i svim drumovima koji vode iz Džersi Sitija i naredite im da pretresu svaku sumnjivu osobu.

– Razumem.

– Snabdite sve te ljude fotografijama i ličnim opisom slona i dajte im uputstva da pretražuju sve vozove, skele i brodove.

– Razumem.

– Ukoliko slon bude pronađen, odmah ga zaplenite, a mene telegrafski izvestite.

– Razumem.

– Takođe me smesta izvestite ukoliko budu pronađeni ma kakvi tragovi... otisci stopala dotične životinje ili bilo šta slično.

– Razumem.

– Izdajte naređenje da pristanišna policija budno motri na dokove.

– Razumem.

– Pošaljite detektive u građanskim odelima u sve vozove, na sever do Kanade, na zapad do Ohaja, na jug do Vašingtona.

– Razumem.

– Postavite stručnjake po svim telegrafskim stanicama da motre na sve poruke; recite im neka zahtevaju da svi šifrovani telegrami budu najpre dešifrovani.

– Razumem.

– Neka sve ovo bude izvršeno u potpunoj tajnosti... razumete li, potpunoj, najstrožoj tajnosti.

– Razumem.

– Podnesite mi izveštaj u uobičajeno vreme.

– Razumem.

– Odlazite!

– Razumem.

On ode.

Inspektor Blant je za trenutak ćutke razmišljao, dok se žar u njegovom oku hladio i gasnuo. Zatim se obrati meni i reče mirnim glasom: – Nisam sklon hvalisanju, nije mi to osobina; pa ipak... naći ćemo slona.

Srdačno sam mu stegao ruku i zahvalio se; a doista sam i bio zahvalan. Što sam duže posmatrao tog čoveka, sve više sam ga voleo i sve više mu se divio zapanjen tajanstvenim čudima njegovog poziva. Zatim smo se rastali za to veče, a ja sam iz njegove kancelarije otišao kući daleko bezbrižniji no što sam došao.

2

Sledećeg jutra novine su donele ceo slučaj, do najbeznačajnijih pojedinosti. Čak je ponešto bilo i dodato – naime pretpostavke ovog detektiva, pa pretpostavke onog detektiva, pa pretpostavke trećeg detektiva o tome kako je razbojništvo bilo izvršeno, ko su bili razbojnici i kuda su pobegli sa svojim plenom. Bilo je ukupno jedanaest takvih teorija i njima su bile iscrpene sve mogućnosti, a ta okolnost već sama po sebi pokazuje kako su detektivi samostalni mislioci. Ni dve pretpostavke se nisu podudarale, niti uopšte mnogo nalikovale jedna na drugu, izuzev u jednoj značajnoj pojedinosti, a u toj jednoj su se svih jedanaest teorija savršeno slagale. Naime – mada je čitav zadnji deo moje zgrade bio porušen, a jedina vrata ostala zaključana, svi su tvrdili da slon nije bio odveden kroz taj procep, već na neki drugi (još neotkriveni) izlaz. Svi su se slagali u tome da su razbojnici napravili onaj otvor samo zato da bi zavarali detektive. Meni, kao i, verovatno, svakom drugom laiku ovako šta ne bi nikad palo na um, detektive to nije ni za časak obmanulo. I tako, baš ono što sam ja smatrao za jedinu nepobitnu činjenicu, pokazalo se kao podatak gde sam se i najviše prevario. Svih jedanaest teorija navodile su razbojnike za koje pretpostavljaju da su izvršili delo, ali ni dve nisu imenovale iste razbojnike; ukupno je bilo osumnjičeno trideset sedam osoba. Svi najrazličitiji novinski izveštaji završavali su se najvažnijim mišljenjem – mišljenjem glavnog inspektora Blanta. Evo izvoda iz njegove izjave:

Šef zna ko su dva glavna izvršioca dela, to su naime: Dafi zvani „Cigla“ i Mak Faden zvani „Riđi“. Deset dana pre no što je krađa izvršena, on je već bio svestan toga da će biti pokušana, pa je stoga naredio da se ova dva poznata nitkova neprimetno prate: ali, na nesreću, u noći zločina njihov trag je bio izgubljen, i pre no što je ponovo pronađen, ptičica je odletela – odnosno slon.

Dafi i Mak Faden su najdrskiji zlikovci svog poziva; šef ima razloga verovanju da su njih dvojica bili ljudi koji su jedne mrazne noći prošle zime ukrali peć iz glavnog stana detektiva – usled čega su šef i svi prisutni

detektivi još pre jutra dospeli lekarima u ruke, *neki smrznutih nogu*, *drugi promrzlih prstiju*, *ušiju i drugih delova tela*.

Pročitavši prvi deo ovog napisa, bio sam niše no ikad zapanjen čudesnom mudrošću ovog neobičnog čoveka. Svojim prodornim okom sagledao je ne samo sve što se događalo u sadašnjosti peć ni budućnost nije mogla da mu ostane skrivena. Odmah sam otišao do njegove kancelarije i rekao mu kako se ne mogu uzdržati od žaljenja što nije blagovremeno uhapsio te ljude i na taj način predupredio neprilike i gubitak; ali on odgovori jednostavno i neoporecivo:

– U našu nadležnost ne spada sprečavanje zločina, već kažnjavanje za zločin. A ne možemo kažnjavati dok zločin nije počinjen.

Primetio sam da je tajnost s kojom smo otpočeli bila uništena pisanjem listova; ne samo što su bile razotkrivene sve činjenice već i svi naši planovi i ciljevi; čak su i osumnjičena lica bila imenovana; to će ih sada bezuslovno navesti da se preruše ili posakrivaju.

– Neka ih. Uvideće da će se onog časa kad budem spreman moja ruka čak i u njihovim skrovištima spustiti na njih, isto onako neumitno kao ruka sudbine. A što se tiče novina, moramo s njima sarađivati. Slava, ugled, neprekidno pominjanje u javnosti – to je nasušni hleb detektiva. On mora da objavljuje svoje činjenice, inače će se pretpostaviti da ih uopšte nema; on mora da objavljuje svoje pretpostavke, jer ništa nije tako neobično i retko kao teorija jednog detektiva, niti mu išta donosi toliko čudesnog poštovanja; moramo da objavljujemo svoje planove, novine zahtevaju da ih dobijaju, a mi ne možemo da im uskratimo, jer bismo ih uvredili. Moramo neprekidno da pokazujemo publici šta radimo, jer bi inače pomislila da ništa ne radimo. Mnogo je prijatnije kad novine napišu: „Mudra i izvanredna teorija inspektora Blanta glasi...“ nego da na naš račun kažu nešto grubo, ili, još gore, nešto podsmešljivo.

– Uviđam nepobitnost vaših dokaza. Ali sam primetio da ste u jednom delu svog iskaza datog jutros novinama odbili da iznesete svoje mišljenje o jednom sporednom pitanju.

– Da, uvek tako činimo; to ostavlja dobar utisak. Osim toga, ionako još nemam svoje mišljenje o tome.

Položio sam kod inspektora priličnu sumu novaca za pokriće tekućih troškova i seo da čekam vesti. Očekivali smo da svakog časa počnu da pristižu telegrami. U međuvremenu sam opet pročitao novine kao i našu okružnicu, pa sam zapazio da izgleda kao da je raspisana nagrada od dvadeset pet hiljada dolara ponuđena samo detektivima. Rekoh da sam smatrao da će ona biti isplaćena svakome ko bi uhvatio slona. Inspektor odvrati:

– Detektivi su ti koji će pronaći slona, prema tome raspisana nagrada stići će na pravo mesto. Ukoliko bi neki od građana i pronašli životinju, to bi značilo da su pratili detektive i koristili se indicijama i tragovima koje su ovi pronašli, što bi, u krajnjoj liniji, opet detektivima dalo pravo na

primanje nagrade. Raspisivanje nagrade ima. za cilj da podstakne ljude koji svoje vreme i svoju školovanu promućurnost posvećuju ovoj vrsti posla, a ne da se njome koriste tamo neki građani koji bi slučajno nabasali na životinju umesto da nagradu zasluže svojim trudom i zalaganjem.

To je, svakako, zvučalo prilično razumno. Utom telegrafski aparat u uglu poče da kuca i pojavi se sledeća poruka:

FLAUER STEJŠN, DRŽAVA NjUJORK, 7,30 IZJUTRA

NA TRAGU SAM. NAŠAO NIZ DUBOKIH OTISAKA STOPA NA OBLIŽNjOJ FARMI. PRATIO IH DVE MILjE NA ISTOK BEZ REZULTATA; VERUJEM SLON OTIŠAO NA ZAPAD, PRATIĆU GA U TOM PRAVCU.

DETEKTIV DARLI

– Darli je jedan od naših najboljih ljudi – reče inspektor. – Uskoro će nam se opet javiti.

Zatim stiže telegram broj 2:

VARKERS, DRŽAVA NjU DžERSI, 7,40

IZJUTRA TEK STIGAO. FABRIKA STAKLA OPLjAČKANA PREKONOĆ, UZETO OSAM STOTINA BOCA. JEDINA VODA U VEĆOJ KOLIČINI U OVOME KRAJU UDALjENA JE PET MILjA. KREĆEMO TAMO. SLON JE SVAKAKO OŽEDNEO. BOCE SU BILE PRAZNE.

DETEKTIV BEKER

– I ovo dosta obećava – primeti inspektor. – Rekao sam vam da apetit tog stvorenja neće biti rđav putokaz.

Telegram broj 3.

TEJLORBIL, LONG AJLED, 8,15

IZJUTRA U OKOLINI PREKONOĆ NESTAO STOG SENA. VEROVATNO POJEDEN. NA TRAGU SAM, NASTAVLjAM.

DETEKTIV HUBARD

– Kako li samo luta naokolo! – reče inspektor. – Znao sam da posao neće biti lak, ali ćemo ga ipak uhvatiti.

FLAUER STEJŠN, NjUJORK, 9 IZJUTRA

PRATIO TRAGOVE TRI MILjE NA ZAPAD. VELIKI, DUBOKI, ISKRZANIH IVICA. UPRAVO SREO JEDNOG SELjAKA KOJI KAŽE DA TO NISU SLONOVSKI TRAGOVI. KAŽE DA SU TO RUPE KOJE JE ISKOPAO DA ZASADI MLADICE LISNATOG DRVEĆA KAD JE PROŠLE ZIME TLO BILO SMRZNUTO. NAREDITE KAKO DA POSTUPIM.

DETEKTIV DARLI

– Aha, lopovi imaju i saučesnike! Stvar postaje vruća – reče inspektor.

Zatim izdiktira sledeći telegram Darliju:

UHAPSITE ČOVEKA. PRINUDITE GA DA PRIZNA ČIJI JE JATAK. NASTAVITE DA PRATITE TRAGOVE, AKO JE POTREBNO – DO TIHOG OKEANA.

ŠEF BLANT

Sledeći telegram:

KONI POINT, PENSILVANIJA, 8,45 IZJUTRA

OBIJENA KANCELARIJA OVDAŠNjE PLINARE I UKRADENI NEIZMIRENI RAČUNI ZA PLIN U PROTEKLA TRI MESECA. NA TRAGU SAM I NASTAVLjAM.

DETEKTIV MARFI

– Nebesa! – uskliknu inspektor; – zar bi on jeo i račun za plin?

– Iz neupućenosti... da; ali od toga ne može da se prehrani. Bar ukoliko s nečim ne pomeša.

A tada stiže sledeći uzbudljivi telegram:

AJRONVIL, DRŽAVA NjUJORK, 9,30 IZJUTRA

MALOČAS STIGAO. SELO PRENERAŽENO. SLON PROŠAO KROZ NjEGA U PET ČASOVA IZJUTRA. NEKI KAŽU DA JE OTIŠAO NA ISTOK NEKI KAŽU DA JE OTIŠAO NA ZAPAD, NEKI NA SEVER, NEKI NA JUG – ALI SVI TVRDE DA NISU ČEKALI DA SE POBLIŽE UVERE. UBIO JE JEDNOG KONjA; UZEO SAM JEDAN KOMADIĆ NjEGA KAO DOKAZNI MATERIJAL. UBIO GA JE SURLOM; PREMA NAČINU NA KOJI GA JE UDARIO, IMAM UTISAK DA JE LEVAK. PREMA POLOŽAJU U KOME LEŽI KONj, MISLIM DA JE SLON OTIŠAO U PRAVCU SEVERA DUŽ ŽELEZNIČKE PRUGE ZA BERKLI. IMA ČETIRI I PO ČASA PREDNOSTI, ALI JA SMESTA KREĆEM NjEGOVIM TRAGOM.

DETEKTIV HOZ

Uskliknuo sam od radosti. Inspektor je bio neproniclјiv kao kip. On spokojno pritisnu na zvonce.

– Alariče, pozovite kapetana Bernsa.

Berns se pojavi.

– Koliko vam je ljudi spremno za pokret?

– Devedeset šestorica, gospodine.

– Pošaljite ih smesta na sever. Neka se koncentrišu duž druma za Berkli, severno od Ajronvila.

– Razumem.

– Neka svoj izlazak na položaj obave u najvećoj tajnosti. Čim ostali budu slobodni, držite ih u pripravnosti za sledeća naređenja.

– Razumem.

– Odlazite!

– Razumem.

Ubrzo stiže još jedan telegram:

SEIDž KORNERS, DRŽAVA NjUJORK, 10,30 MALOČAS

STIGAO. SLON PROŠAO OVUDA U 8,15. SVI POBEGLI IZ GRADA SEM JEDNOG POLICAJCA. OČIGLEDNO SLON NIJE UDARIO POLICAJCA VEĆ JEDAN DIREK. POGODIO OBOJICU. OVEZBEDIO SAM KOMAD POLICAJCA KAO DOKAZNI MATERIJAL.

DETEKTIV STAM

– Znači da je slon krenuo u pravcu zapada – reče inspektor. – Ipak nam neće umaći, pošto su moji ljudi posejani po celom tom kraju.

Sledeći telegram je glasio:

GLAUERS, 11,15

MALOČAS STIGAO. SELO OPUSTELO, IZUZEV BOLESNIKA I STARACA. SLON PROŠAO OVUDA PRE TRI ČETVRTI ČASA. UPRAVO SE ODRŽAVAO ZBOR LIGE PROTIV UZDRŽAVANjA; PROVUKAO SURLU KROZ JEDAN PROZOR I RASTERAO ZBOR VODOM IZ CISTERNE – NEKI JE PROGUTALI – I OD TOGA UMRLI; VIŠE NjIH SE UDAVILO. DETEKTIVI KROS I O'ŠONESI PROLAZILI SU BAŠ TADA KROZ GRAD, ALI IŠLI U PRAVCU JUGA – PA SU SE TAKO MIMOIŠLI SA SLONOM. U CELOM KRAJU NA MNOGO MILjA UNAOKOLO VLADA PANIKA – LjUDI NAPUŠTAJU SVOJE DOMOVE. KUD GOD SE UPUTE, NALETE NA SLONA, MNOGI SU POBIJENI.

DETEKTIV BRANT

Došlo mi je da zaplačem, toliko me je potreslo ovo pustošenje. Ali inspektor samo reče: – Vidite... opkoljavamo ga. On oseća naše prisustvo; zato je opet skrenuo u pravcu istoka.

Ipak su nas čekale obespokojavajuće vesti. Telegraf je preneo sledeće:

HOGANSPORT, 12,19

MALOČAS STIGAO. SLON PROŠAO OVUDA PRE POLA ČASA IZAZIVAJUĆI MAHNITU PRESTRAŠENOST I UZBUĐENjE. SLON JE NAPRAVIO DžUMBUS NA ULICAMA; PROLAZILA SU DVA LIMARA, JEDNOG UBIO – DRUGI POBEGAO, OPŠTA ŽALOST.

DETEKTIV O'FLAERTI

– Sad je tačno usred mojih ljudi – reče inspektor. – Ništa ga više ne može spasti.

Jedan za drugim pristizali su telegrami od detektiva rasturenih po Nju Džersiju i Pensilvaniji, koji su išli za tragovima u vidu opustošenih staja, fabrika i biblioteka nedeljnih škola, s velikim nadama – nadama koje su se zaista pretvarale u izvesnost. Inspektor reče:

– Voleo bih da mogu doći s njima u vezu i narediti im da idu u pravcu severa, ali to je nemoguće. Jedan detektiv navraća u telegrafsku stanicu samo da bi poslao svoj izveštaj, a zatim odlazi pa se više ne može pronaći.

U taj mah stiže ova poruka:

BRIDžPORT, DRŽAVA KONEKTIKAT, 12,15

VARNUM NUDI 4000 DOLARA GODIŠNjE ZA ISKLjUČIVO PRAVO KORIŠĆENjA SLONA KAO PUTUJUĆE REKLAME OD OVOG ČASA PA DOK GA DETEKTIVI NE PRONAĐU. ŽELI DA PO NjEMU IZLEPI CIRKUSKE PLAKATE, TRAŽI HITAN ODGOVOR.

DETEKTIV BOGS

– Ovo je potpuno besmisleno! – uzdahnuh.

– Naravno da jeste – potvrdi inspektor. – Očigledno da mister Barnum, koji sebe smatra toliko prepredenim, ne poznaje mene – ali ja znam njega.

Zatim izdiktira odgovor na poruku:

BARNUMOVA PONUDA ODBIJENA. ILI 7000 DOLARA ILI NIŠTA.

ŠEF BLANT

– Eto. Nećemo dugo čekati na odgovor. Barnum nije kod kuće, već u zgradi telegrafa – tako on postupa kad su poslovi u pitanju. U roku od tri...

UGOVORENO. P. T. BARNUM

... prekinulo nas je otkucavanje telegrafskog aparata. Pre no što sam stigao da prokomentarišem ovaj čudesni događaj, sledeća poruka skrenu moje misli drugim, i to vrlo sumornim pravcem:

BOLIVIJA, DRŽAVA NjUJORK, 12,50

SLON STIGAO OVAMO S JUGA U 11,50 I PROŠAO KROZ MESTO IDUĆI U PRAVCU ŠUME, RASTURIVŠI UZ PUT JEDAN POGREB I SMANjIVŠI BROJ OŽALOŠĆENIH ZA DVOJE. GRAĐANI SU OPALILI U NjEGA NEKOLIKO MALIH TOPOVSKIH ĐULADI, A ZATIM POBEGLI. DETEKTIV BURKE I JA STIGLI SMO DESET MINUTA DOCNIJE, DOLAZEĆI SA SEVERA, ALI SMO, U ZABUNI, NEKE ISKOPINE SMATRALI ZA TRAGOVE, PA SMO TAKO IZGUBILI PRILIČNO VREMENA; NAJZAD SMO NABASALI NA PRAVI TRAG I PRATILI GA DO ŠUME. ODATLE SMO NASTAVILI DA PUZIMO ČETVORONOŠKE BUDNO PRATEĆI TRAG, PA SMO TAKO ZAŠLI U ČESTAR. BURKE JE IŠAO PRVI.

NA NESREĆU, ŽIVOTINjA JE BILA ZASTALA DA SE ODMORI; I TAKO JE BURKE, KOJI JE POGNUTE GLAVE SLEDIO TRAG, UDARIO U SLONOVE STRAŽNjE NOGE PRE NO ŠTO JE SPAZIO DA MU SE PRIBLIŽIO. BURKE JE SMESTA SKOČIO NA NOGE, ZGRABIO SLONOV REP I VESELO UZVIKNUO: „NAGRADA JE MO...“ ALI DALjE NIJE STIGAO. JER JE SLON JEDNIM JEDINIM UDARCEM SVOJE OGROMNE SURLE ZABIO KOMADE HRABROG ČOVEKA DUBOKO U ZEMLjU. JA POBEGOH, ALI SE I SLON OKRETE, TE ME JE GONIO DO IVICE ŠUME NAPREDUJUĆI STRAHOVITOM BRZINOM, NO TU SE MILOSTIVO UMEŠALO PROVIĐENjE U OBLIKU OSTATAKA PRATNjE KOJA JE NAIŠLA I ODVRATILA NjEGOVU PAŽNjU. BAŠ SAM SAZNAO DA NIKO OD PRISUTNIH NA TOM POGREBU NIJE PREŽIVEO, ALI TO NE PREDSTAVLjA GUBITAK, JER POSTOJI DOSTA MATERIJALA ZA SLEDEĆI. U MEĐUVREMENU SLON OPET IŠČEZAO.

DETEKTIV MALRUNI

Drugih vesti nije bilo, izuzev od prilježnih i poverljivih detektiva rasturenih po Nju Džersiju, Pensilvaniji, Delavaru i Virdžiniji – koji su pratili sveže i mnogo obećavajuće tragove – sve do negde posle dva časa, kad stiže sledeći telegram:

BAKSTER CENTER, 2,15

SLON BIO OVDE, OBLEPLjEN CIRKUSKIM REKLAMAMA, I RASTURIO JEDNU VERSKU POVORKU, UDARIVŠI I OŠTETIVŠI MNOGE KOJI SU SE BAŠ SPREMALI DA STUPE V BOLjI ŽIVOT. GRAĐANI SU GA OGRADILI I POSTAVILI STRAŽU. KAD SMO, NEŠTO

DOCNIJE, STIGLI DETEKTIV BRAUN I JA, UŠLI SMO U OGRAĐENI PROSTOR I PRISTUPILI IDENTIFIKOVANjU SLONA NA OSNOVU FOTOGRAFIJE I LIČNOG OPISA. SVE OZNAKE SE POTPUNO PODUDARAJU IZUZEV JEDNE, KOJU NISMO MOGLI DA VIDIMO – BRAZGOTINU ISPOD PAZUHA. DA BI SE UVERILI, BRAUN SE PODVUKAO DA POGLEDA, ALI GA JE SLON TAKO UDARIO DA MU JE PROSUO MOZAK – HOĆU REĆI, GLAVA JE BILA SMRSKANA I UNIŠTENA, ALI SE IZ KRHOTINA NIŠTA NIJE POJAVILO. SVI SU POBEGLI; ISTO JE UČINIO I SLON, UDARAJUĆI LEVO-DESNO SA MNOGO USPEHA. NESTAO JE, ALI JE OSTAVIO ZA SOBOM UPADLjIVE KRVAVE TRAGOVE OD RANA ĐULADIMA. NALAŽENjE SIGURNO. KRENUO NA JUG, KROZ GUSTU ŠUMU.

DETEKTIV BRENT

To je bio poslednji telegram. Uveče se spustila tako gusta magla da se ni prst pred okom nije video. To je trajalo cele noći. Skele, pa čak i omnibusi, morali su prestati da saobraćaju.

3

Sledećeg jutra su sve novine kao i dotad bile pune detektivskih teorija. Na osnovu vesti koje su primali od svojih dopisnika iz unutrašnjosti, objavljene su tragične činjenice u svim pojedinostima, pa čak i mnogo više od toga. Čitavu gornju trećinu prostora ispunjavale su, stubac za stupcem, masna slova redova koji su me u srce takli kad sam ih pročitao. Svodili su se otprilike na sledeće:

BELI SLON NA SLOBODI! KRENUO JE NA SVOJ UBILAČKI POHOD! ČITAVA SELA OPUSTOŠENA, PREPLAŠENI STANOVNICI POBEGLI! PRED NjIM IDE BLEDI TEROR, ZA NjIM OSTAJU SMRT I PUSTOŠ! NA KRAJU DOLAZE – DETEKTIVI! UNIŠTENE STAJE, OPUSTELE FABRIKE, PROŽDERANE ŽETVE, RASTURENI JAVNI SKUPOVI, SVE TO PROPRAĆENO NEOPISIVIM PRIZORIMA POKOLjA! TEORIJE TRIDESET ČETVORICE NAJUGLEDNIJIH DETEKTIVA! TEORIJE ŠEFA BLANTA!

– Eto! – uzviknu inspektor Blant, koji se toliko zaboravio da se bio skoro uzbudio – to je veličanstveno! To je najbolja voda koja se može zamisliti za detektivsku vodenicu. Slava ovog slučaja dopreće do najzabitnijih kutova zemlje i trajaće dok je sveta i veka, a s njom i moje ime.

Ali za mene ovo nije značilo radost. Osećao sam se kao da sam ja lično počinio sve te krvave zločine, a da je slon samo moj nesvesni izvršilac. I kako je spisak narastao! Na jednom mestu slon se bio „umešao u izbore i pobio petoricu koji su došli da po drugi put glasaju“. Ovaj postupak je nastavio uništenjem dva siromaška, po imenu O’Donohju i Mak Flenigen, koji su „tek dan uoči toga bili našli utočište u domu potištenih svih

zemalja, te su taman pristupili da na biralištu prvi put izvrše uzvišeno pravo američkih građana, kad ih je pogodila neumorna ruka Sijamskog istrebitelja“. Prema drugom izveštaju bio je „pronašao jednog luckastog propovednika, željnog senzacija, koji je pripremao svoje junačke napade na igranke, pozorišta i druge stvari koje ne mogu da uzvrate udarac, pa ga je zgazio“. U jednom drugom mestu ubio je trgovačkog putnika koji je prodavao gromobrane. I tako se spisak produžavao, i postajao sve krvaviji i sve potresniji. Šezdeset lica bilo je ubijeno, a dve stotine i četrdeset ranjeno. Svi izveštaji su odavali dužno priznanje trudu i zalaganju detektiva, i svi su se završavali primedbom da su „gnusno biće videle tri stotine hiljada građana i četiri detektiva, od kojih su poslednja dvojica uništena“.

Plašio sam se da slušam dalje otkucaje telegrafskog aparata. Uskoro počeše da pristižu poruke, ali sam, srećom, bio razočaran njihovim sadržajem. Ubrzo je postalo očigledno da je svaki trag slonu izgubljen. Magla mu je omogućila da neprimećen pronađe neko obezbeđeno skrovište. Telegrami iz najudaljenijih mesta javljali su da je u tom i tom času kroz maglu nejasno ugledana obimna masa, i da je to „nesumnjivo bio slon“. Ova nejasna krupna masa bila je ugledana u Nju Hevnu, Nju Džersiju, Pensilvaniji, u Bruklinu, predgrađu Njujorka, pa čak i usred samog Njujorka! Ali u svim tim slučajevima nejasna krupna masa je brzo iščezla, ne ostavivši za sobom ni traga. Svi detektivi ove moćne službe bezbednosti, rasuti po čitavom ogromnom prostranstvu naše zemlje, slali su svakog sata izveštaje, a svaki od njih je imao neki trag, svaki je nešto pratio i bio za petama nečega.

Ali dan prođe bez ikakvih rezultata.

Sledeći dan isto tako.

Pa još jedan.

Novinski izveštaji su postali jednolični, puni činjenica koje ništa nisu kazivale, tragova koji ničemu nisu vodili i teorija koje su bile gotovo potpuno lišene iznenađenja, svežine i duha.

Po savetu inspektora, udvostručio sam obećanu nagradu.

Protekoše još četiri dosadna dana. A zatim jadne, trudoljubive detektive zadesi težak udarac – novinari su odbili da objavljuju njihove teorije i hladno odbrusili: „Poštedite nas.“

Dve nedelje posle nestanka slona povisih nagradu na sedamdeset pet hiljada dolara, opet po inspektorovom savetu. Bila je to velika suma, ali bih radije žrtvovao celu imovinu no izgubio poverenje svoje vlade. Pošto su sad detektivi pali u nemilost, novine se oboriše na njih, pa počeše da ih peckaju najžučnijim žaokama. To je razne putujuće komičare navelo na misao da, prerušeni u detektive, na najčudnije načine gone slona preko pozornice. Karikaturisti su crtali detektive kako pomoću lupa pretražuju zemljište dok im slon, iza leđa, krade jabuke iz džepova. Detektivska značka – bez sumnje ste je videli naslikanu zlatnom bojom na koricama detektivskih romana – takođe je na raznorazne načine izvrgavana ruglu i

crtana sa širom otvorenim okom i natpisom: „MI NIKAD NE SPAVAMO.“ Vazduh je bio zasićen sarkazmom.

Ali postojao je jedan čovek, koji je u svemu tome ostao spokojan, hladnokrvan i miran. To je bio čovek čelična srca – glavni inspektor. Njegovo hrabro oko nikad se nije oborilo, njegova vedra samouverenost nikad nije klonula. Uvek je govorio:

– Neka ih, neka nam se rugaju; ko se poslednji smeje, najslađe se smeje.

Moje divljenje prema tom čoveku preraslo je u obožavanje. Bio sam večito kraj njega. Ali u njegovoj kancelariji osećao sam se nekako neprijatno i svakog dana mi je bivalo sve neprijatnije. Međutim, kad je on mogao da izdrži u njoj, bio sam rešen da je i ja podnosim dokle budem mogao. I tako sam redovno dolazio i ostajao; bio sam, izgleda, jedini čovek izvana kadar za takav podvig. Svako se čudio kako sam to mogao; često je i meni izgledalo da više ne mogu da izdržim, ali bih tada pogledao u to mirno, prividno odsutno lice i ostajao.

Otprilike tri nedelje posle nestanka slona, taman sam jednog jutra hteo da kažem kako ću se pokupiti i povući s bojnog polja, kad veliki detektiv predupredi ovu moju misao predloživši još jedan uzvišeni i majstorski potez.

Sastojao se u tome da se razbojnicima predloži nagodba. Plodnost dosetljivosti ovog čoveka prevazilazila je sve što sam ikad video, a imao sam prilika da vrlo često opštim s najoštrijim umovima sveta. Izrazio je uverenje da će uspeti da se nagodi za sto hiljada dolara i da povrati slona. Odvratio sam mu kako smatram da ću moći da nabavim toliku sumu, ali sam se pitao šta će onda biti s jadnim detektivima koji su tako svesrdno radili? On reče:

– Kod nagodbi oni uvek dobijaju polovinu.

Ovo je otklanjalo moj jedini prigovor. I tako inspektor napisa dva pisamceta sledeće sadržine:

DRAGA GOSPOĐO,

VAŠ SUPRUG MOŽE DA ZARADI POPRILIČNU SUMU NOVACA (I DA BUDE POTPUNO ZAŠTIĆEN ZAKONOM) UKOLIKO SMESTA DOĐE NA SASTANAK SA MNOM.

ŠEF BLANT

Poslao je ovo pisamce po jednom svom poverljivom glasniku vanbračnoj ženi Dafija „Cigle“ i vanbračnoj ženi Mak Fadena „Riđeg“.

Kroz jedan sat stigoše sledeći uvredljivi odgovori:

TI, STARI TUPAVČE: DAFI CIGLA SE OLADIO JOŠ PRE DVE GODINE

BRIDŽIT MEHONI

ŠEFE – MAK FADEN RIĐI BIJO OBEŠEN I NA NEBO VEĆ 18 MESECI. SVAKI MAGARAC SEM DETEKTIVA TO ZNA

MERI O’HULIGAN

– Odavno sam naslućivao ove činjenice – reče inspektor. – Ovo

potvrđuje nepogrešivu tačnost mog predosećanja.

Onog trenutka kad mu je propala jedna mogućnost, već je imao u pripravnosti drugu. Smesta je sročio jedan oglas za jutarnje novine, a ja sam sačuvao njegov prepis:

A. – hvblv. 242 X. Tjnd – fz328vmlg. Ozpo –; 2 m! ogv. Mum.

Rekao je da će to lopova, ukoliko je uopšte živ, dovesti na uobičajeno mesto sastajanja, gde se vode svi poslovni razgovori između detektiva i zločinaca. Sastanak treba da se održi u ponoć sledeće noći.

Sledeće noći u jedanaest časova doneo sam sto hiljada dolara u novčanicama i predao ih šefu u ruke. Ubrzo posle toga on ode, dok mu je u oku sjala stara bodrost i nesmanjeno pouzdanje. Jedan skoro beskonačan čas najzad je počeo da se primiče kraju; tada začuh njegov poznati korak, pa ustadoh, sav zadihan, i teturavo mu pođoh u susret. Kako su njegove divne oči blistale od likovanja. On reče:

– Nagodili smo se! Šaljivčine će od sutra zapevati drukčiju pesmu! Pođite za mnom!

On uze zapaljenu sveću i spusti se u prostrani zasvođeni podrum, gde je noćivalo šezdeset detektiva, a sad dvadesetak njih igralo karte da prekrate vreme. Pratio sam ga u stopu. On se ubrzo uputi u mračni, udaljeni ugao prostorije, a baš kad sam počeo da podležem napadima gušenja i već hteo da se onesvestim, on se saplete i pade preko ispruženih udova nekog golemog tela, a ja čuh kako je padajući uzviknuo:

– Naš plemeniti poziv je osvećen. Evo vašeg slona!

Bio sam odnet gore u kancelariju i povraćen karbolnom kiselinom. Svi detektivi uleteše unutra, pa nastade takvo slavlje i pobedonosno klicanje kakvo nikad dotle nisam čuo. Bili su pozvani novinari, otvarane su korpe šampanjca i ispijane zdravice, a oduševljenom rukovanju nije bilo kraja. Šef je, razume se, bio junak dana, a njegova neizmerna sreća bila je tako strpljivo, zasluženo i hrabro izvojevana da sam ja, posmatrajući ga, bio srećan, mada sam tu stajao kao kakav prosjak: moj dragoceni tovar je crkao, a moj položaj u službi bio je izgubljen zbog onog što će večito izgledati kao neoprostivo nebrižljivo izvršenje važnog zadatka koji mi je bio poveren. Mnogi rečiti pogledi posvedočili su duboko divljenje prema šefu, a glasovi mnogih detektiva su promrmljali: „Pogledajte ga – pravi kralj naše profesije; dajte mu samo neki trag, to je sve što mu je potrebno, i nema ničeg skrivenog što on ne bi mogao da pronađe.“ Raspodela pedeset hiljada dolara pričinila je veliko zadovoljstvo; kad je bila dovršena, šef je, stavljajući u džep svoj deo, održao mali govor, pa je tom prilikom rekao: „Uživajte u nagradi, momci, jer ste je zaslužiti; i više od toga, vi ste detektivskom pozivu pribavili besmrtnu slavu.“

Utom stiže jedan telegram, koji je glasio:

MONRO, MIČIGEN, 10 UVEČE

PRVI PUT POSLE TRI NEDELjE NABASAO NA TELEGRAFSKI URED. PRATIO SAM ONE TRAGOVE, NA KONjU, KROZ ŠUME, U DUŽINI OD HILjADU MILjA, A TRAGOVI SVAKIM DANOM POSTAJU

SVE JASNIJI, VEĆI I SVEŽIJI. NE BRINITE – KROZ NEDELjU DANA UHVATIĆU SLONA. GREŠKE NEMA.

DETEKTIV DARLI

Šef predloži da se uzvikne: „Triput ura za Darlija, jednog od najumnijih mozgova našeg poziva!“ a zatim naredi da mu se smesta telegrafiše da se vrati kući i primi svoj deo nagrade.

Tako se završila ta čudesna zgoda sa ukradenim slonom. Sutradan su novine opet izdašno sipale pohvale, izuzev jednog lista, dostojnog prezira. Taj je pisao: „Veliki su detektivi! Možda su malo prespori u nalaženju sitnog predmeta kao što je zatureni slon – pa ga mogu tri nedelje po ceo dan loviti, a zatim svake noći spavati kraj njegove lešine u raspadanju, ali će ga naposletku ipak naći – ukoliko im pođe za rukom da se dokopaju čoveka koji bi ih odveo na mesto gde se nalazi!“

Izgubio sam zanavek jadnog Hasana. Topovska đulad su ga smrtno ranila, dovukao se po magli do ovog neprijateljskog mesta, i tu, okružen neprijateljima i u stalnoj opasnosti da bude otkriven, propadao od gladi i patnji dok mu smrt, najzad, nije donela mir.

Nagodba me je stajala sto hiljada dolara; izdaci na detektive iznosili su četrdeset dve hiljade dolara povrh toga; nikad više nisam dobio neki položaj u službi. Sada sam upropašćen čovek i besciljno lutam svetom – ali moje divljenje prema tom čoveku, za koga verujem da je najveći detektiv na svetu koji je ikad postojao, ostalo je do današnjeg dana nepomućeno, i takvo će ostati doveka.

INVALIDOVA PRIČA

Izgledam kao da mi je šezdeset godina i kao da sam oženjen, ali to su posledice mog stanja i patnji, jer sam neženja i imam tek četrdeset jednu godinu. Teško će vam biti da poverujete da sam ja, koji sam sada prava senka, pre nepune dve godine bio krepak, zdrav čovek – jak kao čelik, pravi atleta! – pa ipak je to sušta istina. Ali još čudnije je to kako sam izgubio svoje zdravlje. Izgubio sam ga jedne zimske noći, pomažući u čuvanju sanduka s puškama na putovanju železnicom koje nije bilo duže od dve stotine milja. Ovo je živa istina, a ispričaću vam kako se to dogodilo.

Živim u Klivlendu, u državi Ohajo. Jedne zimske večeri, pre dve godine, probijao sam se kroz snežnu oluju i stigao kući taman kad se smrklo. Ušavši u kuću, prvo što sam čuo bilo je da je moj najdraži prijatelj iz detinjstva i školski drug Džon B. Heket juče umro i da je na samrti izrazio želju da ja odnesem posmrtne ostatke njegovim sirotim starim roditeljima u Viskonsinu. Bio sam neobično potresen i ožalošćen, ali se nije smelo gubiti vreme u očajavanju; morao sam smesta da krenem. Uzeo sam kartu na kojoj je stajalo: „Sveštenik Levi Heket, Betlehem, Viskonsin“ i kroz fijuk mećave požurio ka železničkoj stanici. Tamo sam našao duguljasti beli sanduk od borovine koji mi je bio opisan; sa nekoliko ekserčića pričvrstio sam na poklopac adresu, postarao se da se sanduk utovari u poštanska kola, a zatim otrčao u restoraciju da kupim sendvič i nekoliko cigara. Kad sam se ubrzo vratio, spazio sam da se moj mrtvački kovčeg *vratio* na prvobitno mesto i da ga jedan mladić ispituje držeći u ruci neku cedulju, ekserčiće i čekić! Bio sam iznenađen i zbunjen. On poče da prikucava svoju ceduljicu, dok ja, prilično uznemiren, potrčah u poštanski vagon da potražim objašnjenje. Kad tamo, moj kovčeg se, kao što je i trebalo, nalazio u poštanskim kolima; niko ga nije pomaknuo. (U stvari, dogodio se strahoviti nesporazum za koji ja nisam znao. Ja sam bio preneo sanduk s *puškama*, koji je taj mladić doneo na stanicu kako bi ga otpremio jednom streljačkom društvu u Peoriji, u Ilinoisu, a *on* je uzeo moj leš!) Baš u tom času kondukter uzviknu „Svi u kola“, te ja uskočih u poštanski vagon i udobno se smestih na gomilu čabrica. Poštanski službenik – jednostavan čovek pedesetih godina, priprosta, čestita, dobroćudna lica, živahan, neposredan i srdačan u ophođenju – bio je u velikom poslu. Kad je voz polazio, u kola uskoči neki nepoznat čovek i na jedan kraj mog kovčega – odnosno mog sanduka s puškama stavi zamotuljak veoma zrelog i prevrelog limburškog sira. Hoću reći, *sada* znam da je to bio limburški sir, ali u ono vreme nikad nisam ni čuo da postoji takav artikal, pa, prirodno, nisam ni najmanje poznavao njegova svojstva.

Elem, tako smo jurili kroz divlju noć, dok je napolju besnela žestoka

bura. Mene poče da obuzima umorno očajanje i srce mi se stezalo sve više, više i više! Stari poštanski službenik načini nekoliko kratkih primedaba o buri i polarnom vremenu, tresnu bočnim vratima vagona i zamandali ih, zatim dobro zatvori prozor, pa poče da tumara tamo-amo sređujući stvari i sve vreme zadovoljno, tihim glasom i prilično pogrešno pevušeći pesmicu „Slatki dani“. Ubrzo osetih odvratan i veoma prodoran smrad koji se širio kroz mrzli vazduh. Ovo me je još više sneveselilo, jer sam ga, prirodno, pripisao svom jadnom, preminulom prijatelju. Bilo je nečeg beskrajno tužnog u tome što me je ovako nemo i potresno podsećao na sebe, pa sam jedva zadržavao suze. Osim toga bio sam utučen i zbog starog poštanskog službenika, strahujući da bi i on mogao da ga oseti. Ali on je i dalje spokojno pevušio, ne pokazujući ničim da je nešto zapazio, na čemu sam mu bio zbilja blagodaran. Blagodaran, da, ali još uvek nespokojan; a uskoro sam počeo da se osećam sve nelagodnije i nelagodnije, jer se svakog časa taj miris sve više zgušnjavao i postajao sve nasrtljiviji i sve nesnosniji. Nešto kasnije, pošto je sve uredio, sprovodnik donese nekoliko cepanica i založi u svojoj maloj peći strahovitu vatru. Ovo me je neiskazano rastužilo, jer se nisam mogao otrgnuti od pomisli da je to greška. Bio sam siguran da će toplota kobno uticati na mog sirotog, pokojnog prijatelja. Tompson – tako se zvao sprovodnik, kako sam tokom noći doznao – sad je pretraživao vagon i zapušivao svaku pukotinu koju bi našao, govoreći da ga nije briga kakva je noć napolju, jer on računa da ćemo se *mi* svakako ugodno osećati. Nisam rekao ništa, ali sam smatrao da greši. U međuvremenu, on je kao i ranije pevušio sebi u bradu, dok je peć, takođe u međuvremenu, postajala sve užarenija i užarenija, a u vagonu sve sparnije i sparnije. Osetio sam kako bledim i kako mi se gadi, ali sam nemo trpeo i ništa nisam govorio. Ubrzo sam primetio da „Slatki dani“ postaju sve tiši i tiši, i ne potraja dugo, a pesma sasvim zamre, pa zavlada zloslutna tišina. Posle nekoliko časaka Tompson reče:

– Fuj. Izgleda da ovu furunčinu nisam natrpao cimetovim drvetom!

On uzdahnu jednom ili dvaput, zatim priđe kov... hoću reći sanduku s puškama, naže se za trenutak nad onaj limburški sir, pa se vrati i sede kraj mene, prilično potištena izgleda. Posle kratkog razmišljanja, on upre prst u sanduk i zapita:

– Vaš prijatelj?

– Da – rekoh uzdahnuvši.

– Prilično je zreo, zar ne?

Sledećih nekoliko minuta vladala je tišina, jer je svako od nas bio obuzet sopstvenim mislima; zatim Tompson reče tihim glasom, sa prizvukom strahopoštovanja:

– Ponekad je neizvesno da li su zaista otišli ili nisu – *izgleda* kao da su otišli, znate – telo mlako, udovi meki – te tako, mada *misliš* da su otišli, ipak nisi siguran. Imao sam takvih slučajeva u svojim kolima. Strašno je to, jer stvarno ne znaš hoće li ustati i pogledati te! – Zatim, posle izvesne

počivke, pokazavši laktom u pravcu sanduka, on nastavi: – Ali *ovaj* svakako nije obamro! Ne, gospodine, za *njega* bih mogao da jemčim!

Sedeli smo neko vreme, ćutali i razmišljali slušajući zavijanje vetra i kloparanje točkova. Odjednom Tompson, neobično osećajno, reče:

– Mučicu mu, svi moramo da odemo, tu nema vrdanja. Dani čoveka od žene rođenog su odbrojani, štono veli Jevanđelje. Da, kako god okreneš, strašno je ozbiljno i neshvatljivo, ali *niko* to ne može da izbegne; *svi* kroz to moramo proći... baš *svi*, možemo mirne duše reći. Jednog dana si zdrav i snažan... – iznenada on skoči na noge, razbi jedno okno i za trenutak-dva proturi nos napolje, a zatim opet sede; tada ja skočih i gurnuh nos kroz isti otvor, što smo docnije svaki čas ponavljali... – a sledećeg dana pokošen kao stabljika, i mesta koja ga poznavahu neće ga više poznavati nikad ni doveka, kako kaže Jevanđelje. Jes' stvarno, grozno je to, ozbiljno, i neshvatljivo; ali svi moramo kroz to da prođemo, a pre, a posle; ne može da se izvrda.

Još jedna duga stanka, a zatim:

– Od čega je umro?

Rekoh da ne znam.

– A kad je umro?

Smatrao sam da moram malo odstupiti od istine da bi odgovor zvučao što verodostojnije, te zato odvratih:

– Ima dva-tri dana.

Ali nije pomoglo; Tompson je ovo saslušao neskriveno uvređena izraza, koji je jasno govorio: „Hoćeš reći dve ili tri godine." Zatim produži da priča, miroljubivo zaobilazeći moju izjavu, te je nadugačko i naširoko raspredao o tome kako je vrlo nerazumno toliko odlagati sahranu. Zatim se uputi ka sanduku, postoja časak, pa se kasom uputi ka razbijenom oknu govoreći:

– Kako je da je, bilo bi stoput bolje da su ga već prošlog leta otpremili.

Tompson sede i zari lice u svoju crvenu svilenu maramicu, pa poče polako da se klati levo-desno kao čovek koji se iz petnih žila upinje da izdrži nešto što je skoro neizdržljivo. Ali sada je miris – ukoliko se to uopšte može nazvati mirisom – postao tako zagušljiv da zagušljiviji nije mogao biti. Tompsonovo lice posive; znao sam da je moje već odavno bilo sasvim bezbojno. Zatim Tompson nasloni čelo na levu ruku, poduprevši se laktom o koleno, pa mahnu crvenom maramicom, koju je držao u drugoj ruci, prema sanduku, i reče:

– Toliko sam ih već prenosio... neke u prilično poodmaklom stanju, ali... gospode, ovaj ih sve tuče!... i to *ko od šale*. Kapetane, pa oni su spram njega bili miomiris!

Ovo priznanje odano mom sirotom prijatelju polaska mi, uprkos tužnim okolnostima pod kojima je učinjeno, jer je zvučalo gotovo kao kompliment.

Ubrzo je bilo jasno da se nešto mora preduzeti. Predložih cigare. Tompson je smatrao da je to dobra zamisao. On reče:

– Verovatno će ga to malo ublažiti.

Neko vreme smo usrdno pućkali i uporno pokušavali da uobrazimo kako se stanje poboljšava. Ali sve je bilo uzalud. Vrlo brzo, i bez ikakvog prethodnog dogovora, obe cigare istovremeno ispadoše iz naših utrnulih prstiju. Tompson reče, uzdahnuvši:

– Ne, kapetane, ovo nije ni za trunku pomoglo. Štaviše, postalo je još gore, jer izgleda da je ovo samo podstaklo njegovo častoljublje. Šta mislite da bi trebalo uraditi?

Nisam bio u stanju da išta predložim; doista, sve to vreme sam neprestano gutao pljuvačku, pa mi se uopšte nije sviđala pomisao da progovorim. Tompson poče nešto da bulazni, isprekidano i malodušno, o bedno provedenoj noći; zatim poče da izdeva mom jadnom prijatelju razne titule – nekad vojne, nekad građanske; primetio sam da su uporedo sa sve jačim delovanjem mog jadnog prijatelja činovi i titule kojima ga je Tompson oslovljavao, postajali sve viši. Naposletku on reče:

– Nešto sam smislio. Kako bi bilo da pregnemo na posao i poguramo pukovnika u dalji kraj nagona? – recimo, bar desetak stopa dalje. Smatrate li da onda neće imati takvog uticaja?

Složih se da je to dobra zamisao. Potom na razbijenom oknu duboko uzdahnusmo svež vazduh, računajući da će nam ipak malo potrajati; zatim priđosmo, pogurismo se nad onim smrtonosnim sirom i dograbismo sanduk. Tompson reče: „Spremno“, a zatim potegosmo iz sve snage; na nesreću, Tompson se okliznu i tresnu nosom u sir, pa se zabatrga i strugnu ka vratima boreći se za vazduh i prigušeno šišteći: „Ne sprečavajte me!... sklonite se! Umirem; sklonite se!“ – Napolju sedoh na hladnu platformu i pošto sam mu neko vreme pridržavao glavu, on ožive. Ubrzo mi se obrati pitanjem:

– Šta mislite, jesmo li što pomakli generala?

Rekoh da nismo; nismo ga ni pomerili s mesta.

– Lepo, onda nam je ta zamisao propala. Moramo smisliti nešto drugo. Čini mi se da mu se sviđa tamo gde je; a ukoliko on tako misli, i ukoliko se čvrsto odlučio da ne dozvoli da ga iko ometa, mogu se opkladiti da će iz ovog sukoba izaći kao pobednik. Da, bolje ga ostavite gde je sve dok on to želi; jer, vidite, on ima u ruci sve adute, pa je jasno da onaj ko mu se usprotivi mora da izvuče kraći kraj.

Ali po tom groznom nevremenu nismo mogli da ostanemo napolju; promrzli bismo namrtvo. I tako opet uđosmo i zatvorismo vrata, pa ponovo počesmo da se mučimo i da se smenjujemo na razbijenom oknu. Nešto docnije, kad smo polazili s jedne stanice na kojoj smo se za trenutak zaustavili, Tompson vedro ulete i uzviknu:

– Sad je sve u redu! Računam da ćemo ovog puta potući admirala. Čini mi se da imam nešto što će iz njega izbiti zadah.

Bila je to karbolna kiselina. Doneo je ceo balon: poprskao je sve unaokolo; bukvalno je sve natopio, uključujući sanduk, paket sa sirom i ostalo. Zatim sedosmo, osećajući se prilično bodro. Ali nije dugo

potrajalo. Vidite, ova dva smrada počeše da se mešaju i tada – pa eto, ubrzo pojurismo vratima; napolju Tompson obrisa lice maramom i reče prilično obeshrabreno:

– Ne pomaže: S njim ne možemo izaći na kraj. On odmah prigrabi sve što stavljamo da bi ga doterali, pridoda tome svoj začin, pa nam onda vrati. Eto, kapetane, čini mi se da je sad unutra stoput gore no kad smo pošli. Nikad nisam video nekog ko se tako đavolski zagreje za svoj posao i tako mu se đavolski preda. Ne, gospodine, nikad nisam otkako putujem; a tolike sam već prevezao, verujte mi.

Opet uđosmo, pošto smo se bili skočanjili od hladnoće; ali sad unutra nismo više mogli da opstanemo. I tako smo jurcali amo-tamo, pa se naizmence smrzavali i kravili, gušili se i ponovo smrzavali. Sat docnije zaustavismo se na sledećoj stanici; kad smo polazili, Tompson se pojavi s nekom vrećom i reče:

– Kapetane, okušaću još jednom sreću, samo još jednom; a ako ga ovaj put ne nadmudrimo, jedino nam preostaje da se predamo i povučemo s bojnog polja. Bar ja tako smatram.

Doneo je gomilu kokošijeg perja, sušenih jabuka, duvana u listovima, asura, starih cokula, sumpora, travurine i ko zna čega još; sve je to stavio na komad lima nasred poda i potpalio.

Kada se vatra razbuktala, uvideo sam da taj smrad čak ni leš ne može da izdrži. Sve ono dotad bila je prava pesma u poređenju s ovim smradom – ali pazite, prvobitni smrad je ostajao isto onako nadmoćan kao i pre – u stvari, ovi drugi smradovi su mu samo pružili podršku; bože, kako je samo bio moćan! Nisam razmišljao u vagonu – nije bilo vremena – već napolju na platformi. Jureći ka izlazu, Tompson se zaguši i pade; pre no što sam uspeo da ga spasem, vukući ga za jaku, zamalo što se i sam nisam onesvestio. Kad se povratio, Tompson reče skrhano:

– Moramo ovde ostati, kapetane. Moramo. Nema druge. Guverner želi da putuje sam, a kadar je da nas svaki put nadglasa.

I ubrzo dodade:

– Znate li da smo otrovani? Ovo je naše poslednje putovanje, to vam jemčim. Posle ovoga će nas snaći tifusna groznica. Već osećam kako me obuzima. Da, gospodine, osuđeni smo na pogibiju, u to sam siguran kao što znam da smo rođeni.

Posle jednog časa, na sledećoj stanici, skinuli su nas sa platforme smrznute i onesvešćene, posle čega sam odmah dobio strašnu groznicu i pune tri nedelje nisam znao za sebe. Tada sam saznao da sam onu noć proveo sa bezazlenim sandukom pušaka i zavežljajem nevinog sira; ali ova vest stigla je prekasno da bi me mogla spasti; mašta je učinila svoje, a moje je zdravlje bilo nepovratno uzdrmano; ni odmor na Bermudskim ostrvima, ni bilo koja druga zemlja ne mogu mi ga više povratiti. Ovo je moje poslednje putovanje; krenuo sam kući da umrem.

SREDNjOVEKOVNI ROMAN

1. RAZOTKRIVENA TAJNA

Bila je noć. U velikom starinskom feudalnom zamku Klugenštajn vladala je tišina. Godina 1222. primicala se kraju. Daleko gore, u najvišoj kuli zamka, treperio je slabi tračak svetlosti. Tamo se održavalo tajno savetovanje. Strogi stari gospodar Klugenštajna sedeo je na prestonoj stolici i razmišljao. Odjednom on nežno pozva: – Kćeri moja!

Jedan mladić plemenita lika, odeven od glave do pete u viteški oklop, odazva se: – Reci, oče!

– Kćeri moja, kucnu čas da se razotkrije tajna koja tišti tvoj mlađani život. Znaj, onda, da je tajna začeta u zbivanjima koja ću ti sada saopštiti. Brat moj Ulrih nosi visoko dostojanstvo Velikog vojvode od Brandenburga. Otac naš na svojoj samrtničkoj postelji zavešta da će, ukoliko se Ulrihu ne rodi sin, nasleđe preći na moju lozu, pod uslovom da se meni *sin* rodi. Dalje, pak, ako niko sina ne bude imao, već jedino kćeri, onda će nasleđe preći na Ulrihovu kćer, ukoliko se neporočnom pokaže; ako pak ne bude tako, moja će kći naslediti presto, bude li neokaljano ime sačuvala. I tako se ja i supruga moja moljasmo žarko za milost u vidu sina, ali molitva naša neuslišena ostade. Ti nam se rodi. Vejah očajan. Videh kako se bogat plen iz šaka mojih izmiče – kako nestaje prekrasni san. I tako se bejah ponadao! Ulrih je već pet godina živeo u bračnoj vezi, a supruga mu naslednika bilo koga pola ne rodi.

„Ali čekaj“, rekoh, „nije još sve izgubljeno.“ Spasonosna misao oseni me kao munja. Ti se u ponoć rodi. Samo lekar, babica i šest dvorjanki tvoj pol znađahu. Pre isteka jednog časa svi bejahu obešeni. Sledećeg jutra čitava baronija veselim klicanjem dočeka proglas da je u Klugenštajnu rođen sin – naslednik moćnog Brandenburga! Tajna bejaše izvrsno čuvana. U detinjstvu te negovaše tvoja rođena tetka, pa se otada više ničeg plašili nismo.

Kad ti navrši deset godina, Ulrihu se kći rodi. Sneveselismo se, ali se ponadasmo utesi od boginja, lekara i drugih prirodnih neprijatelja detinjeg doba, no uvek razočarani bejasmo. Živela je, napredovala – neka se prokletstvo neba na nju sruči! Ipak, šta mari! Bejasmo spokojni. Jer, ha, ha! Zar mi sina nemađasmo? I neće li sin naš budući vojvoda biti? Naš voljeni Konrad, zar ne? – dete moje, žena od dvadeset osam godina, nikad drugim imenom nazvana ne bejaše.

Ali kucnu čas da starost ruku spusti na brata moga i on onemoća jako. Državne brige su za nj breme preteško, pa stoga želju izrazi da k njemu odeš i da tamo u njegovo ime kao vojvoda vladaš. Tvoje sluge su spremne – još noćas kreni.

– A sad me pažljivo slušaj. Zapamti svaku reč što ti zborim. Postoji zakon star koliko i Nemačka, po kome se svaka žena, koja, pre no što u prisustvu naroda neopozivo krunisana bude, ma i za časak u stolicu velikog vojvode sedne – smrtnom kaznom kažnjava! Pamti moje reči: Skromnošću se podiči. Odluke svoje izriči iz kancelarove stolice, koja stoji u *podnožju* prestola, čini to tako dok ne budeš krunisana i bezbedna. Nije verovatno da će ikad biti razotkriven tvoj pol, ali je ipak mudro da se čovek što više obezbedi u ovom varljivom zemaljskom životu.

– Oh, oče moj! Zar zbog toga život moj u laži proticaše? Beše li to stoga da bih svoju plemenitu rođaku orobila i prava joj otela? Poštedi me, oče, poštedi čedo svoje!

– Šta, bestidnice! Zar je to tvoja blagodarnost za preuzvišenu sreću koju moj um za tebe smisli? Tako mi kostiju otaca mojih, ovo tvoje cmizdrenje nije mi mnogo po ćudi. Bezuslovno pođi vojvodi ovoga trena, i avaj tebi ako mi račune pomrsiš!

Dovoljno je da znamo toliko od razgovora. Dovoljno je da znamo da molitve, preklinjanja i suze blagoćudne device nisu urodile nikakvim plodom. Ni molbe ni bilo što drugo nije moglo da umilostivi okrutnog starog gospodara Klugenštajna. I tako, najzad, teška srca, njegova kćer vide kako se kapija zamka za njome zatvara i nađe se u tami, na konju, okružena viteškim odredom naoružanih vazala i hrabrom pratnjom služinčadi.

Pošto mu je kćer otišla, stari baron je dugo nemo sedeo, a zatim se obrati svojoj ucveljenoj supruzi i reče:

– Gospo, naum naš se izvrsno odvija. Evo prođoše puna tri meseca kako sam podmuklog i kao slika lepog grofa Decina sa đavolskim zadatkom poslao Konstanci, kćeri brata moga. Ako omane, sasvim bezbedni nismo, ali ako uspe, nijedna sila na svetu neće sprečiti da kćer naša vojvotkinjom postane, mada joj kob zla dosudi da vojvodom nikad postati neće!

– Srce moje prepuno je strepnje, pa ipak sve još može dobro ispasti.

– Umukni, ženo! Neka buljine huču. U postelju, i sanjajmo Brandenburg i veličinu!

2. SVEČANOST I SUZE

Šest dana posle događaja ispričanog u prethodnoj glavi, velelepna prestonica vojvodstva Brandenburg blistala je od viteških oklopa i brujala od klicanja vernog naroda, slaveći dolazak Konrada, mladog krunskog naslednika. Srce starog vojvode bilo je prepuno milja, jer su Konradovo divno obličje i ljupko držanje namah zadobili njegovu ljubav. Prostrane dvorane njegovog dvorca bile su krcate vlastelom, koja je srdačno pozdravljala Konrada; svuda je vladala takva vedrina i sreća da on oseti kako njegova strahovanja i žalosti uzmiču i ustupaju mesto

utešnom zadovoljstvu.

Ali u jednoj udaljenoj prostoriji palate odigravao se prizor drukčije prirode. Kraj prozora je stajalo vojvodino jedino čedo, Konstanca. Oči su joj bile crvene, natečene i pune suza. Bila je sama. Ubrzo opet zajeca i glasno zavapi:

– Podli Decin ode – pobeže iz vojvodstva! Najpre u to poverovati ne mogah, ali, avaj, to je gola istina. A tako ga žarko ljubljah. Usudih se da ga zavolim, mada znađah da vojvoda, otac moj, nikad neće dati privolu da za njega pođem. Ljubljah ga – ali sada mržnja ovlada mnome! Svom dušom svojom doista ga mrzim! Avaj, šta li će od mene biti? Propala sam, propala, propala! Poludeću!

3. ZAPLET SE ZGUŠNjAVA

Prođoše dva-tri meseca. Svi su hvalili upravu mladog Konrada i u zvezde kovali mudrost njegovih odluka, blagost njegovih presuda i skromnost s kojom se ponašao u svom visokom zvanju. Stari vojvoda ubrzo mu sve prepusti, te je sedeo po strani i s ponosnim zadovoljstvom slušao dok je njegov naslednik izricao odluke krune sa sedišta kancelarovog. Izgledalo je jasno da neko ko je tako voljen, slavljen i uvažavan od svih ljudi kao što je bio Konrad ne može da ne bude srećan. Ali, čudnog li čuda, on to nije bio. Jer on je s užasom primetio da je princeza Konstanca počela da se zaljubljuje u njega! Ljubav ostalog sveta beše za njega sreća, ali je ova bila zaoštravana opasnošću! Zapazio je, takođe, da oduševljenom vojvodi nije promakla strast njegove kćeri i da već sanjari o bračnoj vezi dvoje mladih. Svakog dana je delić duboke tuge koja se ogledala na princezinom licu nestajao; svakog dana su nada i živahnost sve vedrije blistali u njenom oku; a ubrzo su čak i hitri osmesi preletali nekad tako ucveljenim licem.

Konrad se prepade. Gorko je proklinjao samog sebe što je popustio nagonu da traži društvo svog pola dok je bio novajlija i tuđin na dvoru – dok je bio tako tužan i čeznuo za saosećanjem koje jedino žena može da pruži i da oseti. A sad je počeo da izbegava svoju rođaku. Ali to je samo pogoršalo stanje, jer, kao što je i prirodno, ukoliko ju je on više izbegavao, utoliko se opa više upinjala da bude kraj njega. Najpre se tome čudio, potom se uplašio. Devojka ga je proganjala, bukvalno proganjala; nabasala bi na njega svakog časa i na svakom mestu, kako noću, tako i danju. Izgledala je čudno nespokojna. Svakako da se tu krila neka tajna.

Ovako nije moglo večito da potraje. Svi su govorili o tome. Vojvoda je izgledao sav smeten. Siromah Konrad sav se bio usukao od bojazni i teškog očajanja. Jednog dana, baš kad je izlazio iz malog predsoblja povezanog sa galerijom slika, Konstanca izađe pred njega i, zgrabivši svojim rukama obe njegove, uzviknu:

– Oh, zašto me izbegavaš? Šta sam učinila – šta sam rekla da

naklonost tvoju izgubim – jer nema sumnje da sam je nekad imala? Konrade, ne preziri me, sažali se na moje izmučeno srce. Ne mogu, ne mogu više da zadržavam neizgovorene reči, jer će me ugušiti – LjUBIM TE, KONRADE! Eto, uprkos tome što ne htedoh, *moradoh* da izustim ove reči!

Konrad je nemo stajao. Konstanca je za trenutak oklevala, a tada, protumačivši pogrešno njegovo ćutanje, pomamna radost zablista u njenim očima, pa mu se obisnu oko vrata i reče:

– Smilostivio si se! *Moraš* me voleti... i volećeš me! O, reci da hoćeš, moj jedini, moj obožavani Konrade!

Konrad glasno zaječa. Mrtvačko bledilo obli mu obraze i on uzdrhta kao jasika. Zatim, izbezumljen od očajanja, odgurnu sirotu devojku od sebe i uzviknu:

– Ne znaš šta tražiš! To je zanavek nemogućno, zanavek! – A zatim pobeže kao zločinac, ostavivši princezu skamenjenu od iznenađenja. Sledećeg časa ona je tamo plakala i jecala, dok je Konrad plakao i jecao u svojoj sobi. Oboje su bili očajni. Oboje su videli da ih čeka propast.

Malo docnije Konstanca polako ustade i ode, govoreći:

– Kad samo pomislim da je prezreo moju ljubav onog časa kad sam poverovala da se njegovo svirepo srce kravi! Mrzim ga! Odgurnuo me je – da, to je učinio ovaj čovek – odgurnuo me od sebe kao psa!

4. UŽASNO OTKRIĆE

Vreme je prolazilo. Pečat tuge je opet počivao na licu ćerke dobroga vojvode. Ona i Konrad više se nisu mogli videti zajedno. Vojvoda je zbog toga bio ožalošćen. Ali tokom nedelja Konradu se povrati boja u obraze i negdašnja živost u oku, pa je upravljao vojvodstvom sa bistrom i sve zrelijom mudrošću.

Međutim, na dvoru uskoro poče da se pronosi neko čudno sašaptavanje, koje je sve više jačalo i sve više se širilo. Zatim ga prihvati ogovaranje u gradu. Vest se rašču po celom vojvodstvu. A evo šta se govorilo:

– Princeza Konstanca donela je na svet čedo!

Čuvši to, gospodar Klugenštajna triput zavitla oko glave svoj šlem okićen perjanicom i uzviknu:

– Živeo vojvoda Konrad!... Jer gle, od današnjeg dana kruna mu je obezbeđena! Decin je odlično izvršio svoj zadatak, pa valja nagraditi tog dobrog nitkova!

On raširi ovu vest nadaleko i naširoko, tako da punih četrdeset i osam časova nijedna živa duša u baroniji nije radila ništa drugo do igrala i pevala, cupkala i nosila baklje kako bi se proslavio veliki događaj, a celo to veselje ponosnih i srećnih podanika išlo je na trošak starog Klugenštajna.

5. GROZNA KATASTROFA

Dođe dan suđenja. Svi velikaši i velmože Brandenburga bili su se okupili u sudnici u vojvodinom dvoru. Nijedno mesto gde bi posmatrač mogao da sedi ili stoji nije ostalo prazno. Konrad, odeven u purpur i hermelin, sedeo je u kancelarovoj stolici, dok su levo i desno od njega sedele velike sudije zemlje. Stari vojvoda je strogo naredio da se njegovoj kćeri mora suditi bez ikakve milosti, a zatim je pao u postelju slomljena srca. Njegovi dani su bili odbrojani. Siromah Konrad je preklinjao, kao da je reč o njegovom sopstvenom životu, da bude pošteđen nevolje da svojoj rođaci sudi za prestup, ali uzaman.

Najtužnije u celoj toj skupini kucalo je srce u Konradovim grudima.

A najveselije u grudima njegovog oca, jer je, krišom od svoje kćeri „Konrada“, stari baron Klugenštajn bio došao i usred pratnje plemića likovao što se sreća nasmešila njegovoj lozi.

Pošto su glasnici objavili početak suđenja i pošto su obavljene prethodne pripreme, uvaženi starina, vrhovni sudija, reče:

– Optužena, pristupi!

Nesrećna princeza se diže; stajala je nepokrivena velom pred tolikom svetinom. Vrhovni sudija nastavi:

– Najplemenitija gospo, pred velikim sudijama ovoga vojvodstva pala je optužba i bilo dokazano da je vaša milost, iako nesjedinjena svetom bračnom vezom, donela na svet čedo, što po starodrevnom zakonu našem kaznu smrti za sobom povlači, izuzev jednog jedinog slučaja, o čemu će vas sada njegova milost vladajući vojvoda, odnosno dobri gospodar Konrad milostivo obavestiti u svojoj svečanoj besedi; stoga pomno čujte i počujte!

Konrad ispruži svoj skiptar, stečen preko volje, dok se ispod haljina njegovo žensko srce sažalilo na optuženu, čija je sudbina bila zapečaćena, te mu se oči napuniše suzama. Taman je bio zaustio da progovori, kad mu vrhovni sudija brzo reče:

– Ne odatle, vaša milosti, ne odatle! Nezakonito je izricati presudu jednom članu vojvodske loze sa bilo kog drugog mesta *izuzev sa vojvodskog prestola!*

Srce sirotog Konrada se steže, pa čak i njegovog krepkog starog oca podiđe jeza. *Konrad nije krunisan* – zar bi se smeo usuditi da okalja presto? Konrad je oklevao, prebledevši od straha. Ali morao je to da učini. Upitni pogledi su već počivali na njemu. Ti pogledi bi postali podozrivi kad bi i dalje oklevao. Zato se pope na presto. Zatim ponovo ispruži skiptar i reče:

– Optužena, u ime našeg vrhovnog gospodara i vladara Ulriha, vojvode od Brandenburga, pristupam ozbiljnoj dužnosti koja mi pade u deo. Pomno počuj moje reči. Prema starodrevnom zakonu ove zemlje

moraš neminovno umreti, izuzev u jednom slučaju: ako saučesnika svog zločina prokažeš, te njega izručiš krvniku. Prigrli ovu mogućnost – spasi sebe dok se još možeš spasti. Imenuj oca svoga deteta!

Svečana tišina zavlada prostranom sudnicom – tišina tako duboka da su ljudi mogli da čuju sopstvena srca kako kucaju. Zatim se princeza polako okrete, dok su joj oči plamtele od mržnje, i uperivši prst pravo na Konrada, reče:

– Ti si taj čovek!

Strašna očiglednost da je zapao u opasnost od koje nema spasa niti nade za izbavljenje sledi Konradovo srce kao hladan dodir same smrti. Koja bi ga sila na zemlji mogla spasti! Da bi opovrgao optužbu, morao bi otkriti da je žena, a za nekrunisanu ženu uspinjanje na vojvodski presto značilo je smrt! U isti mah, u isti čas i on i njegov mrgodni, stari otac onesvestiše se i padoše na tle.

Završetak ove uzbudljive i potresne povesti *nećete* naći ni u ovoj ni u bilo kojoj drugoj knjizi, ni sad ni bilo kad docnije.

Ja sam, uistinu, uvukao svog junaka (ili junakinju) u tako strahovit tesnac da uopšte ne vidim kako bih mogao da njega (ili nju) odatle izvučem, pa stoga perem ruke od cele te rabote, i prepuštam samom junaku da se odande izvuče kako najbolje zna i ume – ili da ostane tamo gde je. U početku sam mislio da ću na kraju lako razmrsiti ovu malu teškoću, ali sad vidim da sam se prevario.

LEČENjE KIJAVICE

Možda je dobro pisati radi zabave publike, ali je daleko uzvišenije i plemenitije pisati za njenu pouku, njenu korist, njeno stvarno i opipljivo blagostanje. Ovo poslednje je jedini cilj mog članka. Ako se bude pokazalo da će se njegovim posredstvom povratiti zdravlje bar jednom jedinom patniku moje rase, još jednom upaliti iskra nade i radosti u njegovim ugaslim očima, ili u njegovo obamrlo srce opet vratiti negdašnja živa, plemenita stremljenja, biću izobilno nagrađen za svoj trud; moja će duša biti prožeta svetom radošću koju oseća hrišćanin kad izvrši neko dobro, nesebično delo.

Pošto sam vodio čist i neporočan život, opravdano verujem da niko ko me poznaje neće prenebregnuti moje savete iz straha od obmane. Neka publika izvoli pročitati o mom iskustvu u lečenju kijavice onako kako sledi, a zatim nek pođe mojim stopama.

Kad je izgorela Bela kuća u Virdžiniji Sitiju, izgubio sam svoj dom, svoju sreću, svoje zdravlje i svoju rilicu.

Gubitak dva prvoimenovana predmeta nije za mene mnogo značio, pošto se dom u kome nema majke, sestre ili neke udaljene rođake, koja će vas sklanjanjem prljavog rublja ili skidanjem čizama sa police nad kaminom podsećati da postoji neko ko se stara i brine o vama može lako steći. Nisam se nimalo brinuo ni zbog nestanka sreće, jer nisam pesnik, pa nisam smatrao verovatnim da će seta dugo vladati mojim osećanjima. Ali izgubiti dobro zdravlje i još bolju nosinu predstavlja ozbiljnu nesreću. Na dan požara moje zdravlje je bilo narušeno jakom kijavicom, izazvanom preteranim naprezanjem oko priprema da nešto uradim. Pored toga ovo naprezanje bilo je uzaludno, pošto je plan za gašenje požara koji sam razrađivao bio tako složen da sam ga potpuno završio tek sredinom iduće nedelje.

Kad sam prvi put počeo da kijam, jedan prijatelj mi reče da odem kući, operem noge u vrućoj vodi i legnem u postelju. Učinio sam tako. Malo docnije, neki drugi prijatelj posavetova me da ustanem i istuširam se ledenom vodom. Učinio sam i to. Sat docnije, treći prijatelj me uveri da je najbolji način „nahraniti kijavicu, a izgladneti groznicu“. Ja sam imao i jedno i drugo. Zato sam smatrao da je najbolje ako se najpre najedem, zbog kijavice, a zatim zavučem negde i pustim groznicu da malo odgladuje.

U slučajevima ovakve vrste ja retko radim stvari polovično; najeo sam se propisno; tom prilikom bio sam mušterija jednom strancu koji je baš tog jutra otvorio svoj restoran: platio sam kompletan meni, što mi je dalo pravo da biram vrstu i količinu jela, a on me je dvorio u poniznom ćutanju dok nisam prestao da hranim svoju kijavicu, a onda se raspitao da li su ljudi u Virdžiniji Sitiju često ugroženi kijavicom. Rekao sam kako

mislim da jesu. Na to je on izašao i skinuo firmu.

Krenuo sam u pravcu kancelarije i uz put sreo jednog drugog prijatelja iz detinjstva, koji mi reče da će litar tople, slane vode bolje izlečiti kijavicu no išta drugo na svetu. Sumnjao sam da u sebi imam mesta za takvu količinu, ali sam ipak pokušao. Posledica je bila neočekivana. Verujem da sam iz sebe izbacio i svoju besmrtnu dušu.

Elem, pošto iznosim svoja iskustva samo radi koristi onih koji su napadnuti bolešću o kojoj pišem, osećam da će oni uvideti umesnost mog upozorenja da se ne leče sredstvima koja su se kod mene pokazala kao bezuspešna, pa ih, postupajući u skladu sa svojim ubeđenjem, upozoravam da se klone slane vode. Možda je to u osnovi prilično dobar lek, ali smatram da je prejak. Kad bih imao još jednom u nosu kijavicu i bio prinuđen da biram između zemljotresa i litra tople slane vode, okušao bih sreću sa zemljotresom.

Pošto se bura koja je besnela u mom želucu stišala, a na vidiku nije bilo drugih dobrih Samarićana, nastavio sam da pozajmljujem maramice i da ih šmrkanjem raspršujem u atome, kao što mi je bila navika u prvim stupnjevima kijavice, dok nisam naišao na jednu gospođu koja je baš stigla s one strane prerije. Rekla mi je da je živela u kraju koji oskudeva u lekarima, te ju je nevolja naterala da se prilično uvežba u lečenju običnih „porodičnih boljki“. Bio sam ubeđen da u tome ima mnogo iskustva, pošto je izgledala kao da joj je sto pedeseta godina.

Ona je smućkala napitak sastavljen od melase, ćezapa, terpentina i raznih drugih lekarija, pa mi je preporučila da svakih petnaest minuta uzimam po jednu punu vinsku čašu. Nisam stigao dalje od prve doze; to je bilo dovoljno; to mi je pokolebalo sva moja moralna načela i razbudilo sve nedolične nagone moje prirode. Pod njenim zlokobnim uticajem moj duh je kovao čuda od gadosti, ali su mi ruke bile suviše slabe da bi ih mogle sprovesti u delo; da u to vreme moja snaga nije morala da podlegne nizu napada nepogrešivih lekova protiv kijavice, ubeđen sam da bih pokušao da orobim groblje. Kao većina ljudi, i ja se često osećam podao i tako postupam; ali dok nisam uzeo tu medicinu, nikad nisam ni sanjao da u sebi krijem takvu natprirodnu pokvarenost i još se njome ponosim. Na kraju drugog dana dovoljno sam se oporavio da bih mogao nastaviti lečenje. Uzeo sam još nekoliko oprobanih lekova i najzad uspeo da nazeb proteram iz glave u pluća.

Počeo sam bez prestanka da kašljem, a moj glas pade ispod nule; govorio sam gromovitim basom, za dve oktave niže od mog prirodnog glasa; da bih nekako zapao u svoj redovni noćni počinak, morao sam najpre kašljanjem dovesti sebe u stanje potpune iscrpljenosti, ali onog časa kad bih u snu počeo da govorim, moj raspukli glas bi me opet probudio.

Moj slučaj je svakog dana postajao sve ozbiljniji. Preporučen mi je čist džin; pio sam ga. Zatim džin i melasa; i to sam uzimao. Zatim džin i crni luk; dodao sam i beli luk i gutao sve troje. Nisam primetio nikakve

naročite posledice, samo što mi je dah zaudarao na lešinare.

Zaključio sam da moram u banju radi oporavka. Otišao sam na jezero Bigler u društvu svog prijatelja reportera Vilsona. Ponosim se kad se setim da smo putovali prilično raskošno; išli smo kočijama, a moj prijatelj je sa sobom nosio sav svoj prtljag, koji se sastojao od dve divne svilene maramice i jedne fotografije njegove bake. Jedrili smo, lovili, pecali i zabavljali se čitav dan, a zatim bih ja čitavu noć lečio svoju kijavicu. Na taj način polazilo mi je za rukom da se svakog sata u dvadeset i četiri časa popravljam. Ali moja bolest se, na žalost, i dalje pogoršavala.

Preporučili su mi hladne obloge. Dotle nisam odbio nijedan lek, pa mi je izgledalo nedolično da to sad učinim; stoga sam odlučio da pokušam s hladnim oblozima, mada nisam imao jasnu predstavu o tom kako to uistinu izgleda. Obloge su mi stavljali u ponoć, a vreme je bilo vrlo hladno. Moje grudi i leđa bili bi obnaženi, a zatim su jedan čaršav (koji mi je izgledao kao da je dugačak hiljadu jardi) umakali u ledenu vodu i obavijali oko mene dok ne bi ličio na četku za čišćenje topova.

Bila je to svirepa mera. Kad mokra tkanina dodirne toplo telo, čovek se tako žestoko strese da zavapi za dahom kao samrtnik u hropcu. Oblozi su mi zamrzli srž u kostima i zaustavili kucanje srca. Poverovao sam da mi je kucnuo samrtni čas.

Mladi Vilson kaže da ga je ovaj događaj podsetio na priču o jednom crncu koji se, dok su ga krštavali, izmigoljio iz sveštenikovog stiska i zamalo što se nije udavio. Koprcao se u vodi i najzad ipak uspeo da se iskobelja, prilično ošamućen i strahovito besan, pa krete ka obali, bljujući vodu kao kit i ogorčeno dobacujući: „Jedan lepo dan neki gospodinov crnac ima biti poginuo od ovakvo prokleta glupost!“

Nikad nemojte dopustiti da vas uvijaju u čaršave – nikad. Posle susreta s poznatom damom, koja se, iz razloga njoj najbolje poznatih, pravi da vas ne vidi iako gleda u vas, ili koja vas ne poznaje i kad vas ugleda, ovo je najneprijatnija stvar na svetu.

Ali, kao što rekoh, pošto ni lečenje hladnim oblozima nije uspelo da izleči moj nazeb, jedna moja poznanica preporučila mi je da privijem na grudi oblog od slačice. Verujem da bi me to stvarno izlečilo da se nije umešao mladi Vilson. Kad sam legao u postelju, stavio sam svoj flaster od slačice – koji je vrlo prostran, osamnaest kvadratnih inča – na mesto odakle ga lako mogu uzeti kad mi bude ustrebao. Međutim, mladi Vilson je prekonoć ogladnio – i eto vam predmeta za razmišljanje.

Posle nedelju dana boravka na jezeru Bigler, otišao sam u banju Stimboat, gde sam pored parnih kupanja gutao i mnoštvo najgroznijih lekarija koje su ikad bile smućkane. Trebalo je da me one izleče, ali sam morao da se vratim u Virdžinija Siti, gde sam, uprkos raznovrsnim novim lekovima koje sam svakodnevno gutao, uspeo da nebrižljivošću i prekomernim naprezanjem još više pogoršam svoju bolest.

Najzad sam odlučio da odem u San Francisko, gde mi je već prvog dana po dolasku neka gospođa u hotelu rekla da svakih dvadeset i četiri

časa pijem po litar viskija, a jedan prijatelj u gradu preporučio mi je potpuno isto. Pošto mi je svako preporučio po litar, to je ukupno iznosilo dva litra. Postupio sam tako, i evo me još uvek živa.

A sad, iz najplemenitijih pobuda na svetu, iznosim bolesnicima na uvid različite vrste lečenja kroz koje sam nedavno prošao. Neka ih okušaju; ukoliko ih ne izleče, ne mogu im učiniti veće zlo no da ih ubiju.

NEKOLIKO UČENIH BASANA ZA DOBRE STARE DEČAKE I DEVOJČICE

U TRI DELA

Prvi deo
KAKO SU ŠUMSKE ŽIVOTINjE POSLALE NAUČNU EKSPEDICIJU

Jednom su stanovnici šume održali veliki zbor i naimenovali odbor sastavljen od svojih najuglednijih naučnika, kojima je stavljeno u zadatak da pođu iz šume u nepoznati i neispitani svet da bi proverili istinitost naučnih postavki o kojima se već predavalo u njihovim školama i koledžima, a uzgred izvršili i nova istraživanja. Bio je to najopsežniji poduhvat te vrste koji je životinjsko carstvo ikad preduzelo. Doduše, vlada je jednom bila poslala dr Kreketušu, sa odabranom ekipom, da u desnom kutu šume traži severozapadni prolaz kroz močvaru, a docnije je slala mnoge ekspedicije da tragaju za dr Kreketušom; međutim, traganja nisu urodila plodom, pa je vlada najzad digla od toga ruke i njegovoj majci podarila plemstvo, u znak priznanja njegovih zasluga za nauku. A jednom je vlada uputila ser Skakavca da traga za izvorima rečice koja se ulivala u močvaru; potom je, opet, slala mnoge ekspedicije da tragaju za ser Skakavcem, koje su naposletku uspele da nađu njegovo telo, ali da li je on u međuvremenu uspeo da pronađe izvore, nije bilo poznato. Elem, vlada se vrlo lepo ponela prema pokojniku, a mnogi su mu pozavideli na pogrebu.

Ali sve te ekspedicije bile su trice i kučine u poređenju s ovom; ona je u svojim redovima imala najveće među učenima; osim toga, trebalo je da ide u potpuno neispitane predele koji su se – kao što smo već ranije pomenuli – nalazili izvan velike šume. Kako su njeni članovi bili gošćeni, slavljeni i kovani u zvezde! Čim bi se ma ko od njih pojavio, smesta bi se okupila gomila sveta, koja bi zurila u njega i divila mu se.

Najzad kretoše, a prizor koji su pružali bio je zbilja prekrasan. U dugačkoj povorci išle su najpre suvozemne kornjače, teško natovarene učenjacima, naučnim instrumentima, Svicima i Svetlobubama određenim za signalnu službu, namirnicama, Mravima i Balegarima za vuču, nošenje i kopanje; Paucima, koji su imali da nose traku za premeravanje zemljišta i vrše druge inženjerske poslove, i tako dalje, i tako dalje; posle ovih kornjača dolazio je dugi niz teških oklopnika – dostojanstvenih i krupnih Barskih Kornjača, čiji je zadatak bio obavljanje vodenog saobraćaja; kako

na suvozemnim tako i na vodenim kornjačama lepršala se po jedna blistava gladiola ili neka druga raskošna zastava; na čelu kolone stupala je velika muzika, sastavljena od Bumabara, Komaraca, Skakavaca i Cvrčaka, koja je svirala vojne marševe; a cela povorka bila je pod pratnjom i zaštitom dvanaest odabranih pukova Termita.

Krajem treće nedelje ekspedicija izađe iz šume i ugleda Veliki Nepoznati Svet. Oči naučnika ugledaše upečatljiv prizor. Pred njima se pružala prostrana ravnica, navodnjavana krivudavim potokom, a dalje se, prema nebu, uzdizala nekakva dugačka i visoka prepreka, za koju nisu znali šta predstavlja. Balegar je pretpostavljao da to nije ništa drugo do gomila zemlje i tvrdio da je gore primetio čak i drveće. Ali profesor Puž i drugi rekoše:

– Ti si, momče, najmljen da kopaš, i to je sve. Potrebni su nam tvoji mišići, a ne mozak. Kad bi nam zatrebalo tvoje mišljenje o naučnim pitanjima, mi bismo te bez odlaganja izvestili o tome. Tvoja drskost je nepodnošljiva– lenčariš ovde i mešaš se u uzvišena pitanja nauke, dok ostali radnici podižu logor. Smesta odlazi i pomozi da se prenese prtljag.

Balegar se okrete, nimalo pokunjen niti postiđen, pa progunđa: – Ako to nije gomila zemlje, neka umrem smrću grešnika.

Profesor Kreketuša (nećak pokojnog istraživača) reče kako smatra da je onaj nasip u stvari zid kojim je Zemlja opasana. On nastavi:

– Naši očevi ostavili su nam mnoga znanja, ali oni nisu daleko putovali, tako da ovo možemo ubrojati u veličanstveno novo otkriće. Nema sumnje da ćemo se proslaviti, pa makar naš trud i ne urodio nijednim drugim otkrićem sem ovog. Pitam se samo od čega je ovaj zid načinjen? Da nije od gljiva? Gljive mogu odlično poslužiti za podizanje zida.

Profesor Puž podesi svoj poljski dogled, pa kritički osmotri nasip. Najzad reče:

– Činjenica da nije transparentan govori u prilog tome da se sastoji od guste pare obrazovane kalorifikacijom vlage koja se uzdigla, ali bila deflogistirana refrakcijom. Nekoliko endiometričkih eksperimenata bi to potvrdilo, ali nije neophodno. Stvar je očigledna.

On zatvori svoj durbin i zavuče se u ljušturu da zapiše podatke o otkrivanju kraja sveta i njegovoj prirodi.

– Kakav mozak! – reče profesor Glista profesoru Poljskom Mišu – kakav mozak! Ništa ne može dugo da ostane tajna za taj uzvišeni um.

Ubrzo pade noć, pa su postavljene straže Zrikavaca, a Svici i Svetlobube upaljeni, posle čega logor utonu u tišinu i san. Izjutra, posle doručka, ekspedicija nastavi put. Oko podne stigoše na jedan veliki drum, preko koga su se uporedo pružale dve beskonačne šipke od neke čvrste, crne materije, koje su bile uzdignute iznad zemlje za visinu najviše Kreketuše. Naučnici se uspuzaše na te šipke, pa su ih na razne načine ispitivali i okušavali. Dugo su išli po njima, ali ne stigoše ni na kraj ni na neki prekid. Stoga nisu mogli da pogode šta je to. U naučnim zapisima

nije bilo ničeg što bi govorilo o sličnoj pojavi. Ali najzad ćelavi i uvaženi zemljopisac, profesor Barska Kornjača, osoba koja se, rođena u bedi u vrlo siromašnoj porodici, sopstvenim trudom izdigla i postala najviđeniji geograf svoje generacije, reče:

– Prijatelji moji, doista smo ovde načinili jedno otkriće. Našli smo u opipljivom, čvrstom i postojanom stanju ono što su najmudriji od naših očeva oduvek smatrali samo proizvodom mašte. Odajmo poštu, prijatelji moji, jer se nalazimo pred veličanstvenom pojavom. Ovo što vidimo jesu zemljini uporednici!

Sva su srca ustreptala i sve glave se pognule, toliko je strahotna, toliko uzvišena bila veličina ovog otkrića. Mnogi zaplakaše.

Logor je bio podignut i ostatak dana proveden u pisanju iscrpnih izveštaja o tom čudu, a onda su prema njemu doterane astronomske tablice. Oko ponoći se razleže jezivi krik, pa zatim štropot i kloparanje, a sledećeg trenutka nebom prolete neko veliko, neobično svetlo oko, sa dugačkim privezanim repom, koje već sledećeg časa iščeze u pomrčini, dok su se pobedonosni krici i dalje orili.

Jadni radnici iz logora uzdrhtaše od straha, pa svi do jednog bezglavo poleteše u visoku travu. Ali ne i naučnici. Oni nisu imali predrasuda. Mirno su pristupili razmeni mišljenja. Bilo je zatraženo mišljenje starog geografa. On se povuče u svoj oklop, gde je dugo i duboko razmišljao. Kad se najzad pojavio, svi su po njegovom dostojanstvenom držanju znali da je razjasnio pitanje. On reče:

– Zablagodarimo što nam je bilo dopušteno da budemo svedoci ove neverovatne pojave. To je bila prolećna ravnodnevica.

Razlegoše se povici i glasno klicanje.

– Ali, – uze reč Glista, razmotavši se posle zrelog razmišljanja – sad smo usred leta.

– Tako je, – reče Kornjača – ali mi smo daleko od našeg područja; godišnja doba se menjaju uporedo sa promenom mesta.

– Ah, stvarno. Živa istina. Ali sad je noć. Kako Sunce može da prolazi noću?

– U ovim udaljenim krajevima ono nesumnjivo uvek prolazi u ovaj čas noći.

– Da, to je bez sumnje tačno. Ali pošto je noć, kako ga možemo videti?

– To je velika tajna. Priznajem. Ipak sam ubeđen da je vlažnost vazduha u ovim dalekim krajevima takva da se čestice dnevne svetlosti čepe uz Sunčev kotur, te smo, zahvaljujući njima, u stanju da vidimo Sunce i po mraku.

Ovo je sasvim zadovoljavalo, pa su u vezi g tim bile načinjene zabeleške o nalazu.

Međutim, baš u tom času začu se ponovo onaj grozni krik; kroz noć se opet prolomiše štropot i kloparanja; i još jednom vatreno oko blesnu u prolazu i izgubi se u pomrčini i daljini.

Radnici iz logora se opet bezglavo razbežaše. Naučnici su bili

neobično zbunjeni. Teško je bilo pronaći objašnjenje za ovu čudnovatu pojavu. Razmišljali su i pričali, pričali su i razmišljali. Najzad učeni i ostareli lord Krstaš, koji je sedeo duboko zamišljen, prekrštenih tankih nogu i skrštenih šibljikastih ruku, reče:

– Iznesite svoja gledišta, braćo, a onda ću vam reći šta ja mislim... jer verujem da sam razrešio ovaj problem.

– Neka tako bude, dobri moj gospodaru, – zapišta slabim glasićem zbrčkani i zborani profesor Šumska Vaš – jer sa usana tvoga gospodstva možemo čuti samo mudrost. (Ovde se govornik upusti u zbrku otrcanih, izanđalih, gnjavatorskih citata iz dela starih pesnika i mislilaca, kazujući ih sa žarom u zvonkoj lepoti njihovih originalnih jezika, a to su bili mastodontski, dodo i drugi mrtvi jezici.) – Ja, koji sam za svoj životni poziv odabrao čeprkanje po bogatstvima mrtvih jezika i razotkrivanje raskoši našeg prastarog narodnog blaga, možda uopšte ne bih mogao da se u prisustvu takvih učenjaka mešam u pitanja zvezdarstva, pa ipak, ma koliko da nisam upućen u plemenitu nauku zvezdarstva, pokorno i skrušeno molim za dopuštenje da ukažem na sledeće: ukoliko je druga od ove dve čudesne pojave imala tačno suprotan smer od one prve, za koju ste zaključili da je prolećna ravnodnevica, a na koju je ova u svim pojedinostima neverovatno ličila, zar nije mogućno, pa čak i sigurno, da je ova druga bila jesenja ravno...

– Ua! ua! Gubi se u krevet! Odlazi! – začuše se podrugljivi uzvici prisutnih. I tako se sirota Šumska Vaš povuče, izjedena sramom.

Diskusija se nastavila, a tada članovi odbora jednoglasno zamoliše lorda Krstaša da uzme reč. On izjavi:

– Kolege naučnici, moje je uverenje da smo bili svedoci jedne pojave koja se u svom savršenom obliku dogodila svega jednom dosad, bar koliko je poznato misaonim bićima. To je fenomen od neprocenjive važnosti i značaja, s koje god strane posmatrali, a naše interesovanje za ovu pojavu još je veće blagodareći novim podacima o njenoj prirodi, kojima dosad nijedan naučnik nije raspolagao, pa čak ni naslućivao. Ovo veliko čudo, kome smo, drugovi naučnici, maločas prisustvovali, (skoro mi dah zastaje od uzbuđenja!) nije ništa drugo do prolazak Venere.

Svi učenjaci skočiše na noge, bledi od uzbuđenja. I nastade opšte prolivanje suza, rukovanje, grozničavo grljenje i svakojako ludo likovanje. Ali, malo-pomalo, uzbuđenje poče da se stišava i da se na čelima pojavljuju znaci razmišljanja, a onda glavni inspektor Gušter primeti:

– Ali kako to? Planeta Venera trebalo bi da prođe ispred Sunca, a ne ispred Zemlje.

Strela je pogodila cilj. Ona je unela jad u srca svih prisutnih apostola nauke, jer niko nije mogao poreći da je ova kritička primedba bila ubistvena. Ali uvaženi vojvoda spokojno prekrsti svoje noge iza ušiju i odgovori:

– Moj prijatelj je dotakao srž našeg velikog otkrića. Da, svi oni koji su

živeli pre nas smatrali su da prolazak Venere znači njeno prepletanje ispred Sunčeve površine; oni su tako mislili, pa su tvrdili i u to su – prostodušna čeljad – časno verovali, što je bilo opravdano ograničenošću njihovih znanja; ali nama je ukazana neizreciva milost da dokažemo da se ovaj prolaz obavlja preko Zemljine površine, *jer mi smo* to *videli!*

Okupljeni mudraci sedeli su u nemom obožavanju ovog prevashodnog uma. Sve sumnje behu trenutno rasterane, kao pomrčina munjom.

Ali baš u tom času upade, neprimećeno, Balegar. Istupi teturavo pred naučnike, prisno tapšući po ramenu čas jednog, čas drugog, govoreći: – Dobri, (hik) dobri batice! – i smejući se zadovoljno. Pošto je stigao na mesto pogodno za držanje govora, on se podboči levom rukom tako da su mu zglavci prstiju bili uprti o bedro baš ispod ivice žaketa, savi desnu nogu, postavivši palac na zemlju, a petu ljupko naslonivši na levu cevanicu, naduva svoj većnički stomak, otvori usta, položi desni lakat na rame inspektora Guštera, i...

Ali rame se uvređeno povuče, pa se naš radnik žuljevitih ruku nađe na zemlji. Batrgao se neko vreme, ali je ustao smešeći se, zauzeo stav sa istom brižljivošću kao i maločas, samo što je ovom puta izabrao za podršku rame profesora Pasje Vaši, otvorio usta...

I opet pade. Ubrzo se još jednom pridiže, još uvek nasmejan, i trapavo pokuša da očisti prašinu sa kaputa i nogavica, ali hitri pokret njegove ruke sasvim promaši, tako da ga snaga zamaha iznenada zanese, splete mu noge i baci ga, pokošenog i raskrečenog, pravo u naručje lordu Krstašu. Dva-tri naučnika odmah priskočiše, zavitlaše to nisko stvorenje strmoglavce u ćošak i priskočiše u pomoć patriciju trudeći se da blagim i poniznim rečima povrate njegovo poljuljano dostojanstvo. Profesor Žabac dreknu:

– Dosta je, momče Balegaru! Kaži šta imaš da kažeš, a onda se gubi na svoj posao!... Brzo... Zašto si došao? Hajde... odbij malo; smrdiš kao tvor; šta hoćeš?

– Oprostite (hik!) oprostite, vaše gospodstvo, ranije sam slučajno nabasao na jedno otkriće. Ali to nije (hik!) uopšte važno. Ima (hik!) sad jedno drugo otkriće koje... oprostite, veleuvaženi, šta beše ono (hik!) prvo što je protutnjalo?

– Prolazak Venere.

– Jedan (hik!) nula za vas. Ne mari, E, ovo poslednje je nešto ispustilo.

– Tako! Baš divno! Odlične vesti! Brzo... šta je to?

– Pri... (hik!) prišunjajte se tamo i pogledajte. Isplati se.

Iduća dvadeset i četiri časa nisu bile činjene nikakve pribeleške. Zatim je unesen sledeći zapis:

„Komisija je u punom sastavu otišla da ispita nalaz. Ustanovljeno je da se on sastoji od vrlo velikog, glatkog i čvrstog predmeta sa okruglim vrhom, iznad koga se izdiže jedan kraći uspravni deo, sličan korenu kupusa, presečenom poprečno. Taj kraći deo nije ispunjen, već

predstavlja šuplji cilindar, zapušen nekom mekom drvenastom materijom, nepoznatom u našem kraju – odnosno, bio je tako zapušen, ali je, na nesreću, Putnički Pacov, šef naših inženjerskih odreda, još pre našeg dolaska nesmotreno uklonio ovu zapreku. Za dotični pozamašni predmet, koji je tajanstveno doleteo iz blistavog područja prostranstva, utvrđeno je da je šupalj i skoro do vrha napunjen nekom smrdljivom tečnošću mrke boje, sličnoj ustajaloj kišnici! Putnički Pacov se popeo na vrh pa je spuštao svoj rep u cilindričnu šupljinu, odakle ga je izvlačio tako mokrog da je s njega kapalo, i dopuštao gomili radnika koji su se tu okupili da sišu njegov vrh, a zatim ga je opet zamakao u tečnost i ponovo delio tečnost svetini. Očigledno ovaj napitak je imao neobično snažno dejstvo; sve one koji su ga okusili smesta je obuzela razdraganost i ushićenje, pa su teturali naokolo pevajući bezočne pesme, grlili se, tukli, igrali, sipali psovke kao iz rukava i suprotstavljali se svakoj vlasti. Oko nas se sjatila i tiskala raspojasana svetina – razuzdana i neobuzdana, jer je čitava vojska, uključujući i straže, poludela kao i ostali, a sve od tog pića. Ova bezobzirna bića su nas zgrabila, te smo kroz jedan čas i mi, čak i mi, bili takvi da nas nije bilo moguće razlikovati od ostalih – demoralizacija je bila potpuna i sveopšta. Vremenom se logor izmorio ovim orgijama i zapao u žalosnu i tupu obamrlost, u čijim se tajanstvenim područjima zaboravilo na rang, pa je došlo do čudnih združivanja na spavanju, tako da su naše oči, prilikom buđenja, bile zaslepljene, a naše duše skamenjene neopisivim prizorom koji se pred nama ukazao: taj grozni smrdljivi đubretar, Balegar, i presvetli plemić lord Krstaš, vojvoda Dugonogi, ležali su čvrsto usnuli, nežno počivajući jedan drugome u naručju, nešto što nikad ne bejaše viđeno otkako je sveta i veka, pa bez sumnje niko na svetu neće smoći toliko snage da u ovo poveruje, osim nas, koji smo rođenim očima videli ovu prokletu i grešnu nepodopštinu. Putevi gospodnji se nepojmljivi, neka bude volja njegova!

Danas je, po naređenju, glavni inženjer, her Pauk, podigao potrebnu dizalicu za prevrtanje ovog prostranog rezervoara, pa je njegova kobna sadržina bila kao bujica prosuta na žednu zemlju, koja ju je upila, tako da više nema opasnosti. Mi smo sačuvali samo nekoliko kapi radi vršenja ogleda i proučavanja, kako bismo ih prikazali kralju, a potom smestili među ostala čudesa našeg muzeja. Utvrđeno je kakva je to tečnost bila. To je neosporno bio onaj žestoki i najrazorniji fluid, nazvan munja. Ona je neumitnom moći leteće planete bila u svojoj posudi istrgnuta iz slagališta u oblacima i bačena pred naše noge kad je planeta proletela. Odavde proizlazi jedno zanimljivo otkriće. Naime, kad je sama, munja je mirna; tek sudar s gromom, koji je oslobađa ropstva, pali njene strahovite vatre i tako proizvodi trenutno sagorevanje i eksploziju, koja širom sveta pronosi nesreću i očajanje.“

Posle još jednog dana posvećenog odmoru i oporavku, ekspedicija je nastavila put. Nekoliko dana docnije ona se ulogori u jednom prijatnom delu ravnice, a naučnici požuriše napred da vide šta bi mogli pronaći.

Nisu imali dugo da traže. Profesor Kreketuša otkri jedno čudno drvo i prizva svoje kolege. Proučili su ga s velikim interesovanjem. Bilo je vrlo visoko i pravo, potpuno bez kore, granja i lišća. Lord Krstaš je triangulacijom odredio njegovu visinu; her Pauk je izmerio njegov obim u podnožju i putem jedne matematičke formule, zasnovane na podacima dobijenim ravnomernim sužavanjem drveta prema vrhu, izračunao njegov gornji obim. Drvo je smatrano izuzetno neobičnim nalazom, pa pošto je pripadalo nekoj dotad nepoznatoj vrsti, profesor Šumska Vaš dade mu ime koje je zvučalo vrlo učeno, a koje nije bilo ništa drugo do ime profesora Kreketuše, prevedeno na stari mastodontski jezik, jer je oduvek bio običaj istraživača da svoja imena ovekovečuju i sebi odaju priznanje povezujući se na taj način sa svojim otkrićima.

A tada profesor Poljski Miš, prisloniv̌ši svoje osetljivo uvo uz drvo, otkri da se iz njega čuje neki bogat, harmoničan zvuk. Ovo iznenađujuće otkriće proveriše redom svi naučnici, pa pošto se nauživaše u njemu, zavlada velika radost i zadivljenost. Od profesora Šumske Vaši zatražili su da uz ime drveta doda neku oznaku, odnosno da ga proširi, tako da imenom bude obuhvaćeno i muzičko svojstvo koje drvo poseduje – što je on i učinio, dodavši reči *Pevač Himni*, u prevodu na mastodontskom jeziku.

U međuvremenu je profesor Puž izvršio nekoliko teleskopskih osmatranja. Otkrio je veliki broj ovakvog drveća, koje je raslo u dugačkom nizu, na priličnoj udaljenosti jedno od drugog, i to kako u pravcu juga, tako i prema severu, dokle god je mogao da sagleda svojim instrumentom. On je takođe ubrzo otkrio da je sve ovo drveće bilo međusobno povezano, to jest da su vrhovi bili povezani sa po četrnaest velikih konopaca, postavljenih jedan iznad drugog, koji su se neprekidno pružali od drveta do drveta, do samog kraja obzorja. Ovo je bilo neočekivano. Glavni inženjer Pauk odjuri uvis i ubrzo im javi da su ta užad obična paukova mreža, koju je tamo okačio neki gorostasni pripadnik njegovog roda, jer je video kako se tu i tamo ljulja o konopcima njegov plen u vidu velikih krpa i rita koje po sastavu materijala izgledaju kao da su tkane i koje su, nesumnjivo, odbačene kože nekih ogromnih insekata što ih je pauk uhvatio i pojeo. Zatim je potrčao duž jednog od konopaca kako bi ga pobliže ispitao, ali iznenada oseti kako po tabanima nešto čudno peče, a to je bilo propraćeno udarom od koga se sav ukočio. Zato on napusti konopac i brže-bolje se spusti na zemlju niz vlakno koje je sam ispleo, gde sve posavetova da se smesta vrate u logor, jer se inače može dogoditi da se čudovište pojavi i isto onoliko zainteresuje za naučnike koliko su oni bili zainteresovani za njega i njegovo delo. I tako se oni žurno udaljiše, praveći uz put zabeleške o džinovskoj paukovoj mreži. A uveče je prirodnjak ekspedicije napravio divan model ogromnog pauka, nemajući nikakvu potrebu da ga prethodno u celosti vidi, jer je kraj drveta našao komad njegove kičme, pa je tako tačno znao kako ovo biće izgleda i kakve su njegove navike i sklonosti, sve to samo na osnovu

tog parčeta. Načinio ga je sa repom, zubima, četrnaest nogu i rilicom, i rekao da s podjednakim oduševljenjem jede travu, stoku, kamenje i đubre. Ova životinja smatrana je dragocenim naučnim otkrićem. Ponadali su se da će uspeti da pronađu neki uginuli primerak i da ga ispune. Profesor Šumska Vaš smatrao je da bi on i njegova braća naučnici, ležeći skriveni i pritajeni, možda mogli da uhvate i jedan živi primerak. Savetovano mu je da pokuša. To je bila sva pažnja ukazana njegovom predlogu. Sednica se završila time što je čudovište nazvano po prirodnjaku, pošto ga je on, posle boga, prvi stvorio.

– I možda ulepšao – promrmlja Balegar, koji se opet bio ušunjao zbog svoje dokoličarske prirode i nezajažljive radoznalosti.

Drugi deo
KAKO SU ŠUMSKE ŽIVOTINjE DOVRŠILE SVOJE NAUČNE RADOVE

Nedelju dana docnije ekspedicija se ulogorila usred zbirke čudesnih prirodnih retkosti. Bile su to neke ogromne kamene pećine koje su, pojedinačno i u skupinama, stajale kraj reke u ravnici, koju su ugledali čim su izašli iz šume. Te pećine su stajale u dugim, pravim redovima s obe strane širokih aleja oivičenih drvoredom. Vrh svake pećine bio je koso nagnut u dva pravca. Na prednjoj strani svake pećine bilo je izbušeno po nekoliko vodoravnih redova velikih četvrtastih otvora, zastrtih tankom, svetlucavom, providnom materijom. Unutar tih pećina nalazile su se manje pećine, a do tih pojedinih pregrada moglo se stići penjući se čudnim krivudavim drumovima, načinjenim od pravilnih terasa postavljenih jedna više druge. U svakoj prostoriji bilo je ogromnih, bezobličnih predmeta, za koje se smatralo da su nekad bila živa bića, mada je sad njihova tanka mrka koža bila sparušena i smreškana, pa bi kloparala pri dodiru. Pauka je ovde bilo u velikom broju, a njihova paučina, razapeta u svim pravcima, koja je obavila velike, mršave mrtvace, razgaljivala je oko, pošto je nadahnjavala životom i vedrom veselošću prizor koji bi inače davao utisak zapuštenosti i smrznutosti. Potražena su obaveštenja od tih pauka, ali uzalud. Oni su bili druge narodnosti, a njihov je jezik ličio na milozvučno ali besmisleno brbljanje. Pripadali su nekom plašljivom, ljubaznom soju, ali su bili neprosvećeni i obožavali su neke nepoznate bogove. Ekspedicija je odvojila veliki odred misionara da ih obrate u pravu veru, pa su za nedelju dana ta zaostala bića pokazivala vidan napredak, jer posle tog vremena na tri porodice nisu više živele u miroljubivim odnosima sa ostalima, niti su imale čvrstih ubeđenja u pogledu bilo kog verskog pravca. Ovo je podstaklo ekspediciju da na tom mestu osnuje stalnu misionarsku koloniju, kako bi se delo dobročinstva uspešno nastavilo.

Ali nemojmo trčati ispred događaja. Posle brižljivog ispitivanja prednjih delova pećina, dubokog razmišljanja i razmene gledišta, naučnici su odredili prirodu ovih neobičnih formacija. Rekli su da svaka od njih uglavnom pripada periodu starog crvenog peščara; da su se prednji delovi pećine uzdizali u bezbrojnim i čudesno pravilnim slojevima visoko uvis, da je svaki sloj bio debljine od oko pet žabinih pedalja, i da ovo otkriće snažno opovrgava celu dosadašnju geologiju, jer se između svaka dva sloja starog crvenog peščara nalazio tanak sloj krečnjaka u raspadanju; i tako se ispostavilo da nije bio samo jedan period starog crvenog peščara, već da ih je bilo ne manje od sto sedamdeset i pet! Na osnovu istih činjenica postalo je takođe jasno da je na Zemlji bilo sto sedamdeset pet potopa i isto toliko taloženja krečnjačkih slojeva! Kao neizbežni zaključak, koji proizlazi iz uzajamne povezanosti ovih činjenica, jeste neprikosnovena istina da svet nije star samo dve stotine hiljada godina, već je za milione i milione godina stariji! A otkrivena je još jedna čudna okolnost: svaki sloj starog crvenog peščara bio je u matematički pravilnim razmacima presečen i podeljen uspravnim slojevima krečnjaka. Probijanje stena vulkanskog porekla kroz pukotine na slojevima sedimentarnog stenja obična je pojava; ali ovo je bio prvi slučaj da su sedimentarne stene bile takvog sastava. Bilo je to veliko i dragoceno otkriće, a njegov značaj za nauku smatran je neprocenjivim.

Kritičko ispitivanje nekih od nižih slojeva pokazalo je prisustvo fosila mrava i balegara (ovi poslednji sa njima svojstvenim dobrima), te je uz veliko oduševljenje ova činjenica bila uvedena u naučne zapisnike; to je, naime, bio dokaz da su ti prosti radnici pripadali prvim i najnižim rodovima živih bića, mada je istovremeno bilo nečeg odbijajućeg u pretpostavci da savršena i divna bića savremenog vrhunskog reda vode poreklo od tako bednih bića, a sve to zbog tajanstvenih zakona Evolucije vrsta.

Balegar, čuvši ove razgovore, reče kako se nada da će skorojevići novih vremena naći izvesnu utehu u svojim mudro sklepanim teorijama, a što se njega lično tiče, milo mu je što je potomak starih porodica i ponosan je što može da ukaže na mesto koje mu pripada među prvobitnom aristokratijom Zemlje.

– Uživajte u svom novopečenom gospodstvu koje još uvek zaudara na dojučerašnje gejaštvo, ako vam se to sviđa – reče on; – nama Balegarima dovoljno je što potičemo od rase koja je kotrljala svoje mirisne kugle velelepnim stazama antike i ostavljala u starom crvenom peščaru svoje neuništive balzamovane poruke da joj pronose slavu tokom vekova koji se gube niz drumove vremena!

– Oh, idi do vraga! – reče šef ekspedicije podsmešljivo.

Leto je prošlo i približavala se zima. U mnogim pećinama, kao i na njima, bilo je znakova koji su izgledali kao neki natpisi. Većina naučnika se saglasila da su to natpisi, ali njih nekolicina rekoše da nisu. Glavni

filolog, profesor Šumska Vaš, tvrdio je da su napisani nekim pismom koje je naučnicima potpuno nepoznato, a nije im poznat ni taj jezik. On je blagovremeno naredio svojim umetnicima i crtačima da mu preslikaju sve što bude otkriveno, a zatim zaseo da pronađe ključ tog zagonetnog jezika. U svom radu primenjivao je metod koji je uvek dotad koristio kad je tumačio rukopise. To će reći, stavio je pred sebe izvestan broj prepisa tih zapisa i proučavao ih, kako pojedinačno, tako i u njihovoj međusobnoj povezanosti. Za početak postavio je pred sebe sledeće prepise:

АМЕРИЧКИ ХОТЕЛ	ОБЕДИ У СВАКО ДОБА
БАР	ЗАБРАЊЕНО ПУШЕЊЕ
ЧАМЦИ ЗА УЗНАЈМЉИВАЊЕ – ЈЕФТИНО	САСТАНАК УНИОНИСТА РАДИ МОЛИТВЕ, 4 ЧАСА
БИЛИЈАР	ВОТЕРСАЈД ДНЕВНИК
ПРВОРАЗРЕДНА БЕРБЕРНИЦА	ТЕЛЕГРАФСКИ УРЕД
НЕ ГАЗИ ТРАВУ	ПРОБАЈТЕ БРАНДРЕТОВЕ. ПИЛУЛЕ

ЛЕТЊИКОВЦИ ЗА ИЗДАВАЊЕ У ТОКУ КУПАЛИШНЕ СЕЗОНЕ

НА ПРОДАЈУ ЈЕФТИНО	НА ПРОДАЈУ ЈЕФТИНО
НА ПРОДАЈУ ЈЕФТИНО	НА ПРОДАЈУ ЈЕФТИНО

Profesoru se najpre učinilo da je to slikovno pismo, i da je svaka reč predstavljena određenom slikom; dalja ispitivanja su ga uverila da je to pisani jezik, i da je svako slovo azbuke označeno određenim znakom; najzad je utvrdio da je to jezik koji se delimično izražava slovima, a delimično slikama ili hijeroglifima. Do tog zaključka dovela su ga sledeća otkrića:

Zapazio je da se izvesni natpisi sreću češće no ostali. Na primer: „Na prodaju jevtino“, „Bilijar“, „Lutrija“, „Toči se pivo“. To su, razume se, mogle biti samo verske izreke. Ali i ta pretpostavka beše ubrzo odbačena, a tajna čudne azbuke počela je da se rešava sama od sebe. Vremenom je profesor uspeo da prevede nekoliko tih natpisa, i mada je bilo prilično verovatno da je prevod tačan, svi naučnici nisu bili potpuno zadovoljni. Ali on je stalno napredovao u svom radu, što je ulivalo dosta nade.

Najzad je bila otkrivena jedna pećina sa sledećim natpisima:

MUZEJ
Otvoren je neprekidno
Ulaznica 50 centi
Čudesne zbirke voštanih figura,
starinskih fosila, itd.

Profesor Šumska Vaš je tvrdio da reč „Muzej“ odgovara izrazu *„lumgarth molo“*, što znači „Pogrebno mesto“. Kad su ušli, naučnici su se doista iznenadili. A ono što su videli, može se najbolje opisati rečima iz njihovog vlastitog zvaničnog izveštaja:

„U jednom redu nalazio se niz uspravnih, krutih, velikih kipova, za koje smo odmah uvideli da pripadaju onoj davno izumrloj vrsti gmizavaca zvanoj ČOVEK, opisanoj u našim starim letopisima. To je bilo

neobično dragoceno otkriće, pošto je u poslednje vreme ušlo u modu da se ovo biće smatra legendom i praznovericom, tvorevinom bujne mašte naših dalekih predaka. Ali ovde se doista nalazio Čovek u savršeno očuvanom fosilnom stanju. A ovo je bila njegova grobnica, kao što je već i natpis spolja ukazivao. Sad je, međutim, počela da se javlja sumnja da su pećine, koje smo istražili, bile njegova negdašnja obitavališta u ono staro vreme dok je još lutao zemljom – jer se na grudima svakog od tih fosila nalazio natpis sačinjen od već otkrivenih slova. Jedan je glasio: 'Kapetan Kid, gusar'; drugi: 'Kraljica Viktorija'; treći: 'Abraham Linkoln'; četvrti: 'Džordž Vašington', itd.

Sa grozničavom radoznalošću potražili smo naše starinske naučne zapise kako bismo ustanovili da li se opis Čoveka koji je tamo dat podudara s fosilima pred nama. Profesor Šumska Vaš pročitao je naglas sledeći odlomak iz drevnog letopisa, punog neobičnih i starovremenskih izraza:

‚U pradavno vreme otaca naših Čovek još koračaše zemljom ovom, kako nam i predanje kazuje. Bejaše to stvorenje pregolema stasa, zaodenuto labavom kožom, koja nekad beše jedne boje, a nekad i raznobojna, a koju on mogaše po volji da odbaci; ako bi pak to učinio, pojavljivahu mu se zadnje noge, koje bejahu opremljene kratkim kandžama, podobnim krtičinim, ali širim, dok mu prednje noge imađahu prste neobične vitkosti i dužine, mnogo veće no u žabe, koji takođe bejahu snabdeveni kandžama namenjenim dubokom rijenju zemlje u potrazi za hranom. Na glavi imađaše neku vrstu perja, sličnu onome što ga ima pacov, samo dužu, i kljun podešen za to da čulom njuha hranu sebi pribavi. Vozbuđden srećom, ronio je vodu na oči; obrvan pak bolom ili pečalom, oglašavaše se groznim, paklenim kako-takvim zvukom, koji bejaše prekomerno strašno slušati, te bi se poželeti moglo da on dušu svoju ispusti, i skonča, pa tako jade svoje utaži. Budući zajedno, dva čoveka puštahu jedan na drugog glasove kao: „'Bardan, 'bardan, 'bardan – majku mu, majku mu', uz razne druge glasove više ili manje podobne ovima, iz čega poete dokonaše da čovek dar govora imađaše, ali da poete sklonosti ka svakojakom trabunjanju posedovaše, svakome je znano. Ponekad stvorenje ovo iđaše sa štapom dugačkim, koji licu svome prinosijaše i kroz njega vatru i dim bljuvaše s bukom žestokom i treskom gromovitim, koji plen smrtno zaplašivaše, te bi ga tada kandžama svojim zgrabio i u pećinu odnosio, gde bi ga sa silnom i đavolskom radošću proždirao!

A sada je opis koji su naši preci bili načinili čudesno potkrepljen i potvrđen fosilima pred nama, kao što se iz daljeg vidi. Primerak označen sa 'Kapetan Kid' bio je pobliže ispitan. Na njegovoj glavi i delu lica nalazila se neka vrsta krzna slična konjskom repu. Uz velike napore, njegova labava koža beše uklonjena, pa se pokazalo da mu je telo od glatke bele materije i da je potpuno skamenjeno. Slama koju je pojeo pre mnogo vekova još uvek se, nesvarena, nalazila u njegovom telu – čak i u

nogama.

Oko tih fosila nalazili su se predmeti koji neznalici ne bi ništa kazivali, ali koji su za nauku predstavljali pravo otkriće. Zahvaljujući njima, objašnjene su tajne minulih vekova. Ovi plesnivi spomenici ispričali su nam kako je Čovek živeo i kakve su bile njegove navike. Jer ovde su, naporedo s Čovekom, bili dokazi da je on živeo u najstarije doba postojanja sveta, zajedno s drugim nižim oblicima života, koji su se javljali u to davno vreme. Ovde se nalazio fosil ribe nautilusa, koja je plivala prepotopskim morima; ovde je bio skelet mastodonta, ihtiozaurusa, pećinskog medveda, džinovskog irvasa. Tu su se, takođe, nalazile ugljenisane kosti nekih od tih iščezlih životinja, kao i od mladunčadi Čovekova roda, presečene uzduž, što ukazuje na to da mu je srž iz kostiju bila omiljena poslastica. Bilo je jasno da je Čovek bio taj koji je lišio te kosti njihovog sadržaja, jer se na njima nisu videli nikakvi otisci životinjskih zuba, mada je Balegar ubacio primedbu da 'ionako nijedna životinja ne bi mogla da ostavi otiske zuba na kostima'. Bilo je dokaza i o tome da je Čovek imao mutne, nejasne predstave o umetnosti; ova činjenica je dokazana izvesnim predmetima označenim sledećim neprevodljivim rečima: 'Kamene sekire, noževi, vršci strela i koštani nakit pračoveka'. Neki od ovih predmeta bili su primitivno oružje načinjeno od kremena, a na jednom tajnom mestu pronađeno je još nekoliko nezavršenih komada, zajedno sa ovim neprevodljivim zapisom na tankom, prozračnom materijalu:

'Džonse, ako ne želiš da budeš izjuren iz Muzeja, ubuduće radi brižljivije oruđa pračoveka – ovim ne bi mogao da obmaneš ni one dremljive učene starkelje iz koledža. I još, da znaš da su životinje koje si urezao na koštanom nakitu vraški dobro načinjene za jednog pračoveka. – Upravnik Varnum'

Iza pogrebnog mesta nalazila se gomila pepela, što je pokazivalo da je Čovek na pogrebima uvek pravio gozbe – otkud bi inače bio pepeo na takvom mestu; time se takođe utvrdilo da je verovao u boga i besmrtnost duše – inače čemu te svečane ceremonije.

Da zaključimo. Verujemo da je Čovek imao pisanu azbuku. *Znamo* da je doista postojao neko vreme i da, prema tome, nije legenda; znamo takođe da je živeo istovremeno kad i pećinski medved, mastodont i druge izumrle vrste; znamo da je njih hvatao, kuvao i jeo, a i to da je kuvao i jeo svoje mladunce; znamo isto tako da je imao primitivno oružje i da se nije razumevao u umetnost; poznato nam je da je uobražavao da ima dušu i zavaravao samog sebe uobražavajući da je besmrtan. Ali ne podsmevajmo se tome; možda postoje bića kojima i mi i naša oholost i mudrost izgledaju isto tako smešni."

Treći deo

Kraj obale velike reke naučnici su ubrzo našli jedan ogroman, uglačani kamen s ovim natpisom:

„U proleće 1847. godine reka se izlila iz svog korita i preplavila ceo grad. Dubina vode bila je od dve do šest stopa. Udavilo se preko 900 grla stoke, a mnogi domovi su bili razoreni. Gradonačelnik je naredio da se podigne ovaj spomenik kako bi se taj događaj ovekovečio. Neka nas gospod spase od toga da se ponovi!“

Uz beskrajne napore, profesor Šumska Vaš uspeo je da prevede ovaj natpis, koji je bio poslat u domovinu, gde je odmah izazvao ogromno uzbuđenje. Njime su se nesumnjivo potvrđivala izvesna dragocena predosećanja predaka. Prevod je bio neznatno osakaćen zbog jedne ili dve neprevodljive reči, ali to nije smetalo da se shvati opšti smisao. Evo tog natpisa u prevodu:

„Pre hiljadu osam stotina četrdeset i sedam godina buknu (vatra?) i opustoši čitav grad. Spaslo se samo devet stotina duša, a sve ostalo izginulo. Po naređenju (kralja?) podignut je ovaj spomenik... (neprevodljivo)... u nadi da ponovo ne dođe do toga!“

Ovo je bio prvi uspešan i zadovoljavajući prevod tajanstvenih znakova, koje je za sobom ostavio izumrli čovek, i to je profesoru Šumskoj Vaši donelo takav ugled da su mu sva žarišta učenosti u njegovoj rodnoj zemlji odmah dodelila najviša učena zvanja, pa se verovalo da bi mu kralj darovao plemstvo i obogatio ga, samo da je bio ratnik i da je svoju sjajnu obdarenost upotrebio za uništenje udaljenog plemena gmizavaca. Time je istovremeno udaren i temelj školi naučnika zvanih manologa, čija je specijalnost bila da tumače drevne zapise izumrle ptice zvane Čovek. (Jer je naknadno bilo utvrđeno da je Čovek bio ptica, a ne gmizavac.) Ali je profesor Šumska Vaš ostao utemeljač i glava ove škole, jer je bilo opšte priznato da nijedan prevod nije bio tako tačan kao njegov. Drugi su grešili – ali on kao da nije mogao. Docnije su bili pronađeni mnogi spomenici iščezle rase, ali nijedan od njih nije dostigao ugled i slavu koju je postigao „Gradonačelnikov kamen“ – nazvan tako po reči „Gradonačelnik“, koja se nalazila na kamenu, a pošto je ova reč značila „kralj“, to je „Gradonačelnikov kamen“ bio samo drugi način da se kaže „Kraljev kamen“.

A onda je ekspedicija još jednom natrapala na veliki „nalaz“. Bila je to prostrana, okrugla, zaravnjena masa, prečnika deset žabinih pedalja, a visine pet ili šest. Profesor Puž stavi svoje naočari, pa ju je istražio svuda naokolo, a zatim se uspuzao i ispitao vrh. Naposletku izjavi:

„Rezultat moje perlustracije i perskontacije ove izoperimetrične protuberance je uverenje da je to jedna od onih retkih i čudesnih tvorevina ostalih iza Graditelja humki. Činjenica što je ova humka lamelibranhiatična u svojoj formaciji, samo povećava naše interesovanje,

jer je mogućno da je drukčije vrste od svih onih o kojima smo čitali u naučnim zapisima, ali se time ni najmanje ne dovodi u sumnju njena autentičnost. Neka megalofonični skakavac zasvira i smesta pozove perfunktornog i cirkumforamičnog Balegara, kako bi bila izvršena potrebna iskopavanja i nauka obogaćena novim blagom.“

Pošto nijedan Balegar nije bio na dužnosti, humku je otkopala radna brigada mrava. Ništa pije pronađeno. Ovo bi predstavljalo veliko razočaranje da nije veleuvaženi Krstaš objasnio stvar. On reče:

– Sad mi je savršeno jasno da tajanstvena i zaboravljena rasa Graditelja humki nije uvek podizala svoje građevine kao mauzoleje, jer bi onda i u ovom i u svim prethodnim slučajevima bili pronađeni njihovi skeleti, kao i primitivno oruđe kojim su se ova bića služila. Zar to nije jasno?

– Tako je! Tako je! – povikaše svi.

– Znači da smo ovde načinili otkriće od izvanredne važnosti; otkriće koje umnogome proširuje, a ne sužava poznavanje ovog bića; otkriće koje će doprineti slavi ove ekspedicije i nama pribaviti poštovanje svih naučnika. Jer odsustvo uobičajenih relikvija ovde ne znači ništa drugo do sledeće: Graditelj humki, umesto da je bio neprosvećeni, divlji gmizavac za kakvog smo učili da ga smatramo, bio je stvorenje visoke kulture i inteligencije, sposobno ne samo da oceni vredna dostignuća velikih i plemenitih članova svoga soja već i da ih ovekoveči. Kolege naučnici, ova dostojanstvena humka nije grobnica, ona je spomenik!

Ova izjava izazva dubok utisak.

Ali tišinu prekide grubo i podsmešljivo smejanje – i pojavi se Balegar.

– Spomenik! – ponovi on. – Spomenik koji je sagradio neki Graditelj humki! Jest, baš tako! Bar tako izgleda prodornim očima nauke; ali za jednog neukusnog kukavca koji nikad nije prigvirio u školu to nije spomenik u pravom smislu reni, već nešto još raskošnije i plemenitije, pa ću, uz ljubaznu dozvolu vašeg gospodstva, pristupiti poslu da od njega napravim izvanredno ljupke kuglice...

Balegara udarcima oteraše, a crtači ekspedicije se dadoše na posao da prikažu spomenik s raznih tačaka, dok je profesor Šumska Vaš. u ekstazi naučničkog žara, išao preko njega uzduž i popreko, nadajući se da će naći neki natpis. Ali ukoliko je ikad i postojao, mora biti da se vremenom istrošio ili ga je neki vandal skinuo i odneo za uspomenu.

Pošto su skice bile dovršene, odlučeno je da je najsigurnije natovariti dragoceni spomenik na leđa četiri najveće kornjače i poslati ga u domovinu, u kraljevski muzej, što je i bilo učinjeno; a kad je tamo stigao, bio je dočekan uz veliku pompu i hiljade oduševljenih građana otpratilo ga je do mesta na kome će ubuduće počivati. Ovome je prisustvovao i sam kralj Žabac XIV, koji se udostojio da sedi na spomeniku kao na prestolu dok su ga nosili u povorci.

Sve hladnije vreme upozoravalo je naučnike da je vreme da privremeno obustave svoje radove, pa se oni pripremiše za povratak u

otadžbinu. Ali je čak i njihov poslednji dan u pećinama urodio plodom; jedan od naučnika našao je u jednom zabačenom uglu Muzeja, odnosno „Pogrebnog mesta“ neku veoma čudnu i veoma neobičnu stvar. Bilo je to ništa manje no dvostruki čovek-ptica, koji je na grudima srastao jedan sa drugim prirodnim vezama, a bio je označen neprevodljivim rečima: *„Sijamski blizanci“*. Zvanični izveštaj koji govori o tome nalazu, ovako se završava:

„Na osnovu toga proizlazi da je u staro vreme bilo dve različite vrste ove izvanredne divljači, od kojih je jedna bila obična, a druga dvostruka. U prirodi sve ima svoje opravdanje. Za oko nauke je očigledno da je dvostruki čovek prvobitno živeo u području koje je obilovalo opasnostima; stoga je bio ovako sparen da bi, dok jedan deo spava, drugi mogao da bdi; isto tako, ukoliko bi iskrsla opasnost, mogao bi da joj se suprotstavi dvostrukom snagom. Neka je slava božanskom oku Nauke koja rasvetljava tajne!“

U blizini dvostrukog čoveka-ptice bilo je nađeno nešto što je očito predstavljalo neki njegov starinski zapis, ispisan na bezbrojnim listovima od tanke bele materije, prošivenim ujedno. Tako reći već prvi pogled što ga je profesor Šumska Vaš bacio na ovaj zapis, otkrio je sledeću rečenicu, koju je on smesta preveo i, sav cepteći, izneo pred naučnike, koji su ustreptali od ushićenja i preneraženosti:

„Doista mnogi veruju da i niže životinje razmišljaju i međusobno razgovaraju.“

Kad se pojavio veliki zvanični izveštaj ekspedicije, gornja rečenica je dobila sledeći komentar:

„Znači da postoje i niže životinje od čoveka! Ovaj značajan stav ne može da znači ništa drugo. Sam čovek je izumro, ali možda one još uvek postoje. Kakve li su? Gde li su? Oduševljenje prelazi sve granice pri pomisli na nepregledna polja sjajnih otkrića i istraživanja koja su ovim otvorena nauci. Završavamo svoj rad, sa skromnom molbom da vaše Veličanstvo smesta imenuje jedan odbor i naredi mu da ne žali ni truda ni troškova dok potraga za tom dosad neslućenom rasom božjih stvorova ne bude krunisana uspehom.“

Tada je ekspedicija posle dugog odsustvovanja i marljivog rada, krenula na put u otadžbinu, a zahvalna domovina dočekala ju je silnim ovacijama. Bilo je, naravno, i prostačkih, neukih kritikanata, kao što ih uvek ima i uvek će ih biti; razume se da je jedan od njih bio besramni Balegar. On je rekao da na tim putovanjima nije naučio ništa drugo do to da je nauci potrebna samo supena kašika pretpostavki pa da od toga načini planinu dokazanih činjenica; ubuduće on namerava da se zadovoljava znanjem koje je priroda učinila dostupnim svim bićima, a ne da zaviruje u uzvišene tajne božanstva.

GOSPOĐA MEK VILjEMS I GROM

– Dakle, gospodine, – nastavi g. Mek Viljems, jer ovo nije bio početak njegovog pripovedanja – strah od groma je jedna od najvećih beda koje mogu da snađu ljudsko biće. Većinom od toga pate žene, ali strah ponekad spopadne i kakvo kučence, a ponekad i nekog muškarca. To je veoma ponižavajuća mana, jer oduzima čoveku hrabrost više nego strah od bilo čega drugog i ne može se odagnati ni razumnim dokazivanjem ni stidom. Žena, koja bi mogla da izađe pred samog đavola – čak i pred miša – sva se prepadne i izbezumi kad sevne munja. Čovek se prosto sažali videći takvu prestrašenost.

Elem, kao što vam rekoh, probudio sam se od nekog prigušenog krika: „Mortimere! Mortimere!“, koji je odjekivao u mojim ušima, ali nisam znao odakle dopire; čim sam se malo rasanio, pružih ruku u pomrčinu i rekoh:

– Evangelina, da li me ti zoveš? Šta se dogodilo? Gde si?

– U ormančetu za cipele. Trebalo bi da te je stid što ležiš i spavaš dok besni ovako užasna oluja.

– Ali, kako *mogu* da se stidim kad spavam? To je besmisleno; Evangelina, čovek *ne može da* se stidi kad spava.

– Nisi ni pokušao, Mortimere... znaš vrlo dobro da nisi ni pokušao.

Začu se prigušeno jecanje.

Taj zvuk u korenu uguši oštre reči koje su mi već bile na usnama, pa ih preobratih u:

– Žalim, draga... doista žalim. Nisam to ozbiljno mislio. Vrati se i...

– Mortimere!

– Gospode! Šta je sad, ljubavi?

– Hoćeš li reći da se još uvek nalaziš u postelji?

– Naravno; a što?

– Smesta se diži. Mislila sam da ćeš se bar *malo* pobrinuti za svoj život, radi *mene* i radi *dece*, ako već nećeš radi svog dobra.

– Ali, ljubavi...

– Ne protivreči mi, Mortimere. *Znaš* vrlo dobro da po ovakvoj oluji nema opasnijeg mesta od postelje... sve knjige to kažu; a ti bi ipak tu ležao i namerno izlagao svoj život opasnosti... ko zna zašto, ako ne zbog toga da bi se prepirao, prepirao i..,

– Ali, do đavola, Evangelina, *sad* više *nisam* u postelji. Ja sam...

(Rečenica prekinuta iznenadnim bleskom munje, praćenim tihim, prestrašenim vriskom gospođe Mek Viljems i strahovitim treskom groma.)

– Eto! Vidiš kakve su posledice. Oh, Mortimere, *kako* možeš da budeš takav bogohulnik i da kuneš po ovakvom nevremenu?

– *Nisam* kleo. I to, u svakom slučaju, *nije bila* posledica toga. Grom bi

udario i da nisam rekao ni reči; ti vrlo dobro znaš, Evangelina... trebalo bi bar da znaš... da kad je atmosfera prezasićena elektricitetom...

– Da, tako je, samo se ti prepiri, prepiri i prepiri!... Ne razumem samo kako možeš tako da postupaš, a *znaš* da nema nijednog gromobrana na kući, te su tvoja jadna žena i deca potpuno prepušteni na milost i nemilost proviđenja. Šta sad radiš... Pališ šibicu po ovakvom vremenu. Jesi li potpuno poludeo?

– Do đavola, ženo, šta to smeta? U sobi je mračno kao u utrobi bezvernika, pa sam...

– Gasi je! Smesta je gasi! Jesi li odlučio da sve nas upropastiš? *Znaš* da ništa toliko ne privlači munju kao svetlost. (Fijuuuu! – Tres! Bum – burum-bum-bum!) Oh, čuj samo! Vidiš li šta si učinio?

– Ne, *ne vidim* šta sam učinio. Koliko ja znam, šibica možda i može da privuče munju, ali ne može da je *prouzrokuje*... kladio bih se da je tako. A ovog puta je nije čestito ni privukla; jer ako je taj udarac bio usmeren u moju šibicu, onda je to bilo vraški slabo nišanjenje – rekao bih da bi možda pogodila jedanput od milion puta. Pa, trista muka, za takvo gađanje bi...

– Stidi se, Mortimere! Nalazimo se u prisustvu same smrti, pa ipak si u stanju da i u tako odsudnom trenutku upotrebljavaš takve reči. Ako ne želiš da... Mortimere!

– Molim?

– Jesi li večeras očitao molitvu?

– Pa... ovaj... hteo sam, ali sam pokušao da izračunam koliko je trinaest puta dvanaest i tako sam...

(Fijuuu! – Bum-burum-bum! Bang-bang-bang-TRAS!)

– Teško nama, propali smo, nema nam spasa! Kako si samo *mogao* da po ovakvom vremenu zanemariš tu važnu dužnost?

– Ali *nije bilo* „ovakvo vreme“. Na nebu nije bilo ni oblačka. Otkud sam mogao znati da će zbog jednog tako malog propusta nastati ceo ovaj užas i rusvaj? I smatram da nije lepo od tebe što oko toga dižeš toliku galamu, jer znaš da se to vrlo retko događa; nisam propustio da očitam molitvu još otkako sam izazvao onaj zemljotres, pre četiri godine.

– Mortimere! Kako to govoriš! Zar si zaboravio onu žutu groznicu? .

– Ali, draga, ti krivicu za žutu groznicu uvek svaljuješ na mene, a ja smatram da je to potpuno neopravdano. Ne možeš da pošalješ čak ni telegram za Memfis a da ne zakasni, pa kako je onda jedan moj tako mali verski propust mogao da ima toliko dalekosežne posledice? *Priznajem* zemljotres, jer se on desio u susedstvu; ali neka me obese, ako pristanem da budem odgovoran za svaku prokletu...

(Fijuuuu! – BUM-burum-bum! bum! – BANG!)

– Oh, bože, bože, bože! Sigurna sam da je u nešto udario, Mortimere. Nikad više nećemo ugledati svetlost dana; a kad odemo u nepovrat, neće biti na odmet da se prisetiš da je tvoj grozni jezik... *Mortimere!*

– Molim? Šta je sad?

– Tvoj glas zvuči kao da si... Mortimere, zar doista stojiš ispred otvorenog kamina!

– Priznajem da činim taj zločin.

– Odmah da si otišao. Izgleda kao da si stvarno odlučio da sve nas upropastiš. Zar ne *znaš* da nema boljeg sprovodnika munje od otvorenog kamina? Da mi je znati *gde* si sada?

– Ovde sam, kraj prozora.

– Oh, za ime božje, jesi li poludeo? Odlazi odatle, i to smesta. I dete u kolevci zna da je pogubno stajati pored prozora za vreme oluje. Bože, bože, znam dobro da neću ugledati svetlost sutrašnjeg dana. Mortimere?

– Molim?

– Šta to šušti?

– Ja.

– Šta radiš?

– Pokušavam da nađem gornji kraj pantalona.

– Brzo! Odmah ih baci! Verujem da bi bio u stanju da namerno navučeš odeću baš u ovakvo vreme; a ipak savršeno dobro znaš da se *svi* autoriteti slažu u tome da vunene stvari privlače munju. Oh, bože, bože, zar nije dovoljno to što je čovekov život ugrožen prirodnim pojavama, nego još i ti moraš da činiš sve što je u tvojoj moći da bi povećao opasnost. Oh, *nemoj* da pevaš! Šta ti je to trebalo?

– A što to škodi?

– Mortimere, ne jednom, stotinu puta sam ti rekla da pevanje prouzrokuje treperenje vazduha, kojim se prekida tok električnog strujanja i... Da mi je samo znati zašto otvaraš ta vrata?

– Blagi bože, pa, ženo, zar je i to *opasno?*

– Opasno! Bolje reci – *smrtonosno*. Svako ko se i najmanje razume u ova pitanja zna da stvaranje promaje znači izazivanje munje. Nemoj ih samo pritvarati; *čvrsto* zatvori... i požuri, jer ćemo svi biti uništeni. Oh, kako je grozno biti po ovakvom vremenu zatvoren sa ludakom. Mortimere, šta *sad* radiš?

– Ništa. Otvorio sam česmu. U ovoj sobi je strahovito vrelo i zagušljivo. Hteo sam da se umijem.

– Svakako si izgubio i poslednju trunku razuma. Dok munja u ostale predmete udari jedanput, dotle u vodu udari pedeset puta. Zatvaraj česmu. Oh, bože, sasvim sam sigurna da nas ništa pod milim bogom ne može više spasti. Izgleda mi da je... Mortimere, šta je to bilo?

– Ona prokle... ona slika. Oborio sam je.

– Znači da si pored zida! Nikad nisam čula za ovakvu nesmotrenost! Zar *ne znaš* da nema boljeg sprovodnika munje no što je zid? Gubi se odatle! I opet zamalo što nisi opsovao. Oh, kako možeš da budeš tako užasno pokvaren, i da dovodiš svoju porodicu u takvu opasnost? Mortimere, jesi li poručio perjani dušek, kao što sam te zamolila?

– Ne. Zaboravio sam.

– Zaboravio! Ta zaboravnost može da nas staje života. Kad bi sad

imao perjani dušek, mogao bi da ga rasprostreš nasred sobe i legneš na njega, pa bi bio savršeno obezbeđen. Hodi unutra... brzo, pre nego što učiniš još neku šašavu nepromišljenost.

Pokušao sam, ali oboje nismo mogli da stanemo u ormančе i još da vrata budu zatvorena, sem kad bismo se pomirili s tim da se ugušimo. Dahtao sam neko vreme, a onda izleteo napolje. Moja žena mi doviknu:

– Mortimere, nešto se *mora* učiniti za tvoju bezbednost. Daj mi onu nemačku knjigu što stoji na kaminu i jednu sveću; ali nemoj da je pališ; daj mi i šibice; upaliću ih unutra. U toj knjizi ima nekih uputstava.

Dadoh joj knjigu – po cenu jedne slomljene vaze i nekoliko sitnih ukrasnih predmeta; zatim se madam zatvori u ormančetu s knjigom i svećom. Bio sam trenutak na miru; zatim ona doviknu:

– Mortimere, šta je bilo?

– Ništa, samo mačka.

– Mačka! Oh, propast! Brzo je uhvati i zatvori u ormančе umivaonika. Brzo, ljubavi; mačke su *pune* elektriciteta. Ubeđena sam da ću sasvim osedeti od noćašnjih groznih opasnosti.

I opet začuh prigušeno jecanje. Da nije bilo toga, ne bih makao ni rukom ni nogom da u mraku izvršim tako smeo poduhvat.

Ipak, bacih se na posao – preko stolica i svih mogućih prepreka – sve su one uz to bile i tvrde, a većina ih je imala i oštre ivice – te najzad uspeh da mače zatvorim u komodu, uz trošak od preko četiri stotine dolara u slomljenom nameštaju i cevanicama. Ali tada iz ormančeta ponovo dopreše prigušeni glasovi:

– Mortimere, ovde kaže da je najsigurnije stajati na stolici u sredini sobe; noge stolice moraju biti izolovane nesprovodnicima. Odnosno, moraš se postarati da noge stolice počivaju na staklenim čašama. (Fijuuuu! – Bum – Bang! – Tres!) Oh, čuj samo ovo! Požuri, Mortimere, pre no što te pogodi.

Uspeo sam da pronađem i da postavim čaše. Odnosno poslednje četiri – ostale sam porazbijao. Izolovao sam noge stolice i čekao na dalja uputstva.

– Mortimere, dalje ovako kaže: „Während eines Gewitters entferne man Metalle, wie Z.B., Ringe, Uhren, Schlüsel, etc., von sich und halte sich auch nicht an solchen Stellen auf, wo viele Metalle bei einander liegen, oder mit anderen Körpern verbunden sind, wie an Herden, Oefen, Eisengittern u dgl.“[2] Šta to znači, Mortimere? Da li to znači da metalne predmete treba da držiš *kraj* sebe, ili da ih držiš *udaljene* od sebe?

– Pa, ne znam ni sam. Izgleda pomalo smušeno. Svi nemački saveti su viši ili manje smušeni. Ipak, smatram da je ova rečenica pretežno u dativu, sa nešto malo genitiva i akuzativa rasutih tu i tamo, tek koliko radi uroka; stoga smatram da to znači da moraš imati nešto metalno *na* sebi.

– Da, mora da je tako. To je sasvim razumljivo. Ti predmeti mogu da

posluže umesto gromobrana. Stavi svoj vatrogasni šlem, Mortimere; on je skoro sav od metala.

Našao sam ga i stavio – vrlo težak, nezgodan i neudoban predmet u sparnoj noći i u zatvorenoj odaji. Čak mi je i moja noćna košulja izgledala kao nepotreban višak odeće.

– Mortimere, mislim da bi trebalo da bude zaštićen i tvoj srednji deo. Zašto, molim te, ne bi pripasao svoju sablju građanske straže?

Pokorio sam se.

– A sad, Mortimere, trebalo bi na neki način da zaštitiš noge. Molim te stavi mamuze.

Učinio sam to... nemo... obuzdavajući bes što sam bolje mogao.

– Mortimere, ovde kaže: „Das Gewitter läuten ist sehr gefährlich, weil die Glocke selbst, sowie der durch Läuten veranlasste Luftzug und die Höhe des Thurmes den Blitz anziehen Könten.“[3] Mortimere, da li to znači da je opasno kad crkvena zvona ne zvone za vreme oluje?

– Da, izgleda mi da to znači – ukoliko je to prilog vremena prošlog u nominativu jednine, a čini mi se da jeste. Da, čini mi se da to znači da bi usled visine crkvenog tornja i odsustva *Luftzug-a* bilo neobično opasno *(sehr gefärlich)* kad zvona ne bi zvonila za vreme oluje; a sem toga, zar ne vidiš, i sam redosled reči...

– Nije važan redosled reči, Mortimere; ne gubi dragoceno vreme brbljajući. Daj ono veliko zvono kojim pozivamo na ručak; eno ga u predsoblju. Brzo, mili Mortimere; još malo pa smo spaseni. Oh, bože, skoro da poverujem da ćemo se ipak spasti!

Naš mali letnjikovac stoji na vrhu niza brežuljaka, koji se uzdižu iznad doline. U susedstvu je nekoliko farmerskih kuća, od kojih je najbliža udaljena nekih tri do četiri stotine jardi.

Pošto sam, popevši se na stolicu, desetak minuta zvonio tim groznim zvonom, neko spolja naglo otvori naše kapke i kroz prozor prodre oštar mlaz svetlosti fenjera, praćen promuklim pitanjem.

– Šta se, za ime sveta, ovde događa?

Prozor je bio krcat ljudskim glavama, a glave su bile pune očiju koje su unezvereno zurile u moju noćnu košulju i moju ratobornu opremu.

Bacih zvono, siđoh zbunjeno sa stolice i rekoh:

– Ništa nije, prijatelji, samo sam se malo zabrinuo zbog oluje. Pokušao sam ovim da odagnam munje.

– Oluja? Munje? Gospodine Mek Viljemse, da niste pošašaveli? Napolju je divna zvezdana noć; nije bilo nikakve oluje.

Pogledao sam napolje i zanemeo od zaprepašćenja. Zatim rekoh:

– Ne razumem. Jasno smo videli odsjaj munja kroz zavese i kapke i čuli smo grom.

Jedan za drugim ljudi polegaše po zemlji valjajući se od smeha – dvojica izdahnuše. Jedan od preživelih objasni:

– Šteta što niste otvorili kapke i pogledali preko na ono brdašce. To

što ste čuli bio je top, a videli ste njegov blesak. Znate, telegraf nam je baš u ponoć doneo vest da je Garfild izabran za predsednika – eto, to je sve!

Da, gospodine Tvene, kao što rekoh u početku (reče g. Mek Viljems), pravila za spasavanje ljudi od groma su tako izvrsna i toliko bezbrojna da je neshvatljivo kako uopšte uspeva nekog da pogodi.

Rekavši to, on uze svoju torbu i kišobran, i ode; voz je stigao do stanice na kojoj je on silazio.

MEK VILjEMSOVI I DIFTERIJA

(Onako kako je piscu ispričao g. Mek Viljems, prijatan gospodin iz Njujorka, koga je pomenuti pisac slučajno upoznao na putu.)

Elem – da nastavim tamo gde sam prekinuo kad sam počeo da vam pričam kako je ta strašna i neizlečiva bolest, difterija, harala gradom i nagonila majke da se izbezumljuju od straha – skrenuo sam pažnju gđi Mek Viljems na malu Penelopu i rekao:

– Dušice, da sam na tvome mestu, ne bih dopustio detetu da gricka ovu borovu grančicu,

– Dragi moj, a šta tu ima škodljivog? – odvrati ona, ali je ipak pružila ruku da detetu oduzme grančicu – jer žene ne mogu da prihvate čak ni onaj savet koji je očigledno umesan, a da se najpre ne usprotive; hoću reći, bar udate žene.

Odgovorih:

– Ljubavi, poznato je da je od drveća koje služi za dečju hranu borovina najmanje hranljiva.

Ruka moje žene zastade baš kad je posegla da uzme drvce i vrati se u krilo. Prosto se sva nakostreši i reče:

– Mužiću, nisi valjda toliko naivan. Verujem da nisi. *Svi* lekari kažu da je terpentin u borovom drvetu odličan za slabu kičmu i bubrege.

– Ah... bio sam u zabludi. Nisam znao da su našem detetu ugroženi kičma i bubrezi i da je porodični lekar preporučio...

– Ko kaže da su detinja kičma i bubrezi ugroženi?

– Ljubavi, pa ti si to nagovestila.

– Koješta! Nisam kazala ništa slično.

– Ali, dušice, pre dva minuta si rekla...

– Mani se toga šta sam rekla! Baš me briga šta sam rekla. Nema ničeg škodljivog u tome što dete malo gricka komadić drvceta ako mu se to sviđa, i ti to savršeno dobro znaš. A grickaće i dalje, nego šta! Hajde!

– Ne moraš više ništa da kažeš, dušo. Sad potpuno uviđam da pravilno rasuđuješ, pa ću još koliko danas otići da naručim dva-tri hvata najbolje borovine. Neću dopustiti da moja deca oskudevaju dok ja...

– Oh, *molim* te, idi u kancelariju i ostavi me malo na miru. Čovek ne može da napravi ni najsitniju primedbu, a da se ti ne zakačiš, i počneš da se prepireš, i prepireš, i prepireš dok najzad više uopšte ne znaš o čemu govoriš, niti ćeš to ikad znati.

– Dobro, neka bude kako ti kažeš. Ali, ipak, u tvojoj poslednjoj primedbi nema nikakve logike, jer...

Međutim, pre nego što sam stigao da završim, ona nadmeno ode, odvodeći sa sobom i dete. Uveče, za večerom, sedela je naspram mene bleda kao krpa.

– Oh, Mortimere, još jedan slučaj! Razboleo se mali Džordži Gordon.

– Difterija?
– Difterija!
– Ima li kakve nade?
– Baš nikakve. Oh, šta li će biti s nama?

Ubrzo dadilja uvede našu Penelopu da nam poželi laku noć i da u maminom krilu očita svoju uobičajenu večernju molitvu. Usred „U postelju ja ću leći, i u sanku odmor steći“ ona se lako nakašlja. Moja žena pade nauznak kao gromom pogođena. Ali sledećeg časa već je skočila kipteći od želje za delatnošću, koju izaziva strepnja.

Naredila je da se detinji krevetac prenese iz dečje sobe u našu spavaću sobu, pa je pošla da proveri kako se naredba izvršava. Povela je, razume se, i mene sa sobom. Brzo smo to uredili. Jedan poljski krevet bio je postavljen za dadilju u sobi za oblačenje moje žene. Ali sad je gđa Mak Viljems rekla da smo predaleko od druge bebe, našeg sina, a šta će biti ako se noćas i kod *njega* pojave simptomi – pa od toga, sirotica, opet preblede.

Onda smo vratili krevetac i dadilju u dečju sobu, a za nas stavili postelju u susednu odaju.

Ubrzo, ipak, gđa Mek Viljems reče: – Zamisli, šta bi bilo kad bi se beba zarazila od Penelope? – Ova misao uli novu paniku u njenu dušu, te naša družina nije dovoljno brzo iznosila krevetac iz dečje sobe da bi zadovoljila moju suprugu, mada je ona i svojeručno pomagala i zamalo što u grozničavoj žurbi nije razbila krevetac u paramparčad.

Sišli smo u prizemlje; ali tamo nismo imali gde da smestimo dadilju, a gđa Mek Viljems je rekla da bi dadiljino iskustvo predstavljalo neprocenjivu pomoć. I tako se vratismo, zajedno s čitavim prtljagom, još jednom u našu spavaću sobu, pa osetismo veliku radost, onu radost koju osećaju burom izmučene ptice kad se opet nađu u svom gnezdu.

Gđa Mek Viljems otrča u dečju sobu da vidi kako se tamo odvijaju događaji. Sledećeg trenutka se vratila s novom zebnjom:

– Zašto li beba *tako* spava?

Ja rekoh:

– Pa, dušo, beba *uvek* spava kao top.

– Znam. Znam; ali sada spava nekako neobično. Mališan izgleda kao da... kao da isuviše *pravilno* diše. Oh, to je užasno!

– Ali, draga, pa on uvek pravilno diše.

– Oh, znam, ali sad ima nečeg jezivog u tom njegovom disanju. Njegova dojilja je isuviše mlada i neiskusna. Trebalo bi da Marija ostane kraj nje kako bi joj se našla pri ruci ako ustreba.

– To je dobra zamisao, ali ko će *tebi* pomoći?

– Biće mi dovoljna tvoja pomoć. Uostalom, ionako neću dopustiti da u ovakvim prilikama bilo ko išta takne oko deteta izuzev mene.

Rekao sam da bih se osećao posramljen kad bih sada legao i zaspao, a njoj prepustio da celu bogovetnu noć bdi i trudi se oko našeg malog bolesnika. Ali me ona ubedi da ne treba da se zbog toga sekiram. I tako

stara Marija ode u svoje prebivalište, u dečju sobu.

Penelopa se u snu dvaput zakašljala.

– Oh, *zašto* ne dolazi taj lekar! Mortimere, ova soba je previše topla. Ova soba]e nesumnjivo previše topla. Zatvori vratanca na peći... brzo!

Zatvorio sam ih i istovremeno bacio pogled na termometar, pitajući se da li je 21 stepen pretoplo za bolesno dete.

Utom stiže iz grada kočijaš i javi nam da je naš lekar bolestan i prikovan za postelju.

Gđa Mek Viljems me pogleda ugasnulim očima i reče bezbojnim glasom:

– Proviđenje je tako htelo. Tako nam je bilo suđeno. On nikad ranije nije bolovao. Nikad. Nismo živeli onako kako je trebalo da živimo, Mortimere. Koliko puta sam ti to već rekla. Sad vidiš posledice. Naše dete se nikad neće oporaviti. Budi srećan ako uspeš da samome sebi oprostiš; ja to nikad neću moći.

Ja rekoh, bez namere da je uvredim, ali ne pazeći na izbor reči, kako ne vidim zbog čega smatra da smo živeli tako grešnim i raspusnim životom.

– *Mortimere!* Hoćeš li da greh padne i na bebinu glavu!

Zatim poče da plače, ali iznenada uzviknu:

– Mora biti da je doktor poslao lekove.

Ja rekoh:

– Svakako. Evo ih. Čekao sam samo da mi pružiš priliku da to kažem.

– Dobro, daj ih ovamo! Zar ne znaš da je sad svaki trenutak dragocen? Ali zašto je on slao lekove kad *zna* da je ova bolest neizlečiva?

Rekoh da tamo gde ima veka ima i leka, te ne treba gubiti nadu.

– Nadu! Mortimere, znaš o čemu govoriš taman koliko i nerođena beba. Kad bi hteo... Ako me oči ne varaju, uputstva kažu da treba davati jednu čajnu kašičicu svakog sata! Jednom na sat!... Kao da pred sobom imamo čitavu godinu za spasavanje našeg deteta! Mortimere, molim te požuri. Daj jadnom, umirućem detetu supenu kašiku, i *gledaj* da to učiniš brzo.

– Ali, dušo, supena kašika bi mogla...

– Ne *teraj* me da se izbezumim!... Evo, evo, evo, ljubimče moje, jedinče moje; jeste da je ovo strašno gorko, ali je dobro za Pelicu... dobro za majčinu malu dušicu; od toga će ona da ozdravi. Eto, eto, eto, položi glavicu mamici na grudi i pajki, pa ćeš ubrzo... oh, pitam se samo da li će doživeti jutro! Mortimere, po jedna supena kašika svakih pola sata će... Oh, detetu je potrebna i beladona; znam da joj je potrebna... a takođe i jedić. Donesi ih, Mortimere. A sad, pusti me da radim kako ja znam. Ti se ništa ne razumeš u sve ovo.

Pošto smo postavili krevetac kraj ženinog uzglavlja, legli smo u postelju. Čitava ova jurnjava bila me je izmorila, te sam u roku od dva minuta već bio nešto više no upola zaspao. Gđa Mek Viljems me drmusnu:

– Dragi, da li su vratanca na peći otvorena?

– Nisu.

– Tako sam i mislila. Molim te smesta ih otvori. Soba je ledena.

Otvorio sam ih i ubrzo ponovo zaspao. Još jednom sam bio prodrman:

– Dragi, nemaš ništa protiv da premestiš krevetac na tvoju stranu? Biće bliže peći.

Premestio sam ga, ali sam se sapleo na prostirku i probudio dete. Još jednom sam zadremao, dok je moja žena uspavljivala patnicu. Ali ubrzo, kroz gustu maglu sanjivosti, do mene dopre sledeći šapat:

– Mortimere, kad bismo samo imali malo guščijeg loja – hoćeš li da pozvoniš?

Bunovno se iskobeljah iz kreveta i stadoh na mačku, koja se glasno pobuni, pa bi dobila vrlo ubedljiv udarac nogom da se tu nije isprečila jedna stolica.

– Čuj, Mortimere, zašto hoćeš opet da pališ gas i ponovo budiš dete?

– Zato što hoću da proverim koliko sam se ugruvao, Karolina.

– Dobro, onda istovremeno pogledaj i stolicu... ne sumnjam da je upropašćena. Sirota mačkica, zamisli da si je...

– Nemam nameru da bilo šta zamišljam u vezi s tom mačketinom. Sve se to ne bi dogodilo da si dopustila Mariji da ovde ostane i vrši dužnost koja je namenjena njoj, a ne meni.

– Znaš, Mortimere, mislim da bi stvarno trebalo da se stidiš što ovako govoriš. Sramota je što ne možeš da učiniš ni nekoliko beznačajnih sitnica za koje te molim, i to u ovako grozno vreme kao što je ovo, kad se naše detence...

– Dobro, dobro, učiniću sve što hoćeš. Ali ne mogu nikog da probudim ovim zvonom. Svi su već polegali. Gde je guščiji loj?

– Na kaminu u dečjoj sobi. Ako hoćeš, otidi tamo i reci Mariji...

Doneo sam guščiji loj i opet legao da spavam. Još jednom sam bio pozvan:

– Mortimere, toliko mrzim da te uznemiravam, ali soba je još uvek previše hladna, pa ne smem da stavljam loj. Da li bi hteo da založiš vatru? Sve je spremno, treba samo da prineseš šibicu.

Izvukao sam se iz postelje i upalio vatru, a zatim ojađen seo.

– Mortimere, ne sedi tako, jer ćeš ozepsti. Idi u postelju.

Ali čim sam legao, ona reče:

– Čekaj malo. Molim te, daj detetu još malo od onog leka.

I to sam učinio. Bio je to lek od koga dete postaje prilično živahno; i tako je moja žena iskoristila ovaj budni interval da svuče dete i da ga od glave do pete premaže guščijim lojem. Ja sam ubrzo opet zaspao, ali sam morao još jednom da ustanem.

– Mortimere, osećam promaju. Osećam je sasvim jasno. Ništa nije tako pogubno za ovu vrstu bolesti kao što je promaja. Molim te, privuci krevetac bliže vatri.

Učinio sam to; pri tom sam se još jednom sudario s prostirkom i bacio

je u vatru. Gđa Mek Viljems skoči iz postelje i uspe da je spase, a zatim je došlo do reči. Potom sam imao još jedan ništavan predah u kratkotrajnom snu, a onda sam, po naređenju, ustao i pripremio topli oblog od lanenog semena. To je bilo privijeno na detinje grudi i tamo ostavljeno da obavlja svoju isceljujuću ulogu.

Vatra od cepanica nije trajna stvar. Ustajao sam svakih dvadesetak minuta i podsticao je, a to je dalo gđi Mek Viljems priliku da skrati vreme davanja leka za deset minuta, što joj je pružilo veliko olakšanje. U međuvremenu sam tu i tamo obnavljao obloge od lanenog semena i stavljao obloge od slačica kao i razne druge vrste flastera na ona mesta koja su na detetu još uvek bila nezauzeta. Ělem, pred zoru zaliha drva se istroši, te moja žena predloži da siđem u podrum po njih. Ja rekoh:

– Dušo, to nije lak posao, a dete već mora da je prilično utopljeno, ako uzmeš u obzir ovu vanrednu odeću, Eto, zar ne bismo mogli da postavimo još jedan sloj obloga i tako...

Nisam dovršio pošto sam bio prekinut. Neko vreme sam dovlačio drva iz podruma, a onda se svalih u krevet i zahrkah kao što može čovek čija je sva snaga iscrpena, a čitava duša izmoždena. Baš kad je svanulo, osetih na ramenu nečiji dodir, koji me naglo vrati svesti. Žena je odozgo zurila u mene i usplahireno dahtala. Čim joj se vratila moć govora, reče:

– Sve je svršeno! Sve je svršeno! Dete se znoji! Šta ćemo sad?

– Bože, kako si me prepala! Ne znam šta bi trebalo da uradimo. Možda da je svučemo i opet stavimo na promaju...

– Oh, glupače! Nemamo ni trenutka vremena za gubljenje! Odlazi lekaru. Odlazi smesta. Reci mu da *mora* doći, živ ili mrtav.

Izvukao sam sirotog bolesnog čoveka iz postelje i doveo ga. On pogleda dete i reče da nije na umoru. Ovo je za mene značilo neiskazanu radost, ali se moja supruga strahovito razgnevila, kao da joj je naneo neku ličnu uvredu. Zatim on reče da je detinji kašalj prouzrokovan nekim neznatnim nadražajem u grlu. U tom času učini mi se da se žena nosi mišlju da ga izbaci kroz vrata. Tada doktor reče da će dati neko sredstvo koje će pomoći da se dete jače nakašlje i izbaci ono što mu smeta. Pa joj dade nešto od čega se zakašlja i ubrzo izlete jedan mali iverak drveta.

– Ovo dete nema difteriju – reče lekar. – Grickala je neki komadić borovine ili nečeg sličnog, pa joj je koji iverak zapeo u guši. Od toga joj ništa neće biti.

– Ne, – rekoh ja – verujem da neće. Naprotiv, terpentin koji se nalazi u drvetu je vrlo dobar za izvesne vrste bolesti kojima su podložna naročito deca. I moja žena će vam to potvrditi.

Ali ona to nije učinila. Okrenula se prezrivo i napustila sobu. A taj se događaj kod nas više nikad ne spominje. Otad naši dani protiču u potpunoj i nepomućenoj vedrini.

(Veoma mali broj oženjenih ljudi doživeo je nešto slično ovome što se desilo Mek Viljemsovima, pa je autor ove knjige smatrao da bi novina ovog doživljaja možda pobudila bar prolazno interesovanje čitalaca.)

MEK VILjEMSOVI I ALARMNI UREĐAJ

Razgovor je neosetno i neusiljeno prelazio sa vremena na žetvu, sa žetve na književnost, sa književnosti na skandale, sa skandala na religiju, a zatim nasumce skoči i nasuka se na pitanje alarmnih uređaja. Tek tada g. Mek Viljems pokaza izvesno uzbuđenje. Čim primetim ovaj znak na njegovom licu, ja ga shvatim i utonem u ćutanje, pa mu tako pružam priliku da zbaci teret sa srca. Jedva uzdržavajući uzbuđenje, on ispriča:

– Ne dajem ni centa na alarmne uređaje, gospodine Tvene, – ni jednog jedinog centa – a reći ću vam i zašto. Kad smo dovršavali svoju kuću primetili smo da nam je preteklo nešto malo gotovine, pošto instalater nije znao za nju. Bio sam za to da se ova suma iskoristi za prosvećivanje neznabožaca, jer sam uvek iz neobjašnjivih razloga mrzeo neznabošce, ali gđa Mek Viljems reče: „Ne, nabavimo alarmni uređaj!“ Prihvatio sam ovaj kompromis. Moram vam objasniti da kad god ja želim jedno, a gđa Mek Viljems drugo, pa se odlučimo za ono što je želela gđa Mek Viljems – kao što uvek činimo – onda ona to naziva kompromisom. Pa lepo: čovek je došao iz Njujorka, postavio alarmni uređaj, naplatio za njega tri stotine dvadeset pet dolara i rekao da odsad možemo spokojno spavati. To smo neko vreme i činili – recimo mesec dana. Zatim jedne noći osetismo dim, pa mi je bilo preporučeno da ustanem i pogledam šta je. Upalih sveću i uputih se ka stepenicama, gde sretoh nekog lopova kako izlazi iz jedne sobe s punom korpom limenog posuđa, koje je u mraku pobrkao sa masivnim srebrom. Pušio je lulu. Ja rekoh: „Prijatelju, ne dopuštamo da se puši u ovoj sobi.“ On reče da je ovde prvi put, te se od njega ne može očekivati da poznaje kućni red; dodade da je bio u mnogim kućama isto tako uglednim kao i ova, ali mu tamo niko nikad nije zbog toga prigovarao. Uostalom, koliko je njemu poznato, nikad se nije smatralo da se propisi kućnog reda odnose i na provalnike.

Ja rekoh: „Pa, kad je takav običaj, onda pušite, ali ja smatram da je ukazivanje jednom provalniku one privilegije koja se uskraćuje biskupu, očigledan dokaz raspuštenosti našeg vremena. Ali, na stranu to, kakva vi posla imate kad ulazite u kuću tako kradomice i mučki, ne zazvonivši najpre u alarmni uređaj?“

Izgledao je zbunjen i posramljen, pa reče pokunjeno: „Molim vas hiljadu puta za oproštaj. Nisam imao pojma da imate alarmni uređaj, inače bih svakako zazvonio u njega. Molim vas da o tome nigde ne pričate, jer bi moji roditelji mogli da dočuju za to, a pošto su oni stari i slabi, ovakvo naizgled namerno kršenje osveštanih konvencija naše hrišćanske civilizacije bilo bi u stanju da previše grubo raskine krhki most koji spaja bledu i prolaznu sadašnjost i tajanstvene neizmerne dubine večnosti. Smem li vas zamoliti za šibicu?

Rekoh: „Vaši obziri služe vam na čast, ali ako ćete dopustiti da vam

kažem, metafora nije vaša jaka strana. Ova vrsta šibica pali se samo o kutiju, pa i tu retko, ukoliko me moje iskustvo ne vara. Nego da se vratimo na stvar: kako ste uopšte ušli ovamo?

– Kroz prozor na spratu.

Znači, tako je to bilo. Otkupih posuđe po zelenaškim cenama, odbivši lopovu samo troškove koje bi morao izdati za reklamu, poželeh mu laku noć, zatvorih za njim prozor i povukoh se u glavni štab da podnesem raport. Sledećeg jutra pozvasmo stručnjaka za alarmne uređaje. On dođe i objasni da uređaj nije „uključio“ zbog toga što nijedan deo kuće sem prizemlja nije povezan s uređajem za uzbunu. Ovo je bilo prosto budalasto; čovek bi isto tako mogao da ode u bitku bez ikakvog drugog oklopa izuzev na nogama. Stručnjak je sada uključio alarmni uređaj u ceo prvi sprat, naplatio za to tri stotine dolara i otišao svojim putem. Ali ubrzo posle toga, jedne noći, zatekoh na drugom spratu lopova kako se taman sprema da krene niz merdevine s mnoštvom raznovrsnih predmeta. Najpre sam hteo da ga tresnem po glavi bilijarskim štapom, ali sam odmah odustao od sprovođenja u delo ove zamisli, pošto se lopov nalazio između mene i štapa. Umesto toga, doneo sam drugu odluku, koja je bila očigledno zdravija, pa sam, uzdržavši se od nasilja, prešao na kompromis. Otkupio sam svoju imovinu po nabavnim cenama, odbivši deset posto za upotrebu merdevina, jer su to bile moje merdevine, a sutradan još jednom pozvasmo stručnjaka, koji je sada priključio alarmnom uređaju i drugi sprat, naplativši za to tri stotine dolara.

U međuvremenu je signalna tabla narasla do zastrašujućih razmera. Na njoj je bilo četrdeset sedam pločica označenih imenima raznih soba i kamina, a zauzimala je mesto povećeg ormana. Gong je bio veličine lavora, a nalazio se iznad uzglavlja naše postelje. Postojala je i jedna žica koja je vodila od kuće do kočijaševog stana u konjušnici, a jedan otmeni gong bio je postavljen i kraj njegovog jastuka.

Osećali bismo se veoma ugodno da nije bilo jednog nedostatka. Svakog jutra u pet časova kuvarica bi, dolazeći na posao, otvorila kujnska vrata, i tras, odjeknuo bi gong. Prvi put kad se to dogodilo, zasigurno samo poverovao da je došao sudnji dan. Ali nisam to pomislio u postelji – ne, već izvan nje – jer je prva posledica ovog strahovitog zvuka gonga da vas zavitla preko kuće, tresne o zid, a zatim zakovrne i skvrči kao pauka na šporetu, sve dok neko ne zatvori kuhinjska vrata. U svakom slučaju ne postoji nikakva buka koja bi se bar izdaleka mogla uporediti s jezivom jekom tog gonga. Elem, ova strahota se ponavljala svakog jutra tačno u pet časova i oduzimala nam tri sata spavanja; jer, pazite dobro, kad vas ta naprava probudi, ona vas ne budi na parče; ona vas probudi iz temelja, probudi vam savest i sve drugo, pa ste posle toga primorani da osamnaest časova provedete u stanju potpune budnosti – osamnaest časova strahovito snažne razbuđenosti kakvu nikad dotle niste osetili. Jednom nam je umro na rukama neki stranac, pa smo ga položili u postelju i ostavili u našoj sobi da prenoći. Da li je taj stranac sačekao dan

strašnog suda? *Ne*, gospodine; sutradan u pet časova ustao je na najspremniji i najpokorniji način. Znao sam da će tako biti; znao sam to sasvim pouzdano. Zatim je pokupio svoje životno osiguranje, i otada srećno živeo, jer je postojalo obilje dokaza da je bio umro po svim pravilima.

Elem, postepeno smo počeli da bledimo, približavajući se boljem svetu, jer smo patili od hronične neispavanosti; tako smo najzad ponovo pozvali stručnjaka, te je izvukao jednu žicu izvan vrata i tu postavio prekidač, samo što je Tomas, naš sluga, uvek činio jednu malu grešku – isključio bi uređaj uveče kad bi odlazio da spava, a u zoru bi ga opet uključio, taman na vreme da kuvarica otvori kujnska vrata i omogući gongu da nas zavitla kroz kuću i, ponekad, jednim od nas razbije prozor. Krajem nedelje uvideli smo da je ovaj izum s prekidačem razočaranje i obmana. Istovremeno smo otkrili da je sve vreme jedna lopovska družina stanovala u našoj kući – ne da bi krala, pošto nije ni ostalo ništa za krađu, već da se sakrije od policije, jer su bili u gadnom škripcu, pa su lukavo prosudili da detektivi nikad neće posumnjati da je lopovsko pleme izabralo za svetilište kuću za koju se zna da je zaštićena najimpozantnijim i najsloženijim alarmnim uređajem u celoj Americi.

Opet smo poslali po stručnjaka, a ovog puta mu je pala na um genijalna ideja – udesio je uređaj tako da otvaranje kuhinjskih vrata isključuje alarmni uređaj. Bila je to mudra zamisao, pa je i naplatio odgovarajuću sumu. Ishod svakako možete da predvidite. Ja bih svake večeri pri odlasku na spavanje uključio alarmni uređaj, jer se nisam smeo pouzdati u Tomasovo nepouzdano pamćenje; čim bi se svetlosti pogasile, provalnici su upadali na kuhinjska vrata isključujući time uređaj i ne čekajući da to kuvarica izjutra uradi. Vidite li u kakav smo težak položaj dospeli? Mesecima nikog nismo mogli da pozovemo u goste. Nigde slobodne postelje, sve su bili zauzeli provalnici.

Naposletku sam smislio lek. Pozvao sam stručnjaka, koji dođe i sprovede još jednu žicu do konjušnice i tamo namesti prekidač kako bi kočijaš mogao da uključuje i isključuje uređaj. Ovo je odlično funkcionisalo, te nastupi zatišje za vreme koga smo opet počeli da pozivamo goste i da uživamo u životu.

Ali tad neukrotivi uređaj izmisli novu smicalicu. Jedne zimske noći bili smo izbačeni iz kreveta iznenadnim treskom onog strašnog gonga, pa kad smo, odjurivši do signalne table i upalivši svetlost videli da je dečja soba ugrožena, gđa Mek Viljems se onesvesti, a i ja zamalo što ne učinih isto. Zgrabih lovačku pušku i stadoh čekati da stigne kočijaš, dok se onaj strašni zveket nastavljao. Znao sam da je gong i njega izbacio iz kreveta, i da će sa svojom puškom stići čim natuče neku odeću. Kad sam prosudio da je došlo vreme, uvukoh se u sobu do dečje, pogledah kroz prozor i videh dole u vrtu nejasne obrise kočijaša, koji je stajao s uperenim oružjem čekajući zgodnu priliku. Zatim uleteh u dečju sobu i opalih, a istovremeno i kočijaš opali u pravcu crvenog odbleska moje puške.

Obojica smo uspešno gađali; ja sam obogaljio dadilju, a on meni skalpirao kosu na potiljku. Upalili smo svetlost i telefonirali po hirurga. Nigde ni traga od lopova, niti je ijedan prozor bio otvoren. Jedno okno je nedostajalo, ali to je bilo tamo gde je prošao naboj iz kočijaševe puške. Beše to nerazjašnjiva tajna – alarmni uređaj se „uključio“ usred noći, sasvim spontano, a u čitavom komšiluku nije bilo nikakvog provalnika!

Na uobičajeni poziv, pojavio se stručnjak i objasnio da je u pitanju „lažna uzbuna“. Reče da se to lako može dovesti u red. I tako je popravio prozor u sobi, dobro nas ogulio za to i otišao.

Ono što smo pretrpeli od lažnih uzbuna tokom iduće tri godine, nijedno nalivpero ne može da opiše. Tokom sledeća tri meseca uvek bih jurio s puškom do označene sobe, dok bi kočijaš uvek stizao kao pojačanje sa svojim naoružanjem. Ali nikad nije imalo u šta da se puca – a prozori zatvoreni i nedirnuti. Uvek bismo sutradan poslali po stručnjaka, pa bi on te prozore popravio, posle čega bi nedelju-dve dana mirovali, a on nikad nije zaboravljao da nam pošalje račun koji je izgledao otprilike ovako:

жица	2,15 долара
прикључак	0,75
двочасовни рад	1,50
восак	0,47
изолациона трака	0,34
завртњи	0,15
напајање батерије	0,98
трочасовни рад	2,25
канап	0,02
маст	0,66
Пондов екстракт	1,25
опруге по 50	2,00
путни трошак	7,25
Свега:	19,77 долара

Najzad dođe do jedne potpuno prirodne pojave – pošto smo se tri do četiri stotine puta odazvali na lažne uzbune – prestadosmo da se odazivamo. Da, kad bi me uzbuna zavitlala kroz kuću, ja bih spokojno ustajao, smireno pogledao signalnu tablu, video na koju prostoriju pokazuje, a zatim pribrano isključio tu prostoriju iz alarmnog uređaja i vratio se u postelju kao da se ništa nije dogodilo. I ne samo to, već tu prostoriju više nisam ni uključivao u alarmni sistem, niti sam prizivao stručnjaka. Elem, jasno je i da ne kažem da su tako vremenom *sve* sobe bile isključene i na taj način čitav mehanizam stavljen van upotrebe.

I baš u vreme te neobezbeđenosti zadesila nas je najteža nesreća. Lopovi su jedne noći upali i odneli ceo alarmni uređaj! Da, gospodine, sve do poslednje trunčice: sve su iščupali i odvukli: opruge, zvona, gongove, bateriju, sve; odneli su i sto pedeset milja bakarne žice; sve su to lepo smotali, spakovali prnje i klisnuli, a nama nisu ostavili ni parčenceta za kletvu – htedoh reći: zakletvu.

Prošlo je dosta vremena dok smo obnovili uređaj, ali smo najzad za skupe pare uspeli. Firma nam je rekla da je vreme da postavimo čestit alarmni uređaj – s novim patentnim oprugama na prozorima, čime se

onemogućuju lažne uzbune, i s novim patentnim časovnikom kojim se alarmni uređaj može i danju i noću automatski uključivati ili isključivati. Izgledalo je da je sistem dobar. Obećali su nam da će čitav uređaj dovršiti u roku od deset dana. Oni počeše da rade, a mi odosmo na letovanje. Radili su nekoliko dana, a potom i oni odoše na letovanje. Posle toga se useliše lopovi, pa i oni počeše svoje letovanje. Kad smo se u jesen vratili, kuća je bila prazna kao pivske flaše u prostorijama gde su radili moleri. Popunili smo je nameštajem, a zatim žurno pozvali stručnjake. Došao je, dovršio posao i rekao: „Sada će ovaj časovnik da uključuje alarmni uređaj svake večeri u 10 časova, a da ga isključuje svakog jutra u 5,45. Sve što imate da radite to je da ga jednom nedeljno navijete i ostavite na miru – on će se već sam postarati o davanju uzbune.“

Posle toga smo proveli tri meseca u najvećem mogućnom miru. Račun je, prirodno, bio gromoglasan, ali ja rekoh da ga neću isplatiti dok se ne dokaže da novi mehanizam radi besprekorno. Kao probno vreme bilo je određeno tri meseca. Platio sam račun, a već sutradan u deset časova izjutra alarmni uređaj poče da zuji kao deset hiljada pčelinjih rojeva. Shodno uputstvima, okrenuo sam kazaljke na časovniku za dvanaest časova i na taj način prekinuo uzbunu; ali kad je palo veče došlo je do nove smicalice, pa sam morao da ga poteram za dvanaest časova unapred kako bih alarmni uređaj ponovo uključio. Ova budalaština trajala je nedelju-dve dana, a tada se stručnjak ponovo pojavi i postavi novi časovnik. Tokom sledeće tri godine dolazio je svaka tri meseca i postavljao nove časovnike. Ali nikad uspešno. Njegovi časovnici su uvek imali isti perverzni nedostatak: preko dana bi uključili alarmni uređaj, ali ga zato noću ne bi uključili; ako biste ih pak primorali da ga uključe, isključili bi ga onog časa kad biste mu okrenuli leđa.

Eto, to je povest našeg alarmnog uređaja – i sve se od reči do reči tako dogodilo, bez ikakvog preuveličavanja ili zlonamernog dodavanja. Da, gospodine – i kad sam tako prespavao devet godina s lopovima, i za sve to vreme održavao skupoceni alarmni uređaj radi njihove zaštite, a ne svoje, ali isključivo na svoj trošak – jer od njih nisam uspeo da izvučem ni prebijenu paru doprinosa – rekao sam gđi Mek Viljems da mi je dosta tog okapanja; i tako sam uz njenu punu podršku poskidao ceo uređaj i trampio ga za psa, a zatim psa ubio. Ne znam šta *vi* mislite o tome, gospodine Tvene, ali *ja* smatram da su ove stvari načinjene isključivo zato da bi koristile lopovima. Da, gospodine, alarmni uređaj sjedinjuje u sebi sve rđave strane požara, pobune i harema, ali nema nijednu od njihovih dobrih strana, koje obično idu uz ovu kombinaciju. Zbogom, ja ovde silazim.

NOVČANICA OD MILION FUNTI

Kada sam imao dvadeset sedam godina, radio sam kao pisar kod jednog berzanskog posrednika za rudarske poslove u San Francisku, a uz to sam bio stručnjak za trgovanje hartijama od vrednosti. Nisam imao nigde nikog na svetu, pa sam mogao da se uzdam jedino u svoju sposobnost i neukaljani ugled; ali i to je bilo dovoljno da me izvede na put ka uspehu, pa sam bio zadovoljan izgledima.

Subotom posle završetka radnog vremena bio sam slobodan i tada sam obično odlazio da se provozam po zalivu u jednoj maloj jedrilici. Jednog dana sam se otisnuo suviše daleko i našao se na otvorenoj pučini. Baš u sumrak, kada sam već izgubio skoro svaku nadu, spasao me je jedan mali brod koji je plovio za London. Bilo je to dugotrajno i burno putovanje, a morao sam da radim besplatno, kao običan mornar, da bih time zaslužio svoj prevoz. Kad sam se iskrcao u Londonu, odeća mi je bila otrcana i pohabana, a u džepu sam imao svega jedan dolar. Taj novac mi je omogućio da dvadeset i četiri časa imam utočište i budem sit. Sledeća dvadeset četiri časa proveo sam bez hrane i bez krova nad glavom.

Sutradan, oko deset časova izjutra, pohaban i gladan, teturao sam se duž Portland Pleisa, kad jedno dete, koje je dadilja vukla za sobom, prolazeći pored mene baci u oluk sočnu veliku krušku samo jednom zagrizenu. Ja, naravno, zastadoh, i prikovah svoje željne oči za to blago u blatu. Voda mi je curila na usta od gladi, želudac mi je žudeo za kruškom, celo moje biće preklinjalo je da uzmem. Ali svaki put kad bih posegao za njom, neko oko bi u prolazu otkrilo moju nameru, pa bih se ja, razume se, uspravio, praveći se nezainteresovan i pretvarajući se kao da mi ta kruška nije ni na kraj pameti. Ovo se neprestano ponavljalo, te nikako nisam uspevao da se domognem kruške. Ali upravo kad mi je očajanje dalo snage da savladam stid i zgrabim voćku, iza mene se otvori jedan prozor i neki gospodin mi se obrati ovim rečima:

– Uđite za trenutak, molim vas.

Dočekao me je velelepni lakej, koji me uvede u raskošnu sobu gde su sedela dva postarija gospodina. Oni odaslaše slugu i zamoliše me da sednem. Baš su bili dovršili doručak, a prizor ostataka hrane skoro me je nadvladao. Jedva sam uspevao da se priberem u prisustvu te hrane, ali pošto nisam bio ponuđen da se poslužim, morao sam da savlađujem iskušenje što sam bolje umeo.

A sad treba da ispričam nešto što se bilo dogodilo malo ranije, o čemu ja još zadugo nisam imao pojma, ali ću vama to već sada poveriti. Ova dva postarija brata vodila su nekoliko dana ranije prilično žustru raspru, pa su najzad odlučila da je reše opkladom, što je engleski način za rešenje svih problema.

Setićete se, možda, da je Engleska banka jednom bila izdala dve

novčanice, svaku u iznosu od po milion funti, koje su imale da posluže u naročitu svrhu u vezi sa zaključenjem nekog posla s jednom stranom zemljom. Iz nekog nepoznatog razloga bila je iskorišćena samo jedna od tih novčanica, a kasnije poništena: druga je još uvek ležala u bančinim trezorima. Elem, brbljajući o koječemu, braća se slučajno zapitaše kako bi prošao jedan savršeno čestiti i pametan stranac, koji bi se iznenada našao u Londonu bez igde ikoga i bez drugog novca sem te novčanice od milion funti, a da pri tom ne može da dokaže kako je došao do nje. Brat A reče da bi umro od gladi; brat B reče da ne bi. Brat A reče da je ne bi mogao ponuditi ni banci ni bilo kome drugom, jer bi ga smesta uhapsili. I tako su se prepirali dok brat B ne reče da bi se kladio u dvadeset hiljada funti da bi čovek s tim milionom *nekako* preživeo trideset dana i da ne bi dospeo u zatvor. Brat A prihvati opkladu. Brat B ode u banku i otkupi novčanicu. Baš kao pravi Englez, vidite li, bez okolišenja ka cilju. Zatim izdiktira jedno pismo, koje je jedan od njegovih pisara ispisao divnim okruglim rukopisom, a zatim dva brata sedoše kraj prozora, pa su ceo dan motrili tražeći pravog čoveka kome bi je poverili.

Videli su mnogo čestitih ljudi, ali ti nisu bili dovoljno pametni; bilo je mnogo njih koji su izgledali pametni, ali nisu bili dovoljno čestiti, mnogi koji su imali oba svojstva, nisu bili dovoljno siromašni, ili, ako su bili dovoljno siromašni, nisu bili stranci. Uvek je iskrsavala neka smetnja, sve dok se nisam pojavio ja; tada se obojica složiše da odgovaram predviđenim uslovima i jednoglasno me odabraše, pa se tako dogodilo da sam sada čekao da saznam zašto su me pozvali. Oni počeše da se raspituju o meni i ubrzo su saznali sve o mojoj sudbini. Najzad mi rekoše da ću odgovarati njihovoj zamisli. Rekoh da se tome iskreno radujem, i zapitah u čemu se ta zamisao sastoji. Zatim mi jedan od njih pruži neki omot i reče da ću unutra naći objašnjenje. Hteo sam da ga otvorim, ali on reče da to ne činim, već da ga odnesem u svoj stan i tamo brižljivo razgledam, pa da ne brzam i ne naglim. Bio sam zbunjen i hteo malo više da porazgovaram o tome, ali mi oni ne dadoše; i tako odoh, osećajući se pogođen i uvređen time što su me očigledno učinili predmetom neke šale, ali sam ipak bio prinuđen da to progutam, jer nisam bio u stanju da zameram na uvrede koje su dolazile od bogatog i uglednog sveta.

Bio sam već spreman da podignem onu krušku i da je pojedem pred čitavim svetom, ali je u međuvremenu nestala; i tako sam ovim nesrećnim događajem izgubio i nju, a pomisao na to nije omekšala moje srce prema onoj dvojici. Čim sam se udaljio od kuće, otvorih omot i videh da je u njemu novac! Tada se, uveravam vas, moje mišljenje o tim ljudima iz osnova promeni! Ne časeći ni časa, strpah novčanicu i omot u džep od prsluka, pa pojurih u najbližu krčmu. Jao, kako sam samo jeo! Kad najzad u mene ništa više nije moglo da stane, izvadih novčanicu i, razvivši je, bacih na nju pogled pa se gotovo onesvestih. Pet miliona dolara! Pa od toga se čoveku zavrti u glavi.

Mora da sam čitav minut sedeo zaprepašćen, trepćući i gledajući

novčanicu pre no što sam opet došao k sebi. Prvo što sam tada primetio bio je krčmar. Njegov pogled počivao je na novčanici, dok je on stajao kao skamenjen. Obožavao ju je svim telom i svom dušom, a izgledao je tako kao da nije u stanju da makne ni rukom ni nogom. Za trenutak se snađoh, pa postupih onako kako je u tome času bilo jedino razumno. Pružih mu novčanicu i rekoh bezbrižno:

– Vratite mi kusur, molim vas.

Tad se on povrati u normalno stanje i stade se izvinjavati što nije u mogućnosti da usitni novčanicu, a nikako nisam uspevao da ga nateram da je dotakne. Želeo je da je neprekidno gleda, kao da nikako nije mogao da utoli žeđ svojih očiju, ali se uzdržavao da je dodirne, kao da je bila nešto isuviše sveto da bi išla kroz obične, siromašne ruke. Ja rekoh:

– Žao mi je što vam pričinjavam teškoće, ali moram da ostanem pri svome. Molim vas, razmenite je; nemam ništa drugo pri sebi.

Ali on reče da to ništa ne mari, da je voljan i spreman da plaćanje te sitnice odloži za drugi put. Primetih da možda neću uskoro navraćati u ovaj kraj, ali on reče da to uopšte nije važno, da može da čeka. Sem toga, kad god mi padne na um, mogu kod njega da se poslužim onim što mi srce želi, a račun ću izmiriti kad ja to nađem za shodno. Rekao je da se nimalo ne plaši što daje veresiju tako bogatom gospodinu kao što sam ja, koji se ovako obukao samo da bi se malo našalio, jer je veselo raspoložen. Uto naiđe neka druga mušterija, te mi krčmar dade znak da uklonim ono čudovište, i zatim me, klanjajući se, isprati do vrata, a ja krenuh pravo onoj kući i onoj braći da ispravim grešku koju su načinili pre no što me policija pojuri i pomogne mi da izvršim ispravku. Bio sam vrlo uzrujan, štaviše, vrlo preplašen, mada, razume se, to nije bila ni u kom slučaju moja krivica; ipak sam dovoljno poznavao ljude, pa sam bio uveren da će se, kad budu otkrili da su nekoj skitnici dali novčanicu od milion funti smatrajući da je to novčanica od jedne funte, strahovito razjariti na *tu skitnicu*, umesto da se, kao što bi trebalo, ozlojede na svoju nesmotrenost. Dok sam se približavao kući, moje uzbuđenje poče da se stišava, jer je tamo bilo sve tiho. To donekle rastera moje brige pošto greška očigledno još nije bila primećena. Zazvonih. Pojavi se isti sluga. Zatražih da vidim onu gospodu.

– Gospoda su otišla – odvrati on nadmenim, hladnim glasom, kojim se obično služe svi lakeji.

– Otišla? Kuda?

– Na put.

– Kamo?

– Čini mi se na Kontinent.

– Na Kontinent?

– Da, gospodine.

– Ali kako... kojim putem?

– Ne znam, gospodine.

– A kad će se vratiti?

– Kroz mesec dana, tako su rekli.

– Mesec dana! Pa to je grozno! Recite mi bar kako bih mogao da im se obratim. To je od presudne važnosti.

– Ne mogu, doista. Pojma nemam kuda su otišli, gospodine.

– Pa mora da imaju nekog od porodice.

– I porodica je na putu, svi su već mesecima u inostranstvu – u Egiptu i Indiji, čini mi se.

– Ali, čoveče, reč je o jednoj strahovitoj grešci. Oni će se vratiti još pre večeri. Vi ćete im reći da sam bio ovde i da ću neprekidno dolaziti dok se stvar ne uredi, tako da ne treba ničeg da se plaše.

– Kazaću im, ako se budu vratili, ali ja ih ne očekujem. Rekli su mi da ćete vi doći kroz jedan sat da se raspitate, ali da vam moram reći da je sve u redu, i da će oni biti ovde u naznačeno vreme i čekati vas.

I tako sam morao da dignem ruke i odem. Kakva je to bila zagonetka! Skoro da sam sišao s uma. Oni će biti tu „u naznačeno vreme". Šta bi to moglo da znači? Oh, pa možda će mi pismo to objasniti. Bio sam zaboravio na pismo. Izvadih ga i pročitah. Evo šta je u njemu stajalo:

Sudeći po vašoj spoljašnosti, vi ste pametan i čestit čovek. Verujemo da ste siromašni i da ste ovde tuđin. U prilogu vam doznačujemo izvesnu sumu novca. Ona vam je pozajmljena na trideset dana, bez interesa. Po isteku tog vremena javite se ovoj kući. Kladio sam se na vas. Ukoliko dobijem opkladu, učiniću sve što je u mojoj moći da steknete položaj kakav god želite, odnosno kome možete odgovoriti i stručni ste da ga obavljate.

Ni potpisa, ni adrese, ni datuma.

Eto u kakvo sam vrzino kolo bio zapao! Vi ste upoznati s onim što je ovome prethodilo, ali ja u to vreme nisam bio. Za mene je sve to bila velika, nerazjašnjiva zagonetka. Nisam imao nikakvog pojma šta je posredi, niti da li je to imalo za cilj da mi naudi ili da mi koristi. Otišao sam u park, i seo da porazmislim i odlučim šta je najbolje da preduzmem.

Posle punog časa razmišljanja, došao sam do sledećih konačnih zaključaka.

Možda mi ovi ljudi misle dobro, a možda mi misle zlo; nemam mogućnosti da ocenim šta je u pitanju – pa neka na tome i ostane. Oni izvode neku igru, ili neku zamisao, ili neki ogled, ili nešto slično; nemam mogućnosti da ocenim šta – pa neka na tome i ostane. Oni su se kladili na mene; nemam mogućnosti da ocenim – pa neka na tome i ostane. Tako sam izdvojio nepoznate vrednosti; ono što je preostajalo bilo je opipljivo, čvrsto i moglo se pouzdano svrstati i označiti. Ako bih zatražio od Engleske banke tu novčanicu da deponuje na ime čoveka kome pripada, ona bi to učinila, jer ga tamo znaju, dok meni nije poznat; ali tamo bi me pitali kako sam došao do te novčanice, pa kad bih rekao istinu, strpali bi me, prirodno, u ludnicu, a kad bih slagao, dospeo bih u zatvor. Isto bi me snašlo i kad bih pokušao da deponujem novčanicu u bilo kojoj banci ili da

na osnovu nje uzajmim novac. Morao sam da nosim taj strahoviti teret sa sobom sve dok se ti ljudi ne vrate, hteo to ili ne. Bio mi je nekoristan, isto onako nekoristan kao pregršt pepela, ali sam ipak morao da se staram o njemu, da pazim na njega, a u isti mah da prosjačim za svoj opstanak. Štaviše, nisam mogao ni da dam nekome tu novčanicu čak i da sam pokušao, jer je ni pošten građanin ni drumski razbojnik ne bi uzeli, i uopšte se ni za šta na svetu ne bi u to upuštali. Ona braća ništa nisu stavljala na kocku. Čak i kad bih izgubio njihovu novčanicu, ili je spalio, oni ni onda ne bi ništa izgubili, jer bi mogli da obustave plaćanje, a banka bi im dala odštetu; dotle pak ja moram čitav mesec dana da se mučim, i to bez ikakve nagrade ili koristi – sem ako ne doprinesem tome da jedan od braće dobije tu opkladu, ma kakva ona bila, i tako zaslužim mesto koje mi je obećano. Voleo bih da ga dobijem; ljudi njihovog položaja imaju mogućnosti da pribave i te kako dobro zaposlenje.

Mnogo sam razmišljao o tom zaposlenju. Moje nade počeše da bujaju. Nesumnjivo je da će plata biti velika. Stupiću na dužnost kroz mesec dana, a onda će sve biti u redu. Ubrzo sam bio odlično raspoložen. U međuvremenu sam nastavio da lutam ulicama. Spazivši neku krojačku radnju, žarko sam poželeo da zbacim svoje prnje i ponovo se čestito odenem. Da li sam to mogao sebi dopustiti? Ne; nisam imao ništa na svetu sem milion funti. I tako prinudih sebe da produžim put. Ali već posle nekoliko trenutaka ponovo se vratih. Iskušenje me je svirepo mučilo. Za vreme te moje muževne borbe, šest puta sam prošao pored radnje. Najzad sam popustio; morao sam. Zapitao sam da li imaju neko naručeno ali nepodignuto odelo. Čovek kome sam se obratio pokaza mi glavom na drugog čoveka, ne progovorivši ni reči. Priđoh pokazanom čoveku, a on me uputi na trećeg, i to opet glavom, bez ijedne reči. Priđoh trećem, koji mi reče:

– Odmah ću vas uslužiti.

Pričekao sam dok je završio posao koji je obavljao, a zatim me odvede u jednu pobočnu prostoriju, pa izvuče gomilu odbačenih odela i izabra za mene najbednije. Obukoh ga. Nije mi pristajalo, niti je bilo ma u kom pogledu privlačno, ali je bilo novo, pa sam žudeo da ga imam; i tako, ništa mu ne zamerih, već prilično stidljivo rekoh:

– Da li biste hteli da me pričekate koji dan za novac. Nemam pri sebi nimalo sitnine.

Na čovekovom licu se pojavi podsmešljiv i prezriv izraz, i on reče:

– Oh, nemate? Pa, naravno, nisam to ni očekivao. Pretpostavljao sam da džentlmen kao što ste vi nosi sa sobom samo krupne novčanice.

Bio sam žacnut, pa rekoh:

– Prijatelju, ne bi trebalo da cenite neznanca samo po odeći koju ima na sebi. Potpuno sam u stanju da platim ovo odelo; samo nisam hteo da vam pričinjavam posao moleći vas da mi promenite krupan novac.

Na to on malo promeni držanje i reče, mada još uvek sa malo uobraženim izgledom:

– Nisam imao nameru da vas vređam, ali kad smo već kod toga, rekao bih da niste bili u pravu da preuranjeno donosite zaključak kako mi nismo u stanju da vam razmenimo ma koju novčanicu koju imate pri sebi. Naprotiv, baš *možemo*.

Ja mu pružih novčanicu i rekoh:

– Oh, dobro; izvinjavam se.

On je prihvati s osmehom, jednim od onih širokih osmeha koji se razlivaju po licu praveći prevoje, bore i spirale, i liče na ono mesto u jezeru gde ste bacili kamen; a zatim, kad pogleda u novčanicu, njegov osmeh se sledi i požute, pa je izgledao kao oni talasasti, uzburkani nanosi lave koji se mogu naći očvrsnuti pa padinama Vezuva. Nikad pre toga nisam video tako *zamrznut* i ovekovečen osmeh. Čovek je stajao zabezeknut, držeći novčanicu, dok mu ne pritrča vlasnik radnje i oštro reče:

– Pa, šta je? U čemu je stvar? Gde je zapelo?

Ja rekoh: – Sve je u redu. Samo čekam kusur.

– Hajde, hajde; daj mu kusur, Tode; daj mu kusur.

Tod odgovori: – Daj mu kusur! Lako je to reći, gospodine, ali pogledajte sami ovu novčanicu.

Vlasnik pogleda, tiho i rečito zviznu, a zatim jurnu prema gomili odbačenog odela i poče da pretura po njoj, mrmljajući uzrujano sebi u bradu:

– Prodati jednom ekscentričnom milionaru ovako jezivo odelo! To je ludak – rođeni ludak. Uvek čini takve gluposti. Otera mi iz radnje svakog milionara, jer nije u stanju da razlikuje milionara od skitnice, i nikad neće. Ah, evo ono što sam tražio. Molim vas, gospodine, skidajte sa sebe tu odeću i bacite je u vatru. Učinite mi zadovoljstvo da obučete ovu košulju i ovo odelo; to je baš ono što vama treba, upravo to što treba – jednostavno, bogato, skromno i vojvodski otmeno; načinjeno je po narudžbini jednog inostranog princa – možda ga znate, gospodine, to je njegova preuzvišena visost Hospodar od Halifaksa; mogao je da nam ostavi ovo odelo i da uzme jedno žalbeno, jer je trebalo da mu umre mati – ali nije. No dobro je i tako; ne možemo večito imati sve što zaželimo – hoću da kažem, što oni zažele – evo! Pantalone su taman, savršeno vam pristaju, gospodine; a sad prsluk; aha, i taj odgovara! A sad kaput – gospode! Pogledajte samo! Savršeno sve do jednog. Nikad u životu nisam video takav uspeh.

Izrazio sam svoje zadovoljstvo.

– Sasvim tačno, gospodine, sasvim tačno; za gotovo odelo potpuno zadovoljava. Ali pričekajte samo, da vidite kako ću vas doterati kad vam budem šio po meri. Hajde, Tode, ovamo svesku i pero; piši! Dužina nogavica: 32 inča... – i tako dalje. Pre no što sam stigao da izustim ijednu reč, on me je premerio i izdao naređenja za svečana odela, prepodnevna odela, košulje i ostale delove odeće. Kad ugrabih priliku, rekoh mu:

– Ali, dragi gospodine, ja ne mogu sve ovo da naručim ako ne

pristanete da čekate izvesno vreme, ili mi razmenite novčanicu.

– Izvesno vreme! To je slaba reč, gospodine, slaba reč. Večno – to je prava reč, gospodine. Tode, požuri s narudžbinom i isporuči robu na gospodinovu adresu ne gubeći vreme. Neka manje mušterije pričekaju. Pribeleži gospodinovu adresu i...

– Baš se selim. Navratiću, pa ću vam ostaviti svoju novu adresu.

– Odlično, gospodine, odlično. Samo trenutak – dopustite da vas otpratim, gospodine. Tako... zbogom, gospodine, blagodarim najlepše.

Elem, shvatate li šta je moralo da se dogodi? Počeo sam da kupujem sve što zaželim, a kad bi došlo do plaćanja, tražio sam da mi razmene novčanicu. U roku od nedelju dana bukvalno sam plivao u blagostanju i raskoši, a stanovao sam u jednom skupom, luksuznom stanu na Hanover Skveru. Tamo sam se i hranio, ali sam za doručak niše voleo da odlazim u Harisonovu skromnu krčmu, gde sam pojeo svoj prvi obrok na račun novčanice od milion funti. Bio sam za Harisa batlija. Pročulo se da je neki ćaknuti milionar, stranac, koji je u džepu od prsluka nosio novčanice od milion funti, bio pokrovitelj lokala. To je bilo dovoljno. Od siromašne, bedne, zabačene krčme, lokal je postao čuven i večito krcat mušterijama. Haris mi je bio tako zahvalan da me je terao da od njega primam pozajmicu, a ja nisam mogao da mu to odbijem; i tako, siromah kakav sam bio, imao sam novaca za trošak, pa sam živeo kao kakav bogataš i moćnik. Verovao sam da će ubrzo doći propast, ali sad sam se nalazio usred matice, pa sam morao ili da preplivam, ili da potonem. Vidite li, baš to što mi je pretila propast, udarilo je pečat ozbiljnosti, pečat trezvenosti, pa čak i tragičnosti položaju koji bi inače bio neobično smešan. U noći, u mraku, na površinu je uvek izbijala tragičnost, i uvek me upozoravala, uvek pretila; tada sam ječao, prevrtao se, i teško uspevao da zaspim. Ali pri vedroj dnevnoj svetlosti prisenak tragike bi izbledeo i iščezao, pa bih šetao napolju, srećan do vrtoglavice, do pijanstva moglo bi se reći.

A to je bilo razumljivo; jer ja sam postao jedna od znamenitosti metropole sveta, a to mi je zavrtelo glavu, i to ne malo, već prilično. Niste mogli da uzmete u ruke nijedne novine, engleske, škotske ili irske, a da u njima ne nađete jednu ili više vesti o „čoveku s milion funti u džepu od prsluka“ i o njegovim poslednjim postupcima i izrekama. Najpre su ove beleške bile na dnu stupca ličnih vesti i govorkanja; zatim sam na rang-listi dospeo ispred vitezova, pa ispred baroneta, potom ispred barona i tako dalje, i tako redom, neprekidno sam se peo uporedo s porastom moje slave, dok nisam dostigao najviši mogući stepen i tu ostao, pretekavši sve vojvode koji nisu kraljevske krvi i sve crkvene velikodostojnike, izuzev nadbiskupa čitave Engleske. Ali, pazite, to još uvek nije bila slava; dotle sam dospeo da postanem znamenit. A zatim je došao vrhunac svega – akolada[4], da tako kažem – kojim je pregršt bezvrednih piljevina odjednom pretvorena u dragoceno zlato slave: *Panč* je doneo moju karikaturu! Da, sad sam bio pravi čovek; mesto u društvu

bilo mi je obezbeđeno. Na moj račun mogle su se i dalje zbijati šale, ali s poštovanjem – ne podrugljivo, ne grubo; na mene je čovek mogao da se osmehne, ali ne i da mi se podsmehne. To vreme je prošlo. *Panč* me je naslikao, svog u dronjcima, kako se s jednim stražarom cenjkam za londonski Tauer. Pa lepo, možete zamisliti kako se osećao jedan mladić koga dotle niko nije zapažao, a koji sad odjednom nije mogao da kaže ni reči, a da ona odmah ne bude prihvaćena i svuda ponavljana; koji nije mogao nigde da se makne, a da neprekidno ne čuje kako se od usana do usana pronosi šapat: „Eno ga ide, to je on!“ – koji nije mogao da sedne za doručak, a da se oko njega ne skupi gomila; koji nije mogao da se pojavi u operskoj loži, a da na sebe ne privuče vatru hiljada lornjeta. Eto, plivao sam u slavi po ceo dan – to je bio ishod.

Čak sam, znate, sačuvao ono svoje staro odelo, pa bih se ponekad pojavio u njemu kako bih doživeo nekadašnje zadovoljstvo da kupujem sitnice i bivam vređan, a zatim da onog koji me je omalovažio prenerazim novčanicom od milion funti. Ali u tome nisam uspevao. Ilustrovani listovi učinili su moju odeću tako poznatom da bi me, gde god bih se pojavio, odmah prepoznali i svetina bi krenula za mnom, a ukoliko bih pokušao da nešto pazarim, prodavac bi mi ponudio celu radnju na poček još pre no što bih i stigao da razmahnem novčanicom.

Otprilike desetog dana svoje slave otišao sam da obavim svoju dužnost prema domovini, odnosno da posetim američkog poslanika. On me je primio s oduševljenjem odmerenim prema mom slučaju, prekoreo me što sam tako dugo zanemarivao da izvršim svoju dužnost, i rekao da postoji samo jedan način da dobijem njegov oproštaj, a to je da na večeri koju danas priređuje zauzmem mesto koje je ostalo upražnjeno usled bolesti jednog gosta. Rekoh da hoću, pa nastavismo da razgovaramo. Ispostavi se da su on i moj otac bili u detinjstvu školski drugovi, pa su zatim zajedno studirali u Jelu i uvek bili dobri prijatelji sve do očeve smrti. Posle toga je zatražio od mene da svoje slobodno vreme, kad god ga imam, provedem u njegovoj kući, što sam, prirodno, vrlo rado prihvatio.

U stvari, malo je reći da sam rado prihvatio; bio sam presrećan. Kad dođe do sloma, možda će on na neki način moći da me spase od potpune propasti; nisam znao kako, ali sam se nadao da će on nešto smisliti. Nisam se usuđivao da mu se ovako kasno poverim, mada bih to vrlo rado učinio na početku mog groznog doživljaja u Londonu. Ne, sad se više nisam usuđivao; bio sam zaplivao suviše daleko; hoću reći, suviše daleko da bih se smeo poveriti jednom novopečenom prijatelju, mada ipak nisam bio ni previše utonuo, kako mi se činilo. Jer, znate, iako sam zajmio, brižljivo sam se trudio da se držim u granicama svojih mogućnosti – hoću da kažem u granicama svoje plate. Naravno, nisam tačno znao kolika će mi biti plata, ali sam imao prilično pouzdanu osnovicu za njeno proračunavanje u pretpostavci da ću pomoći onom čoveku da dobije opkladu, pa će mi taj stari bogati gospodin dati

mogućnosti da *biram* položaj koji je on kadar da mi pruži, i da ću se ja pokazati sposobnim da ga obavljam – a ja ću se svakako pokazati sposobnim, u to uopšte nisam sumnjao. Što se pak tiče opklade, ni u to više nisam sumnjao; oduvek sam bio srećne ruke. Elem, procenjivao sam svoju buduću platu na šest stotina do hiljadu funti godišnje; recimo, šest stotina prve godine, a zatim iz godine u godinu sve više i više, dok na osnovu pokazanih zasluga ne dostignem najviši iznos. Dosad sam bio zadužen samo za svoju jednogodišnju platu. Svi su pokušavali da mi utrape zajmove, ali ja sam pod ovim ili onim izgovorom većinu njih odbio, tako da je moj dug iznosio samo 300 funti u pozajmljenom novcu, dok sam još trista funti bio dužan za hranu, stan i nabavke. Verovao sam da ću sa platom za drugu godinu uspeti da dočekam kraj meseca, ukoliko budem oprezan i štedljiv, pa sam čvrsto odlučio da na to strogo pazim. Kad bude istekao mesec i kad se moj poslodavac vrati s puta, opet će sve biti u redu, jer ću odmah razdeliti svoju dvogodišnju platu poveriocima i baciti se na posao.

Bila je to prijatna večera za četrnaest osoba. Vojvoda i vojvotkinja od Šordiča i njihova kćer ledi Anah-Grejs-Eleonor-Celesta-i-tako-dalje-i-tako-dalje – de Bohun, erl i grofica od Njugejta, vikont Čipsajd, lord i ledi Blaterskajt, nekoliko osoba oba pola bez titula, poslanik, njegova supruga i kćer, kao i poznanica njegove kćeri, jedna mlada Engleskinja od dvadeset dve godine, neka Porša Lenghem, u koju sam se u roku od dva minuta zaljubio, a i ona u mene – to sam mogao primetiti i bez naočara. Bio je tu još jedan gost, neki Amerikanac – ali malo sam istrčao ispred svoje priče. Dok su gosti još uvek bili u salonu, oštreći se za večeru i hladno odmeravajući zakasnele, sluga najavi:

– Gospodin Lojd Hastings.

Čim su uobičajeni pozdravi bili obavljeni, Hastings me ugleda i priđe srdačno ispružene ruke; zatim zastade taman kad je hteo da se rukuje sa mnom i reče, očigledno zbunjen:

– Oprostite, gospodine, učinilo mi se da vas znam.

– Pa svakako da me znaš, stari prijatelju.

– Nije mogućno. Pa zar ste vi... vi...

– Čudovište sa milionima u džepu od prsluka? Ja sam, doista. Ne ustručavaj se da me nazivaš tim nadimkom; već sam se na njega privikao.

– Gle, gle, gle, ala je ovo iznenađenje. Jednom ili dvaput video sam tvoje ime povezano s ovim nadimkom, ali mi nikad nije palo na um da bi *ti* mogao biti taj Henri Adams koji se spominje. Pa nema tome ni šest meseci kako si u Frisku, za bednu platicu, radio kao pisar kod Bleka Hopkinsa, i sedeo noćima da nešto honorarno zaradiš, pa si mi pomagao da sredim i proverim dokumenta i poslovne knjige rudnika Guld i Kari. Zamisli samo, a sad si u Londonu, basnoslovni milionar i svetska znamenitost! Pa to se ostvarila priča iz Hiljadu i jedne noći! Čoveče, ne mogu to uopšte da shvatim; ne mogu da se snađem; daj mi vremena da se ovaj kovitlac u mojoj glavi sredi.

– Veruj mi, Lojde, da nisi u gorem stanju nego ja. I ja ovo ne mogu da shvatim.

– Gospode, ovo je neverovatno, zar ne? Pa, nema tome ni tri meseca kako smo pošli u rudarsku menzu...

– Ne, bilo je to kod Hvota.

– Da, bilo je to kod Hvota; otišli smo tamo u dva sata izjutra, pojeli po šniclu i popili po šolju kafe posle mučnog šestomesečnog zurenja u one hartijetine, a ja sam pokušavao da te ubedim da pođeš sa mnom u London i nudio da ti isposlujem odsustvo, da platim sve troškove, i još da ti dam procenat ukoliko uspem da obavim onaj posao; a ti nisi hteo ni da čuješ za to, rekao si da neću uspeti, a da ti ne smeš da napustiš kolotečinu, jer će ti posle biti teško da se po povratku kući opet privikneš na posao. A ipak si ovde. Kako je sve to čudno! Kako si uopšte došao ovamo, i šta te je to tako snažno odbacilo?

– Oh, samo slučaj. Dugačka je to priča – može se reći čitav roman. Sve ću ti ispričati, samo ne sada.

– A kad?

– Krajem ovog meseca.

– Znači da moram čekati više od dve nedelje. To iskušenje je jače no što čovekova radoznalost može da izdrži. Smanji na nedelju dana.

– Ne mogu. Uskoro ćeš znati zašto. A kako idu tvoji poslovi?

Njegova vedrina za tren iščeze, pa reče uzdahnuvši:

– Bio si dobar prorok, Henri, dobar prorok. Voleo bih da nisam došao. Ne želim da o tome pričam.

– Ali moraš. Moraš večeras da pođeš sa mnom odavde, pa da dođeš k meni i sve mi ispričaš.

– Oh, odista mogu? Misliš li ozbiljno? – i oči mu zasuziše.

– Da, želim da čujem celu tvoju povest, sve do poslednje reči.

– Toliko sam ti zahvalan! Samo da još jednom nađem ljudsku toplinu u nečijem glasu ili nečijem oku, da osetim interesovanje za mene i moje poslove posle svega što sam ovde preturio preko glave – gospode! Pao bih na kolena za to!

On čvrsto steže moju ruku i ispravi se, posle čega je bio čio i oran za večeru – do koje uopšte nije došlo. Ne; dogodila se uobičajena pojava, pojava koja se uvek dešava u trulom i dosadnom engleskom sistemu – pitanje društvenog položaja nije moglo biti rešeno, pa tako nije bilo ni večere. Englezi uvek večeraju kod kuće pre nego što krenu na večeru, jer znaju kakvoj se opasnosti izlažu; ali niko ne upozorava stranca, te on mirne duše padne u klopku. Naravno, ovog puta niko nije bio pogođen, jer smo svi unapred večerali, pošto izuzev Hastingsa niko od nas nije bio novajlija, a i njega je poslanik pozivajući upozorio da u skladu s engleskim običajem uopšte nije pripremio večeru. Svako je uzeo svoju damu i u svečanoj povorci otišao u trpezariju, jer je uobičajeno da se ceremonija obavi, ali je tamo otpočela prepirka. Vojvoda od Šordiča hteo je da mu se prizna prvenstvo i dodeli mesto u začelju stola, smatrajući da

je on po rangu iznad poslanika, koji predstavlja samo narod, a ne monarha; ali i ja sam se držao svojih prava i odbijao da popustim. U novinskim stupcima bio sam po rangu iznad svih vojvoda koji nisu kraljevske krvi, pa izjavih to, tražeći prvenstvo. Pošto spor nije mogao da se reši, ma koliko da smo se natezali i preganjali, on najzad (nepromišljeno) pokuša da se vadi na poreklo i starinu, ali sam ja „prešišao“ njegovog Viljema Osvajača i ubio ga u pojam svojim Adamom, čiji sam neposredni potomak, kao što se vidi iz mog prezimena, dok je on pripadao samo pobočnoj grani, što se videlo iz njegovog prezimena i njegovog skorašnjeg normanskog porekla; tako smo se svi opet u povorci vratili u salon na zakusku – na tanjirić sardina i jednu jagodu, oko čega se gosti okupe, stoje i jedu. Ovde pravila društvenog položaja nisu tako stroga; dve osobe najviše po rangu bace šiling, pa onaj ko dobije ima pravo da se posluži jagodom, dok onaj drugi dobija šiling. Zatim sledećih dvoje bacaju novčić, pa sledećih dvoje, i tako redom. Posle osveženja uneti su stolovi, pa smo svi igrali karata, po šest penija igra. Englezi nikad ne igraju nijednu igru radi zabave. Ako ne mogu nešto da dobiju, ili nešto da izgube – svejedno im je šta – neće da igraju.

Divno smo se proveli; naročito nas dvoje, gospođica Lenghem i ja. Bio sam toliko opčinjen njome da nisam razabirao koje karte držim u ruci; a kad bih bacio kartu, nisam primećivao da njome mogu nešto da ponesem, pa bih sigurno izgubio svaku igru da devojka nije činila isto, pošto je, znate, bila u istom stanju kao i ja. I tako nas dvoje nismo uspevali ništa da ponesemo sa talona, a nismo se ni čudili što nismo u stanju da završimo igru; samo smo znali da smo srećni i nismo marili ni za šta drugo, niti smo hteli da nas ometaju. A ja sam joj *rekao* – zaista sam to učinio – rekao sam joj da je volim; a ona – pa, pocrvenela je do ušiju, ali joj se ova izjava svidela; *rekla* mi je to. Oh, bilo je to nezaboravno veče! Svaki put kad bih najavio tablu, dodao bih neki postskriptum; svaki put kad bi ona imala tablu, potvrdila bi prijem poruke, sračunavajući rezultat. Pa eto, nisam čak mogao da kažem ni „pet i tri su osam“, a da ne dodam: „Bože, kako divno izgledate!“ A ona bi odgovorila: „Dva i četiri su šest i sedam su trinaest – zar stvarno tako mislite?“ zureći u mene iskosa ispod trepavica, znate, onako slatko i lukavo. Oh, bio je to prekrasan provod.

Pa eto, bio sam prema njoj savršeno iskren i pošten; rekao sam joj da nemam ni centa sem te novčanice od milion funti o kojoj je toliko slušala, ali ni ona ne pripada meni, a to izazva njenu radoznalost. Zatim sam joj šapatom ispričao celu priču od samog početka, a ona je skoro pukla od smeha. Šta je u tome našla tako smešno, nisam mogao da shvatim, ali je tako bilo; svakih pola minuta zasmejala bi je neka nova pojedinost, pa bih onda morao za čitav minut i po da prekinem pričanje kako bih joj pružio priliku da se opet smiri. Eto, smejala se do suza – stvarno je tako bilo; nikad nisam video ništa slično. Hoću da kažem: nikad dosad nisam video da je jedna mučna priča – priča o čovekovim neprilikama, jadima i brigama – imala takve posledice. Stoga sam je još više zavoleo, jer sam

video da može da bude vesela i onda kad nema ničeg veselog, a s obzirom na to kako su stvari stajale, mogao sam se ubrzo naći u položaju kad će mi biti potrebna baš takva supruga. Naravno, rekao sam joj da će morati da pričeka koju godinu dok ne odužim dugove, ali ona je rekla da to ništa ne mari, samo se nada da ću biti što obazriviji u pogledu troškova kako ne bih već sada načeo svoju platu za treću godinu. Onda se, izgleda, malo zabrinula i pitala da slučajno ne grešimo uzimajući kao početnu platu više no što ću prve godine dobiti. Ovo je izgledalo razumno, pa sam počeo da se osećam manje samouvereno no dotad, ali to mi je dalo i jednu dobru poslovnu zamisao, pa je iskreno iznesoh.

– Draga Porša, da li biste imali nešto protiv toga da sa mnom pođete onog dana kad budem morao da se pojavim pred onom starom gospodom?

Ona malo ustuknu, ali reče:

– Ne-e; ukoliko bi vas moje prisustvo ohrabrilo. Ali... zar bi to bilo zgodno, šta mislite?

– Ne, ne znam da li bi bilo... stvarno, bojim se da ne bi; ali, vidite, od tog susreta tako mnogo zavisi da...

– Onda ću poći, pa bilo to pristojno ili ne – reče ona sa divnim i plemenitim oduševljenjem. – Oh, biću toliko srećna ako znam da sam od pomoći.

– Od pomoći, draga? Pa vi ćete mi doneti uspeh. Tako ste lepi, tako ljupki i tako privlačni da ću u vašem društvu moći da iznudim toliko visoku platu da će oni dobri stari ljudi propasti, ali neće imati srca da se odupru.

Trebalo je u tom času videti kako je njena plemenita krv uskiptela, a oči zablistale od sreće!

– Vi pokvareni laskavče! Nema ni reči istine u onome što kažete, ali ću ipak poći s vama. Možda će vas to naučiti da ne očekujete da drugi ljudi gledaju vašim očima.

Da li su moje sumnje bile raspršene? Da li je moje samopouzdanje bilo povraćeno? O tome možete prosuditi po sledećoj činjenici: u sebi sam svoju platu za prvu godinu smesta podigao na hiljadu dvesta funti. Ali njoj to nisam rekao – hteo sam da je iznenadim.

Pri povratku kući, sve vreme sam lebdeo u oblacima. Hastings je pričao, ali ja ni reči nisam razumeo. Kad smo ušli u moj stan, on me povrati svesti silnim oduševljenjem koje je pokazao prema mom svestranom komforu i luksuzu.

– Dopusti mi da samo postojim ovde i napajam oči. Nebesa! Pa to je dvorac... pravi dvorac! A u njemu sve što ti duša želi, uključujući prijatnu vatru i pripremljenu večeru. Henri, sad ne samo što uviđam koliko si ti bogat već istovremeno celim svojim bićem jasno uviđam kako sam ja siromašan... kako siromašan, bedan, potučen, poražen, uništen!

Do đavola! Ove reči me tako dirnuše da se stresoh od užasa. Tako su me trgle da sam se trenutno rasvestio i uvideo da stojim na tankom ledu,

ispod koga zjapi provalija. Nisam ni znao da sam sanjario – hoću reći, jedno vreme nisam sebi dopuštao da pogledam stvarnosti u oči, ali *sad* – o bože! Do guše u dugovima, ni centa na svetu, sreća ili sudbina ljupke devojke u mojim rukama, a nikakvih izgleda sem jedne plate, koju možda neću nikad – oh, koju sigurno neću nikad – dobiti. Teško meni! Propao sam! Ništa me ne može spasti!

– Henri, i najsitnije mrvice tvog dnevnog prihoda bile bi...

– Oh, mog dnevnog prihoda! Evo, popijmo ovaj topli skoč i razgalimo dušu. U tvoje zdravlje! Ali čekaj – gladan si; sedi pa ćemo...

– Neću ni zalogaja; prošla me je glad. Ovih dana ne mogu da jedem, ali piću s tobom dok ne padnem. Hajde!

– Čašu po čašu naporedo s tobom, uz tebe sam! Spreman? Napred. A sad, Lojde, ispričaj mi svoju povest dok ja podgrejem piće.

– Da ispričam? Šta, zar opet?

– Opet? Šta to znači?

– To znači da te pitam hoćeš li da je čuješ iznova?

– Da je čujem *iznova?* Ne razumem. Čekaj, ne pij više ovo piće. Nije ti potrebno.

– Slušaj, Henri, nemoj da me plašiš. Pa zar ti nisam sve ispričao dok smo dolazili ovamo?

– Ti?

– Da, ja.

– Neka budem obešen ako sam išta čuo.

– Henri, ovo je ozbiljno. To me uznemirava, Pa čime si se opio tamo kod poslanika?

U taj mah sve mi postade jasno, pa priznadoh kao čovek.

– Ljubavlju prema najslađoj devojci na svetu!

Tada mi on pritrča, pa smo se rukovali, rukovali i rukovali dok nas ruke nisu zabolele; a on mi nije prebacivao što nisam čuo ni reči od njegove priče koja je trajala dok smo prešli tri milje. Umesto toga, on sede, kao strpljiv, dobar momak, kakav je i bio, pa mi sve iznova ispriča. Ukratko, reč je bila o sledećem: došao je u Englesku da iskoristi ono što je smatrao velikom prilikom; dobio je „opciju“ da proda akcionarima rudnik Gold i Kari, a sebi da zadrži sve što bude dobio preko milion dolara. Upinjao se iz petnih žila, pokrenuo je sve veze koje je imao, nije zanemario nijedno pošteno sredstvo, potrošio je skoro sav novac kojim je raspolagao, ali nije uspeo da navede nijednog kapitalista da ga sasluša, a njegova opcija je isticala krajem meseca. Jednom rečju, bio je upropašćen. Zatim skoči i povika:

– Henri, ti me možeš spasti! Ti me možeš spasti, i ti si jedini čovek u čitavoj vasioni koji to može učiniti. Hoćeš li? Ili nećeš?

– Reci mi kako. Govori, momče!

– Daj mi milion i putni trošak za povratak, a ja ću ti dati opciju. Nemoj, nemoj da odbiješ!

Sav sam premro. Taman sam hteo da izustim: „Lojde, ja sam i sâm

siromah... bez kršene pare, a uz to još i *zadužen*.“ Ali tad mi sinu jedna sjajna misao, te stegoh vilice i smirih se, pa sam postao hladan kao kapitalist. Zatim na trgovački i samouveren način rekoh:

– Spašću te, Lojde...

– Onda sam već spasen! Bog neka te blagoslovi! Ako je ikad...

– Dopusti da završim, Lojde. Spašću te, ali ne ovako; jer to ne bi bilo pravično prema tebi, kad si već uložio toliko napora i izlagao se tolikom riziku. Meni nije potrebno da kupujem rudnike; ja mogu da obrćem svoj kapital u jednom trgovačkom centru kao što je London i bez toga; uostalom, zato sam tu sve vreme; nego evo šta ću učiniti. Ja, prirodno, sve znam o tom rudniku; znam njegovu ogromnu vrednost, i mogu na to da se zakunem ako to neko zatraži. Ti ćeš ga prodati u roku od dve nedelje za tri miliona u gotovom novcu, koristeći slobodno moje ime, a zatim ćemo zaradu bratski podeliti.

Znate, da nisam skočio na njega i vezao ga, on bi u svojoj mahnitoj radosti pretvorio sav nameštaj u drva za potpalu i porazbijao sve što je bilo u kući.

I tako je tu ležao, savršeno srećan, i govorio:

– Znači mogu da se poslužim tvojim imenom. Tvoje ime... Zamisli samo! Čoveče, pa poleteće u čitavim rojevima ti bogati Londonci; pobiće se oko tih akcija! Uspeo sam, uspeo sam, a ovu uslugu neću ti zaboraviti dok sam živ!

Za manje od dvadeset i četiri časa ceo London je brujao! Danima nisam imao ništa drugo da radim, do da sedim kod kuće i odgovaram posetiocima:

– Da, rekao sam mu da se pozove na mene. Znam tog čoveka, a znam i rudnik. Njegovo poštenje je izvan svake sumnje, a rudnik vredi daleko više no što za njega traži.

U međuvremenu sam sve svoje večeri provodio kod poslanika sa Poršom. Nisam joj rekao ni reči o rudniku; to sam ostavio kao iznenađenje. Pričali smo o mojoj plati; nikad ni o čemu drugom osim o plati i ljubavi; ponekad o ljubavi, ponekad o ljubavi i plati zajedno. Oh, kad samo pomislim s kakvim su zanimanjem poslanikova supruga i kćer pratile naše ašikovanje i kakve su bezbrojne smicalice izmišljale da nas spasu od uznemiravanja i poslanika održe u neznanju, tako da ništa nije naslutio... pa eto, divno je to bilo od njih!

Kad je mesec najzad istekao, imao sam u Londonskoj banci milion dolara na svoje ime, a Hastings je bio opremljen na isti način. Obučen što sam mogao lepše, odvezao sam se do kuće na Portland Pleisu, prosudivši po izvesnim znacima da su se moje ptičice već vratile, zatim svratio do poslanika po svoju najdražu, pa smo pošli nazad pričajući zapenušeno o plati. Bila je toliko uzbuđena i nestrpljiva da je od toga postala gotovo neizdržljivo lepa. Rekoh:

– Dušo, s obzirom na to kako sad izgledaš, bio bi zločin pristati na platu ma i za peni manju od tri hiljade godišnje.

– Henri, Henri, ti ćeš nas upropastiti!

– Ne boj se. Samo izgledaj ovako, i imaj poverenja u mene. Sve će ispasti odlično.

I tako, ispalo je da sam celog puta ja morao *nju* da hrabrim. Ona se prepirala sa mnom i govorila:

– Oh, molim te zapamti: ako zatražiš premnogo, može se dogoditi da uopšte ne dobijemo platu; a onda, šta će biti od nas kad smo nemoćni da bilo šta zaradimo?

Uveo nas je onaj isti sluga, a dva stara gospodina su bila tamo. Naravno, iznenadili su se kad su pored mene ugledali ono divno stvorenje, ali ja rekoh:

– Sve je u redu, gospodo; ovo je moja buduća podrška i saradnica.

Zatim sam joj predstavio gospodu, nazvavši ih po imenu. To ih nije iznenadilo, jer su znali da ću biti toliko dovitljiv da njihova imena pronađem u adresaru. Zamoliše nas da sednemo i bili su vrlo učtivi prema meni i veoma se trudili da se devojka oslobodi i oseća što ugodnije. Onda ja rekoh.

– Gospodo, spreman sam da podnesem izveštaj.

– Rado ćemo ga saslušati – reče *moj* čovek. – Sad možemo da odlučimo ko je dobio opkladu, moj brat Abel ili ja. Ako ste doprineli tome da je ja dobijem, birajte zaposlenje koje bih vam mogao dati. Imate li novčanicu od milion funti?

– Evo je, gospodine – i predadoh mu je.

– Dobio sam! – uzviknu on i potapša Abela po leđima. Šta *sad* kažeš, brate?

– Kažem da je *uspeo* da opstane, te sam izgubio dvadeset hiljada funti. Nisam verovao da će me to snaći.

– Imam još da vam pričam, – rekoh – i to da vam kažem vrlo mnogo. Želeo bih da dopustite da što pre dođem i da vam potanko ispričam kako sam proveo ovaj mesec; obećavam vam da to vredi saslušati. A u međuvremenu, pogledajte ovo.

– Šta, čoveče! Priznanica na deponovanih dve stotine hiljada funti. Je li to vaše?

– Moje. Zaradio sam to time što sam trideset dana razumno koristio mali zajam koji ste mi dali. A jedini način na koji sam ga koristio bio je da kupujem sitnice, a onda ponudim da mi razmene novčanicu.

– Pa to je prekrasno! Čoveče, to je neverovatno!

– Ne mari ništa, dokazaću vam. Nije potrebno da mi verujete samo na reč.

Ali sad je došao red na Poršu da se iznenadi. Ona razrogači oči i reče:

– Henri, je li to doista tvoj novac? Zar si me obmanjivao?

– U stvari jesam, dušo. Ali ti ćeš mi oprostiti, siguran sam.

Ona napući usne i reče:

– Ne budi previše uobražen. Ti si ništavan stvor kad si mogao tako da me obmaneš!

– Oh, prebolećeš to, dušo, prebolećeš; bila je to samo šala, znaš. Hajde, pođimo.

– Ali čekajte, čekajte! A mesto, čujete li? Hoću da vam pružim obećano mesto – reče moj čovek.

– Pa, – rekoh – ja sam vam doista veoma zahvalan, ali ono mi stvarno nije potrebno.

– Ali možete da dobijete najbolje mesto koje sam u stanju da vam ponudim.

– Još jednom od sveg srca hvala; ali čak ni *to* ne želim.

– Henri, stidim se zbog tebe. Nisi se ni zahvalio čestito dobrom gospodinu. Mogu li to da učinim umesto tebe?

– Razume se, draga, učini to. Samo izvoli.

Ona priđe mom čoveku, sede mu u krilo, obgrli ga oko vrata i poljubi pravo u usta. Zatim su dva stara gospodina prsnula u smeh, dok sam ja bio zapanjen, ili, bolje reći, skamenjen. Porša reče:

– Oče, rekao je da neće nijedno mesto koje si u stanju da mu ponudiš, a ja se osećam tako uvređena...

– Dušo, je li to tvoj otac?

– Da, to je moj poočim, najbolji poočim koji je ikad postojao. Sad shvataš, zar ne, zašto sam se onako smejala kad si mi, ne znajući za moj odnos s njima, pričao kod poslanika kakve su ti neprilike i brige zadali očeva i čika Abelova zamisao?

Sad sam, naravno, progovorio iskreno i bez ikakvog okolišenja:

– Oh, dragi, najdraži gospodine, želim da opozovem ono što sam maločas rekao. Vi mi zaista možete ponuditi zvanje koje bih voleo da imam.

– Koje zvanje?

– Zeta.

– Gle, gle, gle! Ali znate, ako nikad niste radili u tom svojstvu, onda, prirodno, ne možete podneti preporuke koje bi udovoljile postavljenim uslovima, i tako...

– Oprobajte me... oh, molim vas, pokušajte! Samo me oprobajte nekih trideset-četrdeset godina, pa ako...

– Pa, dobro, dobro; pošto ne tražite premnogo, vodite je.

Da li smo nas dvoje srećni? Nema dovoljno reči u rečniku kojima bi se to moglo opisati. A kad je London, dan ili dva docnije, saznao za celu tu zgodu o mojim jednomesečnim pustolovinama s tom novčanicom i kako se sve svršilo, ceo grad je pričao i zabavljao se! Nego šta!

Zatim otac moje Porše odnese onu predusretljivu i izdašnu novčanicu u Englesku banku i unovči je; banka je poništila tu novčanicu i poklonila mu je, a on ju je darovao nama kao svadbeni poklon, te od tog doba visi uramljena na počasnom mestu u našem domu. Jer ona mi je donela moju Poršu. Da nije bilo nje, ne bih mogao da opstanem u Londonu niti bih uspeo da se pojavim kod poslanika, i nikad ne bih upoznao Poršu. Zato ja uvek kažem: „Da, to je novčanica od milion funti, kao što vidite; ali ona

nikad nije poslužila ni za šta drugo osim za jednu kupovinu, a i onda sam taj artikl dobio za svega deseti deo njegove prave vrednosti.“

DOSKORAŠNjI SENATOROV SEKRETAR

Više nisam lični sekretar senatora. Dva meseca sam mirno i vedro obavljao ovu dužnost, a tada se obistini poslovica: – Zaklela se zemlja raju da se tajne sve doznaju – odnosno moja dela izađoše na videlo. Smatrao sam da je najpametnije da podnesem ostavku.

Dogodilo se to ovako.

Jednog jutra, prilično rano, pozva me moj poslodavac da dođem k njemu, i ja se, čim sam dovršio potajno ubacivanje nekih pošalica u njegov poslednji veliki govor o finansijama, pojavih pred njim. U njegovom izrazu bilo je nečeg zloslutnog. Kravata mu je bila razvezana, kosa raščupana, a držanje odavalo uzdržavani bes. Grčevito je stezao gomilu pisama, i meni odmah bi jasno da je stigla zlokobna pošta sa Pacifičke obale. On poče:

– Smatrao sam da ste dostojni poverenja.

Ja rekoh: – Da, gospodine.

On nastavi: – Dao sam vam pismo nekih mojih birača iz Nevade, kojim traže osnivanje pošte u Baldvin Renču i rekao da im odgovorite što iskrenije možete i iznesete ubedljive razloge da u stvari ne postoji potreba za osnivanjem pošte u tome mestu.

Meni laknu. – Oh, ako je to sve, gospodine, tako sam i postupio.

– Da, postupili ste. Pročitaću vaš odgovor, tu vašu bruku:

Vašington, 24. novembar

GG. Smit, Džons i ostali

Gospodo,

Pitam se samo šta li će vam pošta u Baldvin Renču? To vam ne bi donelo nikakvog dobra. Ukoliko bi pisma uopšte i dospela tamo, ne biste mogli da ih pročitate, i sami to vrlo dobro znate; osim toga, ako bi tuda trebalo da prođu novčane pošiljke upućene u druga mesta, svakako uviđate da verovatno ne bi dalje dospele, a to bi pričinilo neprilike svima nama. Ne, nemojte priželjkivati poštu u svome mestu. Na srcu mi leže vaši interesi, pa predosećam da bi to bila samo ukrasna ludorija. Vama je potreban čestit zatvor, znate – čestit, prostran zatvor i besplatna škola. To bi bilo od trajne koristi, i vi biste bili srećni i zadovoljni. Predložiću bez odlaganja da se to sprovede u delo.

Vaš odani
Mark Tven
lični sekretar Džemsa V. N.,
senatora

– Eto kako ste odgovorili na pismo. Ovi ljudi kažu da će me obesiti ako ikad kročim na njihovo tle; a potpuno sam uveren da bi tu pretnju i

ostvarili.

– Pa, gospodine, ne vidim da sam učinio neko zlo. Hteo sam samo da ih ubedim.

– Da, i stvarno ste ih ubedili, u to ne sumnjam. A sad, evo još jednog primera za uzor. Dao sam vam peticiju izvesne gospode iz Nevade, gde mole da se založim za to da u Kongresu bude izglasan zakon kojim će se Metodističkoj episkopalnoj crkvi priznati pravo korporacije u državi Nevada. Rekao sam vam da odgovorite kako je, pre svega, donošenje ovakvog zakona nadležnost zakonodavnog tela te države, a zatim da pokušate da ih ubedite da je, uzevši u obzir sadašnju slabost verskog elementa u toj novoj saveznoj državi, potreba inkorporisanja te crkve pod znakom sumnje. A šta ste vi napisali?

Vašington, 24. novembar

Velečasnom Džonu Halifaksu i ostalima
Gospodo,

Moraćete da se obratite zakonodavnom telu svoje države u pogledu one vaše zamisli – Kongres nema nikakve veze s religijom. Ali nemojte mnogo ni tamo da žurite; ono što predlažete da sprovedete u toj novoj državi nije probitačno – štaviše, čak je i smešno. Vaši vernici tamo isuviše su slabi, kako u pogledu intelekta, tako i u pogledu morala i pobožnosti, jednom rečju u svemu, i to u priličnoj meri. Bolje bi bilo da odustanete – ionako ne bi uspelo. Na ovakvu vrstu korporacije ne možete izdavati akcije – a čak i da možete, od njih biste imali samo štete. Ostale veroispovesti bi ih zloupotrebljavale, računale bi na pad njihove vrednosti, prodavale ih bez pokrića, jednom rečju, upropastile bi ih. Postupile bi s njima isto onako kao što bi postupile s tamošnjim rudnicima srebra – pokušale bi da ceo svet uvere kako je reč o običnoj špekulaciji. Ne bi trebalo da učinite ništa što bi se moglo protumačiti kao svetogrđe. Trebalo bi da se stidite samih sebe – eto šta ja o tome mislim. Završavate svoju peticiju rečima: „Molićemo se večno" Mislim da bi to i trebalo da učinite – koristiće vam.

S poštovanjem, vaš
Mark Tven
lični sekretar Džemsa V. N.,
senatora

– Ova sjajna poslanica potpuno mi je uništila ugled kod verskog elementa među mojim biračima. Ali da bi moje političko uništenje bilo još potpunije, zloduh me je naterao da vam poverim memorandum ozbiljnog društva uvaženih starina, koji sačinjavaju Opštinsko veće grada San Franciska, da se na njemu okušate – memorandum kojim mole da Kongres zakonom potvrdi pravo grada na korišćenje priobalnog zemljišta. Rekao sam vam da je to opasno pitanje u koje se ne treba uplitati. Rekao sam vam da većnicima napišete pismo kojim nećemo uzeti na sebe nikakvu obavezu – jedno okolišno pismo – pismo koje će

izbegavati, koliko god je to mogućno., svako ozbiljno raspravljanje i razmatranje pitanja zemljišta. Ukoliko i tračak osećanja u vama još postoji – i trunka stida – oni bi, svakako, morali da se probude kad vam pročitam ovo pismo koje ste napisali po mom nalogu:

Vašington, 27. novembar

Uvaženom Opštinskom veću
Gospodo,

Džordž Vašington, obožavani Otac ove zemlje, mrtav je. Njegovom dugom i sjajnom životu došao je, avaj, kraj! Bio je u tom delu zemlje veoma uvažavan, a njegova prerana smrt ucvelila je celu zajednicu. Umro je 14. decembra 1799. Mirno je otišao sa poprišta na kome je časno ostvario svoja velika dela, najožaljeniji i najvoljeniji junak koga je zemlja ikad predala Smrti. I u ovakvo vreme, kad je reč o njegovoj sudbini, vi ste našli da govorite o sudbini zemljišta!

Šta je slava? Slava je slučaj. Ser Isak Njutn otkrio je kako jabuka pada na tle – doista beznačajno otkriće, otkriće koje je milion ljudi učinilo pre njega, ali su njegovi roditelji bili uticajni, pa su naduvali ovu beznačajnu okolnost u nešto izvanredno, i gle, prost narod je prihvatio taj povik, pa je, dok okom trepneš, učinio tog čoveka slavnim. Prihvatite ove misli.

Poezijo, slatka poezijo moja, ko će proceniti koliko je velika zasluga tvoja!

„Leti pčela malena,
oko cveća šarena,
niti staje, niti seda
dok ne skupi dosta meda.“
„Ringe, ringe raja,
puna korpa jaja,
sela Juca pa pojela,
pa postala debela.“

Smatram da su ove dve pesmice po svojoj jednostavnosti, otmenosti izraza i neokaljanosti ma kakvim nemoralnim tendencijama, pravi pravcati biseri. One su prikladne za svaku pamet, za sve oblasti života – za polje, za dečju sobu, za esnaf. Naročito nijedno opštinsko veće ne sme da bude bez njih.

Velečasni fosili! Pišite opet. Ništa toliko blagotvorno ne deluje kao prijateljsko dopisivanje. Pišite opet – ako ima bilo čega u vašem memorandumu što se odnosi na bilo šta određeno, nemojte se ustručavati da to i objasnite. Uvek ću sa zadovoljstvom čuti vaše cvrkutanje.

Vaš odani
Mark Tven
lični sekretar Džemsa V. N.,
senatora

– Ovo je grozna, ubistvena poslanica! Propast!

– Pa, gospodine, doista mi je žao ako u njoj ima nečeg što ne valja, ali... ali čini mi se da uspešno obilazi pitanje pribrežnih prava.

– Obilazi... sto mu muka! Ali ne mari. Kad već moram da propadnem, neka propast bude potpuna. Neka bude potpuna – neka me poslednji od vaših podviga, koji ću vam sada pročitati, dokusuri. Ja sam upropašćen čovek. Imao sam neprijatno predosećanje dajući vam ono pismo iz Humbolta, kojim traže da se prenos pošte od Indijan Gulča do Šekspir Gepa i usputnih stanica donekle izmeni, kako bi išao starim Mormonskim drumom. Rekao sam vam da je to delikatno pitanje i upozorio vas da s njima oprezno postupate – da odgovorite dvosmisleno i ostavite ih u nedoumici. Ali vaša kobna tupost nagnala vas je da date ovaj ubistveni odgovor. Mislim da ćete zapušiti uši od srama, ukoliko vam još nije utrnulo svako osećanje stida:

Vašington, 30. novembar

Gospodinu Perkinsu, Vagneru i ostalima
Gospodo,

Pitanje tog Indijanskog druma je delikatno, ali ako budemo postupili dovoljno spretno i dvosmisleno, ne sumnjam u to da ćemo uspeti u ovom ili u onom smislu, jer neki više vole mesto gde drum napušta Devojačke Livade, nešto dalje od mesta gde su one dve Soni poglavice – Rashodovana Osveta i Prevarant iz Oblaka – bili skalpirani prošle zime, dok bi drugi, opet, u zavisnosti od okolnosti, hteli nešto drugo, pošto Mormonski drum napušta Mosbi u tri izjutra, zatim prolazi kroz ravnicu Vilična kost do Blihera, a dole kraj Ručice Krčaga put skreće desno, pa, prirodno, i njega ostavlja s desne strane, dok je Doson levo od staze, gde i prelazi levo od pomenutog Dosona, a odatle ka Tomahavku, čime put postaje jevtiniji i lakše pristupačan svima onima koji do njega mogu doći, a obuhvata sva poželjna mesta koja drugi smatraju za takve i, prema tome, predstavlja najveću blagodet za najveći broj ljudi, što mi daje nade da ćemo uspeti.

Biću ipak spreman i srećan da vam s vremena na vreme pružim i dalja obaveštenja o tom pitanju kad budete poželeli i kad Ministarstvo pošta bude u stanju da mi prenese vaše poruke.

Vaš odani
Mark Tven
lični sekretar Džemsa V. N.,
senatora

– Pa, šta velite na to?

– Ovaj, kako da vam kažem, gospodine. Pa... ovaj, čini mi se da je dovoljno dvosmisleno.

– Dvo... gubite se iz kuće! Ja sam upropašćen. Oni divljaci iz Humbolta nikad mi neće oprostiti što sam im solio pamet ovim blesavim pismom. Izgubio sam poštovanje Metodističke crkve, Opštinskog veća...

– Pa, tu ne bih imao šta da prigovorim, jer sam u njihovim slučajevima

možda malo i podbacio, ali sam zato dobro odbrusio onim ljudima iz Baldvin Renča, generale!

– Gubite se iz kuće! Gubite se smesta i za večita vremena!

Shvatio sam to kao uvijeni nagoveštaj da moje usluge više nisu poželjne, pa sam dao ostavku. Nikad više neću biti lični sekretar jednog senatora. Tim ljudima ne možeš ugoditi. Oni ništa ne znaju. Oni ne umeju da cene čovekov trud.

UGOVOR O GOVEDINI

Želim da sa što manje reči izložim naciji kakvog sam udela imao – ma koliko taj udeo bio neznatan – u događaju koji je tako uskomešao javno mnenje, posejao toliko razdora i punio dnevne listove na oba kontinenta netačnim tvrdnjama i proizvoljnim komentarima.

Povod za taj žalosni događaj bio je sledeći – a jemčim da se svaka pojedinost ovog rezimea može u potpunosti dokazati službenim zapisnicima Generalnog guvernmana:

Na dan desetog oktobra 1861, pokojni Džon Vilson Mekenzi, iz Roterdama, srez Čemang, država Nju Džersi, zaključio je sa Generalnim guvernmanom ugovor o isporuci generalu Šermanu ukupno trideset buradi govedine.

Lepo.

Krenuo je sa svojom govedinom za Šermanom, ali kad je stigao u Vašington, Šerman je već bio na putu za Mansas, te ga je on s tom govedinom pratio i tamo, ali je opet stigao suviše dockan. Išao je za njim u Nešvil, pa iz Nešvila u Čatanugu, pa iz Čatanuge u Atlantu – ali nikako nije uspevao da ga stigne. U Atlanti je uzeo nov zalet i pratio ga za sve vreme njegovog marša prema moru. Međutim, opet je za dva-tri dana zakasnio, ali dočuvši da Šerman odlazi brodom *Kveker Siti* u Svetu zemlju, i on se ukrca za Bejrut, računajući da prestigne onaj drugi brod. Kad je stigao sa govedinom u Jerusalim, saznao je da Šerman uopšte nije otplovio na *Kveker Sitiju*, već je otišao da se bori protiv Indijanaca. Vratio se u Ameriku i krenuo u Stenovite planine. Posle šezdeset i osam dana napornog putovanja prerijom, stigavši na četiri milje od Šermanovog glavnog štaba, bio je ubijen tomahavkom i skalpiran, a Indijanci su uzeli govedinu. Sve su uzeli, izuzev jednog bureta. Šermanova armija osvojila je ovo bure, tako da je hrabri moreplovac čak i mrtav delimično ispunio svoj ugovor. U svojoj poslednjoj volji, koju je pisao u vidu dnevnika, zaveštao je ovaj ugovor svom sinu Bartolomeju V. Bartolomej V. ispostavio je sledeći račun, a zatim umro:

SJEDINjENIM AMERIČKIM DRŽAVAMA

U vezi ugovora sa pokojnim Džonom Vilsonom Mekenzijem iz Nju Džersija.

За тридесет бурадi говедине испоручене генералу Шерману, по 100 долара буре	3.000 долара
За путне и транспортне трошкове	14.000 долара
Свега	17.000 долара

(и словима: седамнаест хиљада долара)

Utom je umro, ali je ostavio ugovor V. Dž. Martinu, koji je pokušao da naplati potraživanje, ali je umro pre no što je to ostvario. On ga je ostavio Barkeru Dž. Alenu, koji je takođe pokušao da dobije traženi iznos. Ni on to nije doživeo. Barker Dž. Alen ostavio je ugovor u nasleđe Ansonu G.

Rodžersu, koji je takođe pokušao da ga ubere, pa je čak stigao do kancelarije devetog računoispitača, kad smrt, veliki poravnatelj, naiđe potpuno nepozvana, te i njega osujeti u tome. On je ostavio račun nekom svome rođaku u Konektikatu, Bendžansu Hopkinsu, koji je izdržao četiri nedelje i dva dana i uspeo da ostvari najbolje zabeleženi rezultat, jer je stigao čak do dvanaestog računoispitača. Račun je zaveštanjem ostavio u nasleđe svom ujaku, po imenu O-Budi-Radostan Džonson. Ovaj napor podrio je zdravlje Radosnoga. Njegove poslednje reči bile su: „Ne plačite za mnom – odlazim dobrovoljno.“ To je i učinio, pokoj duši njegovoj. Posle toga je još sedmoro ljudi nasledilo ugovor i svi su se upokojili. Tako je najzad dospeo i u moje ruke. Pripao mi je preko jednog rođaka po imenu Hubard – izvesnog Betlehema Hubarda iz Indijane. On je već odavno bio nešto ljut na mene; ali u svojim poslednjim časovima poslao je po mene, sve mi oprostio i, plačući, predao mi ugovor o isporuci govedine.

Ovim se završava priča do vremena kad sam ja nasledio to potraživanje. Sad ću se potruditi da otvoreno iznesem pred naciju sve što se tiče mog učešća u ovom događaju. Uzeo sam ugovor o isporuci govedine kao i račun za prevaljenu kilometražu i putne troškove, i otišao predsedniku Sjedinjenih Američkih Država.

On zapita: – Šta želite, gospodine?

Ja rekoh: – Ekselencijo, na dan desetog oktobra 1861, ili približno u to vreme, pokojni Džon Vilson Mekenzi, iz Roterdama, srez Čemang, država Nju Džersi, zaključio je s Generalnim guvernmanom ugovor po kome se obavezao da generalu Šermanu isporuči ukupno trideset buradi govedine...

Tu me on prekide i, ljubazno ali odlučno, ukloni iz svoje blizine. Sledećeg dana sam otišao ministru spoljnih poslova.

On zapita: – Dakle, gospodine?

Ja rekoh: – Vaše kraljevsko visočanstvo: na dan desetog oktobra 1861, ili približno u to vreme, pokojni Džon Vilson Mekenzi, iz Roterdama, srez Čemang, država Nju Džersi, zaključio je s Generalnim guvernmanom ugovor po kome se obavezao da generalu Šermanu isporuči ukupno trideset buradi govedine...

– Dosta, gospodine... dosta; ova ustanova nema nikakve veze s ugovorima o govedini.

Bio sam izbačen napolje. Promislio sam dobro i najzad, sutradan, pošao ministru mornarice, koji mi reče: – Govorite brzo, gospodine; ne dozvolite da čekam.

Ja rekoh: – Vaše kraljevsko veličanstvo, na dan desetog oktobra 1861, ili približno u to vreme, pokojni Džon Vilson Mekenzi, iz Roterdama, srez Čemang, država Nju Džersi, zaključio je s Generalnim guvernmanom ugovor po kome se obavezuje da generalu Šermanu isporuči ukupno trideset buradi govedine...

Eto, dalje nisam dospeo. Ni on nije imao nikakve veze sa isporukama

govedine za generala Šermana. Počeo sam da mislim kako je ovo neka čudna vrsta uprave. Izgledalo je kao da svako želi da se otrese obaveze plaćanja one govedine. Sledećeg dana sam otišao ministru unutrašnjih poslova.

Rekoh: – Vaša carska milosti, dana desetog oktobra, ili približno...

– Dovoljno, gospodine. Čuo sam o vama već ranije. Odlazite, nosite iz ove ustanove svoj besramni ugovor o govedini. Ministarstvo unutrašnjih poslova nema nikakve veze sa snabdevanjem armije.

Otišao sam. Ali sad sam bio očajan. Rekao sam da ću ih proganjati; opsedaću svako ministarstvo ove nepravične vlade sve dok se spor oko ugovora ne reši. Ubraću ovo potraživanje ili ću pasti u časnoj borbi, kao što su pali i moji prethodnici. Napadao sam ministra pošta; opsedao sam Ministarstvo poljoprivrede; vukao za rukav predsednika skupštine. Ali *svi oni* nisu imali ničeg zajedničkog s vojnim ugovorima za isporuku mesa. Otišao sam direktoru Ureda za patente.

Rekoh: – Vaša preuzvišenosti, na dan...

– Prokletstvo! Šta tražite *ovde* s vašim buntovničkim ugovorom o govedini? Mi nemamo *nikakve* veze sa isporukama mesa za armiju, dragi gospodine.

– Aha, sve je to lepo i krasno... ali *neko* ipak mora da plati govedinu. I to mora da plati *smesta*, inače ću zapleniti Ured za patente sa svim što se u njemu nalazi.

– Ali, dragi gospodine...

– Ništa me se ne tiče, gospodine. Ja smatram da je Ured za patente dužan da se stara o govedini; ali bio dužan ili ne, Ured za patente ima da mi plati to meso.

Da se ne upuštam u pojedinosti. Završilo se tučom. Ured za patente je pobedio. Ali sam ipak doznao nešto korisno. Rečeno mi je da je Državna blagajna pravo mesto kuda bi trebalo da odem. Otišao sam tamo. Čekao sam dva i po časa, a onda sam bio primljen kod prvog lorda Blagajne.

Rekoh: – Najplemenitiji, najozbiljniji i najpoštovaniji sinjore, na dan desetog oktobra 1861, ili približno u to vreme, pokojni Džon Vilson Meken...

– Dovoljno, gospodine. Čuo sam o vama. Otidite do prvog računoispitača Blagajne.

Učinio sam to. On me je poslao drugom računoispitaču. Drugi računoispitač me je poslao trećem, treći me je uputio prvom inspektoru Odeljenja za govedinu. Najzad je izgledalo da sam na pravom putu. On je ispitao svoje poslovne knjige i dokumenta, ali nije našao nikakve podatke o ugovoru o govedini. Otišao sam drugom inspektoru Odeljenja za govedinu. I on je pregledao svoje poslovne knjige i dokumenta, ali bez uspeha. Ipak smo napredovali. Tokom te nedelje dospeo sam do šestog inspektora toga odeljenja; sledeće nedelje prošao sam kroz Odeljenje žalbi, treće nedelje sam otpočeo i dovršio obilaženje Odeljenja za zaturene ugovore i zakoračio u Odeljenje ugaslih računa. Njega sam

proradio za tri dana. Preostalo je još samo jedno mesto gde sam mogao da odem. Postavio sam zasedu upravniku Odeljenja nerazvrstanih predmeta. Odnosno šefu njegove pisarnice, pošto njega nije bilo. U prostoriji se nalazilo šesnaest divnih mladih devojaka, koje su zavodile spise u knjige, a bilo je i sedam pristalih mladih pisara, koji su im pokazivali kako se to čini. Devojke su im se smešile preko ramena, a pisari su uzvraćali osmehe, pa je sve bilo vedro kao na svadbi. Dva ili tri pisara koji su čitali novine odmeriše me prilično oštro, ali nastaviše da čitaju i ništa ne rekoše. No ja sam se u svojoj burnoj karijeri već od onog dana kad sam stupio u prvu kancelariju Biroa za govedinu, pa dok nisam izašao iz poslednje u Odeljenju ugasnulih računa, navikao na ovakvu vrstu predusretljivosti, počev od četvrtog pomoćnog mlađeg pisara pa nadalje. Naučio sam dotad da stojim na jednoj nozi od trenutka kad uđem u kancelariju pa sve dok mi se pisar ne obrati, a da pri tome ne promenim nogu više od dva, možda najviše tri puta.

Tako sam stajao dok se nisam četiri puta premestio s noge na nogu. Zatim rekoh jednome od pisara koji su čitali:

– Presvetla Lutalice, gde je Veliki Turčin?

– Na koga mislite, gospodine? O kome govorite? Ako se to odnosi na šefa Biroa, on je izašao.

– A da li će danas posećivati harem?

Mladić je neko vreme piljio u mene, a zatim nastavi da čita novine. Međutim, bio sam upoznao navike ovih pisara. Znao sam da sam spasen ako pročita sve novine pre no što stigne sledeća njujorška pošta. Bilo mu je preostalo još samo dvoje novina. Posle izvesnog vremena on dovrši, a zatim zevnu i zapita me šta želim.

– Ugledni i uvaženi Imbesilu: na dan desetog ok...

– Vi ste čovek sa ugovorom o govedini. Dajte mi dokumenta.

Uze ih, pa je dugo pretraživao po svojim svežnjevima nerazvrstanih predmeta. Najzad pronađe iglu u plastu sena, kako se meni činilo – pronađe davno zatureni zapisnik o tom ugovoru o govedini – nađe stenu na kojoj se toliko mojih predaka razbilo pre no što su uspeli u svom poduhvatu. Bio sam duboko dirnut. Pa ipak sam likovao – jer sam ja preživeo. Rekoh uzbuđeno: – Dajte mi. Vlada će sad pristati. – On mahnu rukom da pričekam i reče da prethodno treba još nešto obaviti.

– Gde je taj Džon Vilson Mekenzi? – upita.

– Mrtav.

– Kad je umro?

– Nije umro... bio je ubijen.

– Kako?

– Tomahavkom.

– Ko ga je tresnuo tomahavkom?

– Ko, pa Indijanac, prirodno. Ne mislite valjda da je to učinio upravnik zabavišta.

– Ne mislim. Znači, bio je to Indijanac?

– Tako je.
– Kako se zvao?
– Kako se zvao? Nemam pojma.
– Moralo znati kako se zvao. Ko je video taj udarac tomahavkom?
– Ne znam.
– Vi, znači, niste prisustvovali.
– Kao što se možete osvedočiti po mojoj kosi. Bio sam odsutan.
– Onda otkud znate da je taj Mekenzi poginuo?
– Zato što je u ono vreme svakako nastradao, a sve govori u prilog tome da je od tog časa bio neprekidno mrtav. *Znam to* pouzdano.
– Moramo imati dokaze. Jeste li doveli Indijanca?
– Svakako da nisam.
– E, morate ga dobaviti. Imate li taj tomahavk?
– Nikad mi to nije palo na um.
– Morate nabaviti tomahavk. Morate privesti i Indijanca i tomahavk. Ako na taj način budete uspeli da dokažete Mekenzijevu smrt, onda ćete istupiti pred komisiju, koja je nadležna da saslušava žalbe, uz izvestan prisenak verovatnoće da će taj slučaj krenuti sa tolikim zaletom da će, možda, vaša deca doživeti da naplate račun i uživaju u novcu. Ali smrt tog čoveka *mora* biti dokazana. Ipak, mogu vam odmah reći da vlada nikad neće priznati transportne troškove kao i putne izdatke pokojnog Mekenzija. Mogućno je da će *možda* platiti ono bure govedine koje su Šermanovi vojnici zaplenili, ukoliko uspete da kroz Kongres prođe zakon kojim se odobravaju izdaci ove vrste učinjeni na teret državne blagajne, ali vam, svakako, neće platiti za dvadeset i devet buradi mesa koje su pojeli Indijanci.
– Znači da se dugovanje meni svodi na svega sto dolara, pa ni to nije sigurno! Posle svih Mekenzijevih putovanja po Evropi, Aziji i Americi sa tom govedinom; posle svih njegovih muka, zlopaćenja i lutanja; posle pogibije svih onih nevinih koji su pokušavali da naplate taj račun! Mladi čoveče, pa zašto mi to nije rekao prvi inspektor Odeljenja za govedinu?
– Nije imao pojma o verodostojnosti vašeg potraživanja.
– Zašto mi drugi inspektor nije rekao? Zašto nije treći? Zašto mi sva ta odeljenja i ministarstva nisu rekla?
– Niko od njih nije znao. Svaki predmet mora da prođe svoj određeni put. Vi ste išli tim putem i iznašli ono što ste želeli da saznate. To je najbolji put. To je jedini put. On je vrlo pravilan, i vrlo spor, ali vrlo pouzdan.
– Da, pouzdano vodi u smrt. To se i dogodilo većini mojih prethodnika. Počinjem da osećam da sam i ja osuđen na to. Mladi čoveče, vi volite onu vedru osobu blagih plavih očiju, sa čeličnim perima zadenutim za uši – vidim to po vašim nežnim pogledima; želeli biste da se njome oženite – ali ste isuviše siromašni. Pružite ruku – evo vam ugovora o govedini; idite, uzmite je i budite srećni! Neka vas nebo blagoslovi, deco moja!

To je sve što znam o velikom ugovoru o govedini, koji je izazvao toliko prepričavanja među građanstvom. Pisar kome sam ga zaveštao je umro. Ne znam ništa više o ugovoru, ili ma kome ko je imao s njim posla. Znam samo to da ako poživi dovoljno dugo, čovek ipak može da u vašingtonskim zaobilaznim kancelarijama pronađe jedan predmet i da, posle mnogo truda, muka i odugovlačenja, sazna ono što bi saznao već prvog dana kad bi poslovanje ovih zaobilaznih kancelarija bilo vođeno isto onako razumno kao što bi bilo da je reč o nekom velikom privatnom trgovinskom preduzeću.

POVODOM JEDNE OSTAVKE

Vašington, 2. decembar 1867.

Podneo sam ostavku. Vlada izgleda tera po starom, ali je ipak iz njenog točka ispao jedan paoc. Bio sam pisar u senatskom Odboru za konhiliologiju[5], a sad sam se odrekao tog položaja. Uvideo sam da svi ostali članovi vlade imaju očiglednu nameru da mi onemoguće učestvovanje u savetovanjima za dobro naroda, pa tako nisam mogao duže da ostanem na svojoj dužnosti, a da pri tom ne strada moje samopoštovanje. Kad bih podrobno izneo sve uvrede kojima sam bio obasipan tokom šest dana, koliko sam proveo u svojstvu službenika, morao bih da napišem čitavu knjigu. Najpre su me imenovali za pisara Odbora za konhiliologiju, a onda mi nisu dali čak ni pomoćnika s kojim bih mogao da igram bilijar. Prešao bih i preko toga, ma koliko bio usamljen, da su mi ostali članovi kabineta ukazivali dužno poštovanje. Ali nisu. Kad god bih primetio da šef nekog resora ide pogrešnim pravcem, ostavio bih sve na stranu, pa bih otišao i pokušao da ga povratim na pravi put, kao što mi je dužnost nalagala; ali ni jedan jedini put nisam naišao na blagodarnost. Otišao sam s najboljim namerama ministru mornarice i rekao:

– Gospodine, izgleda da admiral Faragut ne radi u Evropi ništa drugo već samo vodi neke čarke, kao da je otišao na neki izlet. Možda je sve u najboljem redu, ali se meni ne čini tako. Ako tamo nema s kim da se bori, vratite ga kući. Ne vredi dati nekome čitavu flotu za jedno izletničko putovanje. I preskupo je. Pazite, nemam ja ništa protiv toga da i mornarički oficiri idu na izlete, ali na razumne izlete, na izlete koji nisu rasipnički. Evo, na primer, mogli bi da se spuste na splavu niz Misisipi...

Trebalo je čuti tu dreku! Čovek bi pomislio da sam počinio kakav zločin. Ali ja mu nisam zamerio. Rekao sam da je to jevtino, republikanski jednostavno i savršeno bezbedno. Rekao sam da se ništa ne može uporediti sa splavom kad je u pitanju tiha izletnička ekskurzija.

Tad me je ministar mornarice zapitao ko sam, a kad sam mu rekao da ulazim u sastav vlade, hteo je da sazna u kom svojstvu. Rekao sam da ću ga obavestiti, bez obzira na to koliko je čudno takvo pitanje od člana te iste vlade, da sam ja pisar senatskog Odbora za konhiliologiju. Tek tada je nastao pravi rusvaj! Završilo se time što mi je naredio da napustim kancelariju i da se ubuduće strogo pridržavam poslova iz svog delokruga. Prvo što sam pomislio bilo je da ga smenim. Ipak, pošto bi to nanelo štete i drugima a ne samo njemu, dok meni, u stvari, ne bi ništa koristilo, ostavio sam ga na miru.

Otišao sam zatim ministru rata, koji nije hteo da me primi dok nije saznao da sam u sastavu vlade. Da nisam došao važnim poslom, sumnjam

da bih uopšte uspeo da se probijem do njega. Zamolio sam da pripalim (on je baš pušio u to vreme), a zatim sam mu rekao da nemam ništa protiv toga što odobrava puštanje na reč generala Lija i njegovih ratnih drugova, ali ne mogu da odobrim njegov način ratovanja protiv Indijanaca u preriji. Rekao sam mu da se bori isuviše raštrkano. Trebalo bi da Indijance što više prikupi – da ih satera sve zajedno na neko prikladno mesto, gde bi bilo dovoljno životnih namirnica za obe zaraćene strane, a zatim da otpočne sveopšti pokolj. Rekao sam mu da na jednog Indijanca ništa ne deluje tako ubedljivo kao sveopšti pokolj. Ukoliko mu se ne sviđa pokolj, neka pribegne sapunu i obrazovanju, koji će najsigurnije dotući Indijance. Sapun i obrazovanje ne deluju, doduše, tako trenutno kao pokolj, ali su, ako se duže primenjuju, daleko smrtonosniji; naime, upola dotučeni Indijanac može da se oporavi, ali ako ga vaspitaš i opereš, onda mu je sudbina zapečaćena. To podriva njegov organizam; to iz temelja uništava njegovo biće. – Gospodine, – rekoh – došlo je vreme kad je svirepost od koje će se krv slediti postala neophodna. Poklonite kalup sapuna i bukvar svakom Indijancu koji pustoši prerijom i prepustite ih njihovoj sudbini!

Ministar rata zapita da li sam ja član kabineta, a ja rekoh da jesam. On me zapita u kakvom svojstvu, a ja objasnih da sam pisar u senatskom Odboru za konhiliologiju. Tada sam bio uhapšen zbog omalovažavanja vlasti, te sam preostali deo dana proveo lišen slobode.

Gotovo sam bio odlučio da posle toga ćutim i puštam vladu da se snalazi kako zna. Ali dužnost je zvala, i ja sam se odazvao. Otišao sam ministru finansija. On upita:

– Šta želite?

Pitanje me zbuni. Rekoh: – Punč s rumom.

On reče: – Ako imate ovde kakvog posla, gospodine, izložite stvar... i to što sažetije.

Ja na to rekoh da mi je žao što je smatrao potrebnim da tako naglo promeni predmet razgovora, jer me takvo njegovo ponašanje vređa; međutim, uzevši u obzir okolnosti, preći ću preko toga i izložiću cilj svog dolaska. A zatim mu ozbiljno prebacih zbog preterane dužine njegovog izveštaja. Rekao sam da je taj izveštaj bio skup, izlišan i nespretno sročen; u njemu uopšte nije bilo opisnih mesta, ni poezije, ni osećajnosti – ni junaka, ni fabule, ni slika – čak ni drvoreza. Niko ga neće čitati, to je jasno kao sunce. Molio sam ga da ne upropašćuje svoj ugled puštajući iz štampe ovakvu publikaciju. Ukoliko uopšte misli da postigne uspeh u literaturi, onda mora nastojati da njegovi napisi budu mnogo slikovitiji. Mora da se kloni suvoparnih činjenica. Rekao sam mu da almanasi svoju popularnost duguju u prvom redu pesmicama i pitalicama, pa da bi nekoliko zagonetki ubačenih u njegov finansijski izveštaj više doprinelo dobroj prođi no sve druge cifre o unutrašnjim prihodima koje je u njega zbio. Rekao sam sve ovo u prijateljskoj nameri, ali se ministar finansija ipak strahovito razbesne. Čak mi je rekao da sam magarac. Izdirao se na

mene na najgrublji način, pa je rekao da će me, ukoliko se još jednom budem usudio da mešam u njegove poslove, izbaciti kroz prozor. Rekao sam tada da ću uzeti šešir i otići, pošto ne nailazim na poštovanje dostojno mog službenog položaja, pa sam to i učinio. On se poneo kao pravi mladi pisac. Svi oni čim objave svoju prvu knjigu, smatraju da znaju sve bolje od ostalih. Niko ih više ničemu ne može poučiti.

Izgleda da za sve vreme što sam ga proveo u vladinoj službi nisam mogao ništa da uradim u svom službenom svojstvu a da ne zapadnem u neprilike. Pa ipak, nisam učinio ništa, nisam pokušao ništa što nisam smatrao da je za dobrobit otadžbine. Žaoka nepravdi koje sam pretrpeo mogla me je nagnati na nepravične i pogrešne zaključke, ali je meni, svakako, izgledalo da su ministar spoljnih poslova, ministar rata, ministar finansija i ostala moja sabraća još od samog početka skovala zaveru sa ciljem da me istisnu iz upravljanja državom. Dok sam bio u vladinoj službi svega sam jedan jedini put prisustvovao zasedanju kabineta. I to mi je bilo dovoljno. Vratar na kapiji Bele kuće izgleda nije bio raspoložen da me propusti sve dok nisam zapitao da li su stigli ostali članovi kabineta. Rekao je da jesu, pa sam tako ušao. Svi su bili na okupu; niko mi ne ponudi stolicu. Zurili su u mene kao da sam neki nametljivac. Predsednik reče:

– Je l’te, gospodine, a ko ste vi?

Pružih mu posetnicu i on pročita: „Uvaženi Mark Tven, pisar senatskog Odbora za konhiliologiju.“ Zatim me odmeri od glave do pete kao da nikad dotad nije čuo za mene. Ministar finansija reče:

– To je onaj nametljivi magarac koji je došao da mi preporuči da prošaram svoj izveštaj pesmicama i zagonetkama, kao da je to neki almanah.

Ministar rata reče: – To je onaj isti zanesenjak koji mi je juče došao s predlogom da jedan deo Indijanaca vaspitavamo sve dok ne pomru, a ostale da prikoljemo.

Ministar mornarice reče: – U ovom mladiću prepoznajem čoveka koji je ove nedelje uporno pokušavao da me ometa u mom službenom poslu. Bio je ogorčen što admiral Faragut koristi čitavu flotu za pravljenje izleta, kako on to naziva. Njegov predlog o nekoj ludačkoj ekskurziji na splavu previše je besmislen da bih ga ponavljao.

Ja rekoh: – Gospodo, uviđam postojanje namere da se diskredituje svaki akt moje službene karijere; uviđam takođe nameru da budem lišen prava glasa kad se rešava o sudbini nacije. Danas uopšte nisam bio obavešten da će se ova sednica održati. Samo sam pukim slučajem saznao da će se održati sastanak kabineta. Ali ostavimo to sad na stranu. Sve što želim da saznam je sledeće: da li je ovo sednica kabineta ili nije?

Predsednik reče da jeste.

– Onda – rekoh ja – pređimo smesta na posao i ne traćimo svoje dragoceno vreme nedostojnim opanjkavanjem službenih postupaka svojih kolega.

Tada uze reč ministar spoljnih poslova i na svoj dobronamerni način reče: – Mladi čoveče, vi ste očigledno žrtva zablude. Pisari kongresnih odbora nisu članovi kabineta. Niti su to vratari Kapitola, iako to izgleda čudno. Stoga, ma koliko želeli da naše odlučivanje bude potkrepljeno vašom izvanrednom mudrošću, mi po zakonu ipak ne možemo da se njome koristimo. Većanje vrhovnog tela države moraće da protekne bez vas; ukoliko dođe do propasti, što je lako mogućno, neka to bude melem za vaše bolećivo srce, jer ste i rečju i delom učinili sve što je u vašoj moći da je sprečite. Neka ste blagosloveni. Zbogom.

Ove blage reči utišaše moje uzburkane grudi, te odoh. Ali sluge naroda ne smeju znati za počinak. Tek što sam stigao u svoju kancelariju u Kapitolu i stavio noge na sto kao pravi poslanik, ulete razjaren jedan od senatora iz Odbora za konhiliologiju i reče:

– Gde ste vi čitav dan?

Rekoh mu tada da sam, ukoliko se to uopšte nekog tiče sem mene, bio na sednici kabineta.

– Na sednici kabineta? Voleo bih da znam kakvog vi posla imate na sednici kabineta?

Rekao sam da sam tamo otišao da posavetujem – mada mi nikako nije jasno šta se to sve njega uopšte tiče. Na to se on izbezobrazi, pa završi time što reče da me već tri dana traži da bih mu prepisao jedan izveštaj o ljuskama od voća, ljuskama od jaja, ljuskama od školjki, i šta ti ja znam šta još sve spada u konhiliologiju, a niko nije bio u stanju da me pronađe.

Ovo je bilo nečuveno. To je bila kap koja je prevršila meru moje pisarske strpljivosti. Rekoh: – Gospodine, da li pretpostavljate da ću stvarno *raditi* za šest dolara dnevno? Ako ste tako mislili, dopustite da preporučim da senatski Odbor za konhiliologiju uzme u službu drugog. Ja nisam rob nijedne stranke! Opozovite ponižavajuće postavljenje koje ste mi dodelili. Dajte mi slobodu ili smrt!

Od toga časa nisam više bio u vladinoj službi. Pošto su me izbrusili u ministarstvu, izbrusili u kabinetu, i pošto mi je predsednik odbora, koji sam nastojao da svojim prisustvom ukrasim, očitao vakelu, popustio sam pred proganjanjima, prenebregao tegobe i čari visokog službenog položaja i napustio svoju iskrvavljenu otadžbinu u času opasnosti.

Ali pošto sam ipak učinio državi izvesne usluge, poslao sam račun:

RAČUN

Sjedinjenim Američkim Državama[6]

	Долара
За савет министру рата	50
За савет министру морнарице	50
За савет министру финансија	50
За савет кабинету	бесплатно
За путовање до Јерусалима[16] и натраг, преко Египта, Алжира, Гибралтара и Кадиза, 14.000 миља, по 20 центи миља	2.800
Плата писара сенатског Одбора за конхилиологију, шест дана по 6 долара дневно	36
СВЕГА	2.986 долара

Podnosilac računa
Veleuvaženi pisar senatskog Odbora
za konhiliologiju

Ni jedna jedina stavka ovog računa nije bila isplaćena, izuzev one tričarije od 36 dolara na ime pisarske plate. Ministar finansija, progoneći me do kraja, prevukao je perom preko svih ostalih stavki, jednostavno napisavši sa strane „Ne odobrava se“. I tako su se moje najcrnje slutnje najzad obistinile. Proganjanje je otpočelo. Nacija je izgubljena.

Zasad sam završio sa zvaničnom karijerom. Oni pisari koji dopuštaju da im se komanduje, neka ostanu. Poznajem mnogo njih, u raznim ministarstvima, koji nikad nisu obaveštavani kad se održava sednica kabineta, čije mišljenje prvaci naroda nikad ne traže kad je reč o ratu, finansijama ili trgovini, kao da oni nemaju nikakve veze s vladom, a koji ipak ostaju iz dana u dan na svojim radnim mestima i rade! Oni znaju šta predstavljaju za naciju i to nesvesno odaju svojim držanjem i načinom na koji naručuju obed u restoranu – ali ipak rade. Znam jednog koji mora da lepi svakojake male novinske isečke u jednu svesku – ponekad čak osam do deset isečaka na dan. On to ne radi dobro, ali radi onoliko dobro koliko ume. To je vrlo zamorno. To iscrpljuje um. A ipak dobija svega 1800 dolara godišnje. S takvim umom taj mladi čovek mogao bi da zaradi hiljade i hiljade dolara da je u nekom drugom zvanju – kad bi se samo na to odlučio. Ali ne, njegovo srce kuca za rodnu grudu, i on će joj služiti sve dotle dok bude postojala bar jedna sveska za lepljenje isečaka. Znam pisare koji ne pišu baš naročito lepo, ali ono znanje kojim raspolažu plemenito stavljaju pred noge svoje otadžbine, pa dirinče i muče se za 2.500 dolara godišnje. Ono što oni pišu, ponekad moraju drugi pisari da prepisuju; ali kad čovek čini za svoju zemlju sve što je u njegovoj moći, sme li ta zemlja da se žali? Zatim postoje pisari za koje nema slobodnog mesta, i koji čekaju, čekaju i čekaju da se upražni neko mesto – čekaju strpljivo da im se ukaže prilika da služe svojoj domovini – a dok čekaju, dobijaju za to svega 2000 dolara godišnje. Tužno je to – doista, vrlo tužno. Kad jedan član Kongresa ima prijatelja koji je obdaren, ali nema zaposlenja gde bi njegove velike sposobnosti došle do izražaja, onda ga on poverava svojoj domovini i daje mu pisarsko mesto u nekom ministarstvu. I tamo taj čovek mora celog veka da robuje noseći se sa

dokumentima za dobro nacije, koja se njega nikad ne seća, koja mu nikad ne ukazuje pažnju – i sve to za svega 2.000 ili 3.000 dolara godišnje. Kad budem dovršio spisak svih pisara u nekoliko ministarstava, sa podacima o tome šta sve imaju da obave i šta im se za to plaća, videćete da nema ni upola toliko pisara koliko bi trebalo da ih ima, i da oni nisu ni upola toliko nagrađeni koliko bi trebalo da budu.

KANDIDOVANjE ZA GUVERNERA

Pre nekoliko meseci bio sam kandidovan za guvernera države Njujork i predložen na nezavisnoj listi, a moji protivkandidati bili su Džon T. Smit i Blenk Dž. Blenk. Nejasno sam osećao da imam izrazito preimućstvo nad ovim džentlmenima, a to preimućstvo je bilo moj neukaljani obraz. Ukoliko su moji suparnici nekad znali šta znači časno ime, prema pisanju novina bilo je lako uvideti da su ta vremena odavno prošla. Bilo je jasno da poslednjih godina nisu prezali od svakojakih sramnih prestupa. Ali dok sam se naslađivao svojim preimućstvom i ćutke u njemu uživao, neka glibovita struja nelagodnosti potajno je rila po dubinama moje sreće, a ta nelagodnost se sastojala u sledećem: plašio sam se što će moje ime biti dovedeno u blisku vezu s imenima ovih ljudi. Postajao sam sve brižniji i brižniji. Najzad sam o tome napisao svojoj staramajki. Odgovor je stigao brzo i bio odsečan. Ona je pisala:

„Nikad u životu nisi učinio ni jednu jedinu stvar koje bi trebalo da se stidiš – ni jednu jedinu. Pogledaj u novine – pogledaj u njih i shvati kakvi su ljudi ta gospoda Smit i Blenk, pa onda zaključi sam da li si voljan da se srozaš na njihov nivo i upustiš se u izbornu borbu s njima.“

Baš od toga sam i ja strepeo! Te noći nisam oka sklopio. Ali, najzad, uzmaka nije bilo. Bio sam se obavezao, te sam morao da nastavim borbu. Dok sam za doručkom nespokojno prelistavao novine, ugledah jedan napis, koji me je, mogu iskreno reći, zbunio više nego išta pre toga u životu.

„KRIVOKLETSTVO. Možda će se sada, kada se pred narodom kandidovao za guvernera, g. Mark Tven udostojiti da objasni kako je došlo do toga da ga trideset četiri svedoka optuže za krivokletstvo u Vakavaku; Kočinkina, godine 1863, a počinio je to krivokletstvo za to da bi opljačkao jednu siromašnu domorodačku udovicu i njenu nejaku decu i oteo im polje batata, jedinu podršku i uporište u njihovoj ucveljenosti i ojađenosti. G. Tven duguje samom sebi, kao i ovom velikom narodu čije glasove traži, da se ova stvar rasvetli. Hoće li on to učiniti?“

Mislio sam da ću presvisnuti od zaprepašćenja. Tako svirepa, nemilosrdna optužba! Nikad nisam *video* Kočinkinu! Nikad nisam *čuo* za Vakavak! Ne bih umeo da raspoznam batatu od kengura. Nisam znao šta da činim. Bio sam zaluđen i bespomoćan. Propustio sam da taj dan prođe ne preduzevši nikakve mere. Sledećeg jutra iste novine donele su ovo – i ništa više:

„ZNAČAJNO. – Kako je zapaženo, g. Tven upadljivo ćuti o onom krivokletstvu u Kočinkini.“
(Napomena. – Otada pa do kraja predizborne kampanje ove novine me nikad nisu nazivale drukčije do „onaj besramni krivokletnik Tven“.
Zatim je Gazeta *objavila sledeće:*
„PITAMO SE. – Da li će novi kandidat za guvernera blagoizvoleti da nekim svojim sugrađanima (koji pate zbog toga što će glasati za njega!) objasni beznačajnu pojedinost o tome kako su ljudima koji su s njim noćivali u jednoj baraci u Montani s vremena na vreme nestajale manje stvari od vrednosti, sve dok, najzad, pošto su te stvari uvek neizbežno nalažene na samom g. Tvenu ili u njegovom „koferu“ (odnosno novinama u koje je uvijao svoje prnje), nisu bili prinuđeni da ga, radi njegovog sopstvenog dobra, prijateljski opomenu, pa su ga zato nakatranisali, uvaljali u perje i propustili kroz šibu, a zatim ga posavetovali da ostavi trajnu prazninu na mestu koje je obično zauzimao u logoru. Da li će to učiniti?“

Može li išta biti svesno zlobnije od ovog? Pa ja u svome veku nisam bio u Montani.

(Otada je ovaj list o meni obično govorio kao o „Tvenu, montanskom lopovu“.)

Posle toga sam sa strepnjom uzimao novine – kao čovek koji podiže ćebe naslućujući da bi se ispod njega mogla skrivati zvečarka. Jednog dana ugledao sam sledeće:

„RAZOBLIČENA LAŽ! – Iskazima koje su pod zakletvom dali gospodin Majkel O’ Flanagan, iz Fajv Pointsa, i gospoda Snab Raferti i Keti Maligan, iz Voterstrita, utvrđeno je da je gnusna izjava g. Mark Tvena, kako je neprežaljeni ded našeg dičnog zastavnika Blenka Dž. Blenka bio obešen zbog drumskog razbojništva, surova i proizvoljna laž, u kojoj nema ni trunke istine i koja potpuno izopačuje pravo činjenično stanje. Časni ljudi se gnušaju kad vide kakvim se sve sramnim sredstvima pribegava da bi se postigao politički uspeh – na primer opadanju mrtvih u grobovima i kaljanju njihovih časnih imena klevetom. Kad samo pomislimo na užas koji ova bestidna laž mora da izaziva kod nevinih rođaka i prijatelja pokojnikovih, skoro smo prinuđeni da pozovemo taj uvređeni i razgnevljeni svet da žestoko i nezakonito kazni izdajnika. Ali ne! Prepustimo ga mrcvarenju nemirne savesti (ukoliko bi, pak, strasti nadvladale građanstvom, te bi ono u svom slepom besu nanelo izdajniku telesne povrede, jasno je da nijedna porota ne bi mogla da osudi niti ijedan sud da kazni počinitelje ovakvog dela).“

Ova divno smišljena završna rečenica imala je za posledicu da iste noći žurno izletim iz postelje i umaknem na zadnja vrata, dok je „uvređeno i razgnevljeno građanstvo“ nadiralo na prednja vrata, lomeći u

svojoj opravdanoj uvređenosti nameštaj i prozore, a pri odlasku odnoseći sa sobom onu moju imovinu koju su mogli da potegle. Pa ipak se mogu zakleti na Sveto pismo da nikad nisam opanjkavao Blenkovog deda. Štaviše, nikad nisam čuo za njega, niti ga ikad spomenuo sve do tog dana i časa.

(Napomenuću, uzgred, da me je otada gore pomenuti list uvek nazivao „Tven, oskvrnitelj leševa“.)

Naredni novinski članak koji je privukao moju pažnju glasio je ovako:

BEDAN KANDIDAT. – G. Mark Tven, koji je sinoć trebalo da održi onako divan govor na masovnom zboru u Independentsu, nije stigao na vreme! Njegov lekar je telegramom saopštio da ga je oborila jedna konjska zaprega i da mu je noga slomljena na dva mesta – da stradalnik ima velike bolove, i tako dalje, i tako dalje, i još prilično sličnog trućanja. A stanovnici Independentsa su uporno pokušavali da progutaju ovu podlu izmišljotinu i da se prave kao da ne znaju šta je bio PRAVI uzrok odsustva one izopačene osobe koju su kandidovali za svog prvaka. SINOĆ JE VIĐEN IZVESTAN ČOVEK KOJI JE, TETURAJUĆI SE, U STANjU ŽIVOTINjSKOG PIJANSTVA, ULAZIO U HOTEL GDE JE ODSEO G. TVEN. Građani Independentsa bezuslovno su dužni da dokažu da ova otupela životinja nije bio Mark Tven lično. Najzad smo ga upecali! U ovom slučaju nikakvo izvrdavanje ne pomaže. Glas naroda gromko pita: KO JE BIO TAJ ČOVEK?“

Za trenutak mi je bilo neshvatljivo, potpuno neshvatljivo da je moje ime zaista dovedeno u vezu sa ovako gnusnom optužbom. Preturio sam preko glave već pune tri godine otkako nisam okusio pivo, vino ili bilo koje drugo alkoholno piće.

(Koliko su ovi napadi uticali na mene, vidi se po tome što sam bez ikakvog potresa pročitao u sledećem broju lista svoje ime prekršteno u „g. Delirijum tremens Tven“ – iako sam znao da će me ovaj list sa jednoličnom delatnošću do kraja ovako zvati.)

U to vreme su anonimna pisma već počela da igraju važnu ulogu u mojoj pošti. Obično su glasila ovako:

„Šta će’ da rekneš z’ onu staricu što si je izbacijo iz stan kad došla je da prosi.

Mica Špica“

Ili ovako:

„Ima stvari koj’ si uradijo što niko drugi nezna sem potpisati. Bolje ispovrti koje dolarče dasovanu pada ne rastrubljivam bruku po novine

Đoka Šljoka“

Tako je otprilike izgledalo. Mogao bih da nastavim s tim pismima, ukoliko je poželjno, sve dok čitaocu ne presedne.

Ubrzo me je vodeći republikanski list „raskrinkao“ u podmićivanju naveliko, dok je vodeći demokratski list „otkrio“ da se bavim krupnim ucenjivanjem.

(Na taj način sam stekao još dva imena: „Tven, korupcionaško đubre“, i „Tven, gnusni iznuđivač“.)

Do tog vremena se već podigla tolika graja oko traženja „odgovora“ na sve ove grozne optužbe protiv mene da su urednici i politički vođi moje stranke rekli kako bi moje dalje ćutanje značilo političku propast. Da bi ovaj njihov poziv postao još opravdaniji, već koliko sutra pojavio se u jednim novinama sledeći članak:

POGLEDAJDE OVOG ČOVEKA!
Nezavisni kandidat još uvek uporno ćuti, jer se ne usuđuje da govori. Svaka optužba protiv njega bila je izdašno dokazana i potvrđena, a njegovo rečito ćutanje sve to još više potvrđuje, tako da se danas može smatrati osuđenim za večita vremena. Nezavisni, pogledajte svog kandidata! Pogledajte tog besramnog krivokletnika! Tog lopova iz Montane! Tog oskrvnitelja leševa! Pogledajte to oličenje delirijum tremensa! To korupcionaško đubre! Tog gnusnog iznuđivača! Pogledajte ga – odmerite ga – pa onda recite da li možete dati svoje časne glasove za stvorenje koje je svojim gnusnim nedelima zaslužilo taj grozni nadimak i koje se ne usuđuje da otvori usta i bar jednu od njih opovrgne!

Pošto nije bilo mogućnosti da se iz toga iskobeljam, ja se, u dubokoj pogruženosti, dadoh na posao da pripremim „odgovor“ na mnoštvo neosnovanih optužbi i podlih, niskih laži. Ali nikad nisam dovršio preduzeti posao, jer je već sutradan jedan list doneo nove strahote i svežu zlobu, ozbiljno me optužujući da sam spalio jednu ludnicu zajedno sa svim njenim žiteljima samo stoga što mi je kvarila pogled sa kućnog prozora. To me je bacilo u neku vrstu panike. Zatim dođe optužba da sam otrovao ujaka kako bih se domogao njegove imovine, sa kategoričkim zahtevom da njegov grob bude otvoren. Ovo me je dovelo na ivicu ludila. Povrh svega bio sam optužen da sam svoje bezube i nestručne stare rođake upošljavao kao kuvarice u domu za nahočad gde sam bio upravnik. Teturao sam se, bukvalno teturao. A naposletku, kao dostojni i prikladni vrhunac ove besramne hajke koju je stranačka mržnja napujdala na mene, devet malenih slabašnih mališana, svih mogućih preliva boja i stupnjeva otrcanosti, bilo je podučeno da za vreme jednog javnog zbora istrče na govornicu i da mi se obisnu oko nogu vičući: „Tatice!“

Pao sam na rudu. Skinuo sam svoju zastavu i predao se. Nisam bio dorastao tome da se nosim sa zahtevima koje postavlja kampanja za izbor guvernera u državi Njujork, pa sam tako poslao svoje odustajanje od kandidature, koje sam u ogorčenosti potpisao ovako: „Iskreno vaš, nekad pošten čovek, a sada

Mark Tven, B. K., M. L., O. L., D. T., K. Đ. i G. I.“

TAJANSTVENI POSETILAC

Prvi ko me je posetio kad sam se nedavno okućio bio je neki gospodin koji se predstavio kao zastupnik saveznog odseka za unutrašnje prihode. Rekao sam kako nikad dotad nisam čuo za ovu poslovnu granu, ali mi je u svakom slučaju neobično milo što ga vidim – i zapitah ga hoće li da sedne. On sede. Pojma nisam imao šta da kažem, ali sam smatrao da ljudi koji su se uspeli na stepen kućevlasnika moraju biti u društvu razgovorni, moraju biti neusiljeni i prisni. I tako, u nedostatku druge teme za razgovor, zapitah ga da ne otvara slučajno poslovnicu u susedstvu.

On reče da otvara. (Nisam želeo da ispadnem neznalica, ali sam se nadao da će spomenuti kakve poslove obavlja.)

Usudio sam se da ga zapitam: – Kako ide posao? – A on reče: – Pa, osrednje.

Na to ja rekoh da ćemo svratiti, pa ćemo, ukoliko nam njegov dućan odgovara, postati stalne mušterije.

On reče kako je uveren da ćemo silno zavoleti njegovu radnju i da ćemo se držati isključivo nje, pošto – reče – nije video nikog ko bi otišao i tražio drugu radnju ako je makar jednom bio njegov mušterija.

Ovo je zvučalo prilično uobraženo, ali je čovek, potisnuvši prirodan izraz podlosti koji je svima nama svojstven, izgledao sasvim čestito.

Ne znam ni sam tačno kako je do toga došlo, ali smo postepeno počeli da se otkravljujemo i zbližavamo, pa smo prešli na prisan razgovor, a onda je sve išlo kao podmazano.

Pričali smo, pričali i pričali – bar ja; i smejali se, smejali, smejali – bar on. Ali sve to vreme nisam gubio prisustvo duha – svoju prirodnu bistrinu sam uključio na „punom parom“, kako to kaže mašinovođa. Odlučio sam da uprkos njegovim neodređenim odgovorima prokljuvim kojim se poslom bavi – odlučio sam da to izvučem od njega, a da on i ne posumnja šta smeram. Naumio sam da ga uhvatim u klopku pomoću jednog vrlo mudrog lukavstva. Ispričaću mu sve o svojim poslovima, a on će se, prirodno, tako raskraviti za vreme mog podstrekačkog izliva poverenja da će se zaboraviti i izbrbljati o svojim poslovima još i pre no što prozre moju nameru. U sebi pomislih: „Sinko, ti i ne slutiš s kakvom prepredenom lijom imaš posla.“ A glasno rekoh:

– Nikad nećete pogoditi koliko sam zaradio držeći predavanja zimus i prošlog proleća?

– Ne... ne verujem da ću moći, na časnu reč. Čekajte da razmislim... čekajte da razmislim. Oko dve hiljade dolara? Ali ne; ne, gospodine, znam da toliko niste mogli da zaradite. Recimo, hiljadu sedam stotina?

– Ha! ha! Znao sam da nećete pogoditi. Moji prihodi od predavanja održanih prošlog proleća i ove zime iznosili su četrnaest hiljada sedam stotina pedeset dolara. Kako vam se to sviđa?

– Kako, neverovatno... prosto neverovatno. Moraću to da pribeležim. I kažete da to još nije sve?

– Sve! Blagi bože, pa uz to dolazi i moj prihod od *Dnevnog ratnog pokliča* za četiri meseca... oko... oko... pa, šta velite za nekih osam hiljada dolara, na primer?

– Šta velim? Pa, velim da bih i sam voleo da plivam u takvom okeanu izobilja. Osam hiljada! Moram i to da pribeležim. Čoveče!... i povrh svega toga, ako sam dobro razumeo, imate još i drugih prihoda?

– Ha! ha! ha! Pa vi ste, da se tako izrazim, tek u predgrađu mojih prihoda. Zatim dolazi moja knjiga „Nevinašca u inostranstvu“ – koja se prodaje po tri i po, odnosno pet dolara, već prema povezu. Slušajte me pažljivo! Gledajte me pravo u oči! Samo za poslednja četiri i po meseca, da ne govorimo o ranijoj prodaji, samo za ta poslednja četiri i po meseca prodato je devedeset pet hiljada primeraka te knjige. Devedeset pet hiljada! Pomislite samo. A prosečna cena je, recimo, četiri dolara primerak. To je, sinko, blizu četiri stotine hiljada dolara. A ja dobijam polovinu od toga.

– Preblagi Josife! *To* moram zapisati. Četrnaest hiljada sedam stotina pedeset i osam hiljada i dve stotine hiljada. Svega, recimo... gle, na časnu reč, ukupna svota iznosi oko dve stotine i trinaest ili četrnaest hiljada dolara! Je li to mogućno?

– Mogućno. Ukoliko smo nešto i pogrešili, pre će biti da smo rekli manje. Dve stotine četrnaest hiljada dolara, u gotovom novcu, to je moj dohodak za ovu godinu, ukoliko umem da sabiram.

Zatim džentlmen ustade da pođe. Bilo mi je vrlo neprijatno, jer mi se učinilo da sam uzaludno otkrio svoje karte, a da ne govorimo o tome što sam sve prilično preuveličao polaskan strančevim zadivljenim usklicima. Ali ne; u poslednjem času džentlmen mi predade jedan veliki omot i reče da su unutra njegove reklame, da ću tu naći sve podatke o njegovoj firmi, i da će on biti srećan ako mu budem mušterija – biće zbilja *ponosan* da za mušteriju ima čoveka s ovakvim basnoslovnim prihodima; on je dosad mislio da u gradu ima nekoliko bogatih ljudi, ali kad je trebalo da s njima zaključuje poslove, otkrio je da oni jedva imaju od čega da žive; i da je, uistini, prošlo mnogo, mnogo vremena otkako nije uspeo da se nađe u četiri oka sa bogatašem, da s njim razgovara i da ga dodirne rukama, tako da se jedva uzdržavao da me ne zagrli – stvarno, smatrao bi za veliku počast kad bih mu dopustio da me zagrli.

To mi se tako svidelo da nisam ni pokušavao da se usprotivim, već sam dozvolio tom prostosrdačnom neznancu da mi se obisne oko vrata i pusti nekoliko mirotvornih suza niz moj vrat. Zatim je otišao.

Čim je nestao, otvorih njegove reklamne oglase. Proučavao sam ih pažljivo četiri minuta. Zatim pozvah kuvaricu i rekoh?

– Držite me dok budem u nesvesti! Neka za to vreme Marija prevrće piroške!

Ali sam ubrzo, došavši k sebi, poslao u krčmu iza ugla, gde sam

najmio jednog umetnika kome sam platio za nedelju dana da noću sedi i proklinje tog neznanca, a prekodan da povremeno pritiče u pomoć meni kad bi mi mašta u proklinjanju posustala.

Ah, kakav je to nitkov bio! Njegov „Prospekt“ nije bio ništa drugo do prokleta poreska prijava – niz bezočnih pitanja o mojim privatnim poslovima, koja su ispunjavala gotovo četiri stranice sitnog teksta – pitanja, napominjem, sastavljena s tako čudesnom naivnošću da ni najstariji čovek na svetu ne bi mogao razumeti na šta se većinom ovih pitanja cilja – pitanja koja su bila sračunata na to da nateraju čoveka da prijavi četiri puta veći prihod no što ga stvarno ima samo da ne upadne u lažno svedočenje. Tražio sam neku pukotinu, ali nje, izgleda, nije bilo. Već pitanje broj 1 obuhvatalo je moj slučaj isto onako izdašno i potpuno kao što kišobran obuhvati i pokriva mravinjak:

„Kakvi su bili vaši prihodi tokom prošle godine, od bilo kakvog zanata, posla ili poziva, ma gde oni bili obavljani?“

Ovo pitanje podupiralo je trinaest drugih isto tako pronicljivih pitanja, od kojih je ono najskromnije tražilo podatke o tome da li sam počinio kakvu krađu ili drumsko razbojništvo, i da li sam svojinu koju nisam naveo u izjavi o prihodima, datu u odgovoru na pitanje broj 1, stekao palikućstvom ili putem nekog drugog potajnog izvora prihoda.

Bilo je jasno da me je onaj stranac propisno nasamario. To je bilo vrlo, vrlo jasno. Onda sam otišao i iznajmio još jednog umetnika. Povlađujući mojoj taštini, neznanac me je naveo da prijavim visinu prihoda od 214.000 dolara. Po zakonu; 1.000 dolara bilo je oslobođeno poreza na dohodak – što je, koliko sam mogao da uvidim, bila jedina uteha, a i to je bila tek kap u moru. Računajući zakonskih pet odsto, morao sam da platim državi sumu od deset hiljada šest stotina pedeset dolara na ime poreza na dohodak!

(Uzgred napominjem da nisam platio.)

Poznajem dobro jednog vrlo imućnog čoveka, čija je kuća pravi dvor, čija je trpeza kraljevska, čiji su rashodi ogromni, a ipak je to čovek koji nema prihoda, kao što sam često video iz njegovih poreskih prijava; u svojoj nevolji, otišao sam da se njemu obratim za savet. On uze moje grdno nabrajanje prihoda, natače naočari, prihvati se pera, i gle! – za tren oka sam bio puki siromah! Bio je to najveštiji podvig koji sam ikad video, a izveo ga je samo spretno baratajući spiskom „ODBICI“. U rubriku „Savezni, državni i opštinski porezi“ upisao je izvesnu sumu; u rubriku „gubici od brodoloma, požara i slično“, upisao je drugu sumu; u rubriku „gubici od prodaje nepokretnog imanja“ takođe... U rubriku „prodana stoka“, u rubriku „plaćanje na ime zakupnine za okućnicu“, u rubriku „opravke, prepravke, interes“, u „ranije oporezovana plata kao oficira američke vojske, mornarice, finansijske službe“, i tako dalje. Sproveo je neverovatne „odbitke“ kroz sva ta pitanja redom – ne propustivši ni

jedno jedino, a kad je završio, predao mi je spisak, pa sam jednim pogledom uvideo da je tokom minule godine moj čisti prihod iznosio svega *hiljadu dve stotine pedeset dolara i četrdeset centi*.

– Dakle, – reče on – hiljadu dolara je zakonom izuzeto. Sad nije potrebno ništa drugo nego da odete i zakunete se na istinitost ovih navoda i da platite porez na prihod od dve stotine pedeset dolara.

(Dok mi je to objašnjavao, njegov sinčić Vili pridigao je iz očeva džepa od prsluka novčanicu od dva dolara i nestao s njom, a ja bih se kladio u šta bilo da bi onaj neznanac, ukoliko bi sutradan posetio ovog dečka, dobio lažnu prijavu o njegovim prihodima.)

– Gospodine, – zapitah – da li vi u svom sopstvenom slučaju sračunate „odbitke“ na isti način?

– Pa, recimo da je tako! Da nije tih jedanaest spasonosnih klauzula u rubrici „Odbici“, bio bih svake godine opelješen radi izdržavanja ove omrznute i pokvarene, ove lopovske i tiranske vlade.

Taj gospodin zauzima veoma istaknuto mesto među najuglednijim stanovnicima našeg grada – među ljudima besprekornog morala, neokaljane trgovačke časti i velikog društvenog ugleda – pa sam se stoga poveo za njegovim primerom. Otišao sam porezniku i pod optužujućim pogledom svog starog znanca zaklinjao se izgovarajući laž za lažju, prevaru za prevarom, podlost za podlošću, sve dok se preko moje duše nisu navukli čitavi slojevi krivokletstva, a moje samopoštovanje nije iščezlo za večita vremena.

Ali šta to mari? To nije ništa gore no što svake godine čine hiljade najbogatijih, najponosnijih, najpoštovanijih, najuvaženijih i najuglednijih ljudi Amerike. Stoga me nije briga. Ne stidim se. Samo ću odsad malo govoriti, kako ne bih stekao neke strašne i neizlečive navike.

ČOVEK KOJI JE ODSEO KOD „GEDZBIJA“

Jedne zimske noći 1867. godine, u doba kad smo moj nastrani prijatelj Rajli i ja bili novinski dopisnici u Vašingtonu, nas dvojica smo negde oko ponoći išli po mećavi niz Pensilvanija aveniju. Odjednom svetlost ulične lampe obasja nekog čoveka, koji se s naporom probijao u suprotnom pravcu. Čovek namah stade i viknu:

– Kakva sreća! Vi ste Rajli, zar ne?

Rajli je bio najpribranija i najdostojanstvenija osoba u republici. On zastade, odmeri čoveka od glave do pete, i najzad procedi:

– Ja sam Rajli. Mene tražite?

– Baš vas, – reče čovek veselo – kakva sreća što sam na vas natrapao! Zovem se Likins. Ja sam jedan od nastavnika na višoj školi u San Francisku. Čim sam čuo da je mesto upravnika pošte u San Francisku upražnjeno, odmah sam odlučio da ga zauzme.. – i – evo me.

– Da, – reče Rajli polako – kao što rekoste... gospodine Likins... evo vas. A jeste li ga dobili?

– Pa, pravo da vam kažem, nisam ga baš dobio, ali zamalo što nisam. Doneo sam jednu peticiju, koju su mi potpisali glavni inspektor za prosvetu, svi nastavnici i još preko dve stotine drugih građana. A sad bih vas molio, ukoliko biste bili tako dobri, da pođete sa mnom do poslaničke delegacije sa Pacifičke obale, jer bih želeo da ovu stvar isteram na čistinu, pa da idem kući.

– Ako je stvar tako hitna, vi biste svakako voleli da odemo do te delegacije još noćas – reče Rajli glasom u kome nije bilo ni traga podrugljivosti, bar za nenaviknuto uvo.

– Oh, noćas, svakako! Nemam vremena za gubljenje. Želim da obezbedim njihovu podršku još pre no što legnem – ja nisam od onih što pričaju, već od onih što delaju!

– Da... obratili ste se baš na pravu adresu. A kad ste stigli?

– Pre nepun sat.

– A kad nameravate da krenete?

– Za Njujork sutra uveče, za San Francisko prekosutra izjutra.

– Tja, tja... A šta nameravate sutra da radite?

– Da delam! Pa eto, najpre moram da odem do predsednika republike s peticijom i delegacijom i dobijem postavljenje, zar ne?

– Da... sasvim tačno... istina je. A onda?

– Izvršna sednica Senata je u dva časa po podne, moram da dobijem potvrdu o postavljenju... mislim da se s tim slažete?

– Da... da, – reče Rajli zamišljeno – opet ste u pravu. A zatim ćete naveče da hvatate voz za Njujork, a ujutro brod za San Francisko?

– Tačno... tako sam sve to predvideo!

Rajli se zamisli malo, pa zatim reče:

– Ne biste mogli da ostanete... dan... pa, recimo, dva dana duže?

– Za ime boga, ne! To nije moj način. Ja nisam čovek koji traći vreme... ja sam čovek od dela, rekao sam vam.

Mećava je besnela, gusti sneg zasipao je smetovima. Rajli je čitav minut, a možda i više stajao nem, očigledno zadubljen u sanjarenje, a zatim podiže na njega pogled i reče:

– Da li ste ikad čuli o nekom čoveku koji je jednom odseo kod „Gedzbija“?... Vidim da niste.

On pritera Likinsa uz gvozdenu ogradu, uhvati ga za dugme od kaputa, opčini prodornim pogledom i poče da priča svoju povest tako spokojno i mirno kao da smo usred leta ležali udobno ispruženi na rascvetaloj livadi, a ne cvokotali u ponoć na zimskoj buri.

– Ispričaću vam o tom čoveku. Bilo je to u doba kad je Džekson bio predsednik republike. „Gedzbi“ je u ono vreme bio najugledniji hotel. Elem, taj čovek je stigao iz Tenesija jednog jutra oko devet časova, sa kočijašem crncem, divnim četvoropregom i plemenitim hrtom, koga je očigledno voleo i ponosio se njime; stigao je pred „Gedzbi“, a portir, gazda i svi ostali pritrčaše da mu se nađu na usluzi, ali on reče: „Nije potrebno“, te skoči iz kola i reče kočijašu da pričeka – objasnio je da nema vremena da doručkuje, pošto mora da naplati od države neko malo potraživanje, pa će trknuti preko do državne blagajne, uzeti novac i krenuti natrag za Tenesi, jer se prilično žuri.

Međutim, oko jedanaest časova noću on se vrati, naruči sobu i naredi da se konji ispregnu – objasnio je da će novac naplatiti sutra izjutra. Bilo je to u januaru, shvatate li – u januaru 1834. godine, trećeg januara, u sredu.

Petog februara prodao je svoje lepe kočije i kupio jedne jevtine, polovne, rekavši da će one isto tako dobro poslužiti da odnese novac kući, a njemu nije stalo do sjaja.

Jedanaestog avgusta prodao je jedan par svojih prekrasnih konja – govoreći kako je često mislio da je par konja bolji od četvoroprega, naročito kad se ide izrovanim planinskim putevima gde čovek mora da pazi kako vozi – a njegovo potraživanje nije tako veliko da ga jedan par konja ne bi mogao sasvim lako odvući kući.

Trinaestog decembra prodao je još jednog konja i kazao da nije baš neophodno da dva konja vuku te stare i lake kočije – u stvari i jedan bi mogao da ih vuče mnogo brže no što je potrebno, pogotovo sad kad se zimsko vreme ustalilo, a putevi su u odličnom stanju.

Sedamnaestog februara 1835. prodao je stare kočije i kupio jedne jevtine polovne karuce, objasnivši da su karuce pravo vozilo za truckanje kaljavim i glibavim putevima u rano proleće, i da je, uostalom, oduvek želeo da okuša karuce na tim brdskim putevima.

Prvog avgusta prodao je karuce i kupio neko staro čeze, rekavši da jedva čeka da vidi kako ti žutokljunci iz Tenesija zure i beče se kad ga budu ugledali gde se ljuljuška u čezama – nije verovao da su ikad u životu

čuli za čeze.

Elem, dvadeset devetog avgusta prodao je svog kočijaša crnca – rekao je da mu kočijaš nije potreban za čeze – u svakom slučaju tamo ne bi ni bilo mesta za obojicu – a osim toga ne šalje Proviđenje svakog dana budalu koja je voljna da ispovrti devet stotina dolara za takvog trećerazrednog crnca – želeo je već godinama da se oslobodi tog klipana, ali nije hteo da ga prosto otera.

Osamnaest meseci docnije – to će reći petnaestog februara 1837 – prodao je čeze i kupio sedlo, uveravajući da mu je lekar oduvek preporučivao da se bavi jahanjem, a proklet bio ako se izloži opasnosti da slomi vrat vozeći se na točkovima tim planinskim putevima usred zime, ta on bar sebe poznaje!

Devetog aprila prodao je sedlo kazavši da neće da stavlja na kocku svoj sopstveni život prepuštajući se nesigurnim uzengijama po aprilskoj kiši i razlokanom putu, kad može mirno da jaše neosedlanog konja i da se oseća bezbedno – uostalom, oduvek je prezirao da jaše na sedlu.

Dvadeset četvrtog aprila prodao je i konja, govoreći: „Danas baš punim pedeset sedmu, još sam krepak i čio, šteta bi bilo da upropastim putovanje po ovako divnom vremenu jašući na konju, kad na svetu ne postoji ništa lepše nego pešačiti u proleće kroz sveže šume i preko vedrih planina, ako je čovek pravi čovek – a što se tiče mog potraživanja, mogu udesiti da mi ga pas nosi u malom smotuljku, naravno kad ga budem ubrao. I tako ću sutra vredno poraniti, pokupiti svoje parice i polako odšetati u Tenesi na sopstvenim zadnjim nogama, poželevši „Gedzbiju“ zbogom.“

Dvadeset drugog juna prodao je psa i rekao: „Prokleto kučište, zašto njega vući kad čovek iz zadovoljstva kreće na prijatno, divno putovanje kroz letnje šume i bregove? To je grozna gnjavaža – goni veverice, laje na svašta, šljiska i pljiska preko gazova – čovek uopšte nema prilike da razmišlja i uživa u prirodi – a neka sam proklet, ako ne bih radije sam nosio svoje potraživanje, to je neuporedivo prijatnije; pas može da bude strahovito nepouzdan u finansijskom pogledu – oduvek sam to zapažao – dakle, zbogom, momci, poslednji put se vidimo – rano izjutra odlazim u Tenesi, čvrsta koraka i čila srca.“

On umuče i zavlada tišina – čuo se samo fijuk vetra i snežne vejavice. Likins nestrpljivo zapita:

– Pa?

Rajli reče:

– Eto... bilo je to pre trideset godina.

– Dobro, dobro... pa šta onda?

– Odličan sam prijatelj s tim uvaženim starcem. Dolazi svake večeri da se oprosti. Video sam ga pre jednog sata – veli da sutra rano odlazi u Tenesi... kao i obično; proračunao je da će naplatiti svoje potraživanje i krenuti na put pre no što se noćne ptice, kao što sam ja, izvuku iz postelje. Suze su mu blistale u očima, bio je toliko srećan što će opet

ugledati svoj rodni Tenesi i svoje prijatelje.

Još jedan tajac. Zatim stranac prekide tišinu:

– Je li to sve?

– To je sve.

– Pa, s obzirom na doba noći i ovo nevreme, čini mi se da je priča bila predugačka. Ali zašto ste je uopšte pričali?

– Oh, tek onako.

– Pa dobro, šta je težište ove priče?

– Nema nikakvog posebnog težišta. Jedino što bih vam, gospodine Likinse, savetovao – ukoliko ne žurite suviše da s tim postavljenjem za poštara što pre odjurite u San Francisko – da za neko vreme *odsednete kod „Gedzbija“* i pripazite na svoje živce. Zbogom. Svako dobro!

Rekavši to, Rajli se naglo okrete i napusti začuđenog nastavnika, koji ostade kao zamišljen i nepomičan snežni kip blistajući pod jarkom svetlošću uličnе lampe.

To postavljenje nikad nije dobio.

POGREB BAKA FENŠOA

Neko je rekao da se jedna zajednica može najbolje upoznati ako se prouči način na koji se tamo sahranjuju mrtvi i sazna koje ljude pokopavaju s najviše ceremonija. Ne mogu reći koju smo mi vrstu ljudi u doba našeg „procvata“ pokopavali s kakvom svečanošću – da li uglednog javnog dobrotvora, ili uglednog dripca – verovatno su dva glavna staleža ili veliki delovi društva odavali podjednaku poštu svojim zaslužnim mrtvacima; stoga bi, nema sumnje, filozof koga sam naveo morao najpre da vidi dva raskošna pogreba u Virdžiniji, pa tek onda da donese zaključak o njenom narodu.

Lepa su to bila vremena kad je preminuo Bak Fenšo, inače ugledni građanin. Taj je već doživeo vatreno krštenje, doduše ne u ličnoj razmirici, već u odbrani jednog stranca koga je neosnovano napala neka veća grupa ljudi. Bak Fenšo je imao raskošnu krčmu, a imao je i jednu živahnu životnu drugaricu, od koje se uvek mogao rastati bez formalnosti oko razvoda. Zauzimao je visok položaj u vatrogasnoj četi i bio neobično vešt političar. Kad je umro, u gradu je nastala velika žalost, naročito u prostranom donjem sloju društva.

Istraga je pokazala da je Bak Fenšo, izbezumljen od užasne tifusne groznice, popio arsenik, prostrelio se, prerezao sebi grkljan, skočio kroz prozor sa četvrtog sprata i prebio kičmu – a posle većanja, porota, ojađena i suzna, ali čija mudrost nije bila zaslepljena tugom, donese presudu da je smrt nastupila „božjom voljom“. Šta bi svet bez porota?

Za pogreb su bile izvršene mnogobrojne pripreme. Sva vozila u gradu bila su iznajmljena, sve su krčme bile u dubokoj žalosti, sve opštinske i vatrogasne zastave istaknute na pola koplja, a svim vatrogascima bilo je naređeno da se pojave u punoj uniformi, u svojim kolima, obavijenim, kao što priliči, crnim draperijama. A sad dopustite da uzgred napomenem da su svi narodi sveta imali u zemlji srebra svoje predstavnike – pustolove – i da je svaki pustolov doneo tamo šatrovački govor svog kraja ili svog mesta, tako da je ovo združenje načinilo šatrovački govor Nevade najbogatijim, beskrajno raznolikim i najizražajnijim što ga je ikad bilo na kugli zemaljskoj, izuzev, možda, u rudnicima Kalifornije u ona „stara vremena“. Šatrovština je bila jezik Nevade. Teško je bilo držati propoved u crkvi ne služeći se njome, a ipak biti shvaćen. Stotinu šatrovačkih izraza postalo je toliko uobičajeno da su se govorniku i nesvesno omicali sa usana – a vrlo često nisu ni imali veze s onim što se govorilo, pa prema tome nisu ništa ni značili.

Pošto je istraga povodom smrti Baka Fenšoa bila završena, održan je sastanak njegovih pajtaša, jer se na Pacifičkoj obali ništa ne može obaviti bez javnog zbora i davanja oduška osećanjima. Donošene su žalobne rezolucije i imenovani različiti odbori, između ostalih jedan od odbora, u

kome je bio svega jedan član, bio je zadužen da poseti sveštenika, krhkog, blagog, produhovljenog mladog poletarca iz nekog teološkog seminara sa istoka zemlje, koji još nije bio upoznat s običajima ovih rudarskih krajeva. Član odbora, „Skoti“ Brigs, načinio je posetu, a vredelo je čuti sveštenika kad je o tome docnije pričao. Skoti je bio kršan rutavko, čija se oprema, kad je obavljao važne službene dužnosti, kao što je bila ova odbornička, sastojala od požarničkog šlema, flanelske košulje plamenocrvene boje, kožnog opasača o koji su bili okačeni sekirica i pištolj, kabanice prebačene preko ruke i čakšira uturenih u duboke čizme. Bio je sušta suprotnost bledom seminaristu. Istini za volju, treba onako uzgred napomenuti da je Skoti bio dobra srca i neobično voleo svoje prijatelje, a nikad se nije upuštao u tučnjavu kad bi mogao da se od nje razumno uzdrži. U stvari, svi su tvrdili da se prilikom istraga održanih povodom ma koje Skotijeve tuče uvek ispostavljalo da on u početku nikad nije imao s tim bilo kakve veze, već da se iz svoje naivne dobroćudnosti svojevoljno mešao kako bi pomogao čoveku koji je u bici izvlačio deblji kraj. On i Bak Fenšo bili su već godinama nerazdvojni pajtaši, pa su vrlo često zajedno upadali u pustolovne okršaje. Jednom prilikom bili su zbacili kapute i pridružili se slabijoj strani u tuči između nekih neznanaca, a kad su najzad zasluženo izvojevali tešku pobedu i okrenuli se, videli su da su ljudi koje su oni pomagali odavno napustili borbu, i ne samo to, već da su ukrali njihove kapute i s njima kidnuli.

Ali vratimo se na Skotijevu posetu svešteniku. Sada je imao da izvrši tužnu dužnost, pa mu je lice bilo pravo oličenje jada. Pošto je ušao, on sede pred sveštenika, postavi svoj vatrogasni šlem na nedovršeni rukopis propovedi, tačno ispod svešteničkovog nosa, izvadi iz šlema crvenu svilenu maramicu, obrisa čelo i uzdahnu očajnički, nagoveštavajući povod svoje posete. Zagrcnu se, pa čak pusti i neku suzu, ali uz veliki napor ovlada svojim glasom i reče pogrebnim tonom:

– Jeste li vi vodeničar ovog jevanđeljskog mlina?

– Jesam li... oprostite, čini mi se da nisam dobro shvatio?

Uzdahnuvši još jednom, Skoti nastavi:

– Vidite, u škripcu smo, pa su momci pomislili da biste vi mogli da pomognete, ako uspem da vas obrlatim, to će reći ako sam dobro prokljuvio da ste vi glavni drmator obližnje molitvene zanatske radionice.

– Ja sam pastir koji se stara o stadu ovdašnjih pravednika.

– Kako rekoste?

– Duhovni savetodavac male zajednice vernika, čija je bogomolja nedaleko od ovog stana.

Skoti se počeša po glavi, razmisli, pa reče:

– Bojim se da ste me nadigrali, ortače. Moraću da propustim ovo deljenje. Jedan nula za vas.

– Kako? Oprostite... šta ste rekli?

– Ne tudomišem šta kažete. Ili možda obojica ne tudomišemo. Ja ne

kapiram vas, vi ne kapirate mene. Vidite, jedan od momaka je odapeo, i mi želimo da ga lepo ispratimo, pa sam krenuo da nekog poteram iz jazbine kako bi održao malu govoranciju i sproveo momka kako dolikuje.

– Prijatelju, sve više me zbunjujete. Vaše opservacije su mi totalno nerazumljive. Zar ne možete, sine moj, da ih nekako pojednostavite? Zar ne bi ubrzalo stvar kad biste se ograničili na iznošenje kategoričkih činjenica, neopterećenih suvišnom opstrukcijom akumulacije metafore i alegorije?

Još jedna pauza i razmišljanje. Tada će Skoti:

– Moram da pasiram.

– Kako?

– Nadigrali ste me, ortače.

– Još uvek ne shvatam šta hoćete da kažete.

– Eto, kad ste krenuli iz ruke bilo je to premnogo za mene – tako je to. Niti sam mogao da adutnem, niti da pratim.

Sveštenik se, sav smeten, zavali u stolici. Skoti nasloni ruku na glavu, te je neko vreme razmišljao. Najzad podiže glavu, žalostan, ali samouveren.

– Sve sam kapirao, pa ćete i vi da procunjate – reče on. – Treba nam jedan mantijaš, jasno?

– Jedan, šta?

– Mantijaš. Pop.

– Oh! Pa što niste odmah rekli. Ja sam duhovno lice – sveštenik.

– Tako, brale. Prihvatili ste mačku u vreći i ispali lafčina. Ruku ovamo! – i pruži mu svoju mrku šapu, koja se zatvori preko sveštenikove ručice, pa je prodrmusa u znak bratske ljubavi i žarke zahvalnosti.

– Sad je sve u redu, ortače. Da krenemo iznova. Ne zamerite što sam malo cmizdrio – to je zato što smo u sosu. Vidite, jedan od momaka je ugasio...

– Kako?

– Ugasio je... pružio papke...

– Papke... ne shvatam...

– O, brate, pa kako ništa ne razumete... Kveknuo je!

– Aha, hoćete da kažete da se uputio u one zagrobne krajeve iz kojih se nijedan putnik ne vraća.

– Ne vraća! Jakako. Pa, ortače, on je mrtav!

– Da, shvatam.

– Mrtav je, strašno mrtav, siromah, bolje da ovaj dan nisam dočekao. Nisam imao boljeg prijatelja od Baka Fentoša. Poznavao sam ga kao svoj džep, a kad ja jednom upoznam čoveka i zavolim ga, tad se priflasterišem uz njega. Jedno s drugim, nije bilo boljeg čoveka u rudnicima. Nikad taj ne bi izneverio prijatelja. Ali sad je sve dockan, sve je dockan. Udarena mu je sučka.

– Kako?

– Naravno – smrt. Tja, tja, tja, moramo se rastati od njega. Tako mu je

to. Mnogo gurav ovaj svet, zar ne? Eh, ortače, kakav je to bio đida! Trebalo je samo jednom da ga ždraknete. Bio je to razbacan momak, pravi bimbula. Pljuni mu samo u lice i daj mesta da zamahne, pa ćeš videti kako se bere bostan! Bio je najgori kučkin sin koji je ikad zemljom gazio. Ortače, bio je glavni! Glavniji no Indijanac!

– Glavni? Zašto?

– Glavni za makljažu. Glavni za tučanjac... peglanje, znate. No, svršeno je. Treba da nam pomognete da ga zasadimo...

– Da očitam zaupokojenu službu? Da održim molepstvije?

– Molepstvije, to je prava reč. Da. Tako je... sad smo se našli u dezenu. Moramo udesiti da sve ide kao podmazano. Uvek je bio pravi dilber-dika, pa mi možete pljunuti u lice ako i njegov pogreb neće biti vrisak – okovi od čistog srebra na kovčegu, nojevo perje na kolima, i crnac na kočijaškom sedištu u košulji boje žuči i sa cilindrom na glavi – kako vam to izgleda? Pobrinućemo se i o vama, ortače. Sve ćemo cakum-pakum udesiti. Dobićete kola za pogreb i sve što god vam ustreba, samo javite i mi ćemo se postarati. Pripremili smo vam nalonj za kojim ćete stajati u kući broj 1, pa se ništa ne bojte. Samo navalite i duvajte u svoju svirajku, makar ne prodali nijednu ostrigu. Moćno opojte Baka, što moćnije, ortače, jer će svako ko ga je znao reći da je bio glavni brat u rudnicima. Ne možete preterati sa kađenjem. On nikad ne bi mogao otrpeti da se čini nepravda. On je više nego iko drugi doprineo da ovaj grad bude tih i miroljubiv. Viđao sam ga svojim očima kako je u roku jedanaest minuta udesio za vrbicu četiri Meksikanca. Ako je neku stvar trebalo doterati u red, on ne bi trčao naokolo i tražio ko bi to učinio, već bi priskočio i sam je uredio. Nije bio katolik. Skoro nimalo. Nije ih mario. Ali za njega nije bilo važno ko je kakve vere kad su u pitanju čovekova prava – i tako, kad su neki klipani upali u katoličko groblje i počeli da pridižu sve što nije pričvršćeno, on im je skočio za vrat! I udesio ih, nego šta! Bio sam tamo, ortače, i lično kibio.

– To je doista pohvalan postupak – bar je namera bila takva – mada bi se o samom postupku moglo diskutovati. Da li je pokojnik imao nekih religioznih ubeđenja? Hoću reći, da li se osećao podložan i priznavao neku višu silu?

Razmišljanje.

– Čini mi se da ste me opet uplatkali, ortače. Možete li još jednom da ponovite, i to polako?

– Pa, da simplificiram unekoliko, da li je on ikad bio povezan s bilo kakvom organizacijom detaširanom od sekularnih briga i posvećenom samopožrtvovanju u interesu morala?

– Kec na jedanaest, delite iznova, ortače.

– Nisam razumeo šta ste rekli?

– Igrate previsoku igru. Kad krenete iz ruke, ostanem u talonu. Kad pođete, platkate me; izgleda nisam taličan. Delite iznova.

– Kako? Da počnem iz početka?

– Tako je.

– Dobro. Da li je bio dobar čovek i...

– Shvatam... shvatam... Ne ubacujte nove čipove dok ne pogledam šta imam servirano. Dobar čovek, kažete? Ortače, nema imena za njega. U svako doba biste secovali na njega. Mogao je da prebije svakog neotesanka u Americi i da tu trava više ne raste. On je bio taj koji je suzbio nerede prilikom poslednjih izbora još pre no što su i otpočeli; a svako kaže da je on jedini čovek koji je to mogao da učini. Uleteo je sa sekiricom u jednoj i trubom u drugoj ruci, i za manje od tri minuta četrnaest ljudi otpremio kući na nosilima. Uspeo je da suzbije nered i da ga spreči još pre no što je iko stigao da udari. Oduvek je bio za mir, i uvek je imao mir – nije trpeo nered. Ortače, veliki je to gubitak za ovaj grad. Momcima bi se svidelo kad biste pri deljenju mogli da ubacite i tu kartu i da mu odate priznanje. Kad su jednom Irci počeli da gađaju kamenjem prozore metodističke nedeljne škole, Bak Fenšo je bez oklevanja zatvorio svoju krčmu, uzeo dve pucaljke, pa je čuvao stražu pred školom. Kazao je: „Neka se nijedan Irac ne pojavi.“ I nisu. Bio je to najlaf u svim planinama, ortače. Mogao je da trči brže, da skače više, da udara jače i da izdrži više viskija od borovnica a da ga ne izbljuje nego bilo koji čovek u sedamnaest srezova. Ubacite i to, ortače, svideće se momcima više od svega drugog što biste rekli. I još možete reći, ortače, da nikad nije drmusao svoju majku...

– Nije drmusao svoju majku?

– Tako je – svako od momaka će vam to potvrditi.

– Ali, zašto bi je drmusao?

– To i ja kažem... ali neki ljudi to ipak čine.

– Valjda ne ugledni ljudi?

– Pa, neki od njih poprilično ugledni.

– Po mom mišljenju, čovek koji bi fizički pozledio svoju rođenu mater trebalo bi da...

– Stopirajte, ortače; potkačili ste takom loptu jače no što treba, pa je izletela sa stola. Hteo sam da kažem da se nikad nije zamerio majci – shvatate li? Zaista nije. Dao joj je kuću da živi, i baštu, i dosta novaca; starao se o njoj i brinuo sve vreme; a kad se razbolela od malih boginja, sedeo je po čitavu noć i sam je negovao. Ako nije tako, neka sam proklet! Oprostite što sam se ružno izrazio, ali mi se, eto, omaklo. Poneli ste se prema meni kao prema džentlmenu, ortače, a ja nisam čovek koji će navlaš da povredi tuđa osećanja. Smatram da ste moćni, smatram da ste glavni, ortače. Sviđate mi se, pa ću izrovašiti svakog ko ne misli tako. Toliko ću ga izrovašiti da neće uspeti da razlikuje sebe od lanjskog leša. Ovamo ruku! – (Još jedno bratsko drmusanje ruku i odlazak.)

Pogreb je bio kako su samo „momci“ mogli poželeti. Takva raskošna pogrebna svečanost dotad nije bila viđena u Virdžiniji. Katafalk okićen perjem, bleh-muzika koja je svirala pogrebne marševe, zatvorene trgovine, zastave spuštene na pola koplja, dugačka, trupkava povorka

uniformisanih članova tajnih društava, vojni bataljoni i odredi vatrogasaca, kola uvijena u crno, kočije sa predstavnicima vlasti i građani u fijakerima i peške privukli su mnoštvo posmatrača na pločnike, krovove i prozore; a godinama posle toga stepen velelepnosti bilo koje građanske parade u Virdžiniji određivan je poređenjem sa pogrebom Baka Fenšoa.

Skoti Brigs, kao nosilac kovčega i ožalošćeni, imao je na pogrebu počasno mesto, a kad je beseda bila završena i poslednja rečenica molitve za upokojenog izgovorena, on tihim, ali osećajnim glasom reče:

– Amin. Neka se Irci ne pojavljuju.

Pošto ove reči nisu imale nikakve veze s onim što im je prethodilo, verovatno ništa drugo nisu ni značile do skromni doprinos uspomeni na iščezlog prijatelja; jer, kako je Skoti jednom napomenuo, bile su to „njegove reči“.

Skoti Brigs je docnije stekao ugled time što je bio jedini koji se od momaka iz Virdžinije verski preobratio; a ispostavilo se da je ono što ga je nagonilo da se upušta u borbu i iz čiste duševne plemenitosti pomogne slabijem bilo dobra građa od koje se dao istesati hrišćanin. Taj preobražaj nije izvitoperio njegovu dobrotu, niti smanjio njegovu hrabrost; naprotiv, samo je dao razuman pravac prvome, a šire polje delatnosti drugome. Zar se trebalo čuditi tome što je njegov razred u nedeljnoj školi napredovao brže od ostalih? Mislim da nije. Govorio je svojim poletarcima jezikom koji su razumevali. Na mesec dana pre no što je umro, imao sam retku sreću da ga čujem kako „ne gledajući u knjigu“ priča svom razredu divnu povest o Josifu i njegovoj braći. Prepuštam čitaocu da zamisli kako je to zvučalo, začinjeno šatrovačkim izrazima, iz usta tog ozbiljnog, staloženog učitelja, dok su ga mali đaci slušali s velikom pažnjom koja je pokazivala da ni oni, kao ni on, nisu bili svesni toga kakvo je to skrnavljenje tih svetih verskih starina!

PRIČA O STAROM OVNU

U to doba, malo-malo pa bi mi momci rekli kako bi trebalo da nateram Džima Blejna da mi ispriča uzbudljivu priču o ovnu njegovog dede – ali su uvek dodavali da to ne smem spomenuti ako Džim nije pijan – ugodno i druželjubivo pijan. Toliko su mi time punili glavu da je, naposletku, moja radoznalost bila zagolicana i jedva sam čekao da čujem tu priču. Počeo sam da proganjam Blejna, ali uzalud, pošto su momci uvek nalazili neku zamerku njegovom stanju; često je bio pripit, ali nikad dovoljno pijan. Nikad nisam ispitivao čovekovo stanje sa tako pohlepnom zainteresovanošću, takvim željnim iščekivanjem; nikad dotle nisam toliko čeznuo za tim da ugledam besprekorno pijanog čoveka. Najzad, jedne večeri pojurih u njegovu kolibu, jer sam znao da ovog puta čak ni najveća zakerala ne bi mogla išta da prigovore – bio je spokojno, vedro, simetrično pijan – niti mu je štucanje prekidalo glas niti je njegov um bio prevučen oblačkom koji bi mu zamračio pamćenje. Kad sam ulazio, sedeo je na jednom praznom burencetu za barut, držeći u jednoj ruci lulu od ilovače, dok je drugu podigao tražeći tišinu. Lice mu je bilo okruglo, crveno i vrlo ozbiljno; bio je glatko izbrijan, a kosa zamršena; po opštem izgledu i odeći bio je to onovremeni stasiti rudar. Na čamovom stočiću stajala je sveća, a njena škiljava svetlost obasjavala je momke koji su sedeli naokolo na krevetima, sanducima za cveće, burićima za barut, itd. Oni rekoše:

– Šššš! Ćuti... sad će početi.

Brzo se smestih, a Blejn poče:

– Daklen, čisto sumljam da će se ona vremena ikad vratiti. Nikad nije bilo tako silnog starog ovna kao on. Deda ga je doveo iz Ilinoisa – dobio ga od nekog čoveka po imenu Jets – Bila Jetsa – možda ste čuli za njega; otac mu je bio đakon – baptist – a bio je i veliki pregalac; čovek bi morao da porani pre zore ako bi hteo da pretekne starog Jetsa; on je doveo Grinove, s kojima je moj deda krenuo na Zapad. Set Grin je verovatno bio najbolji u tom stadu; oženio se jednom Vilkersonovom – Sarom Vilkerson – dobrim stvorenjem, takva je bila – jedna od najljupkijih ždrebica koja je ikad odgajena u starom Stodardu, svako je to govorio ko ju je poznavao. Mogla je da podigne džak brašna isto onako lako kao što bih ja prevrnuo uštipak. A da prede? Ne pitaj! Samostalna. Nego šta! Kad je Sajl Hokins počeo da se vrzma oko nje, stavila mu je do znanja da i pored sve njegove love neće dopustiti da kaska u zaprezi kraj *nje*. Vidite, Sajl Hokins je bio – ne, to nije bio Sajl Hokins – bio je to neki grubijan po imenu Filkins – ne sećam se kako se zvaše; ali bio je blesav – upao je jedne večeri na molitveni sastanak pijan, klicajući Niksonu, jer je smatrao da je to predizborni zbor; tada stari đakon Ferguson ustade i izbaci ga kroz prozor, a on pade na glavu stare gospojice Džeferson, sirota stara

ždrebica. Bila je dobra duša – imala je stakleno oko pa ga je obično pozajmljivala staroj gospojici Vagner, koja ga nije imala, da s njime prima goste; nije bilo dovoljno veliko, pa kad gospojica Vagner ne bi primetila, oko bi se zaokrenulo u duplji, pa bi gledalo, da rečemo, čas na jednu stranu, čas na drugu, dok je ono drugo gledalo pravo kao durbin. Odraslima to nije smetalo, ali bi deca uvek briznula u plač, toliko bi se prestrašila. Pokušavala je da ga uvije u sirovi pamuk, ali nije išlo, ne znam zašto – tek pamuk bi se olabavio i izvirio, a to je izgledalo tako grozno da deca baš nikako nisu mogla da izdrže. Uvek bi joj ispadalo, te bi upirala u društvo svoje prazno oko, a gosti bi se osećali nelagodno, jer nikad nije znala kad bi joj iskočilo, pošto je, znate, na tu stranu bila slepa. I tako bi neko morao da je mune i da kaže: „Gospojice Vagner, dušo, falično oko vam je odlutalo“ – pa onda bi svi morali da sede i čekaju dok ga opet ne smesti gde treba – a pošto je bila strašno stidljiva i lako se zbunjivala pred društvom, uvek bi najpre stavila napred zadnju stranu, koja je bila zelena kao ptičje jaje. Ali to što je pogrešna strana bila napred nije mnogo smetalo, svakako stoga što je njeno pravo oko bilo nebesno plave boje, dok je stakleno bilo s prednje strane žuće, tako da se nije slagalo pa ma koju stranu stavila napred. Stara gospojica Vagner je strašno mnogo zajmila, takva je bila. Kad bi se kod nje skupilo žensko društvo, da pletu u dobrotvorne svrhe, obično bi pozajmljivala od gospojice Higins drvenu nogu i na njoj trupkala; bila je mlogo kraća no njen drugi krak, ali *njoj* to nije smetalo. Govorila je da ne bi mogla da trpi štake kad ima goste, jer je na njima jako spora; govorila je da kad ima goste i pune ruke posla, želi da ustane, pa da sama odšepa i sve posvršava. Bila je uz to i ćelava kao krčag, pa bi tako pozajmljivala vlasulju od gospojice Džekops – gospojica Džekops je bila supruga prodavca mrtvačkih sanduka – onog starog pacova i lešinara, takav je bio; obično je čučao u blizini bolesnika i čekao; tako bi ta matora drtina dreždala po čitav dan u hladovini sedeći na kovčegu za koji bi ošacovao da će biti kandidatu po meri; a ukoliko bi to bila neka spora i prilično neodlučna mušterija, poneo bi sa sobom suvu hranu i ćebe, pa bi noćivao u kovčegu. Jednom se tako bio ukotvio, po mraznom vremenu, ispred kuće starog Robinsa, i čekao ga neke tri nedelje; a posle toga skoro čitave dve godine Džekops nije razgovarao sa starcem, pošto mu je taj podvalio. Jedna noga mu je promrzla, a takođe je i štetio jer je starom Robinsu pošlo nabolje, pa je ozdravio. Sledeći put kad se Robins razboleo, Džekops je pokušao da se pomire, pa je prelakovao onaj isti stari kovčeg i dovukao ga sa sobom; ali stari Robins je ipak uspeo da ga namagarči, jest, uspeo je, mada je bio strašno islabeo; otkupio je kovčeg za deset dolara, a Džekops je trebalo da mu vrati pare natrag i još da plati dvadeset pet dolara povrh cene, ukoliko se Robinsu, pošto ga oproba, ne bi svideo. I onda je Robins umro, a na pratnji je podigao poklopac, ustao u mrtvačkom pokrovu i rekao pastoru da prekine predstavu, jer on ne može da izdrži u ovako lošem sanduku. Jednom je, znate, već bio obamro

kad je bio mlad, pa je opet pokušao, računajući da mu je novac u džepu – ako uspe, a ako promaši – ionako ništa ne gubi. I, tako mi svega, tužio je Džekopsa za lovu i dobio parnicu; posle je ostavio kovčeg u spremište i rekao kako ne mora da se žuri. Bilo je to grozno za Džekopsa što mu je stari strvinar tako podvalio. Ubrzo posle toga preselio se u Indijanu – otišao je u Velsvil – Velsvil je mesto odakle su Hogadornovi. Mnogo fina familija. Stari Merilend soj. Stari gazda Hogadorn mogao je da saspe u sebe više pića i da bolje psuje no ma koji čovek koga sam ikad poznavao. Druga žena bila mu je Bilingsova udovica – kao devojka zvala se Beki Martin; njena majka bila je prva žena pastora Dunlapa. Njena najstarija ćerka, Marija, udala se za jednog misionara i umrla, sirotica – pojeli je divljaci. A i njega su, jadnika, takođe pojeli – počastili se. Nije im to bio običaj, kako oni kažu, ali su njegovim prijateljima, koji su otišli tamo po pokojnikove stvari, objasnili da su pokušavali s misionarima na sve mogućne načine, ali nikad nisu imali od njih nikakve vajde – a to je sneveselilo njegovu rodbinu, jer su videli da je život tog čoveka proćerdan samo da bi poslužio za neki prokleti eksperiment, da se tako izrazim. Ali pazite, nisu još sve lađe potonule; sve što ljudi ne mogu da shvate i da pojme jednom se pokaže dobrim, ako samo ustraješ i dobro promućkaš događaje; proviđenje nikad ne puca ćorke, momci. Tako je i s tim misionarom, mada on to nije znao; njegova suština je privela pravoj veri svakog neznabošca koji je učestvovao u toj terevenki. Ništa dotle nije uspevalo da ih preobrati, tek to. Ne recite mi da je to bio slučaj što su ga poklopali. Nema uopšte slučaja. Kad se moj ujak Lem bio jednom naslonio na skele, bolestan, ili pijan, ili umoran, neki Irac s punim kolicima cigle pade na njega s trećeg sprata i prelomi starcu kičmu na dva mesta. Ljudi kažu da je to bio slučaj. Mnogo slučaja tu nije bilo. On nije znao zašto je tamo stajao, ali je imao jakog razloga za to. Da nije bio tu, Irac bi svakako poginuo. Niko ne može da me ubedi u protivno. Pas ujka-Lema bio je takođe tu. Pa što Irac nije pao na psa? Zato što bi pas primetio da pada, pa bi se sklonio. Eto razloga zašto izbor nije pao na psa. Proviđenje se ne može pouzdati u to da će pas izvršiti neko osobito zaduženje. Zapamtite moje reči, sve je to bilo udešeno. Slučajevi se ne dešavaju, momci. Pas ujka-Lema – voleo bih da ste mogli videti tog psa, bio je pravi ovčarski pas – ili pre pola buldog pola ovčar – divna životinja; pripadao je pastoru Hagaru pre no što ga je ujka Lem otkupio. Pastor Hagar je od onih Hagarovih iz Vestern Rezerva; sjajna familija; njegova majka bila je Vatsonova; jedna od sestara udala se za Bilera; naselili su se u srezu Morgan, a njega je zakačila mašina u fabrici ćilimova, pa ga je proterala skroz za manje od četvrt minuta; njegova udovica kupila je komad ćilima u koji su bili utkani njegovi zemni ostaci, a ljudi su došli sa daljine od stotinu milja da prisustvuju pogrebu. Bilo je u tom komadu četrnaest metara. Nije im dala da ga smotaju, već ga je prostrla – celom dužinom. Crkva gde se održavalo opelo bila je vrlo mala, tako da je jedan kraj kovčega morao da viri kroz prozor. Nisu ga pokopali – zasadili su

jedan kraj i pustili da stoji uspravno, kao spomenik. Prikucali su natpis i stavili... stavili... stavili... svetoj u s p o m e n i ... četrnaest m e t a r a... ćili... ma... koji sadrži sve što je bilo... s m r t n o od... od... V i l i j e m a... V i l i...

Džim Blejn je postepeno postajao sve sanjiviji – glava mu je klimnula, dvaput, triput – a onda je spokojno klonula na grudi, pa je mirno zaspao. Niz obraze momaka slivale su se suze – gušili su se od uzdržavanog smeha – a tako je bilo od samog početka, mada ja to nisam primetio. Uvideo sam da su me nasamarili. Saznao sam da je Džim Blejn bio čuven po tome što kad dospe do izvesnog stupnja pijanstva, niko živ nije mogao da ga spreči da se, važnim glasom, ne upusti u pričanje čudesnih pustolovina koje je jednom doživeo sa ovnom svog deda – a pominjanje ovna u prvoj rečenici bilo je najviše što je o tome iko ikad čuo. Uvek je beskonačno lutao od jednog predmeta do drugog, dok ga viski najzad ne bi savladao, pa bi zaspao. Šta se to dogodilo s njim i ovnom njegovog deda, ostala je do današnjeg dana nerasvetljena tajna, jer niko dosad to nije saznao.

AMAM

Dve stvari više nikad u životu neću poželeti: turski ručak i amam.

Najpre smo Džek i ja u Carigradu otišli na ručak u jednu aščinicu u blizini bezistana. Roštilj se nalazio u maloj prostoriji za ručavanje, a bio je sasvim otvoren prema ulici. Kuvar je bio prljav, tako isto i sto na kome nije bilo čaršava. Aščija zahvati izvesnu količinu mesa, natače ga na ražnjić i stavi na vatru od ćumura da se prži. Kad je bilo gotovo, odloži ga ustranu, a utom naiđe neki sumorni pas i liznu ga, pošto ga je najpre onjušio i verovatno prepoznao ostatke nekog prijatelja. Kuvar mu ote meso i stavi ispred nas. Džek reče: „Viđen za dalje“ – on ponekad igra karata – a ja sam takođe odustao.

Zatim kuvar ispeče veliku pljosnatu pogaču, namaza je dobro maslom i krete s njom prema nama. Pogača pade u prašinu, pa je on podiže, obrisa o svoje čakšire, a zatim je stavi pred nas. Džek reče: „Viđen za dalje“, ja takođe.

Potom kuvar razbi u tiganj nekoliko jaja, a dok su se ona pržila, viljuškom je zamišljeno čačkao komadiće mesa zapale među zube. On tom istom viljuškom prevrte jaja – i iznese pred nas. Džek reče: „Viđen za dalje“, a ja ga u tome podržah.

Nismo znali šta ćemo, pa tako naručismo iznova porciju ražnjića. Kuvar uze ražnjić, odvoji potrebnu količinu mesa, opljunu šake i dade se na posao! Ovog puta obojica istovremeno pasirasmo. Potom smo platili i otišli. To je sve što sam naučio o turskom ručku. Turski ručak je dobar, nema sumnje, ali ima i svojih sitnih mana.

Kad pomislim koliko su mi knjige o istočnjačkim putovanjima podvalile, dođe mi da te orijentalne putnike pojedem za doručak. Godinama i godinama sam sanjao o čudesima turskog amama; godinama i godinama sam obećavao sebi da ću i ja jednog dana u tome uživati. Bezbroj puta zamišljao sam da ležim u mermernoj kadi i udišem zamamne istočnjačke mirise koji pune vazduh; zatim bih u mašti prolazio kroz jezivi i složeni proces trljanja i masiranja, kvašenja i ribanja, što je obavljala družina nagih varvara, koji su se, ogromni i sablasni kao kakvi demoni, nazirali kroz maglovita isparenja; zatim bih se neko vreme odmarao na divanu dostojnom kralja; potom bih prošao kroz još jedan strašan sud, još strašniji no prvi; i, najzad, umotan u meke tkanine, bio odveden u kneževske odaje i položen na ležaj od paperja, gde će me raskošno odeveni evnusi hladiti lepezama, dok ću ja dremuckati i sanjariti, ili zadovoljno posmatrati bogate zastore, meke ćilime, raskošan nameštaj i slike, piti ukusnu kafu pušeći uspokojavajuće nargile i najzad se prepustiti tihom odmoru uljuškan čulnim mirisom nevidljivih kadionica, slatkim dejstvom persijskog duvana iz nargila i muzikom fontana koje podražavaju žubor letnje kiše.

To je bila slika koju sam dobio iz ushićenih putopisnih knjiga. Bila je to bedna, jadna obmana. Stvarnost ima s tim isto toliko veze koliko i običan park u predgrađu Njujorka s rajskim vrtovima.

Uveli su me u veliku prostoriju popločanu mermerom; okolo, jedna nad drugom, bile su široke galerije zastrte pohabanim asurama, opasane neobojenom ogradom i nameštene ogromnim, rasklimatanim stolicama, prekrivenim ubuđalim starim dušecima, ulubljenim od otisaka što su ih ostavili oblici devet generacija ljudi koji su se na njima odmarali. Prostorija je bila velika, gola i sumorna; prizemlje je ličilo na ambar, a galerija na štale za ljudske konje. Polunagi služitelji, slični leševima, koji su dvorili goste u kupaonici nisu imali u svom izgledu ničeg poetskog, ničeg romantičnog, ničeg orijentalski raskošnog. Nisu širili oko sebe nikakve zamamne mirise – naprotiv. Njihove gladne oči i mršava tela neminovno su podsećali na očiglednu, suvoparnu činjenicu – bilo im je potrebno ono što se naziva „čestita klopa“.

Ušao sam u jednu od pregrada i svukao se. Neki prljavi, izgladneli nesrećnik omota sebi oko bedara kitnjast čaršav, a meni prebaci preko ramena belu krpu. Da sam imao pri ruci korito, bilo bi sasvim umesno da je smesta operem. Zatim su me poveli niz stepenice u vlažno, klizavo prizemlje, a prvo što je privuklo moju pažnju bila su moja sopstvena stopala. Moj pad nije izazvao nikakvo iznenađenje. Očekivali su ga, nema sumnje. Pripadao je nizu podatljivih, čulnih utisaka, svojstvenih ovom domu istočnjačke raskoši. Prirodno da sam ovim padom bio omekšan, ali način omekšavanja nije bio srećno izabran. Onda su mi dali par drvenih nanula – klupe u minijaturi, s kožnim remenima koji su imali da ih zadrže na mojim nogama (što bi svakako i postigli da nosim cipele broj 68). Kad bih digao nogu, ove klompe su se nespretno klatile na remenju, a kad bih je ponovo spustio na pod, postavljale bi se na nezgodna i neočekivana mesta, pa bi se ponekad čak izvrnule sasvim ustranu nastojeći da mi iščaše članak na nozi. Ipak, sve je to spadalo u istočnjačku raskoš, pa sam se iz petnih žila trudio da u tome uživam.

Potom me odvedoše u drugi kraj konjušnice i staviše na ležaj koji nije bio načinjen od zlatne tkanine, niti od persijskih šalova, već od skromne materije kakvu sam viđao u crnačkim četvrtima u Arkanzasu. Nije bilo ničeg drugog u tom sumornom mermernom zatvoru sem još pet takvih mrtvačkih odara. Bilo je to vrlo svečano mesto. Očekivao sam da će ovde opojni mirisi Arabije ovladati mojim čulima, ali nisu. Jedan kostur bakarne boje, opasan krpom, donese mi stakleni bokal vode, sa zapaljenom lulom na vrhu i vitkim crevom metar dugačkim, na čijem se kraju nalazio mesingani pisak.

Bile su to čuvene istočnjačke nargile – ono što na slikama puši Veliki Turčin. Ovo je već počinjalo da liči na luksuz. Povukao sam jednom, i to je bilo dovoljno; kroz želudac i pluća počeo je da mi se širi oblak dima, koji je dospeo čak i do najudaljenijih graničnih predela moga tela. Eksplodirao sam silovitim kašljem, sličnim erupciji Vezuva. Sledećih pet

minuta dim mi je izlazio na sve pore, kao kroz pukotine brvnare koja je iznutra zapaljena. Dosta mi je nargila! Dim je imao gadan ukus, a ukus više hiljada neverničkih jezika koji je ostao na onom mesinganom pisku bio je još gadniji. Obeshrabrio sam se. Odsad ću, kad na kutijama duvana iz Konektikata budem video sliku Velikog Turčina, koji, prekrštenih nogu, u lažnom blaženstvu puši na svoje nargile, znati kakav je to besramni prevarant.

Ovaj zatvor beše ispunjen vrelim vazduhom. Kad sam se dovoljno zagrejao i tako pripremio za još veću vrelinu, odveli su me tamo gde je i trebalo – u jednu mermernu odaju, vlažnu, klizavu i svu ispunjenu parom, i tu me smestili na jedno uzvišeno postolje u sredini. Bilo je neobično toplo. Ubrzo me nekakav čovek postavi kraj čabra vrele vode, nakvasi me dobro, natuče sebi na ruku grubu rukavicu i stade da me njome riba po čitavom telu. Počeo sam neugodno da mirišem. Što me je duže glačao, sve sam više smrdeo. Uplašio sam se. Rekoh mu:

– Uviđam da mi je kucnuo sudnji čas. Jasno je da bi trebalo da budem bez odlaganja pokopan. Možda bi bilo bolje da smesta pozovete moje prijatelje, jer je vreme toplo, pa ne bih mogao dugo da se „održim“.

On nastavi da riba ne obraćajući pažnju na to. Ubrzo sam primetio da mi time smanjuje telesni obim. Tako me je tesao prilično dugo. Najzad rekoh:

– Ovaj poslednji posao je vrlo zamoran. Trajaće satima dok me stešete na veličinu koju ste predvideli; pričekaću, a vi otidite i pozajmite trenicu.

Opet nije obratio pažnju na moje reči.

Posle nekog vremena donese lavor, malo sapuna i nešto što je ličilo na konjski rep. Načinio ogromnu količinu sapunice, preplavio me njome od glave do pete, ne upozorivši me da zažmurim, a onda me je podlo tukao konjskim repom. Zatim me tu ostavi, sličnog snežnom kipu od bele pene, i ode. Kad sam se umorio od čekanja, pođoh da ga tražim. Bio se naslonio na zid u susednoj sobi, i spavao. Probudio sam ga. Nije se naljutio. Odvede me natrag i preli ključalom vodom, zatim mi stavi na glavu turban, uvi me u suve čaršave i odvede do rešetkastog kokošarnika na nekoj od galerija, gde mi pokaza na jednu od onih arkanzaških sećija. Popeh se, pa sam opet uzalud očekivao arapske miomirise. Nisam ih osetio.

Goli, šturi kokošinjac nije imao ničeg od one istočnjačke raskoši o kojoj se toliko čita. Podsećao je jedino na poljsku bolnicu, i to je sve. Mršavi sluga donese mi nargile, a ja ga naterah da ih iznese ne bakćući se oko njih. Zatim mi donese širom sveta čuvenu tursku kafu, koju su pesnici mnogih generacija ushićeno opevali, i ja videh u njoj poslednji zračak spasenja i nade da će se ostvariti makar nešto od mojih snova o istočnjačkoj raskoši, no i to je bila prevara. Od svih nehrišćanskih pića koja su prešla preko mojih usana, turska kafa je najgore. Šoljica je mala, ubrljana mutljagom; kafa je crna, gusta, bez prijatnog mirisa i grozna ukusa. Dno šoljice pokriveno je gustim talogom, s prsta debljine. To je

klizilo niz moju gušu, a uz put su zaostajali komadići, koji su me golicali i terali da ceo sat kijam i kašljem.

Ovim se završavaju moje peripetije sa čuvenim turskim amamom, a ovde se isto tako završava i moj san o blaženstvima koja smrtnici osećaju dok kroz njega prolaze. Amam je gadna podvala. Čovek koji u njemu uživa kadar je da uživa u svemu što je gadno i za oko i za ostala čula, a ono biće koje može da taj amam oplemeni čarom poezije, u stanju je da to isto učini i sa bilo čime drugim na svetu što je neprijatno i bedno, tmurno i odvratno.

FRANCUSKI DVOBOJ

Ma koliko izvesni pametnjakovići ismevali savremeni francuski dvoboj, on je u stvari jedna od najopasnijih institucija naših dana. Pošto se uvek održava pod vedrim nebom, borci su gotovo sasvim sigurni da će nazepsti. Pol de Kasanjak, veteran francuskih duelanata, tako je često patio od kijavica zadobijenih na bojnom polju da je najzad trajno onesposobljen; najbolji lekar Pariza izjavio je da će – ukoliko još petnaest ili dvadeset narednih godina produži da izlazi na dvoboje i ne stekne naviku da se bori u udobnoj odaji gde vlaga i promaja ne mogu da prodru – dovesti i svoj život u opasnost. Ovo bi trebalo da bude dovoljno da ućutka one ljude koji tvrdoglavo ponavljaju da je francuski dvoboj jedan od najzdravijih sportova, jer omogućuje kretanje na čistom vazduhu.

Ali vreme je da pređem na predmet svoje priče. Čim sam čuo za poslednji žestoki sukob između g. Gambete i g. Furtua, do koga je došlo u Francuskoj skupštini, znao sam da će biti neprilika. Znao sam to stoga što sam tokom dugogodišnjeg prijateljstva sa g. Gambetom uvideo kako je očajnička i neumoljiva priroda tog čoveka. Ma koliko obimne bile njegove fizičke dimenzije, znao sam da će žeđ za osvetom prodreti do najudaljenijeg kutka njegove osobe.

Nisam čekao da me pozove, već sam smesta otišao k njemu. Kao što sam očekivao, zatekao sam junačinu utonulog u duboko francusko spokojstvo. Kažem francusko spokojstvo, jer se francusko spokojstvo u izvesnom smislu razlikuje od engleskog spokojstva. On je brzo koračao tamo-amo među ostacima svog nameštaja, a s vremena na vreme bi šutnuo preko sobe koji od razbacanih komadića; kroz stisnute zube neprekidno je cedio prigušene kletve i svakičas se zaustavljao da ostavi još pregršt kose na gomilicu koja se već uzdizala na stolu.

On mi obvi ruke oko vrata, previ me preko svog stomaka i privinu na grudi, poljubi u oba obraza, zagrli tri-četiri puta, a zatim posadi u svoju naslonjaču. Čim sam malo došao k sebi, počesmo da razgovaramo o poslovima.

Rekao sam kako sam smatrao da će mu biti milo da mu budem sekundant, a on reče: „Naravno.“ Predočio sam mu da mi mora dopustiti da istupim pod francuskim imenom, kako bih, u slučaju kobnog ishoda, bio pošteđen prigovora u svojoj zemlji. On se na ovo trže, verovatno pri pomisli da se u Americi na dvoboj ne gleda s takvim poštovanjem. Ipak je pristao na moj uslov. Ovim se objašnjava zašto se u svim novinskim izveštajima kao sekundant g. Gambete pominje Francuz.

Najpre smo sastavili testament mog nalogodavca. Ja sam to uporno zahtevao i istrajao u tome. Rekao sam da nikad nisam čuo za čoveka koji je pri čistoj svesti, a odlazi na dvoboj ne sastavivši prethodno svoju oporuku. On je rekao da nikad nije čuo da je čovek koji je pri čistoj svesti

tako postupio. Kad je dovršio pisanje svoje poslednje volje, zaželeo je da pristupi izboru svojih „poslednjih reči“. Želeo je da čuje kakav utisak ostavljaju na mene sledeće reči, upotrebljene kao samrtnički uzvik:

„Umirem za boga, za otadžbinu, za slobodu govora, za napredak i za sveopšte bratstvo ljudi!“

Primetio sam da bi ovaj uzvik zahtevao sporu smrt; bio bi to odličan govor za tuberana, ali nije odgovarao zahtevima polja časti. Pogađali smo se oko mnogih drugih predsmrtnih uzvika, ali sam ga najzad uspeo nagovoriti da svoju samrtničku izjavu svede na sledeće reči, koje je zapisao u beležnicu kako bi ih kasnije naučio napamet:

UMIREM DA VI FRANCUSKA MOGLA ŽIVETI.

Rekao sam da ova izjava nema mnogo veze s njegovim slučajem, ali je on izjavio da kod poslednjih reči nije važna logika – tu se traži efekat.

Sledeća tačka dnevnog reda bila je izbor oružja. Moj nalogodavac je rekao da se ne oseća dobro, te će prepustiti meni da odaberem oružje i odredim druge pojedinosti predstojećeg sukoba. Stoga sam sastavio sledeće pisamce i predao ga prijatelju g. Furtua:

„Gospodine,

G. Gambeta prihvata izazov g. Furtua i ovlašćuje me da kao mesto sastanka predložim Plesis-Pike; vreme – sutra u zoru; oružje – sekire. Ostajem, gospodine, s najdubljim poštovanjem

Mark Tven“

Sekundant g. Furtua pročita pisamce i uzdrhta. Zatim se strogim glasom obrati meni:

– Da li ste, gospodine, razmislili o tome šta je neizbežna posledica ovakvog sastanka?

– Pa, na primer, šta?

– Krvoproliće!

– Upravo tako – rekoh ja. – A sad, ako nemate ništa protiv, šta biste vi sa svoje strane predložili da se proliva?

Nasadio sam ga. Video je da se zaleteo, pa požuri da se nekako izvuče. Reče da je to rekao u šali. Zatim dodade da bi u stvari on i njegov nalogodavac prihvatili sekire s najvećim zadovoljstvom, ali je ovo oružje zabranjeno francuskim kodeksom časti, tako da moram da promenim predlog.

Prošetao sam se po odaji razmišljajući napregnuto, pa mi najzad pade na um da bi na udaljenosti od petnaest koraka mitraljezi svakako bili pogodno sredstvo da se dođe do odluke na polju časti. Iznesem ovu svoju zamisao kao predlog.

Međutim, predlog nije bio prihvaćen. Kodeks je bio i protiv ovoga. Predložio sam karabine; zatim lovačke dvocevke, pa Koltove mornarske revolvere. Pošto je sve to bilo odbijeno, razmislih malo i sarkastično predložih kamenice na udaljenosti od tri četvrti milje. Oduvek sam mrzeo

da humoristične primedbe upućujem osobama koje nemaju smisla za humor; stoga me je ogorčilo kad se ovaj čovek spremno povuče da predlog prenese svom prijatelju duelantu.

Ubrzo se vrati i reče da je njegov nalogodavac očaran gađanjem kamenicama sa daljine od tri četvrti milje, ali mora odbiti, jer bi to moglo da ugrozi slučajne prolaznike. Tada ja rekoh:

– Znate, već sam iscrpao svoju dosetljivost. Možda biste *vi* bili tako dobri da predložite neko oružje? Možda sve vreme imate nešto na umu?

Njegovo lice se razvedri i on žustro reče: – Oh, nesumnjivo, gospodine.

Tad poče da barata po džepovima – pretražujući džep po džep, a imao ih je vrlo mnogo – uz neprekidno mrmljanje: – Ma gde li sam ih samo zaturio?

Njegov trud najzad bi krunisan uspehom. Pronašao je u džepu od prsluka dve majušne stvarčice, koje prinesoh svetlosti i tako utvrdih da su to pištolji. Bili su jednocevni, posrebreni i vrlo dražesni i zgodni. Od uzbuđenja nisam bio u stanju da progovorim. Nemo okačih jedan o lanac od časovnika, a drugi mu vratih. Na to moj saučesnik u zločinu odvi jednu poštansku marku, u kojoj se nalazilo nekoliko metaka, i pruži mi jedan. Zapitah ga da li to znači da će duelantima biti dopušteno da opale samo po jedan metak. On odgovori da francuski kodeks časti ne dopušta više. Zatim ga zamolih da nastavi i predloži udaljenost, pošto je moj um počeo da otkazuje i popušta usled snažnog naprezanja kome je u poslednje vreme bio izložen. On predloži šezdeset metara. Skoro sam izgubio strpljenje. Rekoh:

– Šezdeset metara sa ovim instrumentima? Pa štrcaljke od zove imaju na pedeset metara smrtonosnije dejstvo. Uzmite u obzir, prijatelju, da smo vi i ja najmljeni da uništavamo živote, a ne da ih ovekovečujemo.

Ali uprkos svim mojim ubeđivanjima, svim mojim razlozima, jedino što sam uspeo bilo je da ga navedem da pristane na smanjenje razdaljine na trideset metara; pa je čak i ovaj ustupak učinio ne bez izvesnog oklevanja, i rekao uzdahnuvši:

– Perem ruke od ovog kasapljenja; neka krv padne na vašu glavu.

Nije mi preostajalo ništa drugo no da se vratim kući, svom starom prijatelju lavljeg srca i saopštim mu ponižavajući događaj. Kad sam ulazio, Gambeta je baš polagao na oltar poslednji pramen svoje kose. On mi priskoči, uzviknuvši:

– Zaključili ste kobni dogovor... vidim to po vašim očima!

– Jesam.

Njegovo lice malo poblede i on se odupre o sto tražeći oslonac. Nekoliko časaka je disao teško i uzbuđeno, toliko su burna bila njegova osećanja, a zatim promuklo prošapta:

– Oružje, oružje! Brzo! Koje je oružje?

– Ovo! – rekoh i pokazah srebrnu igračku. On baci jedan pogled, a zatim tupo bupnu na pod onesvešćen.

Kad se povratio, reče sumorno:

– Neprirodni mir kome sam podvrgao sebe urnisao je moje živce. Ali prebrodimo slabost! Sučeliću se sa svojom sudbinom kao čovek i Francuz.

On skoči na noge i zauze stav čije savršenstvo čovek nikada nije dostigao, a koji su i statue retko prevazilazile. Zatim reče svojim dubokim basom:

– Gledajte, miran sam, spreman sam; poverite mi razdaljinu.

– Trideset metara.

Naravno da nisam mogao da ga podignem; prevrnuo sam ga i sipao mu vodu na leđa. On se ubrzo osvesti i reče:

– Trideset metara... ni manje ni više? Ali čemu pitati? Pošto je namera tog čoveka ubistvo, zašto bih se baktao oko beznačajnih pojedinosti. Ali zapamtite jedno: u mom slučaju svet će videti kako vitezovi Francuske gledaju smrti u oči.

Posle dugog ćutanja, on zapita:

– Da li se govorilo nešto o tome da se čitava porodica mog protivnika pofronti kraj njega, kako bi se izravnala moja velika telesna površina? Ali ne mari; neću se ponižavati i činiti ovakav predlog; ako nije dovoljno plemenit da to sam predloži, neka mu je na zdravlje ovo preimućstvo kojim se nijedan častan čovek ne bi koristio.

On ponovo utonu u neku vrstu misaone otupelosti, koja potraja nekoliko minuta; najzad prekide ćutanje zapitavši:

– Čas... koji je čas određen za sukob?

– Zora, sutra izjutra.

Bio je, naizgled, veoma iznenađen, i odmah reče:

– Ludost! Nikad nisam čuo za ovako nešto. Pa u to vreme napolju nema ni žive duše.

– Baš zato sam izabrao taj čas. Hoćete li reći da čeznete za publikom?

– Nije sada vreme da se preganjamo oko reči. Čudim se što je Furtu uopšte pristao na tako čudnu novotariju. Smesta otidite i zatražite da to bude docnije.

Stuštio sam se niz stepenice, otvorio kapiju i gotovo upao u naručje Furtuovom sekundantu. On reče:

– Imam čast da izjavim da se moj nalogodavac odlučno protivi određenom času i moli da pristanete na pomeranje susreta na pola deset.

– Gospodine, u svemu što je u našoj moći izaći ćemo u susret vašem uvaženom nalogodavcu. Slažemo se sa predloženom promenom vremena.

– Molim vas da primite blagodarnost mog klijenta. – Zatim se okrete jednoj osobi iza sebe i reče: – Kao što ste čuli, gospodine Noar, vreme je promenjeno na pola deset. – Na to se gospodin Noar pokloni, izrazi svoju zahvalnost i ode. Moj saučesnik nastavi:

– Ako nemate ništa protiv, vaši i naši glavni hirurzi poći će na bojno polje istim kočijama, kao što je uobičajeno.

– To mi savršeno odgovara, pa sam vam zahvalan što ste uopšte spomenuli hirurge, jer se bojim da bih inače zaboravio na njih. Koliko će ih biti potrebno? Pretpostavljam da će dvojica-trojica biti dovoljno.

– Uobičajeno je da za svakog protivnika budu po dvojica. Naravno, ovo se odnosi na „glavne“ hirurge; ali uzevši u obzir ugledne položaje koje zauzimaju naši klijenti, biće poželjno i otmeno da svako od njih imenuje i po nekoliko savetodavnih hirurga, odabranih među najviđenijim predstavnicima lekarskog poziva. Oni će doći u svojim privatnim karucama. Da li ste naručili mrtvačka kola?

– Oprostite za moju nepromišljenost, nije mi to palo na um! Smesta ću se za to postarati. Moram da vam izgledam kao velika neznalica; ali to mi ne smete zameriti, pošto nemam nikakvog iskustva s ovako otmenim dvobojima. Imao sam dosta posla s dvobojima na Pacifičkoj obali, ali tek sad vidim kako su to bili sirovi okršaji. Mrtvačka kola – koješta! Mi bismo izabranika sudbine ostavili da počiva, pa bi ga neko vezao užetom i odvukao sa poprišta, ukoliko mu je do toga stalo. Imate li još kakvih predloga?

– Ništa, izuzev što bi glavni grobari trebalo da se dovezu zajedno, kao što je red. Njihovi pomagači ići će peške, što je takođe uobičajeno. Nas dvojica naći ćemo se sutra izjutra u osam časova, pa ćemo onda odrediti poredak povorke. Imam čast da vas pozdravim.

Vratih se svom nalogodavcu, koji reče: – Vrlo dobro; u koliko sati će početi sukob?

– U pola deset.

– Odlično. Da li ste o toj činjenici obavestili novine?

– Gospodine! Zar ste posle našeg dugotrajnog i bliskog prijateljstva mogli i za trenutak posumnjati da sam sposoban na takvu niskost i da...

– Gle, gle! Kako krupne reči, prijatelju? Zar sam vas uvredio? Ah, oprostite; suviše sam vas preopteretio zaduženjima. Stoga nastavite sa ostalim poslovima, a ovaj izbrišite sa svoje liste. Krvoždni Furtu sigurno će se o tome postarati. Ili ja sam... da, da bi bilo sigurnije, napisaću pisamce svom prijatelju novinaru, gospodinu Noaru.

– Ako je tako, onda sebi možete uštedeti trud; sekundant našeg protivnika obavestio je Noara.

– Hm, naslućivao sam tako nešto. To tačno odgovara Furtuu, koji večito želi da je u središtu pažnje.

Sutradan, u pola deset izjutra, povorka se približavala polju Plesis-Pike u sledećem poretku: najpre su nastupale naše kočije – u njima nije bilo nikog sem Gambete i mene; zatim kočije sa Furtuom i njegovim sekundantom; zatim kola sa dva pesnika-besednika, koji nisu verovali u boga, a iz čijih su džepova virili rukopisi sa pogrebnim govorima; zatim kočije s glavnim hirurzima i sanducima instrumenata; zatim osam privatnih karuca sa savetodavnim hirurzima; zatim fijaker sa islednikom; zatim dvoje mrtvačkih kola; zatim kola sa glavnim grobarima; zatim povorka njihovih pomoćnika, koji su išli pešice, a na kraju je kroz maglu

trupkala duga povorka radoznalaca, policajaca i običnog građanstva. Bio je to veličanstven prizor, pa bi svakako predstavljao vanrednu sliku da je samo vidljivost bila bolja.

Vladalo je ćutanje. Nekoliko puta sam se obraćao svom nalogodavcu, ali verujem da me uopšte nije čuo, pošto je neprestano zurio u svoj beležnik rasejano mrmljajući: „Umirem da bi Francuska mogla živeti."

Kad smo stigli na poprište, moj kolega sekundant i ja odbrojasmo trideset koračaji, a zatim bacismo kocku radi određivanja strana. Ovo poslednje bilo je samo forme radi, jer je po ovakvom vremenu svaki položaj bio podjednak. Pošto smo završili pripremne radnje, odoh svom nalogodavcu i zapitah ga da li je spreman. On se svojski isprsi i reče oštrim glasom: – Spreman! Neka se oružje napuni!

Punjenje je bilo izvršeno u prisustvu propisno izabranih svedoka. Smatrali smo za najbolje da ovu delikatnu operaciju izvršimo pri svetlosti fenjera, s obzirom na vreme. Zatim postavismo svoje ljude.

U tom momentu policija primeti da se publika načičkala levo i desno od poljane; stoga zatraži odlaganje kako bi ove jadne ljude smestila na sigurno mesto. Ovom zahtevu bi udovoljeno.

Pošto je policija naredila mnoštvu da se smesti iza duelanata, opet smo bili spremni. Kako je vazduh postao još neprozirniji, ja i onaj drugi sekundant dogovorili smo se da pre davanja kobnog znaka svaki glasno uzvikne, što bi omogućilo borcima da se približno snađu o mestu gde stoji protivnik.

Sad sam se vratio svom duelantu i sa razočaranjem spazio da je prilično klonuo duhom. Pokušao sam na sve moguće načine da ga malo razvedrim. Rekoh: – U stvari, gospodaru, nije tako loše kao što izgleda. Uzevši u obzir vrstu oružja, ograničeni broj dopuštenog pucanja, pristojnu razdaljinu, neprobojnu gustinu magle, i to da je jedan od boraca ćorav, a drugi razrok i kratkovid, izgleda mi da nije neminovno da se ovaj dvoboj završi zlosrećno. Stoga se razvedrite; ne klonite duhom.

Govor je tako povoljno uticao na mog prijatelja da on smesta ispruži ruku i reče: – Opet sam onaj stari; dajte mi oružje.

Stavih pištoljče, sićušno i izgubljeno, nasred prostrane zaravni njegove šake. On ga pogleda i uzdrhta. Posmatrajući ga i dalje sumorno, promrmlja setnim glasom:

– Avaj, ne plašim se smrti, već sakaćenja.

Još jednom ga obodrih, i to s takvim uspehom da on ubrzo reče: – Neka tragedija otpočne. Stanite iza mene; nemojte me napuštati u ovom odsudnom času, prijatelju moj.

Obećah. Zatim mu pomogoh da uperi pištolj u pravcu mesta gde sam procenio da stoji njegov protivnik, pa ga upozorih da naćuli uši i da se i dalje drži pravca odakle dopire sekundantov uzvik. Zatim se ukočih oslonivši se o Gambetina leđa i prodorno vrisnuh: „Jiiii-pi!" Na to iz dalekih maglovitih daljina dopre odgovor, i ja odmah povikah:

– Jedan... dva... tri... *p'li!*

Dva tiha zvuka nalik na *kš! kš!* dopreše do mog uva, a istovremeno bejah oboren na zemlju i pritisnut planinom mesa. Ma koliko da sam bio ugruvan, još uvek sam bio u stanju da razaberem nad sobom neki tihi glas, koji je govorio:

– Umirem da bi... da bi... prokletstvo, zašto li ono umirem?.. aha, tako je – Francuska! Umirem da bi Francuska mogla da živi!

Hirurzi se sjatiše sa svojim sondama, prisloniše mikroskope na čitavo prostranstvo Gambetine ličnosti i donesoše srećan zaključak da nisu ništa pronašli što bi ličilo na ranu. Prizor koji je tada nastao bio je u svakom pogledu dirljiv i uzvišen.

Dva gladijatora se obisnuše jedan drugome oko vrata i počeše da rone suze radosti i ponosa; protivnički sekundant zagrli mene; hirurzi, besednici, grobari, policajci, sve se to ljubilo, sve je to čestitalo, sve je to plakalo, tako da je vladalo opšte neizrecivo likovanje i slavlje.

Izgledalo mi je tada da bih pre poželeo da budem junak francuskog dvoboja no krunisani monarh sa skiptrom.

Kad se uzbuđenje donekle stišalo, hirurzi održaše konzilijum, pa su posle dužeg većanja zaključili, da uz primerno staranje i negovanje, postoji razlog verovanju da ću uspeti da preživim svoje povrede. Moje unutrašnje povrede smatrane su najtežim, pošto je bilo očigledno da mi je jedno prebijeno rebro prodrlo u levo plućno krilo, a da su mnogi moji organi toliko potisnuti i odgurnuti sa mesta koje im pripada da je bilo neizvesno hoće li se ikad priučiti da obavljaju svoje funkcije na tako udaljenim i neuobičajenim mestima. Zatim su mi namestili ruku koja je bila na dva mesta slomljena, vratili moj desni kuk u njegovo ležište i postavili nos na pravo mesto. Bio sam predmet velike radoznalosti, čak i divljenja; a mnogi čestiti i plemeniti ljudi sami su mi prišli i predstavili se, rekavši da se ponose time što su videli jedinog čoveka koji je za poslednjih četrdeset godina bio povređen u francuskom dvoboju.

Bio sam stavljen u bolnička kola, koja su išla na samom čelu povorke; i tako sam, kao najslavnija osoba u velikom događaju, uz veličanstveni sjaj stigao u Pariz, gde sam bio smešten u bolnicu.

Odlikovan sam krstom Legije časti. Uostalom, mali broj ljudi uspe da izbegne ovu počast.

Eto tako je protekao najznačajniji dvoboj ovog veka.

Nemam razloga da se ma na koga požalim. Dragovoljno sam se prihvatio tog posla, te moram da snosim posledice. Bez hvaljenja, mogu reći da se ne plašim da stanem ispred savremenog francuskog duelanta, ali dogod budem pri čistoj svesti, neću pristati da stanem iza njega.

NAŠ ITALIJANSKI VODIČ

Hteo bih da kažem neku reč u vezi sa Mikelanđelom Buonarotijem: nekad sam obožavao moćni genije Mikelanđela – čoveka koji je bio veliki u poeziji, slikarstvu, vajarstvu, arhitekturi – veliki u svemu čega bi se latio. Ali pak ne želim Mikelanđela uz doručak, uz užinu, uz ručak, uz popodnevni čaj, uz večeru, u vreme između obroka. Volim povremenu promenu. U Đenovi je on projektovao bezmalo sve; u Milanu su on ili njegovi učenici projektovali sve; on je projektovao jezero Komo; u Padovi, Veroni, Veneciji, Bolonji ko je od vodiča ikad čuo nešto drugo osim o Mikelanđelu? U Firenci je on sve naslikao i gotovo sve projektovao, a ono što nije sam sagradio, voleo je da posmatra sedeći na svom omiljenom kamenu, pa vam sada pokazuju taj kamen. U Pizi je sagradio sve izuzev starog, krivog tornja, a verovatno bi mu i njega pripisali da nije tako jako odstupio od vertikale. On je sagradio pristanište u Livornu i dao propise za carinarnicu u Čivita Vekiji. Ali u Rimu – u Rimu je užasno. On je dao nacrte za crkvu Sv. Petra; nacrte za papu; on je dao nacrte za Panteon, za uniformu papinih vojnika, za Tibar, Vatikan, Koloseum, Kapitol, Tarpejsku stenu, palatu Barberini, crkvu Sv. Jovana Lateranskog, za Kampanju, Apijevski drum, Sedam brežuljaka, Karakalina kupatila, Klaudijev akvadukt, kloaku maksimu – večiti gnjavator sagradio je Večiti grad i, ukoliko svi ljudi i knjige ne lažu, sve u njemu naslikao! Moj saputnik Dan reče pre neki dan vodiču: – Dosta, dosta, dosta! Ne govorite dalje! Izjasnite se sažeto: recite stvoritelj je načinio Italiju prema Mikelanđelovim nacrtima.

Nikad nisam bio tako žarko zahvalan, tako smiren, tako spokojan, tako ispunjen blaženim pirom kao juče, kad sam saznao da je Mikelanđelo već pokojni.

Ali smo se dobro naplatili našem vodiču. On je bio kriv što smo propešačili mnoge milje slika i kipova duž prostranih hodnika Vatikana, mnoge milje slika i skulptura u dvadesetak drugih palata; on nam je pokazao velike freske u Sikstinskoj kapeli i toliko drugih fresaka da bi se njima moglo ispuniti nebo – a skoro sve ih je načinio Mikelanđelo. Zato smo i u ovom slučaju pribegli onoj klopci u koju su se ulovili toliki vodiči pre njega – naime, klopci tuposti i blesavih pitanja. Ti ljudi nikad ne podozrevaju i nemaju pojma o tome šta je sarkazam.

On nam pokazuje jedan kip i kaže – *Statua bronzo*.

Mi ga gledamo ravnodušno, a doktor pita: – Od Mikelanđela?

– Ne... ne znam od koga je.

Zatim nam pokazuje antički rimski Forum. Doktor pita: – Mikelanđelo?

Vodič izgleda preneražen. – Ne... hiljada godina pre no on biti rođen.

Zatim egipatski obelisk. Opet: – Mikelanđelo?

– Oh, *mon Dieu*, džentlmeni! To jeste biti dve hiljada godina pre no što rođen!

Toliko se zamorio od tog neprekidnog pitanja da se ponekad plaši da nam bilo šta kaže. Siromah, učinio je sve što je u njegovoj moći da nas uveri kako je Mikelanđelo odgovoran za stvaranja samo jednog *dela* sveta, ali u tome još rije uspeo. Očima i mozgu premorenim od preteranog proučavanja i razgledanja remek-dela neophodan je predah, inače ćemo svakako pošašaveti. Zato ovaj vodič mora i dalje da se muči. Ako u tome ne uživa, utoliko gore po njega. Mi uživamo.

Sada je pogodna prilika da iznesem svoje mišljenje o tom nužnom zlu, evropskim vodičima. Mnogi su u srcu poželeli da budu bez vodiča; ali, znajući da to ne ide, zaželeli su da se bar malo zabave na njegov račun, kako bi izvukli neku odštetu za neprijatnost što ga moraju trpeti. Mi smo ovo poslednje uspešno ostvarili, pa ukoliko naše iskustvo može koristiti drugima, neka se samo posluže njime.

Vodiči u Đenovi su oduševljeni kad naiđe neka američka grupa, jer se Amerikanci grdno iščuđavaju i pred svakom Kolumbovom relikvijom zapadaju u osećajnost i uzbuđenje. Stoga je naš vodič cupkao oko nas kao da je progutao madrac na federe. Sav je cepteo od oduševljenja i nestrpljenja govoreći:

– Pođeš sa mnom, džentlmen!... Pođeš! Ja pokažeš vama pismo ot Kristoforo Kolombo!... Sam on pišeš!... Pišeš svoja ruka!... Dođeš!

Odveo nas je u opštinsku većnicu. Posle dugog značajnog zveckanja ključevima i otvaranja brava, pred nama je razvijen neki umrljani i izanđali dokument. Vodičeve oči zablistaše. Poigravao je oko nas i kucao pergament prstom:

– Šta ja vama kažeš! Zar to nije jeste? Vidiš! Rukopis ot Kristiforo Kolombo!... On sam to jeste pišeš!

Gledali smo ravnodušno, spokojno. Doktor je za vreme mučnog ćutanja vrlo pomno ispitivao dokument. Zatim, bez i trunke zainteresovanosti, zapita:

– Je l’te... Fergusone... kako... kako rekoste da se zvao onaj što je ovo pisao?

(Da se ne bismo morali naprezati pamteći strana imena, svakog vodiča smo nazivali „Ferguson“.)

– Kristoforo Kolombo! Onaj veliko Kristoforo Kolombo!

Još jedno brižljivo ispitivanje.

– A... ovaj... sam je to napisao, ili... ili kako?

– Sam on bio napišeš!... Kristoforo Kolombo! Njegovo lično rukopis, sam on napišeš!

Tada doktor spusti dokument i reče:

– Pa, u Americi sam video dečake koji nisu stariji od četrnaest godina, a umeju da pišu bolje od ovog.

– Ali ovo jeste veliko Kristo...

– Ne tiče me se ko je! To je najgori rukopis koji sam ikad video. I

nemojte misliti da nam možete bacati pesak u oči zato što smo stranci. Nismo mi budale. Ako imate neki uzorak rukopisa od stvarne vrednosti, ovamo s njim!... Ako pak nemate, idemo dalje!

Produžili smo. Vodič je bio prilično pokoleban, ali je učinio još jedan pokušaj. Imao je nešto čime je smatrao da će nas zapanjiti.

– Džentlmen, vi dođeš sa mene! – pozva nas on. – Ja pokažeš vama lepo, o veličanstveno bista ot Kristoforo Kolombo!... Savršeno, veliko, veličanstveno!

Doveo nas je pred divnu bistu... a stvarno je bila divna... odskočio u stranu i zauzeo stav:

– Ah, gledaš džentilmen!... lepo, veliko... bista Kristoforo Kolombo!... lepo bista, lepo postolje!

Doktor stavi monokl nabavljen za takve prilike:

– Ovaj... kako rekoste da se zvao taj gospodin?

– Kristoforo Kolombo!... Veliko Kristoforo Kolombo!

– Kristofor Kolombo... veliki Kristofor Kolumbo. Pa, šta je on učinio?

– On otkriješ Amerika!... Otkriješ Amerika. Oh, *diavolo!*

– Otkrio Ameriku; Ne, ta tvrdnja teško može da opstane. Mi upravo stižemo odande. Ništa o tome nismo čuli. Kristofor Kolumbo... prijatno ime... je li... je li on mrtav?

– Oh, *corpo di Bacco!*... već tristo godine!

– A od čega je umro?

– Ja to ne znaš!... Ja to ne možeš reći.

– Verovatno od malih boginja?

– Ja to ne znaš, džentilmen!... Ja to ne znaš, džentilmen!... Ja to ne znaš od zašto on jeste umreo!

– Možda od velikih boginja?

– Možeš biti... možeš biti... ja to ne znaš... ja misliš on od nešto umreo.

– Jesu li mu roditelji živi?

– Ne-mooguuće!

– Aha... a šta je bista, a šta postolje?

– *Santa Maria!*... ovo jeste bista!... to jeste postolje!

– Aha, vidim, vidim... vrlo uspela kombinacija... Zbilja vrlo uspela kombinacija. Nego, recite da li se tom džentlmenu sada prvi put bista obistinila?

Ovaj vic je ispaljen u prazno, jer vodiči nisu u stanju da shvate igru reči.

Našem vodiču u Rimu doista smo zagorčali život. Juče smo ponovo proveli tri ili četiri časa u Vatikanu, u tom čudesnom svetu umetničkih dragocenosti. Bili smo vrlo blizu toga da izrazimo interesovanje, ponekad... čak i divljenje... vrlo teško nam je padalo da se uzdržimo, pa ipak smo uspeli. Niko drugi nije u tome uspeo u Vatikanskom muzeju. Vodič je bio zapanjen – preneražen. Spao je s nogu pronalazeći neobične stvari i utrošio na nas svu svoju dosetljivost, ali uzaman; nijednom nismo pokazali ni trunke interesovanja bilo za što. Za kraj je sačuvao ono što je

smatrao svojim najvećim čudom – kraljevsku egipatsku mumiju, možda najbolje očuvanu mumiju na svetu. Odveo nas je tamo. Ovog puta bio je tako siguran da mu se vratilo malo njegovog nekadašnjeg raspoloženja:

– Vidite, džentilmeni?... Mumija!... Mumija!

Monokl se pojavi mirno i spokojno – kao uvek.

– Je l'te... Fergusone... nisam dobro čuo... kako ono beše gospodinovo ime?

– Ime?... On nema nikakvo ime!... Mumija!... Egipatska mumija!

– Da, da. Je li ovdašnji?

– Ne! *Egipatsko* mumija!

– A, tako. Valjda je Francuz?

– Ne... to ne jeste Francuz, ne Rimljanin!... Rođen u Egipta!

– Rođen u Egipta. Nikad dosad nisam čuo za Egipta. Verovatno neko strano mesto. Mumija... mumija. Kako je samo miran... kako spokojan. Da nije... da nije mrtav?

– Oh, *sacré bleu!* On stalno biti mrtav već tri hiljada godine!

Doktor se besno razdera na njega:

– Slušajte, šta treba da znači ovakvo vaše ponašanje! Vučete nas za nos samo zato što smo stranci i hoćemo nešto da naučimo! Pokušavate da nam podmetnete svoje proklete polovne mrtvace... sto mu gromova i munja, nemojte da se šegačite... ako imate neku zgodnu, *svežu* lešinu, ovamo s njom!... inače, tako mi svega, načinićemo jednu od vas!

PENjANjE NA RIFELBERG

Prve večeri po dolasku u Cermat, počeo sam da proučavam alpinističke veštine, jer sam hteo i njima da se pozabavim. Kad sam završio čitanje, osećao sam se prosto ošamućen. Bio sam izbezumljen, potresen i potpuno opčinjen neverovatnim doživljajima i pustolovinama u kojima sam pratio pisce tih knjiga, kao i njihovim trijumfima, koje sam u mislima s njima delio. Neko vreme sam sedeo duboko utonuo u razmišljanje. Zatim se obratih svom saputniku, Harisu:

– Odluka je pala!

Naglasak kojim su bile izgovorene ove reči privuče njegovu pažnju; on pogleda u mene, a kad spazi izraz mojih očiju primetno poblede i promuca:

– Govori! – na šta mu ja izveštačeno mirno odvratih:

– Hoću da se penjem na Rifelberg!

Moj siroti prijatelj od zaprepašćenja pade sa stolice kao gromom pogođen. Zatim poče da me preklinje da odustanem od svoje namere – s većim žarom ne bi mogao ni sin oca zaklinjati – ali ja ostadoh gluv na sve njegove molbe. Kad je najzad uvideo da je moja odluka nepokolebljiva, pusti svojim osećanjima na volju, pa je neko vreme samo gorko jecanje koje je dopiralo iz njegovih grudi narušavalo duboku tišinu. Nepomičan kao mermerni kip sedeo sam tako i zurio u prazno. *U* duhu sam se već borio sa svim mogućim opasnostima ovih divljih planina, dok je moj prijatelj, suznim očima, punim zadivljenog čuđenja, gledao u mene. Najzad mi se tronut obisnu oko vrata i viknu uzbuđeno: – Tvoj Haris te nikad neće ostaviti, radije ćemo zajedno poginuti! – Glasno sam pohvalio postojanu vernost mog prijatelja, pa je ubrzo i on zaboravio na strah i goreo od nestrpljenja da se upusti u pustolovinu. Čak je smesta hteo da naruči vodiče kako bismo pošli u dva sata izjutra, ali mu ja objasnih da u to vreme ne bismo imali gledaoce i da polazak pre zore nije uobičajen iz sela, već tek posle prve noći logorovanja u planini. Rekao sam mu da ćemo Cermat napustiti sutradan između tri i četiri časa po podne; dotle ćemo imati dovoljno vremena da se sa vodičima o svemu dogovorimo i obratimo pažnju publike na naš poduhvat.

Tada legoh u postelju, ali san mi nije dolazio na oči. Kad nekom predstoji jedan od tih velikih alpinističkih uspona, onda nikad ne može da spava, pa sam se čitavu noć kao u groznici prevrtao tamo-amo po krevetu. Stoga sam se iskreno obradovao kad sam čuo kako časovnik izbija pola dvanaest. Bilo je krajnje vreme da ustanem i da se obučem za ručak. Sasvim iscrpljen i kao prebijen, stupih u podne u dvoranu za ručavanje. Mora biti da se velika novost raščula, jer sam ubrzo predstavljao središte radoznalosti i interesovanja gostiju. Veoma je laskavo biti predmet pažnje – samo kad bi čovek istovremeno mogao da

jede na miru svoj obed.

Kad se iz Cermata polazi na veliki uspon, običaj je da i domoroci i gosti ostave za trenutak svoje poslove da bi s nekog zgodnog mesta posmatrali polazak ekspedicije. Ova se sastojala od 198 osoba, uključujući i jednog magarca, odnosno od 205 osoba, uključujući i krave. Bilo je četiri časa po podne dok se čitava povorka postrojila i pripremila za polazak, ali je tada to bio najvelelepniji prizor koji je Cermat ikad video.

Naredio sam prvom vodiču da ljude i životinje poređa jedno za drugim na rastojanju od dvanaest stopa i da ih sve međusobno poveže jakim užetom. Njegova primedba da su prve dve milje puta sasvim ravne, a da se uže upotrebljava samo na opasnim mestima, ostavila me je hladnim; naučio sam iz svojih knjiga da su se mnoge od najstrašnijih nesreća u Alpima dogodile samo zato što se ljudstvo nije na vreme povezalo užetima. Zbog moje nebrižljivosti lista unesrećenih nije smela da se još više produži.

Kad je povorka bila spremna, povezana užetom i pripravna za pokret, pružala je vanredan prizor!

Protezala se u dužinu gotovo celu milju, a izuzev mene i Harisa svi su išli pešice; svaki učesnik je imao zeleni veo, plave naočari, komad belog muslina obavijenog oko šešira, pomoćno uže obmotano oko ramena i sekiricu za led, zadenutu za pojas. Levom rukom držao je alpski štap, u desnoj ruci sklopljen kišobran, dok su mu na leđima bile prikopčane štake; runolist i alpske ruže krasili su rogove krava kao i prtljag na grbačama tovarnih životinja.

Haris i ja zauzeli smo najopasnija mesta, sasvim pozadi, a svaki od nas bio je povezan sa petoricom vodiča. Nosači su prtili naše sekirice, alpske štapove i ostalu opremu, dok smo mi jahali na magarićima. Izabrali smo sasvim male, kako bismo u slučaju opasnosti mogli da ispružimo noge, stavimo ih na zemlju i pustimo da magarac ispod nas pobegne. Ipak ne mogu ovu životinju da preporučim, bar ne za ovakvu vrstu izleta, jer svojim ušima putniku zaklanja vidik. Iako smo obojica, i ja i moj saputnik, posedovali propisanu alpinističku odeću, ipak smo je ostavili kod kuće, pa smo iz poštovanja prema mnogobrojnim turistima oba pola, koji su došli da nas isprate, kao i iz obzira prema svima onima koje bismo mogli uz put sresti, obukli frakove. U četvrt do pet dao sam naređenje za pokret, a moji potčinjeni ga brzo prenesoše duž čitave kolone. Tada mnoštvo sveta, koji se okupio pred hotelom Monte-Roza, poče da viče hura, na šta ja zauzvrat komandovah: „Spremi se!... Pozor... Sad!“ – a kod poslednje reči svi kišobrani na dužinu od jedne milje poleteše kao jedan uvis!

Bio je to divan prizor, kakav se u Alpima nikad dotad nije video, i potpuno iznenađenje za posmatrače, koji podigoše pravu buru oduševljenja. Projahao sam gologlav mimo njih, da bih dao oduške svojim osećanjima; na drugi način nisam bio u stanju, jer od tronutosti nisam

mogao da govorim.

Napojili smo karavan na bistrom izvoru koji na kraju sela ističe iz jedne česme, pa ubrzo ostavismo za sobom središte civilizacije. Oko pola šest dođosmo do mosta, koji se nadvija preko rečice Fisp, te najpre poslah preko jedno odeljenje da ispita njegovu izdržljivost, a zatim ceo karavan pređe bez nesrećnog slučaja. Put nas je vodio u blagom usponu preko livada do crkve kod Vinkelmatena. Ovu građevinu nisam pobliže razgledao, već učinih zaokret na desno, i prekoračih most preko Findelbaha, pošto sam, naravno, prethodno ispitao njegovu nosivost. Zatim opet zaokrenuh na desno i ubrzo stigoh do druge livade, na čijem je suprotnom kraju stajalo nekoliko oronulih koliba.

Mesto je bilo kao stvoreno za logorovanje; stoga podigosmo šatore, večerasmo i odredismo neophodne straže. Pošto smo u dnevnike zapisali događaje proteklog dana, legosmo na počinak. U dva časa izjutra ustadosmo i obukosmo se pri svetlosti fenjera, osećajući se vrlo smrznuto i nelagodno. Na mračnom nebu blistalo je samo nekoliko zvezdica, a veliki masiv Materhorna bio je obavijen crnim oblacima. Pošto se naš glavni vodič bojao da bi nas mogla uhvatiti kiša i savetovao da odgodimo polazak, odlučismo da pričekamo. Oko devet časova krenusmo po prilično vedrom vremenu.

Put nas je vodio ka užasno strmim visinama, gusto obraslim ariševim i borovim šumama. Zemljište je bilo sasvim raskvašeno od kiše, a uz put smo nailazili na mnogo rasutog kamenja. Sem toga, opasnost i neudobnost putovanja bili su pojačani mnogobrojnim turistima, koji su nam silazeći išli u susret peške ili na konju, dok su drugi turisti, koji su se peli, žurili da nas mimoiđu, pa su se tiskali i gurali.

Ali najgore je tek predstojalo: sat docnije zavikaše svih sedamnaest vodiča u jedan glas: „Stoj!“ – pa se okupiše na većanje. Pošto je ono potrajalo izvesno vreme, izjaviše da smo po svoj prilici zalutali. Zapitah ih zar to ne znaju sigurno, na šta mi oni odgovoriše da ne mogu da tvrde sasvim pouzdano, jer još nijedan od njih nikad nije bio u ovom kraju. Iako to ne mogu da dokažu, neki unutrašnji glas im govori da su se zbunili; isto tako smatrali su vrlo nepovoljnim znakom što već odavno nismo sreli nijednog turista.

I tako, eto nas u škripcu!

Radi bolje bezbednosti kretali smo se sada napred vrlo polako i oprezno, jer je šuma bila neobično gusta; sem toga nismo se više peli uzbrdo, već smo zaobilazili oko brda, u nadi da opet natrapamo na svoj stari trag. Sa nastupanjem noći stigosmo mrtvi umorni pred jednu stenu, visoku kao kuća, a kad je ljudi ugledaše, sasvim im ponestade hrabrosti, pa zavlada strah i očajanje. Ljudi su jecali, plakali i jadikovali da svoju otadžbinu i svoje drage više nikad neće videti, te se okupiše oko mene kunući, pošto su mene smatrali vinovnikom ovog zlosrećnog poduhvata, a neki su mi čak i pretili!

Sad nisam smeo da se pokažem slabić! Održao sam im govor, u kome

sam izneo da su i pre nas druge alpinističke ekspedicije zapadale u slične opasnosti, ali su se ipak srećno izvukle blagodareći hrabrosti i istrajnosti. Obećao sam im svoju podršku i spasenje iz nevolje, predočio im da smo odlično snabdeveni životnim namirnicama i završio izrazivši nadu da stanovnici Cermata neće dopustiti da iščezne čitava skupina ljudi, već će u najkraćem roku poslati drugu ekspediciju da nam ukaže pomoć.

Govor je imao željeno dejstvo; ljudi su bodro razapeli šatore i ubrzo usnuli mirnim snom. Samo smo Haris i ja bdeli; nikad sebi ne bih dopustio da spavam, kad se nad nama nadnela takva opasnost, jer sam se osećao odgovornim za tolike ljudske živote, pa sam hteo da budem na oprezi kad lavine počnu da se sručuju. Sad znam da u tom kraju nema lavina, ali u ono vreme nisam o tome bio obavešten.

Čitavu noć smo osmatrali vremenske prilike, a ja oka nisam skidao s barometra, kako mi ne bi promaklo ni najmanje pomeranje igle, ali za sve to vreme nisam zapazio nikakvu promenu. Kakvu mi je utehu pružio taj pouzdani i spasonosno postojani instrument u ovim časovima nesreće, ne može se rečima iskazati! Da je barometar bio pokvaren i da je njegova metalna igla bila nepokretna, otkrio sam tek docnije; ali ako bih ikad dospeo u sličan položaj, ne bi želeo da se poslužim nijednim drugim barometrom sem ovim.

Sutradan, u dva časa izjutra, celo društvo se okupilo za doručkom, pa se, čim se dovoljno razdanilo, opet povezasmo užetom i počesmo napad na stene. Najpre smo bacili uže sa kukom, pa je Haris po njemu pokušao da se uspne, ali kuka nije izdržala! Moj pratilac bi se svakako pri padu razbio da slučajno tačno ispod njega nije stajao jedan čovek. I tako je ovaj poslednji bio unesrećen. Posle toga sam naredio da se uže sa kukom ukloni.

Njegova primena u tolikoj gužvi bila je suviše opasna. Sad nismo znali kako da se iskobeljamo iz neprilike, dok se neko, srećom, ne priseti merdevina. Naslonili smo jedne uz stene, ljudi su se u parovima peli, a na suprotnoj strani spuštali niz druge merdevine, koje smo bili poneli sa sobom. U roku od pola časa svi su prešli preko, i stena je bila savladana, zbog čega počesmo glasno da kličemo! – Ali naša radost, na žalost, nije bila dugog veka, jer se sad postavi pitanje kako ćemo prevesti životinje!

Kod ove nove teškoće, i to nepremostive, svima opet ponestade hrabrosti, te je izbijanje panike ponovo bilo na pomolu. U trenutku najveće opasnosti bili smo ipak na čudesan način spaseni: jedna mazga, koja je od samog početka pokazivala velike sklonosti ka eksperimentisanju, pokušala je da proguta kantu sa pet litara nitroglicerina, i to u neposrednoj blizini stene. Usledila je užasna eksplozija; svi smo bili bačeni na tle i zasuti zemljom i parčićima stene. Kad smo opet ustali, stena je na našu najveću radost bila iščezla. Tamo gde je nekad stajala, sada je zjapila rupa, široka nekih deset metara i približno pet metara duboka, koju smo morali da pređemo kako bismo nastavili put. Uz gromoglasne povike oduševljenja ljudi pregnuše na

posao. Ja sam lično nadzirao inženjerske radove. Trebalo je oboriti drveće i od stabala načiniti direke za izgradnju mosta, što nije bilo lako, jer kuke za led nisu baš najpodesnije oruđe za obradu drveta. Pošto su stubovi bili poređani u jami, odozgo je stavljeno šest od mojih merdevina dugačkih dvanaest metara, a preko ovih, poprečno, drugih šest. Preko svega toga naslagali smo debeo sloj granja i nasuli dosta zemlje. Umesto ograde zategli smo s obe strane užad. Ovako sagrađeni most pokazao se tako izdržljiv da bi preko njega mogla udobno i sigurno da prođe povorka slonova.

Pre nastupanja noći čitav karavan bio je preko.

Sledećeg jutra smo najpre svi bili dobro raspoloženi, uprkos strmom i kamenitom putu koji je vodio kroz gustu šumu i po kome smo napredovali vrlo sporo i mučno. Ali ubrzo se na svim licima ogleda duboka potištenost, tako da su svi, pa čak i vodiči, bili uvereni da smo nepovratno zalutali. Potpuna odsutnost turista govorila je o tome isuviše jasno; najzad, nepobitan dokaz da smo beznadno zabasali bio je i taj što nikako nismo nailazili na ekspedicije koje su već odavno morale krenuti u potragu za nama.

Da bi se duh potpune obeshrabrenosti, koji je uzimao sve većeg maha, suzbio, trebalo je delati, i to bez oklevanja. Ja retko oskudevam u genijalnim mislima, pa mi tako i ovog puta jedna pade na um, a od nje se svi razvredriše, jer je obećavala potpuni uspeh: uzeo sam uže dugačko tri četvrti milje, vezao jedan kraj vodiču oko pojasa i naredio mu da ide i traži pravi put, dok će karavan čekati na mestu gde se nalazi. Ukoliko zaluta, može, držeći se užeta, da se vrati; ako pak uspe, treba snažno da potegne uže, na šta ćemo mi smesta krenuti za njim. Vodič nas napusti i ubrzo iščeze u senci drveća. Odmotavao sam uže, dok su ostali pažljivo posmatrali ovo odvijanje – uže se vuklo čas polako, čas brže; dva-triput nam se čak učinilo da vidimo obećani znak, ali bi se uvek prevarili, te bi pobedonosno klicanje zapelo ljudima u grlu. Najzad, kad se više od pola milje užeta odmotalo, iznenada prestade da se miče. Ležalo je nepokretno. Prođe minut – dva – tri minuta – dah nam je zastao! – možda se vodič odmara? Možda pokušava da se sa neke uzvišice orijentiše? Možda se raspituje kod nekog brđanina koga je slučajno uz put sreo? Ili je, naposletku, možda klonuo od straha i iscrpljenosti?

Ova poslednja mogućnost duboko me je potresla; već sam hteo da mu pošaljem jedno odeljenje u pomoć, kad se iznenada uže tako snažno trže da mi skoro ispade iz ruke!

Glasno „Ura“, koje odjeknu, bilo mi je kao melem na srce, a povici: „Spaseni, spaseni“! pronosili su se od jednog kraja karavana do drugog.

Smesta smo krenuli; neko vreme put je bio sasvim pristojan, a zatim je postajao sve teži. Pošto smo prevalili približno pola milje, očekivali smo svakog trenutka da ugledamo vodiča, ali od njega ipak nije bilo ni traga ni glasa, mada nismo mogli pretpostavljati da nas čeka na jednom mestu, jer se uže neprekidno kretalo napred. Iz ovog smo zaključili da on

verovatno još nije izbio na pravi put, ali mu je po svoj prilici neki meštanin ukazao kuda treba ići. Nije nam ništa drugo preostajalo no da idemo dalje. Bilo je prošlo već tri časa otkako smo krenuli, a mi smo još uvek išli. Ovo nije bilo samo zagonetno, već dovoljno da zapadnemo u očajanje. Osim toga, naše snage su bile potpuno na izmaku, jer smo u početku sasvim nepotrebno jurili da stignemo vodiča.

U pola tri po podne bili smo upola mrtvi od zamora, a uže je i dalje klizilo pred nama! – Gunđanje protiv vodiča postajalo je sve glasnije i glasnije da bi najzad prešlo u žestoko proklinjanje! Ljudi su odbijali da učine i koraka dalje i tvrdili da se čitav dan vrtimo u krug, tako da se nismo makli s polaznog mesta. Najzad zatražiše da vežemo kraj užeta za drvo, kako bi tako zaustavili vodiča i mogli da ga sustignemo i premlatimo! Ovo mi je izgledalo pravično, te spremno izdadoh potrebna naređenja!

Tek što je uže bilo privezano, kad se ekspedicija date u pokret s takvim žarom kakav može da izazove samo žeđ za osvetom. Promarširali smo pola milje i dospeli do jednog brežuljka, vrlo kamenitog i tako strmog da nijedan od nas više nije imao snage da se uspuže gore. Svaki takav pokušaj bio je skupo plaćen. Posle dvanaest minuta već su petorica cupkali na štakama! Čim bi se neko pri penjanju uhvatio za uže, ovo bi popustilo, a on bi strmoglavce pao. Ovo me navede na misao da karavan povedem u suprotnom pravcu. Postrojio sam ljudstvo u marševski poredak, privezao uže čvrsto za poslednju mazgu i komandovao:

– Mirno... naaaapred marš!

Uz zvuke borbene pesme, povorka krete. „Ovo će morati da dovuče vodiča“, mislio sam u sebi, „samo ako uže ne pukne.“ Pratio sam kako uže polako klizi niz brežuljak, ali u trenutku najsrećnijeg uzbuđenja bejah gorko razočaran. Na kraju užeta nije se pojavio očekivani vodič, već – jedan stari crni jarac, koji se koprcao kao mahnit!

Ko će opisati razočaranje tako svirepo izigrane ekspedicije? U izbezumljenom gnevu ljudi su hteli da svoju žeđ za osvetom utole krvlju nevinog, beslovesnog stvorenja. Ali ja sam se bacio između njih i žrtve, mada se stotine oštrih kuka za led i alpskih štapova preteći podizalo prema meni, i zakleo da će samo preko mog leša moći da ostvare svoju ubilačku nameru. Samo čudo, znao sam, moglo je da odvrati moje ljude od njihove zlikovačke zamisli i spase me. Još i danas vidim ono grozno oružje upereno u mene i neprijateljsku vojsku usplamtelih pogleda, koja juriša na mene! Već sam oborio glavu i prepustio se sudbini, kad iznenada osetih snažan udar sličan zemljotresu. Ko mi ga je zadao? – Onaj isti jarac za čije sam spasenje hteo da se žrtvujem! Proleteo sam kroz čopor napadača kao iz praćke izbačen. Urnebesni smeh odjeknu redovima i prolomi se kroz vazduh – bio sam spasen – spasen zahvaljujući neblagodarnosti, koju je dobroćudna priroda usadila u srce ove štetne životinje. Ono što nije postigla sva moja rečitost, ostvario je ovaj komični slučaj; ljudi pustiše jarca na slobodu, a meni poštedeše

život.

Sad nam je tek puklo pred očima kako nas je vodič izigrao. Čim se izgubio sa vidika, odlučio je da nas prepusti na milost i nemilost sudbine. Ali da bi izbegao naš gnev, nije smeo dopustiti da uže prestane da se odmotava. Stoga je taj nitkov našao ovog jarca, oborio ga na zemlju i opasao užetom, dok smo mi verovali da je klonuo od bola i premora. Pomamno skakanje, kojim je jarac pokušavao da se oslobodi užeta, mi smo smatrali ugovorenim znakom i dočekali ga pobedonosnim klicanjem.

Ceo dan vodio nas je jarac u krug, a to se moglo utvrditi i po tome što se karavan u roku od sedam časova sedam puta napajao na istom izvoru. Ovo mi je uprkos svoj mojoj pažnji promaklo, dok mi slučajno jedna svinja nije otkrila istinu. Svaki put se u bari kraj izvora valjuškala neka svinja, a pošto sam na kraju krajeva zapazio sličnost između tih svinja, pade mi na pamet da je to možda uvek ista svinja. Iz ovog je proisteklo i sledeće pitanje, naime da nije možda i izvor uvek isti – što se pokazalo kao tačno.

O nevernom vodiču, koji je jarca vezao za uže, dodaću još toliko da je neko vreme nasumce lutao, dok nije natrapao na jednu kravu. Smatrajući da se u stvari krava ume bolje snaći nego vodič, uhvatio se životinji za rep, a uspeh nije izostao. Krava je spokojno pasla silazeći niz brežuljak, dok nije došlo vreme muži, a zatim je otrupkala kući vukući za sobom vodiča do samog Cermata.

I tako smo razapeli šatore usred divljine u koju nas je jarac zaveo. Umorni, gladni ljudi navališe svesrdno na večeru, sasvim zaboravivši na to da smo zalutali, a pre no što su se toga prisetili, dao sam im pilule za spavanje i smirio ih.

Sledećeg jutra razmišljao sam o našem očajničkom položaju i uzalud tražio neku mogućnost spasenja. Tada se pojavi Haris sa zemljopisnom kartom iz bedekera, raširi je preda mnom i dokaza mi neoporecivo da je breg na kome smo se nalazili još uvek u Švajcarskoj, a ne u nekoj drugoj državi. – Tako bar nismo bili sasvim izgubljeni. Smesta sam razglasio ovu novost i izložio kartu. To je imalo čudesnog dejstva – jer čim su ljudi svojim očima videli gde se nalazimo, i da se izgubio samo vrh, a ne i mi – opet im se povrati dobro raspoloženje.

Pošto je izgledalo da se naši jadi bliže kraju, odlučio sam da ljudima dam predaha, dok će se naučnom odeljenju naše ekspedicije istovremeno pružiti prilika za obavljanje radova. Najpre sam izvršio osmatranje barometra kako bih utvrdio na kojoj se nadmorskoj visini nalazimo, ali bezuspešno. Iz svojih naučnih knjiga znao sam da barometar ili termometar treba potopiti u ključalu vodu ako se želi da precizno funkcionišu. Pošto nisam mogao da se tačno prisetim na koji se instrument ovo odnosi, prokuvao sam za svaki slučaj oba. Ipak je uspeh izostao. Kad sam pažljivije ispitao instrumente, utvrdio sam da imaju brojne mane. Barometar nije imao kazaljki izuzev one mesingane, dok je

termometar od udaraca bio sasvim upropašćen. Mogao sam oba predmeta da kuvam dok se ne raspadnu na parčiće, bez nade na postizanje boljih rezultata.

Uzeo sam drugi barometar, koji je bio nov i čitav. Kuvao sam ga pola sata u loncu sa čorbom od pasulja, koju su naši kuvari upravo pripravljali. Rezultat je bio zapanjujući: instrument se od ovog nije ni najmanje popravio, ali je zato čorba dobila tako jak ukus na barometar da je šef kuhinje, jedan izvanredno savestan čovek, morao u tom smislu da promeni ime na jelovniku. Uostalom, svima nam je toliko prijala da sam kuvaru dao uputstvo da nam odsad svakog dana služi barometarsku čorbu. On se uplašio da bi od toga barometar mogao da strada, ali meni je to bilo svejedno. U dubini duše radovao sam se što se pokazao nesposobnim da pokaže nadmorsku visinu. Neku drugu primenu barometra nisam imao u vidu. Promene vremena mogao sam da utvrdim i bez njegove primene. Da li će biti lepo, nije mi bilo važno da znam. Jedino što me je interesovalo bilo je da li će doći do pogoršanja vremena, a to su mi sa istim uspehom mogli da predskažu Harisovi žuljevi. Haris je specijalno u tom cilju pregledao i doterao žuljeve u Državnoj opservatoriji u Hajdelbergu. Čovek se odista mogao u njih potpuno pouzdati. Stoga sam novi barometar mogao mirne duše da prepustim kujni gde bi našao primenu na zajedničkoj trpezi. Pošto se utvrdilo da se baš od pokvarenog barometra može načiniti izvanredno ukusna čorba, nisam imao ništa protiv toga da barometar bude predat ljudima.

Sad sam prokuvao termometar i postigao izvanredan uspeh. Živa se popela na sto stepeni. Po mišljenju naučnika, ovo je značilo ništa manje no da je naša ekspedicija dostigla nadmorsku visinu od šezdeset hiljada metara. Nauka utvrđuje granicu večitog snega na visini od oko tri hiljade metara nadmorske visine. Tamo gde smo se mi nalazili, nije bilo nikakvog snega. Na taj način, dokazali smo da gornja granica večitog snega postoji negde iznad tri hiljade metara, a iznad te visine snega više nema. To je vrlo zanimljiv podatak, koji uz to nijedan od posmatrača dosad nije zapazio. Osim toga, taj podatak je isto toliko koristan koliko i zanimljiv, jer pokazuje da se zanemareni vrhovi najviših Alpa mogu obrađivati i nastanjivati. Osećali smo se neobično ponosni što smo se uspeli na toliku visinu, ali nas je bolela pomisao da bismo se mogli nalaziti na mestu koje je još za šezdeset hiljada metara više da nas onaj jarac nije omeo.

Moj poslednji uspeh naveo me je da pokušam isti eksperiment i sa fotografskim aparatom. Doneo sam svoju kameru i prokuvao je. Ali ovog puta nije uspelo. Drvo je nabubrelo i raspuklo se, dok na sočivima nisam mogao da otkrijem ni najmanje poboljšanje.

A onda mi pade na um da prokuvam jednog vodiča. Od toga bi mogao postati bolji, dok njegova upotrebljivost ni u kom slučaju ne bi bila umanjena. Ali s ovom zamisli nisam imao sreće. Brdski vodiči nemaju smisla za nauku, pa nijednog od njih nisam uspeo nagovoriti da u

interesu nauke otrpi malu neugodnost.

Dok sam se tako bavio naučnim istraživanjima, dogodio se jedan sasvim izlišan nesrećan slučaj, kakve neiskusni i neoprezni ljudi često izazivaju. Neki od naših nosača pucao je na divokozu i promašio je, a umesto toga pogodio jednog slugu tako da ga je obogaljio. Ali ne može se poreći da je umesto sluge, koji se, naposletku, sasvim slučajno zatekao na tom mestu, metak mogao da pogodi i neku tovarnu životinju. To je ceo događaj prikazalo u sasvim drukčijoj svetlosti, jer se u pogledu vrednosti sluga i tovarna životinja jako razlikuju, a ja nisam mogao računati na sreću da će se uvek u pravom času i na pravom mestu pojaviti neki sluga. Radi bezbednosti, izdao sam naređenje da se u krugu našeg logora divokoze ubuduće smeju loviti samo ispruženim kažiprstom.

Tek što su se moji živci posle ovog slučaja smirili, a već su ponovo morali da se kidaju. Za trenutak sam bio van sebe. Kroz logor se pronese šapat da se jedan od naših nosača hrane strmoglavio u ponor.

Ubrzo se ispostavilo da slučaj nije opasan, jer je u pitanju bio samo jedan sveštenik. Na sveštena lica sam naročito polagao, baš da ne bih oskudevao u njima u slučaju ovakvih udesa, dok sam se zbog sasvim nepojmljive lakomislenosti neobično slabo snabdeo nosačima hrane. Otud i moje uzbuđenje.

Sledećeg jutra, okrepljeni i osveženi, nastavismo lutanje.

Taj dan će mi za večita vremena ostati u nezaboravnoj uspomeni, jer smo svoj izgubljeni put opet našli, i to na najčudniji način: već dva i po časa mučno smo se probijali napred, kad naiđosmo na jednu stenu visoku gotovo deset metara. Ovog puta nisam čekao da mi mazga pritekne u pomoć. U međuvremenu sam, blagodareći uz put stečenim iskustvima, postao pametniji no svi mozgovi ekspedicije zajedno. Primenom dinamita smesta sam uklonio s puta stenu – ali kako je veliko bilo moje zaprepašćenje kad se ispostavilo da se na vrhu stene nalazila jedna pastirska koliba.

Sve ukućane, koji su u mojoj blizini pali na zemlju, brižljivo sam podigao, dok su ostale pokupili moji saputnici. Srećom niko od ovih sirotih ljudi nije bio povređen, ali su ogorčeno jadikovali zbog pričinjene štete. Izvinio sam se kod najstarijeg pastira, rekavši da nisam imao pojma o tome da su gore, inače bih im blagovremeno javio o svojoj nameri.

Kad sam mu najzad ponudio da nadoknadim čitavu štetu i iznova sagradim kolibu, uz to još i sa podrumom, koji im je dotle nedostajao, smirio se i izjavio da je zadovoljan.

Podrum je trebalo da mu nadoknadi lepi izgled koji će mu odsad nedostajati.

U roku od četvrt časa 116 ljudi, koje sam bacio na posao sklepalo je kolibu iz ruševina, tako da je izgledala slikovitije no dotad. Pastir nas je obavestio da se nalazimo na prevoju Feli iznad Švegmata, a ja sam posle sumnji koje su me poslednjih dana obuzimale doista bio srećan što tako pouzdano znam gde se nalazimo. Saznali smo i to da se u stvari nalazimo

u podnožju Rifelberga, tako da smo početne teškoće našeg poduhvata već bili uspešno prebrodili.

Odavde nam se pružao divan pogled na divlji brdski potok Fisp, koji sa visoke stene pada u dubinu, pošto je sebi prokopao prolaz kroz ledeni zid glečera Gorner; videli smo takođe i potok Furgen, koji ističe iz glečera Furgen.

Ubrzo smo utvrdili da uska staza do vrha Rifelberga prolazi u neposrednoj blizini bačije, jer je čitava okolina vrvela od turista. Na bačiji bi se umorni putnici obično okrepili; pošto sam ja kolibu digao u vazduh i pri tome su sve boce popucale, trgovini je ponestalo zaliha. Ipak sam im dao izvesnu količinu rakije, koju će moći prodavati umesto alpskog šampanja, kao i dosta sirćeta, što može da se proturi kao rajnsko vino, pa je tako posao ubrzo opet oživeo.

Posle kratkog odmora, postrojio sam karavan u marševski poredak, projahao duž kolone da proverim jesu li svi valjano povezani, i dao naređenje za pokret. Ubrzo smo išli po zelenim livadama, dok je šuma s njenim opasnim stazama ležala iza nas, a naš vrh – Rifelberg – daleko pred nama strčao uvis.

Drumom, koji se sve više peo idući u cik-cak, prolazili su turisti gore-dole u neprekidnom nizu. Tiskali su se uz nas i strašno nam smetali; među njima nisam zapažao grupe koje bi bile vezane užetom. Na pojedinim mestima put jedva da je bio širi od dva metra, a sa druge strane bili su jarkovi duboki po metar-dva, tako da smo se peli vrlo obazrivo i sporo. Ja sam neprestano bodrio svoje ljudstvo kako ih ne bi obuzeo paničan strah.

Stigli bismo do vrha još pre ponoći da nije došlo do zastoja zbog jednog izgubljenog kišobrana. Na moj predlog da taj kišobran otpišemo, nastade opšte gunđanje. Ljudi su stvarno bili u pravu – na tako izloženom položaju nismo smeli da se lišimo zaštite od lavina! Stoga se ovde ulogorismo, a ja izaslah izvidnicu da traži izgubljeni predmet.

Mada su nas sledećeg jutra još uvek očekivali teški napori, ipak smo sve prebrodili dobro raspoloženi, jer nam je cilj bio na domaku! Oko podne je najzad savladana i poslednja prepreka i dostignut vrh.

Veliki poduhvat je izvršen – ono što je izgledalo nemogućno pretvorilo se u stvarnost! Haris i ja ukoračismo ponosno u veliku dvoranu za ručavanje hotela na Rifelbergu i prislonismo svoje alpinističke štapove uza zid.

Da, veliki uspon bio je ostvaren – ali nije trebalo da ga preduzimam u večernjem odelu! Peševi naših frakova lepršali su u dronjcima, cilindri su bili ulubljeni, a prašina kojom smo bili prekriveni od glave do pete nije doprinosila tome da izgledamo dopadljivije.

Prijateljski doček koji nam je priredilo sedamdeset pet turista u hotelu – većinom žena i dece – izdašno nas je nagradio za sve pretrpljene tegobe i lišavanja. Postavljen je i jedan kameni spomenik sa urezanom godinom uspona i imenima učesnika, koji je imao da služi kao podsetnik

svim turistima budućih vremena.

Prokuvao sam termometar, ali je visina koju sam utvrdio pokazala sasvim čudan rezultat: vrh je bio niži no ona tačka na padini gde sam bio izvršio svoje prvo merenje. Smatrajući da sam učinio jedno značajno otkriće, preduzeo sam mere da ga što bolje potkrepim. Srećom je iznad hotela ležao jedan još viši vrh, Gorner Grat. Odlučio sam da se i na njega uzverem i tamo prokuvam termometar, mada je taj breg bio vrtoglavo visok, a uzdizao se iznad glečera, tako da se gore moglo dospeti samo po cenu najvećih teškoća i opasnosti. Poslao sam pod voćstvom dva zapovednika kolone jednu snažnu ekipu, opremljenu s dva pozajmljena pijuka, sa zadatkom da na čitavoj strmini ureže stepenice. Zatim sam se, privezan za naše vodiče, popeo njima. Ova uzvišica bila je tek pravi vrh. Na taj način postigao sam više no što sam prvobitno i nameravao. Moje ludački smelo junaštvo takođe je ovekovečeno na jednom kamenom spomeniku.

Prokuvao sam svoj termometar, pa se pokazalo da je to mesto, za koje se tvrdi da je osam stotina metara iznad hotelske zgrade, u stvari tri hiljade metara niže. Na taj način nepobitno je dokazano da jedna tačka leži utoliko niže od druge tačke ukoliko izgleda da je više. Naš uspon je i sam po sebi predstavljao zavidno ostvarenje, ali je za mene ovaj doprinos nauci značio daleko više.

Potrebno je još primetiti da su putopisni priručnici nepouzdane knjige. Maločas sam opisao šta sve čovek mora da pretrpi kad želi da ostvari težak uspon od Cermata do hotela na Rifelbergu. Umesto toga, bedeker daje sledeće čudne podatke o toj turi:

1. Udaljenost: tri časa.
2. Zalutati nemogućno.
3. Vodič izlišan.
4. Udaljenost od hotela na Rifelbergu do Gorner Grata čas i po.
5. Uspon jednostavan i lak. Vodič nepotreban.
6. Cermat leži na 1590 metara nadmorske visine.
7. Hotel na Rifelbergu leži na 2520 metara.
8. Gorner Grat 3600 metara nadmorske visine.

Verujem da sam ove greške uspešno ispravio, kad sam bedekeru poslao sledeći izveštaj:

1. Udaljenost od Cermata do Rifelberga sedam dana.
2. Može se zalutati. Ukoliko sam ja bio prvi kome se to desilo, želim da uživam u slavi otkrića.
3. Vodič neophodan, jer samo meštani mogu da prate oznake.
4. Procena nadmorske visine različitih tačaka data je prilično tačno, s obzirom da je reč o turističkom priručniku. Odstupanja nisu veća od pedeset do šezdeset hiljada metara.

Pošto su se moji ljudi potpuno oporavili i ojačali, preostajala mi je još samo jedna briga – kako ću ih spustiti niz planinu. Nisam hteo da hrabru momčad još jednom izvrgavam opasnostima, zamoru i lišavanjima

groznog putovanja, ukoliko to ne bi bilo doista neizbežno. Najpre sam pomislio na balone, ali sam od te zamisli morao da odustanem, pošto gore nije bilo balona. Palo mi je zatim na um nekoliko saobraćajnih sredstava, ali sam posle razmišljanja svako od njih morao da odbacim. Najzad sam našao pravo rešenje. Bila mi je poznata činjenica da se glečeri neprekidno kreću nizbrdo, tako je bar pisalo u mom priručniku. Odlučio sam stoga da povratak u Cermat obavimo na moćnom Gernerskom glečeru.

Pa lepo. A tad je iskrslo pitanje kako što udobnije dospeti do glečera, jer se staza donde spuštala u dugačkim, zamornim serpentinama. Pustio sam svoj mozak u pogon i ubrzo našao rešenje. Sa Gorner Grata spušta se strma provalija u dubinu od pet stotina metara pravo na prostranu ledenu masu glečera Gorner. Imali smo pri sebi 154 kišobrana, a, na kraju krajeva, šta je kišobran ako ne izvesna vrsta padobrana.

Van sebe od oduševljenja, saopštio sam Harisu svoju sjajnu zamisao i već kretoh da našoj ekspediciji izdam odgovarajuće zapovesti. Trebalo je da se svi postroje na uzvišici Gorner Grata, sa kišobranima u pripravnosti, i da u grupama – svaka grupa pod voćstvom jednog brdskog vodiča – čeka spremna za let. Ali Haris mi preporuči da se ne zalećem i zamoli me da se klonim svake brzopletosti. Zapitao me je da li je ovaj metod alpinističkog silaženja već negde isproban. Morao sam priznati da mi još nijedan takav slučaj nije poznat. To je po njegovom mišljenju činilo položaj vrlo ozbiljnim. Po njegovom mišljenju, bilo bi neuputno baciti odjednom čitavu ekspediciju sa stene u ponor. Smatrao je da je mnogo ispravnije pustiti dole najpre jednu osobu i tako proveriti kakav će biti ishod.

Prirodno je da me mudra dalekovidost njegove zamisli odmah očara. Rekoh mu to i izrazih svoju srdačnu zahvalnost. Istovremeno ga zamolih da smesta donese svoj kišobran i izvrši opit. U slučaju da padne na meko mesto, trebalo je da mi mahne šeširom; u tom slučaju otpremio bih za njim ostalu momčad.

Haris je ovim dokazom mog poverenja bio duboko dirnut, pa mi je svoju blagodarnost iskazao glasom koji je primetno podrhtavao. Ali je odmah dodao da sebe ne smatra dostojnim tako divnog izraza blagonaklonosti. Smatrao je da bi zbog ovog u redovima ekspedicije moglo da dođe do zavisti, jer će se sigurno govorkati da se ove počasti domogao zakulisnim smicalicama, dok on ne može čiste savesti da tvrdi da o tome uopšte nije mislio, niti čak u dubini duše to i želeo.

Rekao sam da mu ovaj odgovor u najvećoj meri služi na čast, ali da ipak neprolaznu slavu prvog skakača padobranom sa Alpa ne sme da odbaci samo stoga što će mu na tome zavideti nekoliko potčinjenih. Stavio sam mu do znanja da on moj nalog mora da prihvati, jer više nije reč o običnom predlogu, već o strogom naređenju.

Bezmerno mi se zahvalio i izjavio da je, ukoliko je doista tako, svako protivljenje besmisleno. Na to je otišao i ubrzo se pojavio s kišobranom.

Oči su mu blistale od zahvalnosti, a obrazi prosto prebledeli od silnog ushićenja. U tom času naiđe naš glavni vodič. Harisov izraz lica vidno se promeni i on mi u naletu bezgraničnog samoodricanja reče:

– Ovaj čovek me je pre četiri dana strahovito uvredio. Tad sam se zarekao da će jednog dana morati da se osvedoči da se jedan plemić sveti samo na taj način što zlo uzvraća dobrim. Odričem se ukazane časti. Naredi njemu da skače.

Zagrlio sam tog nesebičnog čoveka i rekao:

– Harise, ti si najplemenitije biće na Zemljinoj kugli! Nećeš se pokajati zbog svog uzvišenog postupka i svet će još saznati o njemu. Ako ostanem u životu, daleko ćeš doterati, pazi šta ti kažem.

Tada smesta pozvah onog vodiča i izdadoh mu naređenje. Ali on ne pokaza nikakvo ushićenje i nimalo nije bio zagrejan za moju zamisao, pošto mi izjavi:

– Šta, ja da otvorim kišobran i da sa Gorner Grata skačem u ponor? Oprostite, ali postoji bezbroj daleko prijatnijih načina da se ode do đavola!

Posle duže prepirke oko toga, ispalo je da on smatra moj predlog opasnim po život. Ja nisam delio njegovo mišljenje, ali nisam hteo da za svoj eksperiment bilo šta rizikujem, a pogotovo ne one ljude čijim bi gubitkom udarna snaga ekspedicije bila smanjena. Nisam mogao da smislim ništa pametno, ali mi najzad pade na um da pokušam s jednim od nosača.

Pozvao sam momka. Ali on odbi izgovarajući se svojim neiskustvom, tremom, nedovoljnom radoznalošću, i bogzna čime još. Drugi nosač je odbio zbog nazeba, tvrdeći da se ne sme izlagati uticaju promenljivih vazdušnih strujanja. Treći je izjavio da celog veka nije umeo dobro da skače, a da se za ovakav skok udalj mora dugo i strpljivo vežbati. Četvrti se opet plašio da će možda pasti kiša, a na njegovom kišobranu ima rupa. Svaki je imao nekakav drugi izgovor. Lako je pogoditi kako se sve to svršilo: najveličanstvenija zamisao koja je ikad začeta u ljudskom mozgu, morala je biti napuštena samo stoga što se nije našao niko ko bi imao dovoljno preduzimljivosti. Da, zaista sam morao da odustanem, gorko žaleći što će neko drugi požnjeti slavu koja se meni izmakla.

Elem, nije nam preostajalo ništa drugo no da krenemo po zemlji. Drugih mogućnosti nije bilo. Pustio sam da ekspedicija silazi strmom, teškom stazom i da se što je više moguće zbije u sredinu glečera, jer je u mom priručniku stajalo da se sredina najbrže pokreće. Štednje radi, naredio sam da se jedan deo teškog prtljaga potovari po ivici glečera i tako putuje sporovozno, po jevtinijoj tarifi.

Čekao sam i čekao, ali glečer nikako nije hteo da krene. Pade i veče, spusti se mrak, ali mi se još uvek nismo micali s mesta. Pomislio sam da možda u mom bedekeru postoji red vožnje, jer, naposletku, mnogo je prijatnije znati tačno vreme polaska. Zatražio sam knjigu, ali nje nigde nije bilo. Sigurno se i u drugim turističkim priručnicima nalazio red

vožnje, ali nisam uspevao da ga pronađem.

E pa lepo, šta sam mogao drugo no da vedra čela progutam gorku pilulu. Naredio sam da se razapnu šatori, životinje privežu, a krave pomuzu. Pošto smo večerali i postavili straže, ja odoh na spavanje naloživši da me probude čim se ukaže Cermat.

Probudio sam se oko pola jedanaest izjutra i pogledao oko sebe. Nismo se bili pomerili ni za pedalj. U početku ništa nisam shvatao, ali mi tada sinu misao da se možda ova starudija od glečera negde nasukala. Naredio sam da se obori nekoliko stabala i da se kao čaklje postave s leve i desne strane glečera, pa smo utrošili puna tri časa pokušavajući da glečer maknemo s mesta. Ali to je bio uzaludan trud, pošto je, siromah, bio širok pola milje, a dugačak petnaest do dvadeset milja. Nismo uopšte mogli da pronađemo na kome se mestu nasukao. A tada se, iznenada, oko mene sjatiše ljudi bledi kao kreč i povikaše da se pojavila pukotina.

Samo i jedino moja hladnokrvnost uspela je da u ovom kritičnom času spreči izbijanje panike. Naredio sam da mi pokažu to mesto. Odvedoše me do jednog dela glečera, gde je u svetlucavoj bistroj vodi počivala ogromna stena. Pukotina je izgledala jezivo, ali ja zadržah za sebe svoje mišljenje. Naredio sam da se postani crpka, pa se ljudstvo dade na posao da ispumpa vodu iz glečera. Ovog puta smo uspeli. Uvideo sam, uostalom, da uopšte nije u pitanju pukotina. Sa planine se bio odronio komad stene, pa je ostao da leži na glečeru, dok je toplo sunce iz dana u dan topilo led oko njega, usled čega je svakodnevno sve dublje tonuo. Vremenom je pao sasvim duboko i ležao u hladnoj vodi, miran i nepokretan.

Neočekivano se ponovo pronađe bedeker, te žustro potražih red vožnje. Međutim, nije ga bilo. U knjizi je samo stajalo da se glečer neprekidno nalazi u pokretu. Time sam bio savršeno zadovoljan, te sam opet sklopio knjigu i potražio mesto odakle ću u prolazu imati najlepši pogled. Neko vreme sam tamo stajao i uživao u putovanju, ali najzad zapazih da se prizor oko nas nikako ne menja. Prokleta starudija se svakako opet nasukala! – pomislih u sebi. Opet otvorih bedeker, jer sam se nadao da ću pronaći neko sredstvo kojim se otklanjaju slične neugodnosti. Ne potraja dugo i ja pronađoh jednu napomenu, koja mi je munjevitom brzinom razjasnila ceo slučaj. Evo te napomene: „Gorner glečer pokreće se brzinom koja iznosi nešto manje od santimetra na dan.“ Odavno nisam bio toliko besan, jer odavno moje poverenje nije bilo tako bestidno izigrano. Brzo sam sračunao: santimetar na dan – znači približno tri i po metra godišnje; udaljenost do Cermata iznosila je pet kilometara. Znači da bi putovanje glečerom donde potrajalo skoro hiljadu pet stotina godina! „U tom slučaju brže ti je da ideš pešice!“ – rekoh u sebi. „Bolje i tako da postupiš no da potpomažeš ovako prevarantsku ustanovu.“

Kad sam Harisu objasnio da srednji deo glečera, koji se najbrže kreće, to će reći brzi voz, neće stići u Cermat pre leta 3300. godine, dok će

prtljag, koji se nalazi na sporijoj ivici, dospeti tek nekoliko generacija kasnije, on uzviknu:

– Tipično evropska osobina! Čitav santimetar dnevno! Zamisli samo! Hiljadu pet stotina godina za tričavih pet kilometara! Ali to me nimalo ne iznenađuje. Ovo je očigledno nekakav rimokatolički glečer! Odmah sam to primetio. Čitava ova ustanova je takva!

Porekoh ovo, pa izjavih da se samo jedan kraj glečera nalazi u katoličkom kantonu.

– Lepo, onda znači da je to neki državni glečer! – reče Haris. – To ti je isto. Ovde se o svemu stara država, pa zato sve ide tako sporo i bedno. Kod nas je sve u rukama privatnih vlasnika, pa nema takvog lenčarenja, u to možeš biti siguran. Kad bi se neko od naših poslovnih ljudi dočepao ove starudije, mogu ti jemčiti da bi je opet podigao na noge!

Rekao sam mu da sam ubeđen da bi se kod većeg prometa putnika isplatilo povećati brzinu. Ali on ovim nije bio zadovoljan. – Mi bismo stvorili veći promet – izjavi Haris. – U tome i jeste razlika između privatnih i državnih preduzeća. Mi bismo čitav promet prebacili na glečer Gorner, pa bi u roku od dve godine akcije tog glečera skočile najmanje na dve stotine, a u roku od dve godine pustili bismo u promet i sve ostale glečere. Posle izvesnog razmišljanja, Haris nastavi: – Ništa manje od santimetra na dan! Zamisli samo! Ne, nemam više nikakvog poštovanja prema ovim glečerima.

Nismo imali drugog izbora nego da se peške uputimo u Cermat, gde smo sutradan umarširali i bili zasuti počastima i priznanjima. Meni lično bila je predata jedna svedodžba koju su potpisali svi autoriteti alpinistike i koja je bila snabdevena pečatom. Time je moj uspon na Rifelberg bio pismeno potvrđen i obznanjen. Pečat nosim oko vrata, te će zajedno sa mnom biti pokopan kad mi dođe vreme da umrem.

MARK TVEN

(1835 – 1910)

Pedeset godina od smrti jednog pisca – koliko se navršilo 1960. godine od smrti Marka Tvena – pogodna je prilika da se izvrši i ocena njegovog celokupnog književnog stvaralaštva i ispita koliko su njegova dela preživela tok vremena, koliko su vitalna, koliko je taj pisac zakoračio u istoriju svetske književnosti i u njoj se održao, jednom rečju, da se proceni njegovo delo ne samo onako kako nam se ukazalo u jednom određenom trenutku već primenjujući na njega i onu, takozvanu, četvrtu dimenziju – faktor vreme.

Faktor vreme kod jedne ovakve analize mora da ima izvanrednu važnost, jer se autor menja u vremenu, razvija i sazreva. Istovremeno menjaju se oko njega i društvene prilike, a time i stav publike prema njegovim delima.

Ovo menjanje ne zaustavlja se ni smrću pisca, kada bi izgledalo da je delo prinudno konačno fiksirano smrću svoga tvorca. Iako delo ostaje isto, menjaju se oni koji ga primaju, menja se publika, menja se literarna konstelacija, društvene i političke prilike, na vike i ukusi, tempo života. Odatle isto delo nailazi kod različitih generacija na različiti odziv.

Pogledamo li iz ove perspektive Marka Tvena, prvo što će pasti u oči prilikom čitanja njegovih dela je izvanredna svežina, sočnost, njihova večita mladost. Njegova dela deluju kao da su danas napisana. A ipak, od smrti njegovog tvorca proteklo je više od pedeset godina. Ne samo to: kad se uzme u obzir da je Mark Tven umro u svojoj sedamdeset petoj godini, a svoja najbolja dela – među njima i većinu pripovedaka objavljenih u ovoj zbirci – napisao između svoje tridesete i pedesete godine, to znači da ove pripovetke imaju za sobom vek od osamdeset do devedeset godina, a ipak deluju izvanredno sveže.

Reći će se: istinska umetnička dela ne stare. Ima u tome istine, ali treba prethodno načiniti dva ograničenja:

prvo, treba razlikovati ona književna dela koja se i danas štampaju, pa i čitaju, ali se to čini zbog njihovog negdašnjeg značaja, zbog mesta koje su zauzeli u istoriji literature, zbog njihove istorijske vrednosti. Ovakva dela proučavaju oni kojima je književnost struka, a publika ih poštuje, mada retko zaviruje u njihove korice.

Aktuelnost Marka Tvena nije od te vrste, mada ga i teoretičari proučavaju. On je živ, jer ga publika čini živim, jer ga ona prihvata, a to čini stoga jer pisac ima šta da joj kaže i zna kako da joj kaže.

Drugo ograničenje je sledeće: među raznim vrstama književnih dela humor brže stari. Humor je življi, neposredniji, spontaniji od ostalih

književnih rodova, time je istovremeno savremeniji, ali takođe i kraćeg daha i brže podložan zastarevanju. Čitajući Tvenova dela, čitalac to ne oseća, zato što je njegov način humorističnog oblikovanja materije izvanredno savremen.

Da bi se videlo koliko je Mark Tven odskočio ispred svog vremena i približio se našem, dovoljno je uzeti neku zbirku radova humorističnih pisaca savremenika njegovih. Ta dela su danas smešna u svojim bezazlenim naporima da se na primitivan način izvuče smeh čitalaca, ona su beznadežno zasuta prašinom starine, odakle ih ništa više neće iščupati.

Za potpuno razumevanje Tvenovih dela neophodno je poznavanje njegovog života, jer je većina njegovih dela autobiografskog karaktera.

Rođen 1835, Mark Tven – tada još uvek Semjuel Klemens – proveo je detinjstvo u gradiću Hanibalu, na obali Misisipija. Porodica se sa promenljivim uspehom otimala od siromaštva, a kad je najzad izgledalo da će sve poći nabolje, jer je Semjuelov otac dobio položaj sudije, on na povratku kući, jašući kroz snežnu buru, dobije zapaljenje pluća i umre.

Malome Semjuelu bilo je tada dvanaest godina – to je istovremeno trenutak kada je morao misliti na opstanak. Sledećih nekoliko godina Semjuel Klemens radio je najpre kao šegrt i kalfa u slagačnici novina u Hanibalu, a zatim lutao od jednog velikog grada do drugog, uvek u svojstvu tipografskog radnika.

Zatim je došla promena. Odrasli Semjuel, koji je kao bosonogi dečak dočekivao i ispraćao parobrode na Misisipiju – jedna od retkih razonoda zabačenog gradića u provinciji – ostvario je svoju davnašnju želju: postao je najpre učenik, a zatim i krmanoš na Misisipiju. To su istovremeno bile i četiri od najlepših godina njegovog života, kojih će se kasnije, romantično i sentimentalno, ali istovremeno i realistički tačno setiti i opisati u delu *Život na Misisipiju*.

I plovidbu na Misisipiju i dalji razvoj Semjuela Klemensa u ovom pravcu prekinulo je izbijanje američkog građanskog rata. I Klemens je kratko vreme učestvovao u okršajima, ali, razočaran, ubrzo je iskoristio priliku da se izvuče i otišao sa svojim starijim bratom Orionom u Nevadu, gde je ovaj dobio mesto guvernerovog sekretara.

Putovanje na Zapad, poštanskim kolima, trajalo je dvadeset dana, a Tven ga je docnije opisao u jednom putopisu.

Svi koji su gledali vestern-filmove, mogu da stvore približnu predstavu o tom putovanju kočijama i životu u onovremenim gradićima, čiji su stanovnici pretežno bili rudari u potrazi za zlatom i kauboji, gde je krčma bila centar društvenog života, žena retkost, a kocka, pijančenje i tuče svakodnevna pojava.

I Mark Tven je okušao sreću s traženjem zlata, ali zlato koje će on naći ne počiva u zemlji, već u svojstvima njegovog izvanrednog duha. U Virdžinija Sitiju i drugim gradovima radio je kao reporter malih lokalnih listova i istovremeno pisao humoreske i pričice. Njegovi tadašnji literarni

sastavi bili su nevešti, naivni, sa vrlo mnogo sklonosti ka preterivanju, groteski i burleski, što ću mu i docnije ostati osobina, mada umerenija.

Tada mu je poveren prvi veći zadatak: poslan je na Havajska Ostrva kao reporter, a slučaj je hteo da su baš u vreme njegovog boravka prispeli neki brodolomnici koji su proveli nekoliko nedelja na splavu, te je on napisao reportažu o njima.

Posle povratka, Mark Tven je držao niz predavanja o svojim utiscima s puta.

U vreme uspona Marka Tvena ka popularnosti, jedan od omiljenih vidova umetničkog života bile su čitalačke večeri koje su držali pojedini pisci. I Mark Tven je posvetio vrlo mnogo vremena ovoj vrsti aktivnosti, a ona je mnogo doprinela njegovom upoznavanju i zbližavanju sa američkom publikom.

Kako u ono vreme nije bilo današnjih sredstava masovnih komunikacija (radio, televizija, bioskop), publika je željno iščekivala dolazak literarnog gosta za predavačku katedru, jer je to značilo osveženje u svakodnevnom jednoličnom životu.

Ustanova putujućih predavača imala je i svoju organizaciju. Poslovni agenti, uz proviziju, ugovarali bi književnim i drugim javnim radnicima turneje po zemlji, dok je u mestima postojao odbor građana koji je organizovao takve čitalačke večeri.

Honorar predavača zavisio je od njihove popularnosti. Poznatija imena dobijala su i po sto dolara od večeri.

Od samog početka Mark Tven je u svojstvu predavača i interpretatora svojih dela na pozornici imao izvanredno velikog uspeha, a prema kazivanjima savremenika bio je nenadmašan.

Nekoliko činilaca je doprinelo ovome:

Tven je bio glumački neobično obdaren i umeo je da prikaže svoje interpretacije, a takođe je imao spori, otegnuti južnjački naglasak koji je komično delovao baš kao kontrast oštrom humoru, igri reči i kalamburima, izgovaranim naizgled sasvim prirodno i spokojno.

Dalje, Tven nikada nije čitao svoje radove pred publikom onako kao što ih je napisao, jer je uviđao da izazivanje efekta govornom rečju podleže sasvim drugim zakonima no izazivanje efekta pisanom rečju. Zato je svoja dela brižljivo prepravljao, koristeći iskustva sa ranijih čitalačkih časova, dok ne bi dobio najpogodniji oblik za emitovanje sa govorničke platforme.

Kao predavač bio je izvanredno savestan. Svoja predavanja nikad ne bi čitao, već bi ih uvek učio napamet i govorio tako kao da ih onog časa improvizuje pred publikom. U svojoj Autobiografiji kaže da je svaki govornik dužan da svoj govor nauči napamet, jer je efekat uvek neposredniji i time bolji. Stoga je Tven ceo govor, zajedno sa pauzama, zamuckivanjima, prisećanjima, unapred pripremio, podesivši da pred publikom deluje kao improvizacija.

Kad bi tako definitivno utvrdio svoj tekst i naučio ga napamet,

pridržavao bi ga se bez ikakvih izmena, držeći ponekad mesecima iz večeri u veče isto predavanje.

Bilo je potrebno da se nešto duže zadržimo na njegovoj govorničkoj aktivnosti, jer su tu osvetljava nekoliko crta Tvena i kao čoveka i kao pisca.

Slično Dikensu, Tven je voleo javne nastupe, voleo je da bude u centru pažnje, uživao je u efektu koji bi izazivao, te je sa oduševljenjem i beskrajnim strpljenjem održavao čitalačke večeri svojih dela i spontano se uživljavao u njihove likove, glumeći ih pred gledaocima.

Iz ovakvog njegovog stava prema čitalačkim večerima vidi se i to koliko je Tven polagao na uspeh kod slušalaca, koliko je ulagao truda da njegovo nastupanje ispadne što bolje i koliko je savesno i prilježno radio na umetničkom oblikovanju svojih dela.

Najzad, iz ove spone žive i pisane reči, vidi se koliko je Tven pažljivo osluškivao i negovao reč i koliko je ovo istovremeno doprinelo da i njegova pisana reč bude živa, sočna, kolokvijalna, realistička. Ovo pažljivo osluškivanje govorne melodije u narodu, ovo obogaćivanje leksike rečima iz govora običnog čoveka, ovo odslikavanje društvene stvarnosti izražene kroz tekući govor i predstavlja jedan od kamenova temeljaca i Tvenovog literarnog uspeha, i izražajne snage njegovih dela, i životvornosti i večne mladosti kojima su nadahnuta.

Dok je boravio na Zapadu, Tven objavljuje i svoju priču *Čuveni žabac skakač iz Kalaverasa*, koja se preštampava u listovima istočnih oblasti Sjedinjenih Država tako da Tven i tamo postaje poznat.

Uspeh prvih reportaža donosi Tvenu novi posao: „Alta Kalifornija“, list iz San Franciska, šalje Tvena kao svog dopisnika sa izletničkog putovanja brodom „Kveker Siti“. Na ovom putovanju, koje traje skoro pola godine, Mark Tven upoznaje Evropu i zemlje Bliskog Istoka, a njegove putne impresije, načinjene od temeljno prerađenih reportaža, i objavljene pod naslovom *Innocents Abroad, Nevinašca u inostranstvu*, postaju jedno od najtraženijih dela američke književnosti.

Slava Marka Tvena kao humorističkog pisca je konačno utvrđena, mada on samog sebe još uvek ne smatra ničim višim od dobrog reportera.

Posle povratka sa putovanja po Evropi, on se nastanjuje u Hartfordu, mestu na pola puta između Bostona i Njujorka, dva centra američkog kulturnog i umetničkog života, ostavljajući Zapad gde je proveo svoje najlepše mladićke godine.

Ovo preseljenje je istovremeno najznačajnija prelomna tačka njegovog života.

Prvo, tu je uspeh, uspeh daleko veći no što se mladi i nepoznati reporter i humorist i nadao. Zajedno sa njime dolaze i novčani prihodi, koji iz godine u godinu bivaju sve veći.

Mada je i posle toga Mark Tven nastavio da mnogo putuje, živeći nekad mesecima, čak i godinama van Amerike, ipak je to trenutak kad se

on od mladića lutalice u izvesnom smislu sređuje, konsoliduje, ustaljuje.

Na prvom mestu tu je ženidba sa Olivijom (Livijom) Langdon, iz koje je proistekao harmoničan brak i u kome su se rodili jedan sin i tri kćeri.

Tvenova supruga Livija imala je neobično mnogo lepih osobina: bila je iz ugledne porodice, školovana, prefinjenog ukusa, vrlo lepa i bogata, ali pod fizičkom manom: od preležane dečje paralize nikad se nije potpuno oporavila. Mada se pridigla iz postelje i mogla da se kreće, ipak je ostala invalid.

Literarni uspeh, skopčan sa materijalnim, ženidba i osnivanje porodice menjaju Tvenov način života: on gradi sebi prostranu, čak raskošnu kuću i druži se sa najistaknutijim predstavnicima ondašnjeg literarnog života.

Među američkim kritičarima podeljena su mišljenja o korisnosti, odnosno štetnosti uticaja koji su na Tvena imali njegova supruga – bez čijeg pristanka nije davao u štampu nijedan pisani rad – i njegovi prijatelji iz redova literata.

Jedni teoretičari smatraju da je uticaj supruge bio štetan, jer je svojim estetizmom, puritanstvom i rafiniranošću kočila neometano izlivanje Tvenove mašte koja je bila snažna, robusna, rado išla na jake, često drečave efekte, oštre kontraste i ponekad koristila, sirov jezik rudara i kauboja sa Divljeg zapada.

Prirodno da je teško proceniti koliki je stvarni bio uticaj Tvenove supruge kao i prijatelja na njegovo delo, ali potanka analiza pokazuje da je Tvenu ovaj uticaj daleko više koristio no škodio.

Kao i priličan broj stvaralaca – naročito onih temperamentnih i bujnih – Tven nije bio dovoljno samokritičan prema svome delu, a sa kompozicijom je oduvek ratovao. Otuda su njegova dela prilično haotična, nesređena, načinjena od niza nagomilanih epizoda, sa neprekidnom tendencijom da iz smirenog izlaganja stvarnih događaja pređe u ekstravagancu, preterivanje, često burlesku. Očigledno da je takvom stvaraocu savet ljudi sa uravnoteženijim smislom za formu i harmoniju delova mogao biti samo od koristi.

Tven je takođe imao osobinu da, ponet predmetom i strasno težeći za realističkim pojedinostima, bude nepotrebno opširan. Ovde je Livija bila nepoštedni sudija i neumitno skraćivala ovakva mesta.

Prvo veće delo koje je Tven objavio posle povratka iz Evrope, bilo je *Roughing It* (1872). Pandan *Nevinašcima u inostranstvu*, gde je opisano putovanje kroz Evropu, Tven je ovde opisao putovanje na Zapad sa bratom Orionom. Delo putopisnog žanra i neujednačene vrednosti, predstavlja niz epizoda i anegdota iz života nacije koja je osvajala prostranstva i sebe tek nalazila, kad je društvo još bilo u previranju, ovaj putopis ima, naporedo sa glavama koje čitaoca ostavljaju prilično ravnodušnim, i briljantnih pasaža u kojima su jarkim bojama prikazani slikoviti junaci Divljeg zapada i tadašnji način života, uvek uskovitlan i hučan, izobilno natopljen viskijem, hvalisanjem, kockom i tučama.

Godinu dana docnije Tven objavljuje *The Gilded Age*, *Pozlaćeno doba*, roman napisan u saradnji sa Čarlsom Dadli Vernerom, u kome, mada na prilično melodramičan način, kroz uspešno izrađene karaktere daje prizore pohlepe, korupcije i bezobzirnog bogaćenja, sliku epohe kada je lični uspeh, postignut po bilo kakvu cenu, značio jedino merilo vrednosti.

Posle tri godine intenzivnog rada u oblasti književnih članaka i kratke pripovetke, Mark Tven objavljuje 1876. godine jedno od remek-dela ne samo američke već i svetske omladinske literature: *Tomu Sojera*. U punoj stvaralačkoj snazi, slavljen i materijalno obezbeđen, okružen ljubavlju supruge i porodicom koja se širi, Mark Tven oživljava u sebi sećanja na detinjstvo, na gradić Hanibal na moćnoj reci Misisipi, na doba kad je robovlasnički poredak još vladao, i stvara delo koje će svojom humanošću, lirizmom, neobično prefinjenom smešom realizma i sentimentalnosti, humora i tragičnog patosa, ostati jedno od remek-dela svetske literature.

Jedno putovanje po Evropi donosi putopis *A Tramp Abroad*, *Skitnica u inostranstvu*, 1880, u kome se realistički reporterski opisi i lirski pasaži smenjuju sa humorističnim opisima komičnih nezgoda koje turiste na putu očekuju.

Sledeće Tvenovo delo predstavlja odstupanje od dotadašnjih. Dok su ranija dela bila inspirisana američkom tematikom (izuzev kad se radilo o putopisima), pod uticajem literature Mark Tven traži svoje teme u prošlosti i inostranstvu i tako piše svoj omladinski roman *The Prince and Pauper*, *Kraljević i prosjak*, objavljen 1882. godine, kao i mnoga druga dela, takođe dobro poznata našoj publici. Bez obzira na popularnost ovog dela, ono predstavlja srazmeran pad, jer se pisac odvaja od čvrstog tla neposrednog iskustva zapadajući u istoricizam.

No zato iduće delo *The Life on the Mississippi*, *Život na Misisipiju*, objavljeno godinu dana docnije, predstavlja snažnu potvrdu Tvenovog talenta, naročito njegove moći uočavanja života i snažnog, dubokog opisivanja uočenog. Na traženje Hauelsa da napiše koji prilog za časopis „Atlantik“, Tven se priseća godina provedenih kao krmanoš na Misisipiju, uviđa koliko je to zahvalan materijal još umetnički neuobličen, te stvara onu svoju poznatu, grandioznu fresku života sa reke, punu i poezije i nostalgije za prohujalim danima, divljenja prema neustrašivim brodarima koji su vodili brodove silnom rekom što je neprekidno menjala svoje korito, putujući noć i dan, kada je svih hiljadu dvesta milja plovne vode trebalo znati kao svoj dlan i moći se snaći po danu, noći, kiši, magli i pomrčini.

A zatim, godinu dana docnije, izlazi *Haklberi Fin*, delo koje će svom tvorcu pribaviti još veću slavu i popularnost i naporedo sa *Tomom Sojerom* ostati u riznici svetske omladinske literature.

Prvobitno zamišljen kao produžetak *Tome Sojera*, ovaj roman je i nešto više od pustolovnog omladinskog romana – on predstavlja živu i upečatljivu sliku američkog načina života, govora, jezika, običaja.

Godine 1889. izlazi *A Connecticut Yankee At King Arthur's Court*, *Jenki na dvoru kralja Artura*, doživljaji savremenog, preduzimljivog, poslovnog Amerikanca u srednjovekovnoj engleskoj feudalnoj sredini, koju Tven satirično opisuje, prenebregavajući, naravno, da su onakve društvene prilike bile nužne kao rezultat niskog stupnja razvoja proizvodnih snaga.

Naporedo sa književnim radom, Tven je okušao sreću i u poslovima, ali su ga tu pogodila dva teška finansijska udara: propala mu je velika suma novca koju je uložio u konstruisanje i usavršavanje Pedžove slovoslagačke mašine, a izdavačko preduzeće njegovog nećaka Vebstera, u kome je Tven bio skoro jedini akcionar, propada. U ova dva poduhvata Tven gubi čitavu svoju i ženinu imovinu i još ostaje poveriocima dužan preko sto hiljada dolara.

Da bi nabavio sredstva za isplatu dugova, Tven preduzima turneju oko celog sveta, držeći uz put čitalačke večeri. Tako obilazi Australiju, Indiju, Afriku. Uspeh je ogroman, i blagodareći tim honorarima i nesebičnoj pomoći svog prijatelja bankara Rodžersa, Tven uspeva da se rehabilituje.

Svoje utiske sa ovog putovanja Tven je izneo u knjizi *Following the Equator*, *Po Ekvatoru*, u kojoj je još jednom pokazao svoju posmatračku moć i dar vrlo talentovanog reportera.

Poslednje dve decenije života Tven nastavlja da piše, ali su mu ta dela drukčija od onih ranijih. U njima provejava gorčina, pesimizam, razočaranost. U njima je takođe primetno slabljenje stvaralačke moći, sahnjenje inspiracije, tako da ova dela, premda se u njima ponekad još uvek oseća ruka velikog majstora, ipak predstavljaju srazmeran pad u odnosu na tvorevine iz ranog muževnog doba i pune zrelosti.

Nabrojmo ukratko te radove: *The American claimat*, *Američki tražilac (1890); Tom Sawier Detective*, *Tom Sojer detektiv (1896); Personal Recollections og Joan of Arc*, *Lične uspomene Jovanke Orleanke (1896); The Man that Corrupted Hadleyburg*, *Čovek koji je pokvario Hadlejburg (1900); What is Man*, *Šta je čovek (1906)*.

The Mysterious Stranger, *Tajanstveni stranac* i *Autobiografija* objavljeni su posle piščeve smrti.

Poslednje godine Tvenovog života, iako ih je doživeo kao najomiljeniji pisac svog vremena, obasipan počastima i okružen divljenjem, bile su zamračene nekolikim udarcima koje je pretrpeo u svom porodičnom životu. Najpre je njegovo prvorođeno dete i jedini sin umro još u drugoj godini. Od tri kćeri nadživela ga je svega jedna, Klara, koja se udala za pijanistu Gabriloviča Samosuda i otišla da živi u Evropi. Suzana je umrla od zapaljenja mozga dok su Tven i supruga bili u Engleskoj na povratku sa turneje oko sveta.

Zatim je došao nervni slom Tvenove supruge, koja je posle dve godine bolovanja umrla. „Posle teških i nezasluženih patnji, otišla je ona koja je bila život moga života", piše Tven u *Autobiografiji*, a na grob joj postavlja jednostavan i potresan epitaf na nemačkom jeziku: Gott sei dir gnadig, o

meine Wonne (Neka ti gospod bude milostiv, o radosti moja.)

Najzad umire i ćerka Džin, koja je još od detinjstva bolovala od padavice. Srčani udar, udružen sa napadom padavice odnosi je u najlepšim devojačkim godinama.

Mark Tven ostaje sam. Dovršava građu za autobiografiju, koja i pored neujednačenosti i ponekih odstupanja od istinitog prikazivanja prošlih događaja – Tven, stari literat i zabavljač nije ponekad mogao odoleti iskušenju da neki stvarni događaj malo „začini“ – ostaje dragoceni dokument za upoznavanje gledišta i stvaralačkog procesa jednog velikog umetnika, a takođe nam pomaže da sagledamo i mnoge druge pojave onovremenog literarnog života, mada je Tven sebi ostao prvenstvena i najdraža tema kazivanja.

Umro je u sedamdeset petoj godini, od srca, tiho i skoro spokojno.

Za života, publika je počela time što ga je smatrala zabavljačem, humoristom, literatom nižeg reda, umetnikom jedva za korak višim od cirkuskih šarlatana. Pa i sam Tven je počeo time što je sebe smatrao duhovitim novinarom koji je svojim efemernim tvorevinama išao samo na to da zabavi čitaoca.

Zatim, nailaskom sve jačih, dubljih, toplijih dela, publika je osetila da joj se pruža više no obična zabava, osetila je duboku čovečnu poruku koja je od pisca strujala ka čitaocima i zavolela je Tvena.

Danas, kad je vremenski razmak dozvolio da se celo Tvenovo delo, njegov uticaj na publiku i njegovo mesto u istoriji američke literature sagleda u punom obimu, danas Mark Tven predstavlja velikana američke književnosti, njenog klasika.

Književna kritika bila je prema Tvenu daleko manje naklonjena no publika i priznavala mu moć pridobijanja masa, ali je negirala svaku dublju umetničku vrednost. Tek docnije, kada je postalo očigledno da se sa Tvenom, kao stvaraocem, mora ozbiljno računati, množe se studije, rasprave, monografije koje analiziraju njegovo delo i Tvenu se priznaje visoko mesto koje mu i pripada u istoriji američke literature.

Nekoliko je uzroka koji Tvena čine velikim.

Najpre, Tven je jedan od prvih, snažnih autohtonih slikara američkog života, ljudi, običaja, navika, govornog jezika, jedan od prvih koji je snagom svog talenta uspeo da uzdigne američku književnost iz inferiornog položaja u kome je ona bila decenijama u odnosu na englesku književnost i stvori joj ravnopravni položaj.

Tven je, zatim, pisac koji svojim čovekoljubljem i toplinom osećaja skoro neodoljivo pleni čoveka. Dugo bi bilo nabrajati slučajeve kada se Tven rečju i perom bori za ispravljanje mnogobrojnih društvenih nepravdi. U svojim književnim delima on je uvek na strani slabijeg i potlačenog: za dečaka pod stegom roditelja i nastavnika; za siromaha obespravljenog u doba grabeža; za Crnca u vreme kad robovlasnički sistem na Jugu još nije bio ukinut; za Haklberi Fina, besprizornog dečaka, sina pijanice; za Tomu Sojera, mališana često na udarcu tetka-Polinog

naprstka i učiteljevog pruta.

Sledeća Tvenova osobina, po kojoj je i postao i ostao poznat, je njegova izvanredna duhovitost. Ova knjiga, u kojoj je duhovitost bila kriterij po kome su priče odabirane da bi bile uvršćene u zbirku, treba da predstavlja očigledan dokaz ove tvrdnje.

Najzad, Tven je kao pisac izvanredno zanimljiv. Pošto je dečaštvo proveo u slagačnicama, a mladost u redakcijama listova i karijeru počeo zbirkom reportaža i nizom predavanja, Tven je naučio od kolike je važnosti pridobiti pažnju čitalaca, naučio je da je za uspešno prenošenje piščeve poruke neophodno ovu zaodenuti u oblandu zanimljivosti, naučio je da spretno spaja ozbiljno sa smešnim, da živo priča, opise protkiva dijalozima, u času kad bi pažnja čitalaca bila zamorena da spremno menja temu, jednom rečju, našao je pravu meru komponovanja detalja u skladnu celinu.

Doduše, nađe se poneka epizoda koja je za tempo današnjeg čitaoca ponešto preopširna i prespora, ali to su izuzeci, nikako pravilo.

U celini uzev, Tven je izvanredno „čitljiv“, a to važi i za njegove romane i za njegove pripovetke i putopise.

Ta zanimljivost, zajedno sa njegovom dubokom humanošću, vedrim humorom i realizmom i čini da Tven nije samo cenjen od književnih teoretičara već da i dalje vrši tako reći svakodnevan uticaj na mlade čitalačke generacije kao jedan od najčitanijih i najomiljenijih pisaca.

Ono što je rečeno za Tvenovu omiljenost važi i u odnosu na našu publiku. Skoro sva važnija Tvenova dela su prevedena, a ne mali broj njih doživeo je po nekoliko izdanja.

Ovo istovremeno stavlja sastavljača zbirke Tvenovih pripovedaka u neprijatnu dilemu. Ako želi da pruži publici nova, dosad neprevođena dela, biće nužno prinuđen da uzima slabija dela, jer je očigledno da su u prethodnim izdanjima korišćena ona bolja.

Ako se odluči da uzme samo ono što je najbolje, onda je prinuđen da unese dela koja su već izdavana kod nas.

Sastavljač ove zbirke, u saglasnosti sa izdavačem, pošao je od principa koji traži unošenje apsolutno najviših vrednosti u zbirku.

Premda su kod nas ne jednom izdavani izbori iz Tvenovih pripovedaka, ipak su oni skoro uvek bili prilično oskudni. Često su to bila mala, popularna izdanja, sa svega četiri-pet pripovedaka, tako da je jasno da se ovakvim skromnim izborom nije moglo ni pomišljati na sistematičnost i sveobuhvatnost.

Ni sadašnja zbirka nije potpuna, ukoliko se uzmu u obzir sve Tvenove priče, ali je skoro sasvim potpuna ukoliko se radi o Tvenovim humorističnim pričama.

Potrebno je ovde još nešto napomenuti: ako iz Tvenovog celog pripovedačkog opusa izdvojimo njegove najbolje *humoristične* priče, time smo istovremeno izdvojili i njegove *najbolje* priče uzete u celini.

Ukoliko sve Tvenove priče podelimo na humoristične i ozbiljne –

graničnu liniju je ponekad teško povući – uviđamo da su po umetničkoj vrednosti humoristične priče daleko snažnije, krepkije, bolje, dok su one ozbiljne suvlje i slabije inspiracije.

Humoristične priče su izvirale Tvenu iz srca, ozbiljne iz intelekta – eto zašto su prve bolje, jer su svežije i spontanije.

U prvima se Tven predaje inspiraciji, daje sebe, stvara spontano, lako, uživa u onome što piše. U stvari, život je taj koji piše ove priče.

U drugima, Tven najpre postavlja jednu filozofsku postavku ili moralnu aksiomu u koju želi da ubedi čitaoca, pa zatim konstruiše radnju kojom će čitaocu preneti svoju poruku. Jasno je da će tu, uprkos svoj piščevoj veštini, doći do nategnutosti, usiljavanja, suvoće.

Ova podela na humoristične i ozbiljne priče vremenski se skoro sasvim podudara sa dva razdoblja Tvenovog života: one prve piše u svojim tridesetim i četrdesetim godinama, kada je u punom stvaralačkom naponu i pun optimizma, one druge docnije, kad je vrelo inspiracije, oskudnije, tokovi blaži i pesimizam u dobroj meri ovladao.

Prilikom izbora pripovedaka za ovu zbirku, vođeno je računa da ona tematski bude što raznovrsnija i potpunija.

Tri priče: *Čuveni žabac skakač iz Kalaverasa*, *Pogreb Baka Fenšoa* i *Priča o starom ovnu su* tipične za Tvenove priče sa elementom folklora. Ovde nije presudno šta se kaže, već kako to čine njegove ličnosti uzete iz naroda, ličnosti sa smislom za naraciju i ljubavlju za sočnu reč, doskočicu i podsmeh.

Čuveni žabac skakač iz Kalaverasa stavljen je na čelo zbirke zato što ova priča označava prvo delo u kome je Tvenov talenat dostigao punu meru i što je ona bila ta koja ga je proslavila i uvela u literaturu. Čitalac koji bude pročitao ovu pripovest verovatno će zapitati: šta su onovremeni čitaoci našli toliko vrednog u njoj da blagodareći ovom žapcu Mark Tven postane preko noći slavan?

Na ovo pitanje neće dobiti odgovor. Jedino može saznati da je i sam Mark Tven bio iskreno iznenađen oduševljenim prijemom koji je priča imala, i dugo se sa nevericom pitao kako je to moguće da ovakva mala literarna tvorevina izazove toliki utisak.

Mnogobrojne godine koje je Tven proveo u novinarstvu navele su ga da se u nekoliko navrata pozabavi ovom temom, ali je to daleko najduhovitije ostvario u pričama *Novinarstvo u Tenesiju i Kako sam uređivao poljoprivredni list*.

Beskrupulozni politički život kao i birokratija glomaznog i sporog državnog aparata, bili su više puta na udaru Marka Tvena. *Ugovor o govedini*, *Čovek koji je odseo kod Gedzbija* i *Povodom jedne ostavke su* satira na birokratiju, a *Kandidovanje za guvernera* satira na političke smicalice, klevetanje kandidata u predizbornoj kampanji.

Priča *Ljudožderstvo u vozu* je poseban slučaj. Jedan od Tvenovih kritičara se zgražao što pisac, jureći za efektom, ne preza od toga da mu i ljudožderstvo bude tema. Međutim, ovako postaviti stvar znači ne

sagledati dublji i pravi smisao Tvenove priče, koja je u stvari parodija na formalizam parlamentarne procedure američkog Senata i gde učesnici u kanibalizmu obavljaju svoj posao smireno, rutinerski, sa glasanjima, izborima predsedništva i kandidacionih komisija i ostalim formalističkim obeležjima parlamentarne procedure.

Priča *Ukradeni beli slon je* satira na policiju, strahovito jaka, mestimično čak svirepa.

Tven parodira i srednjovekovni život u priči *Srednjovekovni roman*, a istu temu široko razvija u *Jenki na dvoru kralja Artura*.

Nauci, tačnije pseudonauci, Tven se jetko podsmehnuo svojim *Učenim basnama*, a klanjanju kapitalističkog društva zlatnom teletu posvetio je svoju snažnu, mada pomalo isforsiranu satiru *Novčanica od milion funti*.

Porodični život, odnosno supruga koja dominira u braku, našla je prefinjenog posmatrača u tri priče o Mak Viljemsovima.

Vrlo lepu pripovetku *Dnevnik Adama i Eve* teško je svrstati u kategoriju, jer svojom svežinom i originalnošću stoji sama za sebe.

Najzad, u zbirku je uneto i nekoliko odlomaka iz Tvenovih putopisa, kao što su: *Francuski dvoboj*, *Italijanski vodič*, *Penjanje na Rifelberg* i *Amam*.

Više uzroka navelo je sastavljača da ove odlomke putopisa uključi u zbirku:

prvo, oni su duhoviti i po svojoj vrednosti zaslužuju Da budu uvršćeni;

drugo, oni pružaju mogućnost delimičnog sticanja uvida u vrednost Tvenovih putopisa;

treće, putopisi, iz kojih su ovi delovi, nisu dostupni našoj publici, jer nisu prevedeni;

najzad, kad je Tven smatrao za potrebno da u svoje putopise ponekad umetne čitave, potpune, zaokružene priče, sastavljač je takođe smatrao potrebnim da neke od ovih odlomaka izvuče, kako bi ih uključio u zbirku gde im je po vrednosti i humoru i mesto.

Slobodan PETKOVIĆ

Zabilješke

[←1]
Indijanski šator. (Prev.)

[←2]

Za vreme oluje treba udaljiti od sebe metalne predmete, kao što su prstenje, časovnici, ključevi itd., a takođe se ne valja zadržavati na mestima gde je mnogo metala, ili je metal povezan s drugim predmetima, kao što su ognjišta, peći, gvozdene rešetke i slično.

[←3]

Zvonjenje za vreme oluje je vrlo opasno, jer i samo zvono, kao i vazdušna strujanja izazvana zvonjenjem, i visina tornja mogu da privuku munju.

[←4]

Ceremonijal proglašenja za plemića. - Prim. prev.

[←5]

Nauka o školjkama.

[←6]

Delegati koji iz unutrašnjosti dolaze u Vašington naplaćuju putne troškove obračunate prema dužini prevaljenog puta u oba pravca, mada se nikad ne vraćaju kad jednom tamo stignu. Zašto su meni bili uskraćeni moji putni troškovi, ostaje mi neshvatljivo.